

644
1954/3



ბიბლიოთეკა

4

1957

შინაარსი

საინფორმაციო ცნობა საბჭოთა კავ- შირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუ- მის შესახებ	3
ნ. ხრუშჩოვი — ხალხის ცხოვრებასთან ლიტერატურისა და ხელოვნების მჭიდრო კავშირისათვის . . .	4
მ. მებრეშენკო — *** (ფანჯრიდან ხე- დავს პროფესორი) (ლექსი) . . .	29
მ. ჩიჭავაძე — „თუთიყუშთან“ (მოთხ- რობა) . . .	31
გ. ნაფთხაშვილი — ლექსები . . .	63
მ. შიშინი — ათფურცლიანი რვეუ- ლები (მოთხრობა, დასასრული) . . .	66
გ. ჩარკვიანი — ლექსები . . .	93
პერსი ბიში შელი — სიმღერა (ლექსი. თარგმანი ი. გურგულიასი) . . .	96
იაკონური პოეზია — (თარგმანი ნ. დუმ- ბაძისა) . . .	97

მემუარები

მ. ლაღიანი — რაც გამახსენდა (გაგრძე- ლება) . . .	100
---	-----

1917 — 1957

მ. მიქაშაშვილი — რევოლუციის მემოტი- ანე . . .	
--	--

ჩვენი აღმშენებლები

მ. ბერიძე — ფოლადის მარჯვენა . . .	112
------------------------------------	-----



მ. ბეთაშვილი — III (მეექვსე ფესტი- ვალზე) . . .	118
--	-----



1957

საქმეგებარი

სახელგამი

მოგზაურის დღიური

ანჟიი ვეზირი — სამი დღე საქართვე- ლოში	122
ჯეიმს ოლდრიჯი — თან მიმაქვს საუკე- თესო მოგონებანი	125

ლიტერატურული მემკვიდრეობა

მ. გოგალიშვილი — ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა ავტოგრაფები და ხელნაწერები	127
--	-----

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

ს. შაუხიშვილი — ქართული ფილოსო- ფიის ისტორია	133
დემიდ მარშალ ლენგი — ქართველო- ლოგიური კვლევა-ძიება ოქს- ფორდში	139

წიგნის თარო

ნ. კუპრავა — აფხაზური პოეზიის ანთო- ლოგია	152
გ. შატბერაშვილი — სოლომონ ლიონი- ძის სიტყვა	153
გ. გვარდნიშვილი — დადებითი გმირის პრობლემისადმი მიძღვნილი ნა- შრომი	154

უოველი მხრიდან

ქრონიკა	156
---------	-----

რედატორი ვახტანგ ჭელიძე

სარედაქციო კოლეგია:

თ. ბადურაშვილი, რ. თვარაძე (პ/მგ მდივანი), კ. კალაძე, გ. შატბერაშვილი,
ო. ჩხეიძე, გ. ციციშვილი, ნ. ჭავჭავაძე, ს. კილაია.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, მახარაძის ქ. № 14, ტელ. № 3-87-02

უქრედაქტორი რ. ჩაჩანაძე.

ნომერი გადუორმა ჯ. ლ. ლ. უ. ა. მ.



საინფორმაციო ცნობა

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის შესახებ

ამა წლის 22 — 29 ივნისს შედგა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმი.

პლენუმმა განიხილა ბ. მ. მაღენკოვის, ლ. მ. კაბანოვიჩის, მ. მ. მოლოტოვის ანტიპარტიული ჯგუფის საკითხი.

პლენუმმა მიიღო სათანადო დადგენილება, რომელიც ღმრს ქვეყნდება.

პლენუმმა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პრაზიდუმის წევრთა შემადგენლობიდან და ცენტრალური კომიტეტის წევრთა შემადგენლობიდან გამორიცხა ან. მაღენკოვი, კაბანოვიჩი, მოლოტოვი; საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივნის პოსტიდან მოხსნა და ცენტრალური კომიტეტის პრაზიდუმის წევრობის კანდიდატთა შემადგენლობიდან და ცენტრალური კომიტეტის წევრთა შემადგენლობიდან გამორიცხა ან. შეპილოვი.

პლენუმმა აირჩია საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პრაზიდუმში შემადგენლობით:

პრაზიდუმის წევრები: ამხანაგები ა. ბ. არისტოვი, ნ. ი. ბელიაევი, ლ. ი. ბრაუნევი, ნ. ა. ბულბანი, კ. ე. ვოროზილოვი, ბ. კ. შუკოვი, ნ. ბ. ივანოვი, ა. ი. კირიჩანკო, ფ. რ. კოზლოვი, რ. მ. კუშნიკინი, ა. ი. მიკოიანი, მ. ა. სუსლოვი, ე. ა. ფურცევა, ნ. ს. ხრუშოვი, ნ. მ. შერენიკი.

პრაზიდუმის წევრობის კანდიდატები: ამხანაგები ნ. ა. მუხიტდინოვი, პ. ნ. პოსპელოვი, დ. ს. კორკტჩანკო, ი. ე. კალნაგინი, ა. პ. კირილენკო, ა. ნ. კოსიგინი, კ. ტ. მაჟუროვი, მ. პ. მუხანაძე, მ. ბ. პერეშნინი.

პლენუმმა შეავსო სამდივნოს შემადგენლობა და საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივნად აირჩია ან. რ. კუშნიკინი.

6. ხაუზი

ხალხის ცხოვრებასთან ლიტერატურისა და ხელოვნების მჭიდრო კავშირისათვის

კომუნისტური პარტია, ხელმძღვანელობს რა ვ. ი. ლენინის მითითებებით იმის შესახებ, რომ ლიტერატურა და ხელოვნება კომუნიზმისათვის საერთო-სახალხო ბრძოლის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენენ, მუდამ ანიჭებდა და ანიჭებს პირველხარისხოვან მნიშვნელობას მწერლების, მხატვრების, მოქანდაკეების, კომპოზიტორების, საბჭოთა კულტურის ყველა მოღვაწის საქმიანობას, ჩვენი მრავალეროვანი საბჭოთა სოციალისტური კულტურის აყვავებას.

საბჭოთა ლიტერატურა და ხელოვნება ძლიერი არიან ხალხის ცხოვრებასთან თავიანთი კავშირით, კომუნიზმის საქმისათვის ბრძოლით. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობაზე აღინიშნა, რომ ჩვენი ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწენი კომუნისტური პარტიის ერთგული თანამშემწეები არიან ახალი საზოგადოების მშენებლობისა და მშრომელთა კომუნისტური აღზრდის დიდი ამოცანების განხორციელებაში.

ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარების საკითხები არ შეიძლება განვიხილოთ იმ საარსებო ამოცანებისაგან მოწყვეტით, რომლებსაც ახლა წყვეტენ კომუნისტური პარტია და საბჭოთა ხალხი ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკისა და კულტურის შემდგომი აღმავლობისათვის, კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობისათვის ბრძოლაში.

I

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობამ, როგორც ცნობილია, დიდი ამოცანები დააყენა მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, კულტურული მშენებლობის განვითარების, ხალხის ცხოვრების დონის ამაღლების დარგში. ყრილობის შემდეგ დიდი დრო არ გასულა, მაგრამ ყრილობის მიერ დასახული კურსის განხორციელებაში ამ პერიოდში მიღწეული წარმატებანი ჭეშმარიტად უდიდესია. ჩვენი ქვეყნის მრეწველობა წარმატებით ასრულებს მეექვსე ხუთწლედის დავალებებს. ბევრი ბურჟუაზიული პოლი-

შემოკლებული შინაარსი გამოსვლებისა მწერალთა თათბირზე საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში 1957 წლის 13 მაისს, მწერალთა, მხატვართა, მოქანდაკეთა და კომპოზიტორთა მიღებაზე 1957 წლის 19 მაისს, პარტიულ აქტივზე 1957 წლის ივლისში.

ტიკოსა გულახდილად ამბობს, რომ მათ აშინებთ საბჭოთა მრეწველობის ზრდის ტემპები, აშინებთ მთელი მსოფლიოს მშრომელებზე საბჭოთა მაგალითის შემოქმედების ძალა. ჩვენ კი თქვენთან ერთად კარგად ვიცით, თუ რა დამაჯერებლად მოქმედებს ჩვენი მაგალითი ყველა ქვეყნის მშრომელთა გონებაზე.

სსრკ-კავშირის უმაღლესი საბჭოს ამას წინათ გამართულ სესიაზე, რომელმაც განიხილა მრეწველობისა და მშენებლობის მართვის გარდაქმნის საკითხი, აღინიშნა, რომ საბჭოთა ხელისუფლების წლებში სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა ჩვენს ქვეყანაში გაიზარდა 30-ჯერ და მეტად, ხოლო მანქანათმშენებლობისა და ლითონდამუშავების დარგში — 180-ჯერ, ელექტროენერგიის წარმოება გადიდა თითქმის 100-ჯერ.

ეს მონაცემები მკვერთტყველურად მოწმობენ, რომ ჩვენი ქვეყანა, რომელიც ლენინის მიერ ნაჩვენები გზით მიდის, გადაიქცა მძლავრ სოციალისტურ სახელმწიფოდ. მრეწველობისა და მშენებლობის მართვის გარდაქმნას, რომელიც ამჟამად ხორციელდება, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საბჭოთა კავშირის ეკონომიკის შემდგომი განვითარებისათვის.

მრეწველობის მართვის სიმძიმის ცენტრის გადატანა ადგილებზე შესაძლებლობას იძლევა ვუხელმძღვანელოთ მეურნეობას უფრო კონკრეტულად და ოპერატიულად, უფრო მეტად განვავითაროთ მასების ინიციატივა, ავამაღლოთ ადგილობრივი ორგანოების როლი და პასუხისმგებლობა. ახლა საწარმოთა და მშენებლობათა მუშაობის საკითხებს გადაწყვეტენ არა სამინისტროებსა და მთავარ სამმართველოებში, არამედ უშუალოდ ადგილზე, ეკონომიურ რაიონში.

ფიქრობ, შესაძლოა, ყველა როდი მეთანხმება ამ საკითხში. ზოგნი ამას პირდაპირ იტყვიან, სხვები კი შეიძლება გაჩუმდნენ. ეს მათი საქმეა. უნდა მოგავიწყდეთ, რომ როცა კომუნისტური პარტია და ჩვენი მთავრობა წყვეტდნენ ყამირის ათვისების საკითხს, მაშინაც ყველას როდი ესმოდა ამ საქმის მნიშვნელობა. ასე მოხდა მრეწველობის მართვის გარდაქმნის დროსაც. ზოგმა გაილაშქრა ამ საქმის წინააღმდეგ. აქ თავი იჩინა ძველისადმი მიდრეკილებამ. ძველი მოხერხებული იყო, მას შეეჩვივნენ, ხოლო დრომოქმული, ძველი უნდა დაეკმსხვრიოთ. ჩვენ არ შეგვიძლია ძველებურად ცხოვრება, ჩვენ წინ უნდა ვიაროთ.

თუ ყამირი და ნასვენნი მიწების ათვისების მეოხებით საბჭოთა ხალხმა დიდი წარმატებანი მოიპოვა, ღონისძიებანი, რომლებსაც კომუნისტური პარტია ახორციელებს ჩვენი მრეწველობის მუშაობის გაუმჯობესების დარგში, კიდევ უფრო მეტ შედეგებს მოგვცემს. სამეურნეო მართვის რეორგანიზაცია, რომელსაც ჩვენ ვახორციელებთ, საბჭოთა ხალხს მართო მატერიალურ სიკეთეს როდი მისცემს. იგი გამოიწვევს აგრეთვე კულტურის ახალ აყვავებას, იმითა რომ კულტურული ძალები უფრო თანაბარზომიერად განაწილდება, ეკონომიური რაიონების ცენტრები კიდევ უფრო სწრაფად გაიზრდებიან როგორც კულტურის ცენტრებიც.

მრეწველობისა და მშენებლობის მართვის გარდაქმნის შესახებ მოხსენების თეზისების გამოქვეყნების შემდეგ ცალკეულმა მწერლებმა გამოიჩინეს იმ ახალი პროცესების გაუმჯობესება, რომლებიც ჩვენს ცხოვრებაში ხდება, საკმაოდ მომზადებულნი ვერ აღმოჩნდნენ იმისათვის, რომ სწორად შეეფასებინათ მდგომარეობა ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობაში თანამედროვე ეტაპზე, როცა დაბეჯითებით ისმება საკითხი მრეწველობის მართვის ფორმების



სრულყოფის შესახებ. სხვათა შორის ამაში იჩინა თავი ასეთი მწერტილი, რომ მოწყვეტამ ცხოვრებისაგან. მაგრამ ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ცხოვრება მალე უჩვენებს ამ ამხანაგებს, თუ როგორ ცდებიან ისინი.

პარტია უკანასკნელ წლებში ბევრ ყურადღებას აქცევს ჩვენი სოფლის მეურნეობის აღმავლობას. თქვენ იცით, რა ძნელ მდგომარეობაში იყო იგი რამდენიმე წლის წინათ. თქვენ, ალბათ, გახსოვთ, რა ყვირილი და ხმაური ატეხეს ჩვენმა მტრებმა კაპიტალისტურ ქვეყნებში, როცა ჩვენ ცენტრალური კომიტეტის სექტემბრის პლენუმზე 1953 წელს აშკარად და პირდაპირ აღვნიშნეთ ნაკლოვანებანი სოფლის მეურნეობის ხელშეწყობაში. მტრები გაჰყვიროდნენ, რომ ეს კოლმეურნეობების კრაზია, მთელი ჩვენი საქმის კრაზია.

ამ წლებში პარტიამ, მთელმა საბჭოთა ხალხმა დიდი მუშაობა გასწიეს სოფლის მეურნეობის აღმავლობისათვის, და ახლა თვითეული საბჭოთა ადამიანი გრძნობს მის ნაყოფს. მაშ რატომ იყო, რომ ჩვენი სოფლის მეურნეობა ხანგრძლივი დროის მანძილზე სერიოზულად ჩამორჩებოდა? ეს იმიტომ ხდებოდა, რომ ცენტრში არავის არ უნდოდა ჯგეროვნად გარკვეულიყო ადგილებზე საქმის მდგომარეობაში. სტალინი, როგორც ცნობილია, არსად არ დადიოდა, სოფლის მეურნეობის მუშაკებს არ ეთათბირებოდა, ადგილობრივ მუშაკთა ხმას ყურს არ უვდებდა, ხოლო ადამიანები, რომლებსაც იგი ცენტრში ავალებდა სოფლის მეურნეობისადმი მეთვალყურეობას, უმაღლედნენ მას დიდ ნაკლოვანებებს, ეწეოდნენ თვალთმაქცობას. უხეშად ირღვეოდა პრინციპი კოლმეურნეთა, სოფლის მეურნეობის ყველა მუშაკთა მატერიალური დაინტერესებისა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოების გადიდებით.

მოვიყვან თუნდაც ასეთ მაგალითებს. მალე ომის დამთავრების შემდეგ მე ვიყავი სოფელში, სადაც დავიბადე, იქ შევედი ბიძაშვილ ქალთან. მას ბალი აქვს. მე ვუთხარი:

— შესანიშნავი ვაშლისხეები გაქვს.

მან მიპასუხა:

— შემოდგომაზე მოვჭრი.

— რატომ? — ვკითხე მე.

— დიდი გადასახადის გადახდა მიხდება, — განაცხადა მან. — ხელსაყრელი არ არის ბალი ვიჭონიო.

მე ამ საუბრის შესახებ ვუამბე ი. ბ. სტალინს. ვაცნობე მას, რომ კოლმეურნეები ბალებს კაფავენ. მან კი შემდეგ მითხრა, ნაროდნიკი ხარ, ნაროდნიკული მიდგომა გაქვს, პროლეტარულ კლასობრივ გრძნობას კარგავო.

მეორე მაგალითი. ხომ იყო ისე, რომ ჩვენ ქალაქებიდან ათასობით ადამიანს ვგზავნიდით კოლმეურნეობებში კარტოფილის ასაღებად, მაშინ როცა თვით კოლმეურნეები მონაწილეობას არ იღებდნენ მოსავლის აღებაში? დიახ, იყო. რატომ არ უნდოდათ კოლმეურნეებს მუშაობა კარტოფილის აღებაზე? იმიტომ, რომ კარტოფილის დამზადებისას ჩვენ ძალიან მცირე ფასს ვაძლევდით. მარტო კარტოფილის მიტანა დამამზადებელ პუნქტში კოლმეურნეობას უფრო ძვირი უჯდებოდა, ვიდრე იგი მასში ფულს იღებდა.

ჩვენ იძულებული ვიყავით შეგვეცვალა ასეთი მდგომარეობა, გამოგვენახა ფასების შესაბამისი დონე, შეგვექმნა კოლმეურნეთა მატერიალური დაინტერესება სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოებით. კოლმეურნეთა მატერიალური დაინტერესება თუ არ იქნა, ისე შორს ვერ წახვალ ამ საქმეში. ეს არ უნდა დავივიწყოთ, როცა საქმე ეხება ხალხისათვის ისეთი სასიცოცხლოდ საჭირო პროდუქტების წარმოებას, როგორიც არის პური, ზორ-



ცი, კარაქი, კარტოფილი. მაგრამ ჩვენში, სამწუხაროდ, ზოგჯერ ჯერ გვხვდებიან ისეთი „მაგარი თავები“, რომლებსაც არ ძალუძთ გაიგონ ეს ჭეშმარიტება. ცხოვრებას, ხალხის ინტერესებს მოწყვეტილ ადამიანებს არ ძალუძთ გაიგონ, რომ, ჯიუტად ებლაულებიან რა ძველს, შეიძლება დაღუპონ საქმე, გამოუსწორებელი ზარალი მიაყენონ ხალხის ინტერესებს. ასეთი ადამიანები იდეოლოგიური ფრონტის მუშაკებს შორისაც არიან. ისინი ცხოვრობენ მოძველებული წარმოდგენების, წიგნური სქემების, დოგმებისა და ფორმულების ტყვეობაში.

უნდა ვაღიაროთ, რომ სქოლასტიკური წიგნური წარმოდგენები საკმაოდ სიცოცხლისუნარიანი არიან, და ისინი ჯერ კიდევ საკმაოდ ხშირად იჩენენ თავს ჩვენს მუშაობაში. ასეთ შეხედულებათა მატარებლებს აშინებთ ყოველივე ახალი, ისინი ყვირილსა და ხმაურს ტეხენ, აქეთ-იქით აწყდებიან შიშით, კარგავენ ვითარების საღად ანალიზირების უნარს, იმის გაგების უნარს, რომ საჭიროა განხორციელდეს საზოგადოებრივი განვითარების მსგელოდობით ნაკარნახევი მომწიფებული ღონისძიებანი. როცა ცენტრალურმა კომიტეტმა წინადადება წამოაყენა შემოგვეღო სოფლის მეურნეობაში დაგეგმვის ახალი წესი, კონსერვატიულმა ადამიანებმა გაილაშქრეს ამ ღონისძიების წინააღმდეგ. ისინი ცდილობდნენ დაეშანებინათ ცენტრალური კომიტეტი, ამბობდნენ, თუ ჩვენ ხელი ავიღეთ კულტურების თესვის დაგეგმვაზე ცენტრიდან, კოლმეურნეები ხორბალს აღარ დათესავენ და პურს ვეღარასიდან მივიღებთო. ცხოვრებამ დასცინა ამ კონსერვატორებს. მილიონობით კოლმეურნემ მხურვალედ დაუჭირა მხარი დაგეგმვის ახალ წესს, აქტიურად ჩაება ამ საქმეში, და ჩვენ ამის შედეგად დიდი მოგება გვაქვს.

პარტიის XX ყრილობამ ცხადყო, რომ ჩვენს ქვეყანას ახლა ყველა საჭირო პირობა აქვს იმისათვის, რომ ისტორიულად უმოკლეს ვადაში გადაჭრას სსრ კავშირის ძირითადი ეკონომიური ამოცანა — დაეწიოთ და გავუსწროთ ყველაზე განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებს ერთ სულ მოსახლეზე პროდუქციის წარმოების მხრივ. ამ ამოცანის გადაჭრა, რომელზეც ლენინი ლაპარაკობდა ოქტომბრის რევოლუციის წინ როგორც სოციალისტური სახელმწიფოს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ამოცანაზე, საშუალებას მოგვცემს კიდევ უფრო განვამტკიცოთ სსრ კავშირის ეკონომიური ძლიერება, მნიშვნელოვნად ავამაღლოთ ხალხის ცხოვრების დონე.

ჩვენი ქვეყნის მუშები და გლეხები მიჰყვებიან ბოლშევიკურ პარტიას, ლენინს 1917 წლის ოქტომბერში მემამულურ-კაპიტალისტური წყობილების დამხობისათვის საბრძოლველად იმიტომ, რომ მოეპოვებინათ თავისუფლება და აეშენებინათ ახალი, უკეთესი ცხოვრება. რით გამოიხატება ეს უკეთესი ცხოვრება? იმით, რომ ადამიანი იყოს თავისუფალი მოქალაქე, თავისი ბედის ბატონ-პატრონი, რომ იგი მუშაობდეს არა ექსპლუატატორებისათვის, არამედ თავისაოვის, საკმაოდ ჰქონდეს ყველაფერი, რაც საჭიროა მისი კულტურული და უზრუნველყოფილი ცხოვრებისათვის. კომუნისტურ პარტიას თავის უპირველეს მოვალეობად მიაჩნია მუდმივი ზრუნვა მშრომელთა კეთილდღეობის განუხრელი გაუმჯობესებისათვის. ჩვენი ამოცანა ახლა ის არის, რომ უკვე უახლოეს წლებში საკმაოდ გვქონდეს ჩვენს ქვეყანაში ისეთი სასიცოცხლოდ აუცილებელი პროდუქტები, როგორიც არის პური, ხორცი, კარაქი, რძე და სახალხო მოხმარების სხვა საგნები. თქვენ იცით, თუ რა ღონისძიებებს იღებს ახლა პარტია იმისათვის, რომ ყოველმხრივ გაფართოვდეს საბინაო მშენებ-

ლობა როგორც ქალაქებში, ისე სასოფლო რაიონებში, რათა უზრუნველყოფილი იქნებოდა ჩვენი ქვეყნის მშრომელები კეთილმოწყობილი ბინებით.

უკანასკნელ წლებში განხორციელებულ ღონისძიებათა შედეგად ჩვენი სოფლის მეურნეობა ახლა განვითარების ისეთ დონეზეა, რომ მას შეუძლია წარმატებით გადაჭრას ამოცანა — უახლოეს წლებში დავეწიოთ ამერიკის შეერთებულ შტატებს ერთ სულ მოსახლეზე ხორცის, რძისა და კარაქის წარმოების მხრივ. როგორ არის ამჟამად ხორცის, კარაქის, რძის წარმოების საქმე ჩვენში და ამერიკის შეერთებულ შტატებში? 1956 წელს საბჭოთა კავშირში წარმოებული იყო ერთ სულ მოსახლეზე 32,3 ცილოგრამი ხორცი, ხოლო შეერთებულ შტატებში — 102,3 ცილოგრამი. კარაქი ჩვენში ერთ სულ მოსახლეზე წარმოებული იყო 2,8 ცილოგრამი, ხოლო ამერიკის შეერთებულ შტატებში — 3,8 ცილოგრამი; რძე ერთ სულზე ჩვენ ვაწარმოებთ 245 ცილოგრამი, ხოლო ამერიკის შეერთებულ შტატებში — 343 ცილოგრამი. როგორც ხედავთ, ჩვენ ჯერ კიდევ სერიოზულად ჩამოვჩნებით ამერიკის შეერთებულ შტატებს ერთ სულ მოსახლეზე კარაქის, რძის და განსაკუთრებით ხორცის წარმოებაში. ჩემს მიერ მოყვანილი ციფრები გვიჩვენებენ, თუ რა უდიდესი ამოცანა დაგისახეთ. შეგვიძლია თუ არა მისი გადაჭრა? სკეპტიკოსები გვაშინებენ, გვეუბნებიან, თითქმის ჩვენ ვკისრულობთ ისეთ ტვირთს, რომელიც ჩვენს ძალოვნს აღემატება. მათ არ სწამთ სოციალისტური მეურნეობის შესაძლებლობანი, არ იცნობენ ჩვენს ქვეყანას, არ ესმით ჩვენი ხალხის სული, არ სწამთ მისი დაუმრეტელი ძალები.

ჩვენ კომუნისტები, ლენინის მოწაფეები და მიმდევრები არ ვიქნებოდით, რომ შევშინებოდით სიძნელებს, რომლებიც წამოიჭრება ბრძოლაში ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობესებისათვის. ჩვენ ვითვალისწინებთ, რომ ჩვენს წინაშე მდგომი ამოცანა დიდი და რთულია. მაგრამ კომუნისტური პარტია, საბჭოთა ხალხი გადაჭრიან ამ ამოცანას. ჩვენი მტკიცე რწმენა ემყარება იმ რეალურ შესაძლებლობათა ზუსტ გაანგარიშებას, რომლებიც აქვს სოციალისტურ სოფლის მეურნეობას, მოწინავე კოლმეურნეობათა გამოცდილების გათვალისწინებას.

პარტიის მიერ დასახული ამოცანა მთელმა ხალხმა მოიწონა და მხარი დაუჭირა. ჩვენს ქვეყანაში მშრომელთა ინიციატივის მძლავრი აღმავლობაა. კოლმეურნეები ვალდებულებას კისრულობენ ერთისამად, ერთიხუთად, ერთითად და მეტად გაადიდონ ხორცის, კარაქისა და რძის წარმოება — ამით უზასუხებენ ისინი ურწმუნოებსა და სკეპტიკოსებს.

ამჟამად საკოლმეურნეო მეცხოველეობა აღმავლობას განიცდის. ამ პირობებში პარტიის ცენტრალური კომიტეტი განიხილავს იმ საკითხს, რომ უკვე 1958 წლიდან უარი ვთქვათ კოლმეურნეთა პირადი მეურნეობებიდან სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების სავალდებულო ჩაბარებაზე. ახლა სრული შესაძლებლობა გვაქვს გავაკეთოთ ეს. ასეთი ღონისძიების განხორციელებას დიდი სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს მილიონობით მშრომელისათვის.

მე მინდა აგრეთვე გიაზოთ სხვა ღონისძიებათა შესახებ, რომლებსაც პარტია ახორციელებს საბჭოთა კავშირის ხალხთა ცხოვრების პირობების შემდგომი გაუმჯობესების მიზნით. ჩვენი მრეწველობის სწრაფი ზრდა, შრომის ნაყოფიერების სისტემატური გადიდება, მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების ფართოდ გამოყენება წარმოების მექანიზაციზაციის საშუალებას გვაძლევს უახლოეს ხანში შემოვიღოთ შვიდი საათის სამუშაო დღე, ხოლო მიწისქვეშა სამუშაოებზე ქვანახშირისა და სამთამადნო მრეწველობაში — ექვსი

საათის სამუშაო დღე. კაპიტალისტურ ქვეყნებში წარმოების მექანიზაციზაციის
ავტომატიზაცია იწვევს მშრომელთა ცხოვრების პირობების გაუარესებას, მა-
სობრივ უმუშევრობას მუშათა კლასისათვის. ჩვენს სოციალისტურ ქვეყანაში
საქმე სულ სხვანაირად არის. რაც უფრო სრულყოფილი ხდება წარმოების
ტექნიკა, მით უფრო სწრაფად იზრდება საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიე-
რება, მაღლდება მშრომელთა ცხოვრების დონე. არც ისე შორს არის ის დრო,
როცა ჩვენ შეიძლება საათის სამუშაო დღის შემოღების შემდეგ შემოვიღებთ
ექვსი საათის სამუშაო დღეს. ამით კიდევ უფრო ხელსაყრელი პირობები შე-
იქმნება სულიერი კულტურის ყოველმხრივი განვითარებისათვის, სოციალის-
ტური საზოგადოების მოქალაქეთა პიროვნების ყოველმხრივი განვითარე-
ბისათვის. მატერიალური კულტურის ზრდა სულიერი კულტურის ზრდის სა-
ფუძველია. მატერიალური კულტურის დაბალი დონის დროს არ შეიძლება
აყვავდეს მთელი საზოგადოების სულიერი კულტურა. ეს ორი ფაქტორი და-
კავშირებულია ერთიმეორესთან.

საბჭოთა კავშირი მრავალეროვანი სოციალისტური სახელმწიფოა, რომე-
ლიც ნებაყოფლობით საწყისებზე აერთიანებს თხუთმეტ თანასწორუფლებიან
მოქმე მოკავშირე რესპუბლიკას. წინათ ჩაგრულმა ხალხებმა, სოციალისტური
განვითარების გზაზე მიიღეს რა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა,
უსაზღვრო შესაძლებლობა მიიპოვეს ეკონომიკისა და კულტურის ზრდისა-
თვის და მოკლე ვადაში უდიდესი ნახტომი გააკეთეს წინ. პირდაპირ უნდა
ითქვას, რომ ჩვენ ჯეროვანად კიდევ არ გვიჩვენებია მკაფიოდ ის დიდი ისტო-
რიული გარდაქმნები, რაც მოხდა ჩვენი რესპუბლიკების ხალხთა ცხოვრებაში
საბჭოთა ხელისუფლების მანძილზე. და ამ შხრივ ჩვენი ლიტერატურისა და
ხელოვნების მუშაეები დიდ ვალში არიან ხალხის წინაშე. მინდა ვურჩიო ლი-
ტერატორებსა და მხატვრებს, რომ ისინი უფრო გულმოდგინედ დააკვირდნენ
და უფრო ღრმად ჩასწვდნენ ჩვენი ქვეყნის ყველა ეროვნების ცხოვრებას.
მაშინ ათასობით ცოცხალ მაგალითი უჩვენებს მათ, თუ როგორ შეიცვალა
ადამიანთა ბედი, რა შესანიშნავი წარმატებებით ეგებება ჩვენი ხალხი დიდი
ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მე-40 წლისთავს.

ამ უკანასკნელ წლებში მე რამდენჯერმე ვიყავი ყაზახეთში, უზბეკეთსა
და ტაჯიკეთში. ვიყავი აგრეთვე ყირგიზეთში, ბალტიისპირეთის რესპუბლი-
კებში — ლიტვაში, ლატვიასა და ესტონეთში. ვყოფილვარ საქართველოშიც,
მაგრამ ეს დიდი ხნის წინათ ყო. თვითეულ ჩვენს მოკავშირე რესპუბლიკაში
უდიდესი წარმატებებია მიღწეული სამეურნეო და კულტურული მშენებლო-
ბის დარგში, გაიზარდნენ მრავალრიცხოვანი კვალიფიციური კადრები.

ეკონომიკისა და კულტურის რა განსაცვიფრებელი აყვავება გვაქვს ჩვენს
საბჭოთა რესპუბლიკებში! რა შესანიშნავი ადამიანები გაიზარდნენ და ჩამო-
ყალიბდნენ საბჭოთა საზოგადოების პირობებში კომუნისტური პარტიის
ხელმძღვანელობით კომუნიზმის საქმისათვის ისტორიული ბრძოლის მსგელ-
ლობაში! ამ ადამიანებს რომ ხედები და ესაუბრება, გულისტკივილსა და მწუ-
ხარებას განიცდი იმის გამო, რომ მწერლები და მხატვრები ასე იშვიათად
აზერხებენ ღირსეულად დაგვიხატონ ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარ-
მოებებში ჩვენი ადამიანების სახეები, გვიჩვენონ, რომ ესენი არიან ახალი ადა-
მიანები, რომლებიც სოციალიზმის ეპოქამ წარმოშვა და აღზარდა. ეს ახალი
ადამიანები არიან კაცობრიობის თავისუფლებისა და ბედნიერებისათვის გებრ-
ძოლნი, განასახიერებენ მაღალ სულიერ თვისებებს კომუნისტური მორალის
თვისებებს. ხალხის ყოველდღიურ ცხოვრებასთან, მის შრომის საქმიანობას-

თან კავშირის განმტკიცება დაეხმარება მწერლებსა და მხატვრებს და მათთვის მოძველებული წარმოდგენები ჩვენი ადამიანების შესახებ, შეიცნონ მათი სული, მათი ხასიათი, ფიქრები და მისწრაფებები და შექმნან მოთხრობებში, რომანებში, პოემებში და პიესებში, კინოხელოვნების, ფერწერისა და მუსიკის ნაწარმოებებში ჩვენი თანამედროვეების მართალი და მკაფიო სახეები.

პარტიის XX ყრილობამ თავის გადაწყვეტილებებში აღნიშნა, რომ ეკონომიკისა და კულტურის შემდგომი აღმავლობისა და აყვავების მიზნით საჭიროა ყოველი ღონისძიებით გავაფართოოთ მოკავშირე რესპუბლიკების უფლებები და გავაძლიეროთ მათი როლი, თანმიმდევრულად განვახორციელოთ ლენინური ეროვნული პოლიტიკა. ყრილობის შემდეგ პარტიამ და მთავრობამ უკვე განახორციელეს მნიშვნელოვანი მუშაობა ამ მიმართულებით, და მისი შედეგები დადებითს გავლენას ახდენენ ყველა რესპუბლიკის ცხოვრებაზე.

ამასთან დაკავშირებით მინდა განსაკუთრებით აღვნიშნო, უმნიშვნელოვანესი ღონისძიებანი, რომლებიც საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა და საბჭოთა მთავრობამ განახორციელეს რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის უფლებათა გასაფართოებლად. რუსეთის ფედერაცია სამართლიანად სარგებლობს საბჭოთა კავშირის ყველა მოძმე ხალხის დამსახურებული პატივისცემით. რუსებთან ერთად სსრ კავშირის ყველა სოციალისტური ერის ადამიანები სიყვარულით ამბობენ: დედა რუსეთი. ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ რევოლუციამდე რუსი დემოკრატიული ინტელიგენციის გამოჩენილი წარმომადგენლები მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებული რუსეთის ყველა ხალხის ინტელიგენციის მოწინავე წარმომადგენლებთან, აქტიურად იბრძოდნენ ეროვნული ჩაგვრის წინააღმდეგ, კეთილნაყოფიერ გავლენას ახდენდნენ სხვადასხვა ერისა და ხალხის კულტურის განვითარებაზე.

რუსეთის გმირი მუშათა კლასი ბოლშევიკური პარტიის ხელმძღვანელობით სათავეში ჩაუდგა ყველა ეროვნების მშრომელთა ბრძოლას საძულველი ცარიზმის წინააღმდეგ, ბურჟუაზიულ-მემამულური წყობილების წინააღმდეგ და უზრუნველყო სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება. დიდი სოციალისტური გარდაქმნების მსვლელობაში ჩვენს ქვეყანაში რუსმა ხალხმა ბევრი და ძალიან ბევრი რამ გააკეთა იმისათვის, რომ დახმარებოდა ჩვენი ქვეყნის წინათ ჩაგრულ ხალხებს დაეძლიათ საუფუნეობრივი ეკონომიური და კულტურული ჩამორჩენა და თავის დონემდე აეყვანა ისინი. რუსი ხალხის დიდმა და კეთილშობილურმა საქმეებმა როგორც მშვიდობიანი მშენებლობის წლებში, ისე ომის განსაცდელის პერიოდში ჩვენი ქვეყნის ყველა ხალხის მხურვალე მადლობა და პატივისცემა მოუპოვა მას. ეს ოდნავაც არ ამცირებს ყველა ხალხის თვალსაჩინო მნიშვნელობას სსრ კავშირის სოციალისტური ერების ძმურ ოჯახში. ჩვენი საბჭოთა კავშირის ყველა ხალხს თავისი დიდი წვლილი შეაქვს კომუნისტური მშენებლობის საქმეში. საბჭოთა წყობილების უძლეველ ძალას წარმოადგენს ჩვენი მრავალეროვანი საბჭოთა ქვეყნის ყველა ხალხის ურღვევი ძმური მეგობრობა.

უნდა ვაღიაროთ, ამხანაგებო, რომ სულ ამ ახლო დრომდე რუსეთის ფედერაციას არ ჰქონდა მთელი სათანადო უფლებანი, რომლებიც შეესაბამება მის მნიშვნელობასა და ადგილს სახელმწიფოში. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის შემდეგ ეს არანორმალური მდგომარეობა გა-

მოსწორდა, შეიქმნა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის რუსეთის სფსრ ბიურო. ეს არის ცენტრალური კომიტეტის ოპერატიული ორგანო, რომელიც განაგებს რუსეთის ფედერაციის ყველა საქმეს, საბჭოთა-კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის სახელით ხელმძღვანელობს რუსეთის სფსრ პარტიული, სამეურნეო და კულტურული ცხოვრების ყველა დარგს. რუსეთის სფსრ მინისტრთა საბჭოს მინიჭებული აქვს ყველა უფლებანი, რომლებიც საჭიროა მრეწველობის, სოფლის მეურნეობისა და კულტურული მშენებლობის ხელმძღვანელობისათვის. მრეწველობისა და მშენებლობის მართვის გარდაქმნა, რაც ამას წინათ განხორციელდა, რუსეთის სფსრ რესპუბლიკაში 70 სახალხო მეურნეობის საბჭოს შექმნა ეკონომიური ადმინისტრაციული რაიონების მიხედვით შესაძლებელს გახდის უფრო კონკრეტულად ვუზელმძღვანელოთ რესპუბლიკის ეკონომიკის განვითარებას.

ლონისძიებებს მოკავშირე რესპუბლიკების უფლებათა გასაფართოებლად დიდი მნიშვნელობა აქვს და კიდევ უფრო ფართო შესაძლებლობას ქმნიან მათი ყოველმხრივი განვითარებისათვის.

ამხანაგებო! ჩვენი ძალაა ჩვენი პარტიული რიგების ერთიანობა, ყველა საბჭოთა ხალხის ურდვევი ერთიანობა, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გარშემო მათი დარაზმულობა. ჩვენი რიგების ამ მონოლითური და ურდვევი ერთიანობის დროს ჩვენთვის საშიში არ არის მსოფლიო რეაქციის ძალების არავითარი ზრიკები.

II

„წმინდა თეორიის“ ზოგიერთი მომხრე ცდილობს ჩვენი პარტიის საქმიანობა, მის მიერ განხორციელებული ღონისძიებანი დასახოს როგორც ერთგვარი ეფრო პრაქტიციზმი. ასეთ შეხედულებათა ცალკეული მომხრეები მწერალთა შორისაც გვხვდებან. ასეთი შეცდომების უპასუხოდ დატოვება არ შეიძლება. მოდით განვიხილოთ, როგორ უნდა გავიგოთ მარქსისტული თვალსაზრისით თეორიის კავშირი პრაქტიკასთან. არც ერთ მარქსისტ-ლენინელს ფიქრად არ მოუვა დააკნინოს რევოლუციური თეორიის მნიშვნელობა. თუ რევოლუციური თეორია არ იქნა, ამბობდა ლენინი, არც რევოლუციური პრაქტიკა არის.

მარქსიზმ-ლენინიზმის თეორია მუშათა კლასის ძირეული ინტერესების, მშრომელთა ძირეული ინტერესების გამოხატულებაა. იგი დოგმა კი არ არის, არამედ პრაქტიკული რევოლუციური მოქმედების სახელმძღვანელოა. ისტორიული განვითარების თვითურთ ახალ ეტაპზე ცხოვრება აყენებს თავის ამოცანებს, რომლებიც საზოგადოების მოთხოვნილებებიდან გამომდინარეობენ. შემოქმედებითი მიდგომა თეორიისადმი, უნარი ავითარებდე და წინ სწევდე მარქსისტულ-ლენინურ მეცნიერებას, იმაში მდგომარეობს, რომ ცოცხალი გამოცდილების მეცნიერული განზოგადების საფუძველზე სწორად გაიგო საზოგადოებრივი განვითარების ახალი მომწიფებული ამოცანები და დასახო მათი პრაქტიკული განხორციელების გზები.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის გადაწყვეტილებანი მარქსისტულ-ლენინური თეორიის შემოქმედებითი განვითარების ნიმუშია. ჩვენი პარტიის პოლიტიკური კურსი, რომელიც ყრილობამ დასაზა, გა-

მოხატავს საბჭოთა ხალხის ძირეულ ინტერესებს კომუნისტური პარტიის ბრძოლის მიზანს, თანამედროვე ეტაპზე. ხალხის ეს ძირეული ინტერესები იმაში მდგომარეობს, რომ უზრუნველყოთ სოციალისტური მრეწველობისა და პირველ რიგში მძიმე ინდუსტრიის შემდგომი მძლავრი განვითარება, სოფლის მეურნეობის ნაკვეთი აღმავლობა და ამ საფუძველზე ყოველი ღონისძიებით გავაუმჯობესოთ მშრომელთა მატერიალური კეთილდღეობა.

ღონისძიებანი, რომლებსაც უკანასკნელ წლებში კომუნისტური პარტია ახორციელებს როგორც პარტიული და სახელმწიფო მშენებლობის დარგში, ისე ეკონომიკის აღმავლობისა და ხალხის ცხოვრების ღონის ამალგების დარგში, იმის დადასტურებაა, რომ ჩვენი პარტიის მთელი საქმიანობა ემყარება თეორიისა და პრაქტიკის განუყრელ ერთიანობას. სტალინის სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში თეორიისა და პრაქტიკის ეს კავშირი დარღვეული იყო. აი რა არ ესმით ცხოვრებისაგან მოწყვეტილ ადამიანებს, რომლებსაც თავი წარმოუდგენიათ მარქსისტულ-ლენინური მეცნიერების ქურუმებად და განმმართველებად, ნამდვილად კი გაწყვეტილი აქვთ კავშირი ლენინიზმთან და დაქანებული არიან ფრაქციული, გამთიშველი საქმიანობის გზაზე, რაც მიმართულია პარტიის ძირეული ინტერესების წინააღმდეგ, ხალხის ძირეული ინტერესების წინააღმდეგ. ცენტრალური კომიტეტის ივნისის პლენუმმა ამხილა და იდეურად გაანადგურა მალენკოვის, კაგანოვიჩის, მოლოტოვისა და მათთან მიმხრობილი შეპილოვის ანტიპარტიული ჯგუფი, რომლებიც გამოდიოდნენ პარტიის XX ყრილობის მიერ დასახული ლენინური კურსის წინააღმდეგ. მთელმა ჩვენმა პარტიამ, მთელმა საბჭოთა ხალხმა ერთსულოვნად მოიწონეს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ივნისის პლენუმის ეს გადაწყვეტილება, რომელიც მიმართულია პარტიის ლენინური ერთიანობის შემდგომი განმტკიცებისაკენ.

მე ვიცნობ ისეთ ადამიანებს, რომლებსაც თავი მოაქვთ თეორეტიკოსებად, არსებითად კი მთელი მათი თეორიული „სიბრძნე“ იმით ამოიწურება, რომ საბაბით და უსაბაბოდ ჟინგლიორობენ ციტატებით მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსების მიერ გამოთქმული აზრებიდან. ასაღებენ რა თავს თეორეტიკოსებად, ასეთ ვაი-მეცნიერებს ვერ გაუგიათ ისეთი დიდმნიშვნელოვანი მარქსისტული ქეშმარიტება, რომ ადამიანებმა პირველ რიგში უნდა ჰქონათ, სვან, იქონიონ ბინა და ჩაიცვან, სანამ შეეძლებოდათ იმუშაონ პოლიტიკაზე, მეცნიერებასა და ხელოვნებაზე. ამ თალმუდისტებსა და მედავითნეებს ავიწყდებათ, რომ ხალხმა სწორედ იმისათვის აიღო ძალაუფლება თავის ხელში, რომ რაც შეიძლება უფრო მალე განეფითებინა საწარმოო ძალები, გაემრავლებინა საზოგადოებრივი სიმდიდრე, გაეუმჯობესებინა თავისი კეთილდღეობა, შეეძქნა ცხოვრების უკეთესი პირობები.

მარქსს, ენგელსსა და ლენინს რომ ახლა შეეძლოთ წამოდგომა, ისინი დასცინებდნენ იმ ასოკირკიტა-მეციტატეებს, რომლებიც ნაცვლად იმისა, რომ შეისწავლონ თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრება, შემოქმედებითად განავითარონ თეორია, ცდილობენ კლასიკოსთა ნაწარმოებებში მოძებნონ ციტატი იმის შესახებ, თუ რა ვუყოთ მანქანა-ტრაქტორთა სადგურს ამა და ამ რაიონში. სასაცილოა მარქსის ან ენგელსის ნაწარმოებებში ეძებდნენ მითითებებს იმის შესახებ, თუ, მაგალითად, როგორ მოვიქცეთ კოლმეურნეთა მიერ თავიანთი მეურნეობებიდან სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ჩაბარების საქმეში.

უნდა ვაღიაროთ, რომ ჩვენს ეკონომისტებსა და ფილოსოფოსებს შორის

არაიან ცხოვრებას, კომუნისტური მშენებლობის პრაქტიკას მოწყვეტილ მიანები. შეიძლება შევხვდეთ ისეთ ეკონომისტებსაც კი, რომლებიც, ლაპარაკობენ რა ხელფასზე თანამედროვე პირობებში, სარგებლობენ მაგალითებით, რომლებიც თითქმის ასი წლის წინათ მოჰყავდა მარქსს თავის განთქმულ „კაპიტალში“. რა თქმა უნდა, ასეთი აღმნიშვნები ცოტა არიან, მაგრამ, სამწუხაროდ, ისინი აქა-იქ ჯერ კიდევ გვხვდებიან. ასეთ ეკონომისტებს არ შეუძლიათ მოგვცენ კონკრეტული მაგალითები ცხოვრებიდან იმიტომ, რომ ისინი სათანადოდ ვერ იცნობენ ცხოვრებას. ესენი თეორეტიკოსები კი არა, თუთიყუშები არიან, რომლებსაც განსაზღვრული ფრაზები გაუხეიარებიათ და იმეორებენ მათ. გახვრეტილ ფარად არა ღირს ასეთი „თეორიული“ მუშაობა.

ჩვენ, კომუნისტებს, აქტიური რევოლუციური მოქმედების ადამიანებს, ჩვენს ამოცანად მიგვაჩნია ის, რომ გარდავეყნათ მსოფლიო, ავამშენოთ კომუნისტური საზოგადოება. ჩვენი თეორიის ძალა იმაშია, რომ იგი მჭიდროდ დაკავშირებულია ცხოვრებასთან, განაზოგადებს მილიონების შემოქმედებითს გამოცდილებას, დგას მშრომელთა ძირეული ინტერესების დაცვის საფუძვალზე, რომლებიც მსოფლიოს მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენენ. მარქსისტიულ-ლენინური თეორიის ძალა იმაშია, რომ თავისი არსებით იგი რევოლუციურია, ვერ ითმენს დახვეწებულებას, რუტინასა და უძრავობას, იგი აშუქებს გზას კომუნისტური მომავლისაკენ, წინ მიჰყავს ხალხები, ეხმარება მათ ამ მიზნისაკენ მიმავალ გზაზე სიძნელეთა და დაბრკოლებათა გადალახვაში.

მარქსისტი-ლენინელები გამოდიან როგორც ახალი ცხოვრების შემოქმედნი, დიდი რევოლუციური აზრის, გაბედული ფანტაზიის, აღმაფრთოვანებული ოცნების ადამიანები. ამასთან ერთად ისინი არიან მიწიერი ადამიანები, რომლებიც ორივე ფეხით მტკიცედ დგანან რეალური სინამდვილის ნიადაგზე, არიან ფხიზელი პოლიტიკოსები, რომლებიც თავიანთ მოღვაწეობაში ანგარიშს უწყვენ მთელ რეალურ პირობებსა და შესაძლებლობებს, არ ეშინიათ სიძნელებებსა, არ მალავენ წინააღმდეგობებს, უნარი აქვთ აშკარად და პატიოსნად უთხრან თავიანთ ხალხს მთელი სიმართლე, რაც უნდა მწარე იყოს ზოგჯერ იგი. ლენინის მოწაფეები და მიმდევრები, კომუნისტები, ისახავენ უაღრესად გაბედულ ამოცანებს ხალხის საკეთილდღეოდ და საბედნიეროდ და არ იშურებენ ძალებს მათი განხორციელებისათვის.

გავიხსენოთ, ამხანაგებო, რა უდიდესი მნიშვნელობას ანიჭებდა ლენინი ჩვენი პარტიის პრაქტიკულ საქმიანობას სამეურნეო განვითარების დარგში. იგი ამბობდა, რომ თუ ჩვენ შევძლებდით მიგვეცა 100 ათასი ტრაქტორი, მაშინ გლეხები იტყოდნენ, რომ კომუნისას, ესე იგი კომუნისმს ემხრობიან. ზოლო როცა შემოშავდა რუსეთის ელექტროფიკაციის გეგმა, ლენინმა მას ჩვენი პარტიის მეორე პროგრამა უწოდა.

კომუნისტური მშენებლობის დიდი გეგმები, რომლებიც პარტიის XX ყრლობამ შეიმუშავა, ჩვენი მოქმედების საბრძოლო პროგრამაა ჩვენი ქვეყნის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე. ეს გეგმები ითვალისწინებენ საწარმოო ძალების გიგანტურ ზრდას განუწყვეტელი ტექნიკური პროგრესის საფუძველზე, რათა მნიშვნელოვნად გადიდდეს პროდუქტებისა და სახალხო მოხმარების სააონლის წარმოება და ახალი დიდი ნაბიჯი გადაიდგას წინ კომუნისმის გზაზე.

იმ გეგმების განხორციელებას, რომლებიც XX ყრლობამ დასახა, უდიდესი საერთაშორისო მნიშვნელობა აქვს. ეს იქნება გამანადგურებელი ძალის ახალი დარტყმა კაპიტალისტური სამყაროს იდეოლოგიებისადმი, რომლებიც



თავიანთ მტრულ გამოხდომებში სოციალიზმის წინააღმდეგ ფართოდ იყენებენ ისეთ დროებითს, წარმავალ ფაქტორებს, როგორიც არის მონაცემები ყველაზე განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებში ერთ სულ მოსახლეზე საქონლის წარმოების შესახებ.

ყველა პატიოსანი, უწინაზრახვო ადამიანი ხედავს, თუ ჩვენი სახალხო მეურნეობის წლითიწლობით სწრაფი განვითარებისას რა მკვეთრად მცირდება განსხვავება ერთ სულ მოსახლეზე პროდუქტების წარმოების დონეში ჩვენს ქვეყანასა და ყველაზე განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებში. ამჟამად ჩვენ უკვე გამოვედით მეორე ადგილზე მსოფლიოში სამრეწველო წარმოების მოცულობით. დაუძინებელი მტრებიც კი ვერ უარყოფენ საბჭოთა კავშირის ეკონომიურ ძლიერებას და მისი ეკონომიური განვითარების სწრაფ ტემპებს.

საბჭოთა კავშირის, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის, ყველა სოციალისტური ქვეყნის თვალსაჩინო წარმატებანი თავზარს სცემენ სოციალიზმის მოწინააღმდეგეებს და აძრწოლებენ მათ. სოციალისტური ქვეყნების სწორედ ეს წარმატებანი განაპირობებენ სოციალიზმის იდეების სულ უფრო მზარდ მიმზიდველ ძალას ყველა ქვეყანაში. სოციალიზმის მოწინააღმდეგენი ამ იდეებს თითქმის ზებუნებრივ ხასიათს მიაწერენ. სწორედ ამიტომ ჩვენ ბრალად გვდებენ ისეთ ადგილებში მომხდარ ამბებს, სადაც ჩვენი ფეხი არასოდეს არ დადგმულა. შეიგნონ, გაიაზრონ და სწორად გააშუქონ დიად სოციალისტურ გარდაქმნათა არსი — ასეთია ჩვენი იდეოლოგიური მუშაკების უმნიშვნელოვანესი ამოცანა.

იდეოლოგიური მუშაკების ამოცანებზე რომ ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება დუმილით ავუაროთ გვერდი პიროვნების კულტისა და მისი შედეგების ლიკვიდაციის საკითხს. იმ გარემოებამ, რომ ჩვენმა პარტიამ დაგმო ი. ბ. სტალინის პიროვნების კულტი, რომელიც უცხოა მარქსიზმ-ლენინიზმის სულისკვეთებისათვის, ფართო გამოხმაურება გამოიწვია როგორც ჩვენს ქვეყანაში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. საბჭოთა ხალხმა, კომუნისტურმა და მუშათა პარტიებმა, ჩვენმა ყველა უცხოელმა მეგობარმა მხურვალედ მოიწონეს და ერთსულოვნად დაუჭირეს მხარი XX ყრილობის გადაწყვეტილებებს და საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ცნობილ დადგენილებას პიროვნების კულტის შედეგების ლიკვიდაციის შესახებ. სოციალიზმის მტრები ცდილობდნენ პიროვნების კულტის კრიტიკა გამოეყენებინათ თავიანთი ბინძური მიზნებისათვის, მოაწყეს მყვირალა ცილისმწამებლური კამპანია ჩვენი ქვეყნისა და მთლიანად სოციალისტური ბანაკის წინააღმდეგ. მათ ძლიერ სურდათ არეკ-დარეკა შეეტანათ მშვიდობისათვის, დემოკრატიისა და სოციალიზმისათვის მეტროქოლთა რიგებში, შეესუსტებინათ მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეების გავლენა, შეერყიათ სოციალისტური ბანაკის ქვეყნების ერთიანობა, ცილი დაეწამებინათ და სახელი გაეტეხათ კომუნისტური პარტიებისათვის ხალხთა თვალში. ახლა ყველა ხედავს, რომ სოციალიზმის მტრების ეს საზიზღარი ვარაუდები სამარცხვინოდ ჩაიფუშა.

კომუნისტურმა და მუშათა პარტიებმა დროზე გამოიცნეს და ამხილეს იმპერიალისტთა ზრახვები, ვამანადგურებელი დარტყმა აგემეს იდეოლოგიური დივერსიის სულისჩამდგმელებსა და ორგანიზატორებს, აგრეთვე ყველა ოპორტუნისტულ ელემენტებს, რომლებიც ცდილობდნენ მოეხდინათ მარქსიზმ-ლენინიზმის საფუძვლების რევიზია.

გამწვავებულ იდეოლოგიურ ბრძოლაში ჩვენმა საბჭოთა ინტელიგენციამ ცხადყო, რომ იგი პოლიტიკურად მწიფეა, მტკიცეა, ერთგულია მარქსიზმ-



ლენინიზმის იდეებისა, მთელ საბჭოთა ხალხთან ერთად ცხადყო ერთიანობა და არაზმულობა კომუნიზმის საქმისათვის დიდ ბრძოლაში. მაგრამ უნდა ვარაუდობოდ, რომ ინტელიგენციის წრეში აღმოჩნდნენ ცალკეული ადამიანები, რომლებსაც ფეხქვეშ ნიადაგი ეკარგებოდათ, რომლებმაც გამოიჩინეს ერთგვარი მერყეობა და ყოყმანი მთელი რიგი რთული იდეოლოგიური საკითხების შეფასებაში, რომლებიც დაკავშირებულია პიროვნების კულტის შედეგების დაძლევისასთან.

რით აიხსნება ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეთა წრეში ცალკეულ წარმომადგენელთა ასეთი მერყეობა და ყოყმანი? ჩემი აზრით, ეს იმიტომ მოხდა, რომ ზოგიერთმა ამხანაგმა ცალმხრივად, არასწორად გაიგო სტალინის პიროვნების კულტის პარტიული კრიტიკის არსი. ისინი ცდილობდნენ ეს კრიტიკა განემარტათ როგორც ჩვენი პარტიისა და ქვეყნის ცხოვრებაში ი. ბ. სტალინის დადებითი როლის ხელაღებით უარყოფა და დადგენენ სოციალიზმის გამარჯვებისათვის ჩვენი ხალხის ბრძოლის ისტორიაში მხოლოდ ჩრდილოვანი მხარეებისა და შეცდომების წინასწარ აკვიატებული გამოძენის ყალბ გზას და უგულვებელყოფდნენ საბჭოთა ქვეყნის მსოფლიო-ისტორიულ წარმატებებს სოციალიზმის მშენებლობაში.

ამერიკის გაზეთ „ნიუ-იორკ ტაიმის“ რედაქტორთან საუბარში, ვუბასუხე რა მის კითხვაზე — „რა ადგილს დაიკავებს სტალინი ისტორიაში?“, — მე ვთქვი, რომ სტალინი ჯეროვან ადგილს დაიკავებს საბჭოთა კავშირის ისტორიაში. მას ჰქონდა დიდი ნაკლოვანებანი, მაგრამ სტალინი ერთგული მარქსისტ-ლენინელი, ერთგული და მტკიცე რევოლუციონერი იყო. სტალინმა ბევრი შეცდომა დაუშვა თავისი მოღვაწეობის უკანასკნელ პერიოდში, მაგრამ მან ბევრი რამ სასარგებლოც გააკეთა ჩვენი ქვეყნისათვის, ჩვენი პარტიისათვის, მთელი საერთაშორისო მუშათა მოძრაობისათვის. ჩვენს პარტიას, საბჭოთა ხალხს ეხსომებათ სტალინი და ჯეროვნად დაფასებენ მას.

იმისათვის, რომ სწორად გავიგოთ პიროვნების კულტის პარტიული კრიტიკის არსი, საჭიროა ღრმად შევიგნოთ, რომ ამხანაგ სტალინის მოღვაწეობაში ჩვენ ვხედავთ ორ მხარეს: დადებითს, რომელსაც მხარს ვუჭერთ და დიდად ვაფასებთ, და უარყოფითს, რომელსაც ვაკრიტიკებთ, ვგმობთ და უარყოფთ.

ი. ბ. სტალინის დიდი ხნის განმავლობაში ხელმძღვანელი მდგომარეობა ეკავა ჩვენი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის შემადგენლობაში. მთელი მისი მოღვაწეობა დაკავშირებულია ჩვენს ქვეყანაში დიად სოციალისტურ გარდაქმნათა განხორციელებასთან. ამ წლებში სოციალისტური მშენებლობის ლენინური გეგმების განხორციელების შედეგად ძირითად შეიცვალა ჩვენი ქვეყნის სახე. გავიხსენოთ, რას წარმოადგენდა რუსეთი დიდი ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვებამდე. ეს იყო ეკონომიურად და კულტურულად ჩამორჩენილი ქვეყანა, რომელიც ცარიზმმა ნახევრადკოლონიური სახელმწიფოს მდგომარეობამდე ჩამოიყვანა. შეხედეთ, რას წარმოადგენს საბჭოთა ქვეყანა დღეს! საბჭოთა კავშირი დიდი, ძლიერი სოციალისტური სახელმწიფოა, რომელიც გადამწყვეტ გავლენას ახდენს მსოფლიო ისტორიის მსვლელობაზე, რომელიც სარგებლობს მთელი მსოფლიოს მშრომელთა დიდი პატივისცემით.

დიდი წარმატებანი ჩვენი ქვეყნის განვითარებაში მოპოვებულია კომუნისტური პარტიისა და მისი ცენტრალური კომიტეტის ხელმძღვანელობით, რომელშიც წამყვან როლს ასრულებდა ი. ბ. სტალინი. სოციალიზმის მშენებლობა სსრ კავშირში ხორციელდებოდა პარტიაში კლასობრივი მტრებისა და მათი



აგენტურის — ტროცკისტების, ზინოვიეველების, ბუხარინელებისა და ჟუჟიშვილი ნაციონალისტების წინააღმდეგ გააფთრებული ბრძოლის ვითარებაში. ეს იყო პოლიტიკური ბრძოლა. პარტია სწორად მოიქცა, როცა ამხილა ისინი როგორც ლენინიზმის მოწინააღმდეგენი, ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტური მშენებლობის მოწინააღმდეგენი. პოლიტიკურად ისინი დაგმობილი არიან, და სამართლიანადაც არიან დაგმობილნი.

ამ ბრძოლაში სტალინმა სასარგებლო საქმე გააკეთა. ეს არ შეიძლება ამოიშალოს სოციალიზმისათვის ჩვენი ქვეყნის მუშათა კლასის, გლეხობისა და ინტელიგენციის ბრძოლის ისტორიიდან, საბჭოთა სახელმწიფოს ისტორიიდან. ამისათვის ჩვენ ვაფასებთ და პატივს ვცემთ სტალინს. ჩვენ გულწრფელი ვიყავით ჩვენს პატივისცემაში ა. ბ. სტალინისადმი, როცა ეტეროდით მის ცხედართან მდგომნი. ჩვენ გულწრფელი ვართ ახლაც ჩვენი პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს ისტორიაში მისი დადებითი როლის შეფასებაში. თვითებული ჩვენგანი ვნდობოდა სტალინს. ეს ნდობა დამყარებული იყო რწმენაზე, რომ საქმე, რომელსაც სტალინთან ერთად ვაკეთებდით, კეთდებოდა რევოლუციის ინტერესებისათვის, მუშათა კლასის, ყველა მშრომელის ინტერესებისათვის.

ჩვენი პარტია, ჩვენ ყველანი გადაჭრით ვგმობთ სტალინს იმ უხეშ შეცდომათა და დამახინჯებათა გამო, რომლებმაც სერიოზული ზიანი მიაყენეს პარტიის საქმეს, ხალხის საქმეს. ჩვენ დავკარგეთ ბევრი პატროსანი და ერთგული ადამიანი, ჩვენი პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს მუშაკები, რომლებსაც ცილი დასწამეს და რომლებიც უდანაშაულოდ დაისაჯნენ. ბევრი მათგანის რეაბილიტაცია უკვე მოვახდინეთ. პარტიამ დაგმო ხელმძღვანელობის ის არასწორი მეთოდები, რომლებიც პიროვნების კულტის პერიოდში წარმოიშვა, თანმიმდევრულად და მტკიცედ ეწევა მუშაობას პარტიული ცხოვრების ლენინური ნორმებისა და ხელმძღვანელობის პრინციპების აღდგენისათვის, საბჭოთა სოციალისტური დემოკრატიის ყოველი ღონისძიებით გაფართოებისათვის.

როგორ შეიძლებოდა მომხდარიყო, რომ სტალინმა, რომელსაც სწორი პოზიცია ეკავა ლენინიზმის მოწინააღმდეგეებთან ბრძოლაში, ასეთი უხეში და მძიმე შეცდომები ჩაიდინა? ეს რთული საკითხია, ამხანაგებო. ეს არის სტალინის ტრაგედია, რომელიც ბევრად განპირობებულია მისი პიროვნების, მისი ხასიათის დიდი ნაკლოვანებებით, რომლებსაც აღნიშნავდა ვ. ი. ლენინი 1922 წლის დეკემბერში თავის წერილში პარტიის ყრილობისადმი. სტალინის ეს ნაკლოვანებანი განსაკუთრებით განვითარდნენ მისი სიცოცხლის უკანასკნელ პერიოდში, როცა იგი უშვებდა პარტიული ცხოვრების ლენინური ნორმების უხეშ დარღვევებს, უგულვებელყოფდა კოლექტიური ხელმძღვანელობის პრინციპებს, ერთპიროვნულად წყვეტდა ბევრ უმნიშვნელოვანეს პარტიულ და სახელმწიფოებრივ საკითხს, როცა შესუსტდა მისი კავშირი კადრებთან და მშრომელთა მასებთან. მდგომარეობა იმითაც რთულდებოდა, რომ სტალინის პირადი ნაკლოვანებანი ჩვენი საქმის საზიანოდ გამოიყენა პარტიისა და ხალხის ნოსისხლე მტერმა პროვოკატორმა ბერიამ.

ამ საქმეში დიდი ბრალი მიუძღვის ამხ. მაღენკოვსაც, რომელიც ბერიას სრულ გავლენაში მოექცა, მისი ჩრდილი იყო. იარაღი იყო ბერიას ხელში. ეიოვა რა მაღალი მდგომარეობა პარტიისა და სახელმწიფოში, ამხ. მაღენკოვი არათუ არ აკავებდა ი. ბ. სტალინს, არამედ ძალიან მარჯვედ სარგებლობდა სტალინის სისუსტით და ჩვევებით მისი ცხოვრების უკანასკნელ წლებში. ბევრ

შემთხვევაში იგი ბიძგს აძლევდა მას ისეთი მოქმედების ჩასაღწეოდ, რომელიც მკაცრი დაგმობის ღირსია.

ახლა უკვე ყველასათვის ცხადია, თუ რა უდიდესი დადებითი მნიშვნელობა აქვს მუშაობას, რომელიც პარტიამ გასწია პიროვნების კულტის შედგენის ლიკვიდაციისათვის.

პიროვნების კულტის კრიტიკამ და მისი შედეგების ლიკვიდაციამ იდეოლოგიური მუშაობის დარგში, სავსებით ბუნებრივია, გამოიწვია ღრმა განცდები და სერიოზული დაფიქრება შემოქმედებით მუშაკთა შორის და უწინარეს ყოვლისა მწერალთა შორის.

ყველაზე მეტად და ყველაზე მწვავედ ვინ განიცდიდა ამას? მე მგონია, ამხანაგებო, რომ ყველაზე მეტად განიცდიდნენ მწერლები, მხატვრები, მოქანდაკეები, კომპოზიტორები და ხელოვნების სხვა მუშაკები. მწერლებიდან კი განსაკუთრებით ღრმად განიცდიდნენ ის ამხანაგები, რომლებიც ყველაზე ახლო იყვნენ პარტიასთან, ცენტრალურ კომიტეტთან და, მაშასადამე, სტალინთან. ეს იყო სიახლოვე ხალხთან, ყოველივე იმასთან, რასაც ხალხი აკეთებდა ჩვენი პარტიის ხელმძღვანელობით. ამ მწერლების ნაწარმოებებში სიმართლით, წრფელი გრძნობით იყო მოთხრობილი პარტიისა და ხალხის ბრძოლის და გამარჯვებათა შესახებ. ამ ნაწარმოებებში ხშირად გვხვდებოდა ამხანაგ სტალინის სახეც. ასეთ ნაწარმოებთა ავტორები კარგ საქმეს აკეთებდნენ, მათ კარგი სურდათ ჩვენი პარტიისათვის, მთელ ხალხთან ერთად, პარტიის ხელმძღვანელობით იბრძოდნენ მაღალი კომუნისტური იდეალებისათვის. რა თქმა უნდა, მთელ რიგ შემთხვევებში საერთო ვითარების გავლენით პიროვნების კულტის პერიოდში ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებებში თავს იჩენდა ი. ბ. სტალინის პიროვნების არაობიექტურად, ცალმხრივად დახატვა, მეტისმეტად აზვიადებდნენ მის დამსახურებას მაშინ, როცა პარტიის როლი, ხალხის როლი ღირსეულ ასახვას ვერ პოულობდა.

როცა პარტიამ გააჩაღა პიროვნების კულტის კრიტიკა, სტალინის მიერ დაშვებული შეცდომების კრიტიკა, ზოგიერთმა მწერალმა წარმოიდგინა, თითქმის თითქმის მთელი მათი შემოქმედებითი მოღვაწეობა წარსულში სწორი არ იყო. ცალკეულ ლიტერატორებს ისეთი განწყობილებაც კი შეექმნათ, საჭირო ხომ არ არის ყველა ჩვენი დაწერილი წიგნი გადავაკეთოთ. უნდა ვაღიაროთ, რომ ინტელიგენციაში აღმოჩნდნენ ისეთი ადამიანებიც, რომლებიც წინათ აქტიურად არ მონაწილეობდნენ ჩვენი საქმისათვის ბრძოლაში, რომლებმაც დააწყეს ლიტერატურისა და ხელოვნების იმ მუშაკთა ლანძღვა და სახელის გატეხა, რომლებიც ქებას ასხამდნენ ჩვენი ხალხის მიერ პარტიის ხელმძღვანელობით მოპოვებულ წარმატებებს. მათ მოიგონეს და ხმარებაში შემოიღეს ისეთი სალანძღავი სიტყვა, როგორიც არის „შემლამაზებელი“, და ამ იარაღს აკრავდნენ ყველას, ვინც სიმართლით წერდა ჩვენს სინამდვილეზე, ხალხის შემოქმედლების შრომასა და მის დიდ გამარჯვებებზე, ვინც ქმნიდა საბჭოთა ადამიანების დადებითს სახეებს ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებებში.

ზოგიერთი ამხანაგი აყენებს საკითხს, როგორ მოვეპყროთ სტალინურ პრემიებს, რომლებითაც დაჯილდოებული არიან ჩვენი ადამიანები. მე მიმაჩნია, რომ პატივისცემის გრძნობით უნდა მოვეკიდოთ პრემიებს და სიამაყით ვატაროთ სტალინური პრემიის ლაურეატის საპატიო ნიშანი. მე რომ სტალინური პრემია მქონდა, ვატარებდი ლაურეატის საპატიო ნიშანს. სტალინური პრემიების მიკუთვნების საქმეში დაშვებული იყო შეცდომები, როცა მთელ რიგ შემთხვევებში პრემიას უდიდესი ადამიანები იღებდნენ. მაგრამ ეს წარმო-

მანია. იშვიათი გამოჩენის გარდა სტალინური პრემიები მეცნიერების, ტერატურისა და ხელოვნების მუშაებზე დასახურებულად მიიღეს.

საჭიროა მთელი პირდაპირობითა და სიცხადით ითქვას, რომ კომუნისტური პარტია მუდამ უჭერდა, უჭერს და დაუჭერს მხარს იმ მწერლებსა და ხელოვნების მოღვაწეებს, რომლებიც პატიოსნად და ერთგულად ემსახურებიან თავიანთ ხალხს, ხალხთან ერთად უხარიათ სამშობლოს წარმატებანი კომუნიზმის მშენებლობაში და პოულობენ მკაფიო ფერებს ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებში ამ წარმატებათა გამოსახატვად.

III

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს მიაჩნია, რომ ამხანაგური შეხვედრები და საუბრები ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეებთან იდეოლოგიური მუშაობის უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე ფრად სასარგებლოა და ყოველგვარი მხარდაჭერის ღირსია. მე ძალიან მომეწონა, რომ შეხვედრებზე და საუბრებში, რომლებიც ამ ბოლო დროს მოეწყო საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში, მწერლები და ხელოვნების მოღვაწეები გულახდილად და თავისუფლად ლაპარაკობდნენ ყველა საკითხზე, რომლებიც მათ აღეკვეს. ისინი გამოდიოდნენ თავიანთ მეგობრულ წრეში და მათ სწორად გაუგეს. ურთიერთობის ასეთი ფორმები უაღრესად საჭიროა აზრთა ამხანაგური განხილვისათვის, რომლის შედეგად ხდება ურთიერთგაგებისა და საერთო თვალსაზრისთა შემუშავება ჩვენი ცხოვრებისა და მუშაობის საარსებო საკითხებზე.

რატომ უთმობს პარტია ასე ბევრ ყურადღებას ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებს? იმიტომ, რომ ლიტერატურასა და ხელოვნებას განსაკუთრებით დიდმნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნის ჩვენი პარტიის იდეოლოგიურ მუშაობაში, მშრომელთა კომუნისტური აღზრდის საქმეში. მწერლები, მხატვრები, მოქანდაკეები, კომპოზიტორები, კინოსა და თეატრალური ხელოვნების მუშაელები, მთელი ჩვენი ინტელიგენცია თავიანთი შემოქმედებით აქტიურად მონაწილეობენ საბჭოთა საზოგადოების შემოქმედებით საქმიანობაში, ერთგულად ემსახურებიან თავიანთ ხალხს. კომუნისტურ პარტიას ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეები მიაჩნია თავის ერთგულ მეგობრებად, თანამეგობრებად, საიმედო დასაყრდენად იდეოლოგიურ ბრძოლაში. პარტია ზრუნავს ლიტერატურისა და ხელოვნების აყვავებისათვის, მაღალი იდეურობისა და მხატვრული ოსტატობისათვის. ჩვენ ხალხს ესაჭიროება ლიტერატურის, ფერწერის, მუსიკის ნაწარმოებნი, რომლებიც ასახავენ შრომის პათოსს და გასაგები არიან ხალხისათვის. სოციალისტური რეალიზმის მეთოდი უზრუნველყოფს ასეთ ნაწარმოებთა შექმნის უსაზღვრო შესაძლებლობებს. პარტია შეუთრევბლად იბრძვის ლიტერატურასა და ხელოვნებაში უცხო იდეოლოგიის გავლენის შეღწევის წინააღმდეგ, სოციალისტურ კულტურაზე მტრული თავდასხმების წინააღმდეგ.

ლიტერატურისა და ხელოვნების დარგში იდეური ბრძოლის სირთულე და თავისებურება ამჟამად, სხვათა შორის, ის არის, რომ ჩვენ გვიხდება დავიცვათ ლიტერატურა და ხელოვნება არა მარტო გარედან თავდასხმებისაგან, არამედ ცალკეულ შემოქმედ მუშაკთა იმ ცდებისაგან, რომ გადაიყვანონ ლიტერატურა და ხელოვნება არასწორ გზაზე, ააციდნონ განვითარების მთავარ ხაზს.

განვითარების მთავარი ხაზი კი ის არის, რომ ლიტერატურა და ხელოვნება მუდამ განუყრელად იყონ დაკავშირებული ხალხის ცხოვრებასთან, მართლად ასახედნენ ჩვენი სოციალისტური სინამდვილის სიმდიდრესა და მრავალფეროვანებას, მკაფიოდ და დამაჯერებლად გვიჩვენებდნენ საბჭოთა ხალხის დიდ გარდამქმნელ საქმიანობას, მის მისწრაფებათა და მიზანთა კეთილშობილებას, მაღალ მორალურ თვისებებს. ლიტერატურისა და ხელოვნების მაღალი საზოგადოებრივი დანიშნულება ხალხის დარაზმვა კომუნიზმის მშენებლობაში ახალი წარმატებებისათვის საბაძოლველად.

უნდა ვღიაროთ, ამხანაგებო, რომ ჩვენს მწერლებსა და ხელოვნების მოღვაწეებში ჯერ კიდევ გვხვდებიან ცალკეული ადამიანები, რომლებიც ზოგჯერ კარგავენ ნიადაგს ფეხქვეშ, ასცდებიან ხოლმე სწორ გზას. ასეთი ადამიანები მცდარად, დამახინჯებულად განმარტავენ ლიტერატურისა და ხელოვნების ამოცანებს. ისინი ცდილობენ საქმე ისე წარმოადგინონ, თითქოს ლიტერატურა და ხელოვნება მოწოდებული არიან ეძებონ მარტო ნაკლოვანებები, ოლაპარაკონ უმთავრესად უარყოფითზე ცხოვრებაში, მოუწყობლობის ფაქტებზე და ღუმილით აუარონ გვერდი ყველაფერს დადებითს. მაგრამ ხომ სწორედ ეს დადებითი, ახალი და პროგრესული ცხოვრებაში შეადგენს მთავარს სოციალისტური საზოგადოების სინამდვილეში, რომელიც სწრაფად ვითარდება.

მცდარ და მავნე შეხედულებათა და განწყობილებათა მატარებლებმა გაილაშქრეს იმ მწერლებისა და მხატვრების წინააღმდეგ, რომელთა ნაწარმოებებში მოცემულია საბჭოთა საზოგადოების ძლიერმოსილი განვითარების მართალი და მკაფიო სურათები, ჩვენი თანამედროვეების დადებითი სახეები. იმათ რიცხვს, ვისაც დაცივით „შემალამაზებელს“ უწოდებენ, დამუშავებლებმა ნიაკუთვნეს, მაგალითად, ისეთი მწერალი, როგორიც არის აშხ. გრიბაჩოვი და ზოგიერთი სხვა.

ჩვენ მხარს ვუჭერთ მწერლებს, რომლებსაც სწორი პოზიცია უკავიათ ლიტერატურაში, წერენ დადებითზე ცხოვრებაში. ეს როდი ნიშნავს, რომ მათ ზიერ დაწერილი ყოველი ნაწარმოები თავისუფალია ამა თუ იმ ნაკლისაგან და არ შეიძლება მისი გაკრიტიკება. შესაძლებელია, რომ ამ ამხანაგების შემოქმედებითს მუშაობაში კიდევაც იყო ცალკეული მცდარი გატაცებანი, მაგრამ ეს არავის არ აძლევს საფუძველსა და უფლებას გააბიაბართოს ისინი, უარყოს ის სასარგებლო საქმე, რომელსაც ისინი აკეთებდნენ.

ზოგნი, ალბათ, შეეცდებიან ლიტერატურული ცხოვრების ფაქტებისა და მოვლენების ასეთი შეფასება გაიგონ როგორც მოწოდება ცხოვრების ცალმხრივი ასახვისაკენ, ჩვენს სინამდვილეში ნაკლოვანებებისა და სიძნელეებისათვის ღუმილით გვერდის ავლისაკენ. მაგრამ უფარგის საშუალებებით ამგვარ ცდას ჩვენ წინააღმდეგობა გააძაქრით უარყოფთ.

ჩვენ, კომუნისტებს, ბრალად ვერავინ ვერ დაგვდება, რომ გვეშინია კრიტიკისა, რომ ვისწრაფვით მივჩქმალთ და დავმალთ ნაკლოვანებანი მუშაობაში. ისტორიული გამოცდილებით დამტკიცებულია, რომ კრიტიკისა და თვითკრიტიკის შიში აზსიათებთ მხოლოდ წარმავალ კლასებს და მათს პოლიტიკურ პარტიებს. კომუნისტური პარტია, როგორც ყველაზე მოწინავე კლასის პოლიტიკური ხელმძღვანელი, როგორც კომუნიზმის მშენებელი ხალხის ბელადი, თავის დიად გარდამქმნელ საქმიანობას აზორციელებს მარქსიზმ-ლენინიზმის—თავისი არსით ყველაზე რევოლუციური და კრიტიკული თეორიის დროშით. მას არ ეშინოდა და არ ეშინია არავითარი სიძნელისა დიადი მიზნისაკენ მიმ-



ვალ გზაზე, მუდამ გაბედულად უსწორებს თვალს სიმაღლეს. იგი ემსახურება ხალხის ინტერესებს, აშკარად და უღმრთოდ ამხილებს და აკრიტიკებს ნაკლოვანებებსა და შეცდომებს, მასებთან ერთად სახავს ნაკლოვანებათა აღმოფხვრისა და შეცდომათა გამოსწორების გზებს ჩვენი საქმის წარმატებისათვის.

კომუნისტური პარტია, მისი ცენტრალური კომიტეტი მთელ თავიანთ საქმიანობაში გვიჩვენებენ მაგალითს, თუ როგორ უნდა ვამხილოთ და აღმოვფხვრათ ნაკლოვანებანი. გაიხსენეთ, მაგალითად, პარტიის გადაწყვეტილებანი სოფლის მეურნეობის, მრეწველობისა და მშენებლობის მართვის გარდაქმნის საკითხებზე, ადგილობრივა ორგანოებისათვის მეტი უფლებების მინიჭებისა და მუშაობაში მათი ინიციატივის განვითარების შესახებ, სახელმწიფო და პარტიული აპარატის შტატების შემცირებისა და ხელმძღვანელობის სტილისა და მეთოდების სრულყოფის შესახებ. განა ჩვენი პარტიის მაღალ ლენინურ პრინციპულობას, მამაცობასა და სიმტკიცეს არ მოწმობს პიროვნების კულტის კრიტიკა, თანმიმდევრული და მტკიცე ბრძოლა მისი შედეგების დაძლევისათვის. პარტიის XX ყრილობის, ცენტრალური კომიტეტის პლენუმების გადაწყვეტილებანი გამსჭვალულია ბოლშევიკური კრიტიკისა და თვითკრიტიკის, ნაკლოვანებებისა და შეცდომებისადმი შეურთხევლობის სულისკვეთებით. დიდი ლენინი გვასწავლიდა, რომ პრინციპული პოლიტიკა ერთადერთი სწორი პოლიტიკაა. პარტია თვითუფლი კომუნისტისაგან, პარტიული და სახელმწიფო ორგანოების თვითუფლი მუშაკისაგან მოითხოვს მაღალ პასუხისმგებლობას მინდობილი საქმისათვის და სასტიკად სჯის ყველას, ვინც თავის პრაქტიკულ მუშაობაში უკან იხევს პარტიის პოლიტიკური ზახიდან, ვინც იფიქრებს პარტიისა და ხალხის ინტერესებს. ვერც პოსტი, რომელიც მუშაკს უჭირავს, ვერც წარსული დამსახურება ვერ დაიცავს და ვერც უნდა დაიცვას იგი კრიტიკისაგან და პარტიისა და ხალხის წინაშე პასუხისმგებლობისაგან.

მთელი საკითხი ის არის, თუ რა პოზიციიდან და რისთვის წარმოებს კრიტიკა. ჩვენ ვამკლავნებთ და ვაკრიტიკებთ ნაკლოვანებებსა და შეცდომებს იმისათვის, რომ აღმოვფხვრათ ისინი როგორც დაბრკოლება ჩვენს გზაზე, რომ კიდევ უფრო განვამტკიცოთ ჩვენი საბჭოთა წყობილება, კომუნისტური პარტიის პოზიციები, უზრუნველვყოთ ახალი წარმატებანი და უფრო სწრაფი წინსვლა. ხოლო რა მოსდის ზოგიერთ ლიტერატორს, როცა იგი ხელს ჰკიდებს ნაკლოვანებათა გაკრიტიკებას? ცხოვრებას რომ არ იცნობენ, საჭირო პოლიტიკური გამოცდილება, ცხოვრებაში მთავარისა და განმსაზღვრელის დანახვის უნარი რომ არა აქვთ, ისინი ებლაუჭებიან ამა თუ იმ მუშაკის ნაკლოვანებებსა და შეცდომებს, განურჩევლად და გაუზრებლად ყრიან ყველაფერს ერთ გოდორში, აშინებენ თავიანთ თავს და ცდილობენ დააშინონ სხვები.

ასეთ არასახარბიელო მდგომარეობაში ჩავარდა, კერძოდ, მწერალი, ვ. დუდინცევი. მის უბადრუკ წიგნში „არა პურითა ერთითა“, რომლის გამოყენებას ჩვენს წინააღმდეგ ახლა ცდილობენ რეაქციული ძალები საზღვარგარეთ, განზრახ ყურით მოთრეულია უარყოფითი ფაქტები და ტენდენციურად გაშუქებულია ჩვენდამი არამეგობრული პოზიციებიდან. დუდინცევის წიგნში არის სწორი, ძლიერად დაწერილი ფურცლებიც, მაგრამ წიგნის საერთო მიმართულება თავისი საფუძვლით არასწორია. მკითხველს ექმნება შთაბეჭდილება, რომ ამ წიგნის ავტორი გამსჭვალული არ არის ზრუნვით მის მიერ ჩვენს ცხოვრებაში დანახულ ნაკლოვანებათა აღმოფხვრისათვის, იგი განზრახ ამუქებს ფერებს, იჩენს ღვარძლიანობას ნაკლოვანებათა გამო. ასეთი მიდგომა ლიტერატურისა

და ხელოვნების ნაწარმოებებში სინამდვილის ასახვისადმი სხვა არა არის, თუ არ მისწრაფება დამახინჯებულად, მრუდე სარკეში აჩვენო ეს სინამდვილე.

მხოლოდ სინანული უნდა გამოვთქვათ, რომ ეს არაჯანსაღი და მავნე ტენდენცია დროზე ვერ შენიშნა და მას სწორი პასუხი ვერ გასცა ზოგიერთმა ლიტერატურულ-მხატვრულმა ჟურნალმა და გამომცემლობამ. ჟურნალ „ნოვი მირის“ რედაქციამ ჟურნალის ფურცლები დაუთმო დუდინცევის წიგნის მსგავს ნაწარმოებთა გამოსაქვეყნებლად. მთელი რიგი ლიტერატურულ-მხატვრული ჟურნალების რედაქციები და ზოგიერთი გამომცემლობის ხელმძღვანელები ჯეროვან სიმაღლეზე ვერ აღმოჩნდნენ, მთელ რიგ შემთხვევებში ასცდნენ პრინციპულ პოზიციებს. ამ ამხანაგებმა დაიწყეს იმის დაფიქრება, რომ პრესა ჩვენი მთავარი იდეური იარაღია. იგი მოწოდებულია მუსრავდეს მუშათა კლასის მტრებს. მშრომელთა მტრებს. როგორც არმიას არ შეუძლია იომოს უიარაღოდ, ისე პარტიასაც არ შეუძლია წარმატებით აწარმოოს თავისი იდეოლოგიური მუშაობა ისეთი ბასრი და საბრძოლო იარაღის უქონლად, როგორიც არის პრესა. ჩვენ არ შეგვიძლია პრესის ორგანოები არასაიმედო ხელში ჩავაგდოთ, ისინი უნდა იყვნენ ყველაზე ერთგული, ყველაზე საიმედო, პოლიტიკურად მტკიცე და ჩვენი საქმისადმი ერთგულ მუშაკთა ხელში.

ამის დაფიქრებას ის მოჰყვა, რომ მწერალთა კავშირის ზოგიერთი ბეჭდვითი ორგანო ნაცვლად იმისა, რომ თანმიმდევრულად იცავდეს პრინციპულ ხაზს ლიტერატურაში, არასწორ პოზიციებზე მდგომი ცალკეული ადამიანების ძლიერი გავლენის ქვეშ აღმოჩნდა და, არსებითად, არაჯანსაღ განწყობილებათა და ტენდენციათა გამტარებელი გახდა. ნათქვამი განსაკუთრებით ეხება ალმანახ „ლიტერატურაშია მოსკვას“. ამ ალმანახში გამოქვეყნებული იყო იდეურად მანკიერი ნაწარმოებები და სტატიები, რომლებიც მკვეთრად დაგმეს ჩვენმა საზოგადოებრიობამ და უწინარეს ყოვლისა თვითონ მწერლებმა. ამაზე სამართლიანად ილაპარაკა ბევრმა ლიტერატორმა მწერალთა კავშირის გამგეობის პლენუმზე. ამავე დროს კი ალმანახის სარედაქციო კოლეგიის წევრებმა ცხად-ყვეს თავიანთი უპატივცემლობა მათი შეცდომების კრიტიკისადმი, თავიანთი თანამოკალმე ამხანაგების, მწერლების აზრისადმი, და თავი აარიდეს პირდაპირ და პატიოსან გამოსვლას მათ მიერ დაკავებული პოზიციის გამო. განსაკუთრებით უნდა ითქვას ამხ. ალიგერის შესახებ, რომელიც დღემდე იცავს იმ შეხედულებას, რომ ალმანახ „ლიტერატურაშია მოსკვას“ ხაზი თითქმის სწორი იყო, იგი იცავს ალმანახში გამოქვეყნებულ ნაწარმოებებს, რომლებშიც გაპარებულია ჩვენთვის უცხო იდეები.

ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეთა შორის ბევრი ლაპარაკობს პარტიულობაზე, ხალხურობაზე, შემოქმედების თავისუფლებასა და პარტიულ ხელმძღვანელობაზე. ეს საკითხები სერიოზული ყურადღების ღირსია. მათზე უნდა ითქვას მით უმეტეს იმიტომ, რომ ამ საკითხებზე ნათქვამი და დაწერილი ძალიან ბევრი არასწორი და აბნეული რამ, რასაც გაუგებრობა და არეკვდარევა შეაქვს ადამიანთა გონებაში, ხელს უშლის ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებში, პარტიის პოლიტიკის სწორად გაგებას, იდეოლოგიური მუშაობის ამ უმნიშვნელოვანესი დარგებისადმი პარტიული ხელმძღვანელობის ლენინური პრინციპების სწორად გაგებას.

რამდენიმე შენიშვნა ლიტერატურისა და ხელოვნების პარტიულობისა და ხალხურობის შესახებ. უწინარეს ყოვლისა არ შეიძლება ერთმანეთს დავუპირისპიროთ პარტიულობისა და ხალხურობის ცნებები. საბჭოთა სოციალისტური საზოგადოების ძალა კომუნისტური პარტიისა და ხალხის ერთიანობაშია.



კომუნისტური პარტიის პოლიტიკა, რომელიც ხალხის ძირეულ ინტერესებს გამოხატავს, საბჭოთა საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი წყობილების სასიცოცხლო საფუძველს შეადგენს. ამიტომ დიდი შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ ჩვენს საბჭოთა პირობებში ისე შეიძლება ემსახუროდეს ხალხს, რომ აქტიურ მონაწილეობას არ იღებდეს კომუნისტური პარტიის პოლიტიკის განხორციელებაში. შეუძლებელია გასურდეს ხალხთან ერთად იარაღი ისე, რომ არ იზიარებდეს პარტიის შეხედულებებს, მის პოლიტიკურ ხაზს. ვისაც სურს ხალხთან იყოს, იგი მუდამ იქნება პარტიასთან. ვინც მტკიცედ დგას პარტიის პოზიციებზე, ის მუდამ იქნება ხალხთან.

პარტიულობა მხატვრულ შემოქმედებაში განისაზღვრება არა იმით, რომ მხატვარი ფორმალურად ეკუთვნოდეს პარტიას, არამედ მისი რწმენით, მისი იდეური პოზიციით. ჩვენ ცოტა როდეს გვყავს კარგი მწერლები, რომლებიც პარტიის წევრები არ არიან, მაგრამ მათი ნაწარმოებები თავიანთი იდეური შინაარსით, პოლიტიკური მიზანდასახულობით ღრმად პარტიული არიან და სამართლიანად მოიპოვეს ხალხის აღიარება, როგორც მისი ინტერესების გამომხატველებმა.

თუ ბრძოლა კომუნიზმის იდეალებისათვის, თავისი ხალხის ბედნიერებისათვის მხატვრის ცხოვრების მიზანია, თუ იგი ცოცხლობს ხალხის ინტერესებით, მისი ფიქრებითა და მისწრაფებებით, რა თემასაც უნდა მოჰქიდოს ხელი, ცხოვრების რა მოვლენასაც უნდა ასახავდეს, მისი ნაწარმოებები დააკმაყოფილებს ხალხის, პარტიისა და სახელმწიფოს ინტერესებს.

ასეთი მხატვარი ხალხისადმი სამსახურის გზას ირჩევს თავისუფლად, ძალდაუტანებლად, საკუთარი რწმენითა და მოწოდებით, სულისა და გულის კარნახით. სოციალისტური საზოგადოების პირობებში, სადაც ხალხი ნამდვილად თავისუფალია, თავისი ბედის ნამდვილი ბატონ-პატრონი და ახალი ცხოვრების შემოქმედია, მხატვრისათვის, რომელიც ერთვულად ემსახურება თავის ხალხს, არ არსებობს საკითხი იმის შესახებ, თავისუფალია, თუ თავისუფალი არ არის იგი თავის შემოქმედებაში. ასეთი მხატვრისათვის სინამდვილის მოვლენებისადმი მიდგომის საკითხი ნათელია, მას არ სჭირდება ეგუებოდეს, საკუთარ თავს აიძულებდეს. კომუნისტური პარტიულობის პოზიციებიდან ცხოვრების მართალი გაშუქება მისი სულის მოთხოვნილებაა, იგი მტკიცედ დგას ამ პოზიციებზე, იცავს მათ თავის შემოქმედებაში.

საზოგადოების, ხალხის ცხოვრების სიმართლით გაშუქება ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებებში გულისხმობს როგორც სოციალისტური სინამდვილის დადებითი, ნათელი და მკაფიო მხარეების ჩვენებას, რომლებიც მის საფუძველს შეადგენენ, ისე ნაკლოვანებათა კრიტიკას, უარყოფითი მოვლენების გამოვლინებასა და დაგმობას, რომლებიც აბრკოლებენ ჩვენს ძლევა-მოსილ წინსვლას.

ცხოვრებაში, სინამდვილეში დადებითთან ერთად ყოველთვის არსებობს უარყოფითიც, ზოგჯერ ყველაზე გვერდით შამხნარი იზრდება. სინამდვილის ასახვაში ყველაფერი დამოკიდებულია ავტორზე. თუ იგი პარტიულ პოზიციებზე დგას, ხალხს ემსახურება და გულწრფელად სურს ესმარებოდეს ხალხს ახალი საზოგადოების შენებაში, კვალავდეს გზას კომუნიზმის აშენებისათვის ბრძოლაში, ასეთი მწერალი, მხატვარი, მოქანდაკე, კომპოზიტორი იპოვნის საკმაოდ კარგ მაგალითებს მუშების, კოლმეურნეების, ინტელიგენციის ცხოვრებაში, ცალკეული ადამიანების, საწარმოების, კოლმეურნეობების, საბჭოთა მეურნეობების კოლექტივების ცხოვრებაში და შეძლებს უარყოფითისათვის და-

პარდაპირებით მხარი დაუჭიროს დადებითს, სიმართლით გვიჩვენოს ფიქრებით. ხოლო თუ ავტორს არ ახარებს თავისი ხალხის წარმატებანი, იგი გამოძენის მხოლოდ ცუდს, უარყოფითს, დაიწყებს ქექვას ნაგვის ორმოებში და ამას ცხოვრების დამახასიათებლად გაასაღებს.

ჩვენ მტკიცედ და შეურიგებლად ვილაშქრებდით და გავილაშქრებთ ლიტერატურასა და ხელოვნებაში სინამდვილის ცალმხრივი, არაკეთილსინდისიერი, არამართალი გაშუქების წინააღმდეგ. ჩვენ იმათი წინააღმდეგი ვართ, ვინც ცხოვრებაში ეძებს მხოლოდ უარყოფით თაქტებს და ღვარძლიანობს ამის გამო, ცდილობს ცილი დასწამოს, სახელი გაუტეხოს ჩვენს საბჭოთა წესწყობილებას. ჩვენ იმათი წინააღმდეგიც ვართ, ვინც ქმნის ბრჭყვიალა, დაშატრულ სურათებს, რომლებიც შეურაცხყოფენ ჩვენი ხალხის გრძნობებს, რომელიც არ იღებს და ვერ ითმენს ვერავითარ სიყალბეს. საბჭოთა ადამიანები უარყოფენ ისეთ, არსებითად, ცილისმწამებლურ თხზულებებსაც, როგორიც არის დუდინცევის წიგნი „არა პურითა ერთითა“, და ისეთ მოთაფლულ, გულის ამრევ ფილმებსაც, როგორიც არის „დაუფიქარი 1919 წელი“ ან „ყუბანელი კახაები“.

სამწუხაროდ, ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკთა შორის გვხვდებიან ისეთი ადამიანები, „შემოქმედების თავისუფლების“ დამცველები, რომლებსაც სურთ, რომ ჩვენ გვერდს ვუვლიდეთ, ვერ ვამჩნევდეთ, ჩვენს პრინციპულ შეფასებას არ ვაძლევდეთ და არ ვაკრიტიკებდეთ ასეთ ნაწარმოებებს, რომლებიც დამახინჯებულად ხატავენ საბჭოთა საზოგადოების ცხოვრებას. ამ ადამიანებს თურმე აწუხებთ ლიტერატურისა და ხელოვნებისადმი ხელმძღვანელობა პარტიისა და სახელმწიფოს მხრივ. ისინი ილაშქრებენ ამ ხელმძღვანელობის წინააღმდეგ ზოგჯერ პირდაპირ, ხოლო უფრო ხშირად ამ თავიანთ განწყობილებასა და სურვილებს ფარავენ ლაპარაკით ზედმეტ მეურვეობაზე, ინიციატივის შეზღუდვაზე და სხვ.

ჩვენ აშკარად ვაცხადებთ, რომ ასეთი შეხედულებები ეწინააღმდეგება ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებისადმი პარტიისა და სახელმწიფოს დამოკიდებულების ლენინურ პრინციპებს. ლენინი, როგორც ცნობილია, ითვალისწინებდა რა ლიტერატურისა და ხელოვნების მთელ სპეციფიკას, არაერთგზის აღნიშნავდა, რომ პარტიას არ შეუძლია განზე გაუდგეს საზოგადოების სულიერი ცხოვრების ამ დიდმნიშვნელოვანი ნაწილისადმი ხელმძღვანელობას და თავის პრაქტიკულ მოღვაწეობაში, როგორც პარტიის ბელადი და საბჭოთა მთავრობის მეთაური, თანმიმდევრულად ახორციელებდა ამ პრინციპს. არ შეიძლება საზოგადოებაში ცხოვრობდეს და თავისუფალი იყო საზოგადოებისაგან, აღნიშნავდა ვ. ი. ლენინი. იგი ამასთან ხაზს უსვამდა, რომ სოციალისტური საზოგადოების თავისუფალი ლიტერატურა აშკარად იქნება დაკავშირებული მუშათა კლასთან, რომ მისი შთამაგონებელი იქნება მშრომელთა ინტერესები, სოციალიზმის იდეები.

ლენინი შეურიგებელი იყო იმათადმი, ვინც ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებში პრინციპულ ხაზს უხვევდა, ვინც იდეური შეცდომებისადმი დამოკიდებულებაში ლიბერალურ პოზიციებზე ეშვებოდა.

საბჭოთა საზოგადოების განვითარების მთელი ისტორია უაღრესად დამაჯერებლად ამტკიცებს, რომ პარტიისა და სახელმწიფოს ხელმძღვანელობამ, მათმა ყურადღებამ მხატვრული შემოქმედებისადმი და მწერლებისათვის, მხატვრებისათვის, მოქანდაკეებისა და კომპოზიტორებისათვის ზრუნვამ უზრუნველყო ლიტერატურისა და ხელოვნების თვალსაჩინო წარმატებანი, სსრ კავში-



რის ყველა ხალხის სოციალისტური კულტურის აყვავება. პარტიის გადაწყვეტილებებში იდეოლოგიურ საკითხებზე განსაზღვრულია პარტიის პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი ამოცანები და ძირითადი პრინციპები ლიტერატურისა და ხელოვნების დარგში, რომლებიც თავიანთ ძალას ამჟამადაც ინარჩუნებენ. ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპია საბჭოთა ლიტერატურისა და ხელოვნების განუყრელი კავშირი კომუნისტური პარტიის პოლიტიკასთან, რომელიც საბჭოთა წყობილების სასიცოცხლო საფუძველს შეადგენს. ამ გადაწყვეტილებათა დიდ დადებით მნიშვნელობაზე ლაპარაკობდნენ მხატვრები და კომპოზიტორები თავიანთ სიტყვებში ამას წინათ გამართულ ყრილობებზე.

რა თქმა უნდა, არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ ი. ბ. სტალინის სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში, პიროვნების კულტის პირობებში, შეცდომებს უშვებდნენ. მოვიყვან ასეთ მაგალითს. მე დიდი შრომა დამჭირდა, რომ გამანადგურებელი კრიტიკისაგან დამეცვა ისეთი დამსახურებული მწერალი, როგორიც არის მაქსიმ რილსკი, მისი ლექსის „დედის“ გამო, რომელიც აღსავსეა დიდი პატრიოტული გრძნობებით. რილსკის წინააღმდეგ უსაფუძვლო ბრალდებებისა და მასზე თავდასხმების მთავარი საბაზი გახდა ის ფაქტი, რომ ამ ლექსში, რომელიც საბჭოთა უკრაინის უმღერის, ნახსენები არ იყო სტალინის სახელი. და ამხ. კავანოვიჩმა, რომელიც მლიქვნელობდა და ყოველივეს აკეთებდა იმისათვის, რომ გაეზვიადებინა სტალინის პიროვნების კულტი, მაქსიმ რილსკი დასახა როგორც უკრაინელი ბურჟუაზიული ნაციონალისტი. იგი იყენებდა სტალინის სუსტ თვისებებს, არ ფიქრობდა იმ მიმე შედეგებზე, უკრაინელი, და არა მხოლოდ უკრაინელი ლიტერატურისათვის, რომლებიც შეიძლებოდა გამოეწვია ასეთ უსაფუძვლო ბრალდებებს პატივცემული უკრაინელი პატრიოტი მწერლის მაქსიმ რილსკის მიმართ. უნდა ითქვას, რომ ამას შეეძლო მიმე შედეგები გამოეწვია არა მარტო ლიტერატურისათვის.

თავისთავად იგულისხმება, რომ ჩვენ ლიტერატურულ ნაწარმოებთა შეფასებისადმი ასეთი მიდგომის წინააღმდეგი ვართ.

პარტიამ მტკიცედ დაგმო და თანმიმდევრულად ასწორებს შეცდომებს, რომლებიც დაშვებულია პიროვნების კულტის პერიოდში ცხოვრების ყველა დარგში, მათ შორის იდეოლოგიური მუშაობის საკითხებშიც. მაგრამ იგი ამასთან ერთად აგრეთვე მტკიცედ ილაშქრებს იმათ წინააღმდეგ, ვინც ცდილობს წარსულის ეს შეცდომები გამოიყენოს ისეთი გამოსვლებისათვის, რომლებიც უარყოფენ ლიტერატურისა და ხელოვნებისადმი პარტიისა და სახელმწიფოს ხელმძღვანელობას. ასეთი პოზიციებიდან ლიტერატურისა და ხელოვნებისადმი ხელმძღვანელობის წინააღმდეგ გამოსვლა შეუძლიათ მხოლოდ ისეთ ადამიანებს, რომლებიც არ ეთანხმებიან პარტიის პოლიტიკას ამ დარგში. ასეთ ადამიანთა შორის, ჩვენდა საწყენად, აღმოჩნდნენ ცალკეული მწერლებიც, პარტიის წევრები. ზოგიერთ ამ ამხანაგს არა სურს თავისი საქციელი შეუთანხმოს პარტიული დისციპლინის მოთხოვნებს, დისციპლინისა, რომელსაც განსაზღვრავს პარტიის წესდება, ისინი პარტიული დისციპლინისა და პარტიის წევრის მოვალეობათა თავიანთ სუბიექტივისტურ განმარტებას იცავენ და თავიანთ არაპარტიულ ყოფაქცევას ჩქმალავენ ლაყბობით პარტიის ხელმძღვანელობისადმი ვითომდა „შემოქმედებითი დამოკიდებულების“ შესახებ. იმ ერთეულების ასეთმა ყალბმა პოზიციებმა, რომლებიც სწყდებიან კოლექტივს, „ფეხი“ ეშლებათ საერთო მწყობრში, გამოიწვია სამართლიანი დაგმობა როგორც კომუნისტი, ისე უპარტიო მწერლების მხრივ მწერალთა კავშირის გამგეობის პლენუმზე, მოსკოველი მწერლების კრებაზე, მოკავშირე და ავტონომიური რესპუბლიკების, მხა-



რეებისა და ოლქების მწერალთა ყველა ორგანიზაციაში. მე კმაყოფილებით ვხედავ, რომ მხარს აქ გამოსულ უპარტიო მწერალს ამხ. სობოლევს, რომელსაც თანმიმდევრული, პრინციპული და შეურიგებელი პოზიცია უჭირავს არაჯანსაღი განწყობილებებისა და ტენდენციების წინააღმდეგ ბრძოლაში. არ მინდა დაგიმალოთ, რომ ჩემთვის, როგორც საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდიენისათვის, ლიტერატურის პარტიულობის საკითხებში გაცილებით უფრო მასობრივია უპარტიო მწერლის ამხ. სობოლევის პოზიცია, ვიდრე პარტიის წევრის ამხ. ალიგერისა, რომელსაც ყალბი პოზიცია უჭირავს და სწორედ არ ეკიდება მისი შეცდომების კრიტიკას.

ზოგიერთ ლიბერალურად განწყობილ ადამიანს შეუძლია ბრალად დამდოს, რომ მე ბრძოლისაკენ მოვუწოდებ. დიახ, ჩვენ არასოდეს არ ვმალავდით, რომ მოვუწოდებდით და მოვუწოდებთ პრინციპული იდეური ბრძოლისაკენ. თანამედროვე მსოფლიოში ორი იდეოლოგიის — სოციალისტური იდეოლოგიისა და ბურჟუაზიული იდეოლოგიის გააფთრებული ბრძოლა, და ამ ბრძოლაში არ შეიძლება იყონ ნეიტრალური.

ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარება წარმოებს ჩვენთვის უცხო ბურჟუაზიული კულტურის გავლენის წინააღმდეგ, დრომოჭმულ წარმოდგენათა და შეხედულებათა წინააღმდეგ, ჩვენი კომუნისტური იდეოლოგიის დამკვიდრებისათვის იდეური ბრძოლის პირობებში.

ჩვენ მარქსისტ-ლენინელები არ ვიქნებოდით, განზე რომ ვმდგარიყავით, გულგრილად და პასიურად მოვკიდებოდით იმის ცდებს, რომ ჩვენს ლიტერატურასა და ხელოვნებაში გააპარონ საბჭოთა ადამიანების სულისკეთებისათვის უცხო ბურჟუაზიული შეხედულებანი. საღად უნდა ვუყურებდეთ საგნებს, ვითვალისწინებდეთ იმას, რომ მტრები არსებობენ და ისინი ცდილობენ იდეოლოგიური ფრონტი გამოიყენონ სოციალიზმის ძალების შესასუსტებლად. ამ ვითარებაში ჩვენი იდეური იარაღი წესრიგზე უნდა იყოს და უმტყუვნებლად მოქმედებდეს. უნგრეთის ამბების გაკვეთილი, როცა კონტრრევოლუციამ თავისი ბინძური მიზნებისათვის გამოიყენა ზოგიერთი მწერალი, მოგვაგონებს, თუ რა შეიძლება მოჰყვეს პოლიტიკურ უდარდელობას, უპრინციპობასა და უნებისყოფობას სოციალიზმისადმი მტრული ძალების ხრიკების მიმართ. ყველასათვის ცხადი უნდა იყოს, რომ თანამედროვე პირობებში, როცა მწვავე ბრძოლა წარმოებს სოციალიზმის ძალებსა და იმპერიალისტური რეაქციის ძალებს შორის, თთვისწამალი მშრალად უნდა ვიქონიოთ.

ჩვენი საუბრების მსვლელობაში მწვავედ დაისვა იდეოლოგიურ შეცდომათა და არაჯანსაღ განწყობილებათა წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხები. ამ საკითხების სხვანაირად დაყენება წარმოუდგენელიც არის. სანახევროდ დაყენებას ან უთქმელობას შეუძლია სერიოზული ზიანი მიაყენოს საქმეს.

ჩვენ გვინდა ლიტერატურისა და ხელოვნების მთელი ძალების კონსოლიდაცია, მჭიდროდ დაზავება პრინციპულ საფუძველზე და არა დათმობათა და მარქსიზმ-ლენინიზმის პრინციპებიდან გადახვევათა გზით. ამ კონსოლიდაციის ინტერესებისათვის ჩაღდება პრინციპული კრიტიკა და თვითკრიტიკა. ეს კრიტიკა ადამიანებს, რომლებიც შეცდომებს უშვებენ, ეხმარება შეიგნონ და გამოასწორონ თავიანთი შეცდომები, უფრო მაგრად იდგნენ ფეხზე, აძლიერებს შემოქმედებითს აქტივობას. კრიტიკისა და თვითკრიტიკის გაჩაღებისას საჭიროა გულდასმით გავერკვეთ, ამა თუ იმ მოღვაწის შეცდომა შემთხვევითია თუ მის შეხედულებათა სისტემას, მისი ყოფაქცევის გარკვეულ ხაზს ასახავს, გავითვალისწინოთ, როგორ ეპყრობა ეს მოღვაწე კრიტიკას. შეცდომა ყოველ ადამიანს



შეიძლება მოუვიდეს, უნდა ვხედავდეთ არა მარტო იმას, თუ რა გააკეთა ადამიანმა გუშინ, არამედ იმასაც, რის გაკეთება შეუძლია ხვალ, — და ესაა ადამიანის შეიგნოს და სწრაფად აღმოფხვრას ნაკლოვანებანი და გამოსაწოროს შეცდომები.

ცნობილია, მაგალითად, რომ საზოგადოებრიობამ გააკრიტიკა ზოგიერთი ნაკლი ჩვენი შესანიშნავი პოეტის ამხ. ტვარდოვსკის მუშაობაში, რომლის დამსახურება საბჭოთა ლიტერატურის განვითარებაში ფართოდ აღიარებულია. მეგობრული საუბრები ამხ. ტვარდოვსკისთან საფუძველს გვაძლევს იმედი ვიქონიოთ, რომ სიტყვის ეს ოსტატი საჭირო დასკვნებს გააკეთებს და ახალი კარგი ნაწარმოებებით გაახარებს მკითხველებს. საზოგადოებრიობამ ერთ ღროს მკვეთრად გააკრიტიკა ისეთი დიდი მწერლის ნაკლოვანებები, როგორიც არის ამხ. პანფილოვო. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ეს სწორი იყო. ამხ. პანფილოვო ახლა თვითონ აღიარებს, რომ კრიტიკამ მას სარგებლობა მოუტანა.

პრინციპული კრიტიკის მიზანია დავხმაროს ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეებს მათს შემოქმედებითს შრომაში, რათა ისინი კიდევ უფრო მეტი წარმატებით შრომობდნენ ჩვენი ხალხის საკეთილდღეოდ, აქტიურად მონაწილეობდნენ მის ბრძოლაში კომუნიზმისათვის, თავიანთი ნაწარმოებებით ამდიდრებდნენ საბჭოთა სოციალისტურ კულტურას.

ჩვენმა საბჭოთა წყობილებამ, კომუნისტურმა პარტიამ არაერთხელ დაუბრუნა ცხოვრებას, აქტიურ საქმიანობას ისეთი ადამიანებიც კი, რომლებიც დაკარგულებად და უიმედებად მიაჩნდათ. ლიტერატურასა და ხელოვნებაში ბევრია მაგალითი, როცა კრიტიკის შემდეგ შემოქმედებითი მუშაები დიდ მხატვრულ ნაწარმოებებს ქმნიდნენ. თუ ამხ. ლუდინცევზე ვილაპარაკებთ, ვფიქრობ, რომ ისიც ჩვენი დახმარებით და მისი სურვილით შეიძლება სწორ გზას დაადგეს და მწერალთა მთელ კოლექტივთან ერთად ნაყოფიერად იშრომოს ხალხის საკეთილდღეოდ, სოციალისტური სამშობლოს საკეთილდღეოდ.

ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარების საქმეში, თვითეული მხატვრის იდეურ აღზრდასა და შემოქმედებითს ცხოვრებაში განსაკუთრებით დიდი როლი უნდა შეასრულოს შემოქმედებითმა კავშირებმა, რომლებიც ნამდვილად უნდა გახდნენ პრინციპულ საფუძველზე მტკიცედ დარაზმულ, აქტიურ მეზობლ კოლექტივებად. საჭიროა, რომ შემოქმედებითს კავშირებში ნამდვილი მეგობრობა იყოს, რომ იქ ყოველდღე იჩენდნენ ამხანაგურ ზრუნვას თვითეული მწერლის, მხატვრის, მოქანდაკის, კინოს, მუსიკის, თეატრის მოღვაწის შემოქმედებითი ზრდისათვის. კოლექტივმა დროზე უნდა დაუჭიროოს მხარი ყოველ კარგ ნაწარმოებას, შემოქმედების მუშაობაში სასარგებლო ინიციატივის გამოვლინებას. უაღრესად საჭიროა აგრეთვე დროზე შევნიშნოთ ცალკეული შემოქმედებითი მუშაების ნაკლოვანებანი ან შეცდომები, თავიდან ავიცილოთ პრინციპული პოზიციებიდან მათი დაქანების შესაძლებლობა, დავეხმაროთ და მხარი დავუჭიროთ იმათ, ვისაც ეს ესაჭიროება.

ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეები კომუნიზმისათვის აქტიური მეზობლები არიან. მათი საუკეთესო ნაწარმოებებით მილიონობით ადამიანი იზრდება. ეს ავალებს ჩვენს შემოქმედებითს კავშირებს, მათს პარტიულ ორგანიზაციებს ყოველდღიურად ეწეოდნენ დიდ იდეურ-აღმზრდელობითს მუშაობას, აიარალებდნენ ჩვენს შემოქმედებითს კადრებს მარქსისტულ-ლენინური თეორიის ცოდნით, კომუნისტური პარტიის პოლიტიკის სწორი გაგებით. საჭიროა, რომ მთელ ჩვენს შემოქმედებითს კადრებს კარგად ჰქონდეთ შეგნებული

თავიანთი დიდი როლი საყოველთაო-სახალხო ბრძოლაში კომუნისმისაღმდეგ
თავისი დიდი პასუხისმგებლობა ხალხის წინაშე.

ჩვენი შემოქმედებითი ორგანიზაციები მნიშვნელოვან მუშაობას ეწევიან იმ ამოცანების განსახორციელებლად, რომლებიც პარტიის XX ყრილობამ დაუსახა ლიტერატურასა და ხელოვნებას. ამ ბოლო დროს გამართულმა პლენუმებმა მწერალთა კავშირებში, მხატვართა და კომპოზიტორთა ყრილობებმა ხელი შეუწვეს შემოქმედებითი ძალების აქტივობის გაძლიერებას, მათ დარაზმვას. სასიხარულოა აღინიშნოს მწერალთა კავშირების საქმიანობის აქტივიზაცია ჩვენს მოკავშირე რესპუბლიკებში — უკრაინაში, ბელორუსიაში, შუა აზიის, ამიერკავკასიისა და ბალტიისპირეთის რესპუბლიკებში.

მაგრამ შემოქმედებითი ორგანიზაციების მუშაობაში დიდი ნაკლოვანებებიც არის. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ბოლო დროს გამოჩენილანდა სისუსტე მწერალთა კავშირის მოსკოვის განყოფილების მუშაობაში, რომელიც ლიტერატორთა დიდ რაზმს აერთიანებს. მოსკოვის მწერალთა კრებებზე იყო მცდარი გამოსვლები, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდა პარტიის პოლიტიკას ლიტერატურისა და ხელოვნების დარგში. სამწუხაროდ, ეს გამოსვლები ყოველთვის როდი ზედბოდნენ ჯეროვან პასუხს, ყოველთვის როდი იყო ჯეროვან სიმაღლეზე მოსკოვის მწერალთა პარტიული ორგანიზაცია. ზომ ცნობილია, რომ უკრაინის, ბელორუსიისა და ზოგიერთი სხვა მოკავშირე რესპუბლიკის მწერალთა კავშირებმა ყურადღება მიაქციეს საქმის მდგომარეობას მწერალთა კავშირის მოსკოვის განყოფილებაში, სამართლიანად გააკრიტიკეს მთელი რიგი იდეურად მანკიერი ლიტერატურული ნაწარმოებები და სტატიები, რომლებიც გამოქვეყნებული იყო აღმანახ „ლიტერატურაშია მოსკოვში“.

არ შეიძლება შევურიგდეთ ასეთ დიდ ნაკლოვანებებს მწერალთა კავშირის მოსკოვის განყოფილების მუშაობაში, რომელიც მაგალითს უნდა უჩვენებდეს სხვა ქალაქების შემოქმედებით კავშირებს. ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ თვითონ მწერლები პარტიული ორგანიზაციების დახმარებით გაეცევიან ამ ნაკლოვანებათა მიზეზებში და მიიღებენ ღონისძიებებს, რათა გამოასწორონ საქმის მდგომარეობა.

აქ აღიძრა საკითხი რუსეთის ფედერაციის მწერალთა კავშირის მოწყობის შესახებ. ფიქრობ, აქ წინადადებას მხარი უნდა დაეჭირათ და შეეკმნათ რუსეთის ფედერაციის მწერალთა კავშირი. არ შეიძლება ნორმალურად მივიჩნიოთ, რომ რუსეთის ფედერაციის მწერლებს ახლა თავიანთი კავშირი არა აქვთ, მაშინ როცა სხვა მოკავშირე რესპუბლიკებში მწერალთა კავშირები არსებობენ. მწერალთა კავშირის მოსკოვის განყოფილებას, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება რუსეთის სფსრ ყველა მწერლის წარმომადგენელი იყოს. ამასთან მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ რუსეთის ფედერაცია ბევრი ეროვნების ნებაყოფლობით კავშირია. მასში მხარეებთან, ოლქებთან ერთად შედის 14 ავტონომიური რესპუბლიკა, 7 ავტონომიური ოლქი და 10 ეროვნული ოკრუგი.

რუსეთის სფსრ მწერალთა კავშირის შექმნა ერთ-ერთი დიდმნიშვნელოვანი ღონისძიება იქნება იმ ღონისძიებებიდან, რომლებსაც პარტიის ცენტრალური კომიტეტი და საბჭოთა მთავრობა ახორციელებენ მოკავშირე რესპუბლიკების უფლებათა შემდგომი გაფართოებისა და რუსეთის ფედერაციის როლის გაძლიერებისათვის. იდეურ-შემოქმედებითს საკითხებთან ერთად, რომლებიც რუსეთის სფსრ მწერალთა კავშირის ყურადღების ცენტრში უნდა იყოს, სერიოზულად უნდა მოვიფიქროთ ღონისძიებანი, რომლებიც ხელს შეუწყობენ მწერალთა ძალების ზრდას ადგილებზე. უნდა ვიზრუნოთ, რომ შეიქმნას საჭირო



პირობები ავტონომიურ რესპუბლიკებში, მხარეებსა და ოლქებში მწერალთა მუდმივი შემოქმედებითი მუშაობისათვის, კერძოდ, საქიროა მოვაწესრიგოთ ჰონორარების საქმე ადგილობრივ გამომცემლობებში, ქალაქის ფონდების განაწილება მხატვრული ლიტერატურის გამოსაცემად.

* * *

ჩვენი შეხვედრები და საუბრები ნაყოფიერია. ამ შეხვედრებში ჩვენ გულ-ახდილად გავუზიარეთ ერთმანეთს აზრები ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეთა ცხოვრებისა და მუშაობის ფრიალ დიდმნიშვნელოვან საკითხებზე.

საბჭოთა ხალხი კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით წარმატებით ახორციელებს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის გადაწყვეტილებებს, მის მიერ დასახულ კომუნისტური მშენებლობის გეგმებს. წელს ჩვენ აღვნიშნავთ დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მე-40 წლისთავს. ამ ღირსშესანიშნავ ისტორიულ თარიღს ჩვენი ხალხი ეგებება შესანიშნავი გამარჯვებებით სამეურნეო და კულტურული მშენებლობის ყველა დარგში, ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობესებაში. რა უდიდესი წარმატებებია მოპოვებული ხალხის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში! პარტიის XX ყრილობის ისტორიულმა გადაწყვეტილებებმა, რომლებიც მხურვალედ მოიწონა ჩვენმა ხალხმა, უფართოესი მასების პოლიტიკური და შრომითი აქტივობის, შემოქმედებითი ინიციატივის უმაღალითო აღმავლობა გამოიწვია, შექმნა პირობები ხალხის ტალანტების შემდგომი გაფურჩქვნისათვის. გრანდიოზული აღმშენებლობითი შემოქმედებითი საქმიანობის მსვლელობაში იზრდება მშრომელთა კომუნისტური შეგნება, სულ უფრო სრულად ვლინდება საბჭოთა ადამიანის — ახალი ეპოქის ადამიანის, კომუნიზმის მშენებლის საუცხოო სულიერი თვისებები და მისი ხასიათისა და მორალური სახის საუკეთესო ნიშნები.

მძლავრი ოქტომბრის რევოლუციური ტალღა შეუკავებლად მიდის წინ და სპობს ყველა დაბრკოლებას კომუნისტური საზოგადოების გზაზე.

ისტორიული გამოცდილებით დამტკიცებულია, რომ ჩვენი წინსვლა კომუნიზმისაკენ გააფუღო, სადა და სწორი გზით როდის ხდება. იმათ, ვინც კომუნიზმის მშენებელთა პირველ რიგებში მიდის, მოეთხოვებათ უნარი ნათლად ხედავდნენ დიად მიზანს და ამ მიზნისაკენ წინსვლის პერსპექტივას, ღრმად ესმოდეოთ საზოგადოებრივი განვითარების კანონზომიერებანი, ჰქონდეოთ მძლავრი ენერგია და შეუდრეკელი ნებისყოფა, არ ეშინოდეოთ სიძნელებისა, ძაღეების დაუშურებლად კვაღავდნენ გზას და მიუძღოდეოთ ახალი საზოგადოების მიღიონობით მშენებლებს.

ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტური მშენებლობის ორმოცი წლის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ საბჭოთა ხალხი, თავისი ნაცადი ბელადის — კომუნისტური პარტიის გარშემო მკიდროდ დარაზმული, მარქსიზმ-ლენინიზმის ყოვლისმძღე რევოლუციური თეორიით შეიარაღებული, ღირსეულად შეასრულებს მის წინაშე მდგომ დიდი ისტორიულ ამოცანებს. შეიძლება ექვი არ ვიჭონიოთ, რომ საბჭოთა მწერლები, პოეტები, მხატვრები, მოქანდაკეები, კომპოზიტორები კვლავაც იქნებიან თავიანთი სოციალისტური სამშობლოს ღირსეული შვილები, მთელ თავიანთ ძაღებს, თავიანთ ნიჭს მოახმარენ იმას, რომ ადიდონ ჩვენი დიდი ხალხის — კომუნისტური საზოგადოების მშენებელი ხალხის გმირობა.

(ჟურნალი „კომუნისტ“, № 12, 1957 წელი).



პეპენი პეპუშენი

*
* *

ფანჯრიდან ხედავს პროფესორი
ქათქათა ხეებს.
ჩუმათ გაპყურებს პროფესორი
ქათქათა ხეებს.
ფიქრით გაპყურებს პროფესორი
ქათქათა ხეებს.
ორივე ხელი მოთხვრილი აქვს
პროფესორს ცარცით.
რთული არ არი — მარტივია გაყოფის წესი.
მას კი, რატომღაც, დაავიწყდა გაყოფის წესი.
ღიას! —
პროფესორს დაავიწყდა გაყოფის წესი.
თურმე შეცდება გაყოფაში
სწავლული კაციც.
ჩვენ ღღეს ყველანი
სულ სხვაგვარად ვსხედვართ რატომღაც.
ჩვენ ღღეს ყველანი
სულ სხვაგვარად ვისმენთ რატომღაც.
ჩვენ ღღეს ყველანი
სულ სხვაგვარად ვხედავთ რატომღაც.
თვითონვე ვიცით ყველაფერი —
ვიდრე სხვა გვეტყვის;
ჩვენი ჭაღარა პროფესორი ცოლმა დატოვა.
ვისთან წავიდა — ჩვენ არ ვიცით,
რატომ დატოვა.
ჩვენ არც ის ვიცით —
სად წავიდა, რატომ დატოვა.
ვიცით — დატოვა!..
არაფერი არ ვიცით მეტი.
პროფესორს ჩვენსას მუდამ სადათ აცვია ხოლმე.
ღიას! — პროფესორს მუდამ სადათ აცვია ხოლმე.
ჩვეულებრივად, სულ უბრალოდ აცვია ხოლმე!..

ძველი კოსტუმით გასახდელში შემოდის იგი.
ორივე ხელით

ჯიბებში დაეძებს ნომერს;
„დალახვროს ღმერთმა! —
ვერ ვპოულობ ჯიბეში ნომერს.
ფეხები ხომ არ გამოვბა
იმ ოხერ ნომერს.
დავკარგე მგონი...“

და სახეზე გადასდის ხვითქი.
„აგერ ყოფილა!
ეჰ, რას იზამ —

მოვხუცდი ალბათ.
გულს ნუ მიკეთებთ, ჩემო მაშა, —
მოვხუცდი ალბათ.
თავს ზევით ძალა ხომ არ არე —
მოვხუცდი ალბათ“.
გვესმის: ჭრბალით მიიხურა ვეება კარი.

გარეთ ეზოში, თოვლისფერი ხეები დგანან.
ლამაზ-ლამაზი, ახოვანი ხეები დგანან.
ჩვენ ახლა ხეებს არ ვუყურებთ —
გარეთ რომ დგანან —

მოხუც პროფესორს მივაცილებთ ყველანი თვალთ.
მიდის დაღლილი.

მოღრეკილი
და მოთენთილი.

მიდის საბრალოდ
მოტეხილი
და მოთენთილი.

მიდის როგორღაც
მოღვეთილი
და მოთენთილი.

მიდის და...
თავზე ფიფქებს აფრქევს პირქუში ზეცა...
იმ ხეებივით —

ისიც უკვე თეთრია, თეთრი.
ღიახ! — თეთრია,
ხეებზევით თეთრია, თეთრი.

ცოტაც კიდევ და...
ისე თეთრი, ო! ისე თეთრი —
ველარ გააჩრევ იმ ხეთაგან
პროფესორს ჩვენსას.

1955 წ.

თარგმნა გივი ძნელაძემ



მოთაჩ ჩიჯავაძე

„თუ თუ თუ“

ჩემს გვერდით მკერდსავსე, ლამაზი ქალიშვილი იჯდა. მისი მრგვალი, აბრეშუმის წინდაში გამოჩენილი მუხლი დრო და დრო ფეხზე მეხებოდა. ავტობუსის ყოველი მოხვევისას ქალიშვილი უნებურად მეკვროდა და ბოდიშის ნიშნად, ბუსუსიანი ტუჩის აწევით, თოვლივით ქათქათა კბილებს აჩენდა; მაშინ გრძელი, შავი წამწამები დაბლა ეხრებოდა და ზემოთ ახედვისას უკვე მშვიდად გასცქეროდა სარკმელს.

ასეთი თვალებისათვის რაინდები სატრფიალო ლექსებს თხზავდნენ და ბალადების სიმღერით ორთაბრძოლაში გადიოდნენ. მათი შეხედვისას ყველა დროისა და ყაიდის ღონ-ჟუანი მსუნავი ღიმილით იზადრებოდა, ხოლო მოხუცები, ძველი ჩვეულებისამებრ, შეღებულ უღვაშებს იგრეხდნენ და სინანულით იხსენებდნენ გაფრენილ ახალგაზრდობას.

მართლაც და... ჩამუქებულ ფოსოებში ჩამჯდარი დიდრონი ღიაზურმუხტისფერი თვალები წარუშლულ შთაბეჭდილებას ახდენდა.

ავტობუსის ძრავის ყრუ, დაგუდულ ხმას უეცრად მზიარული ბგერები შეეპარა და შემდეგ ლღლად ამოიძვრა თავისი ოთხცილინდრიანი ჰანგი.

ქედს გადავიღდი, და ახლა, ქვევით, ცის ტატნობთან გადაშლილი ხმელთაშუა ზღვისაკენ მივქროდი.

მარსელი კობაში ქალიშვილივით გვიღიმოდა. ხან მთების გადაღმა გადაშლილ ნავსადგურს მისწვდებოდა ჩვენი თვალი, ხან ტაძრის გუმბათზე მღვარ მეზღვაურთა მფარველ ოქროფერილ ქანდაკებას, ხანაც მუშათა უზნებს ხიშტივით აშვერილ ქარხნის მიღლებით.

სოფლის პატარა უკაცრიელ მოედანზე შეეჩერდით. ავტობუსში ორი ჩასუქებული ღვთისმსახური ამოვიდა, მოხუცი და ახალგაზრდა; ორივეს კოხტად შემოსალტული ანაფორა ეცვა. მათ ამოსვლისთანავე ახედეს ავტობუსის ქერს, რომელიც ახლა მათთვის ცის მაგივრობას სწევდა. მღვდლებმა ჰაგეთა უხმო რხევით დაგვლოცეს, ხელბარგი თაროზე შეაწყეს, მიმოიხედეს და ჩვენს პირდაპირ ჩამოსდნენ.

ქალიშვილი ახლა მარჯვნივ იცქირებოდა, მთელი თავისი მშვენიერებით გადაშლილი ზღვისაკენ. მე კი მის უზადო პროფილს შევყურებდი...

ო, მადლობას გწირავ, შენ, ზღვის ღმერთო ნებტუნ, ზღვა რომ მარჯვენა მხარეს მომიქციე, და შენც, ავტოსადგურის მოლარე, მას რომ მარცხენა მხარის ბილეთი მიპყიდე!

ღვთისმსახურებს ლოცვანი ცხვირთან მიეტანათ და ბაგეებს ისე აცხვებდნენ, თითქოს კითხულობდნენ, თან მსუნაგი მზერით ჩემს მეზობელ ქალიშვილს ათვალეობდნენ. მე მათ ჯერ ირონიით, ხოლო შემდეგ მრისხანედ გავხედე, მაგრამ ამაოდ.

ავტობუსი მშვიდობიანად შედიოდა მარსელის ქუჩებში და ჩემი ახირებული ნატვრა, რომ გზაზე რაიმე ხიფათი შეგვმთხვეოდა, და მე ხელში აყვანილი, მკერდზე მიკრული გადამერჩინა უცნობი ქალიშვილი, არ ასრულდა.

ბოლო გაჩერებაზე ქალიშვილს თაროდან პატარა ჩემოდანი ჩამოვუღე და მიმავალს დიდხანს გავყურებდი. ტანის რხევით მშორდებოდა იგი — იაფფასიან, მაგრამ ლაზათიან კოსტუმში გამოწყობილი.

უნებლიედ ავედევნე, მოცული რაღაც უცნაური გრძნობით, რომელიც გულს ასე მტკივნეულად მიკუმშავდა.

უცნობი ქალიშვილი ვილაცას მაგონებდა!.. ჰო, რა თქმა უნდა, ჩემი ქვეყნის ქალიშვილებს... ასე მივდევდი მას უკან, ამ დიდი ქალაქის ქუჩებში. გაბრუნებული ვიყავი, მაგრამ მაინც ვამჩნევდი, როგორ ჟინიანდა აყოლებდნენ თვალს მამაკაცები და შურით უმზერდნენ ქალები.

ვილაც, ზედმეტად ლაზათიანად ჩაცმული მამაკაცი გამოელაპარაკა და სცადა კიდეც მისი შეჩერება, მაგრამ შეატყო თუ არა, რომ სილა არ ასცდებოდა, მსწრაფლ გაშორდა.

ქალიშვილმა კი კულულები ისე შეიბერტყა, თითქოს მისთვის თქმული უწყალო ქათინაური მოიცოლაო და გულდაჯერებულმა განაგრძო გზა. იგი ირემივით ამაყად მიდიოდა და მაღალ ქუსლებს ქვეფენილზე მიაბაკუნებდა.

მან ვიწრო, ქუჩყიან ქუჩაში შეუხვია და გაუჩინარდა სწორედ იქ, სადაც სასტუმროებისა და გასაქირავებელი ბინების აბრები თითქმის გამვლელთა თავებამდე იყო ჩამოკიდებული. გაფაციცებით ვეძებდი. ვიცქირებოდი ხან რესტორნების დაორთქლილ ვიტრინებში, რომელთა მიღმა მარმარილოს დამსკდარი, ცარიელი მაგიდები მუშტარს ელოდნენ, ხან საწყობებში, სადაც მუშებს ყუთები ჩაჰქონდათ, ხან სადღაპოებში, სადაც კედლებზე შიშველ მოცეკვავეთა და მოკრივეთა სურათები იყო გაკრული, ხან ბუღით სავსე სამრეცხაოებში და ხან სოროსავით ჩაბნელებულ კაფეებში, საიდანაც მეძავი ქალები თვალის ჩაკვრითა და ღიმილით იყურებოდნენ და კმაყოფილი სუტენიორები თავიანთი „ცოლების“ მიერ მოგებული ფულით ბანქოს თამაშობდნენ.

უნდა ავჩქარებულყავი. სულ ცოტა, ერთი საათის შემდეგ მაინც ჩემი კორესპონდენცია რედაქტორს ხელთ უნდა ჰქონოდა, მე კი ჯერ კალამიც არ ამელო. მთავარ ქუჩაზე გამოვედი და ჩემ სასტუმროსაკენ გავემართე. წარმოსადგემა შევიცარმა კარი მოწიწებით გამოიღო და იმდენხანს არ დახურა, რომ ხუთჯერ შემეძლო შესვლა-გამოსვლა. ადმინისტრატორი თავაზიანად წამოდგა, გასაღები გადმომაწოდა და ვიდრე არ გავშორდი, არ დამჯდარა. პატარა მრგვალქუდიანი გრუში¹ კი ლიფტში უძრავად გამოჰმოშულიყო და მისი ცბიერი გამომეტყველებისათვის თვალი რომ არ მომეკრა, უსულო მეგონებოდა.

მაინც რა ძალა აქვს ამ ფულს?! მე პირველი კლასის ოტელში ვცხოვრობ, მაშასადამე ფულებიც მაქვს!.. ამათ კი, რაღაც ძალიან ჯადოსნური და რთული მანქანის პატარა ნაწილებს, მეტი არაფერი უნდათ. ისინი ვერც კი წარმოიდგენენ, რომ ამაზე ათჯერ იაფი სასტუმრო ცოტა ხნის წინათ ჩემთვის მიუწვდომელი ფუფუნება იყო.

¹ სასტუმროს მსახური ბიჭი.



ერთი საათის შემდეგ დავწერე და რედაქციას ჩავბარე კორესპონდენტს — დასკვნითი ნაწილი იმ ეპოპეისა, რომლის გმირი პირველ დღეს ერთი თავგამოდებული მეზაყე იყო, ხოლო უკანასკნელ ორ დღეს მარსელის ყველაზე მსხვილი განგსტერი და საქმოსანი ბარკონე.

სამი დღის წინ, ღამის წყვდიადის საფარველში, უდაბურ ყურეს მოადგა დიდი იალქნიანი ხომალდი. მისი მიმართულებით მარსელიდან უკვე მოქროდნენ ფარებჩამქრალი საბარგო მანქანები... აი სწორედ მაშინ მოხდა გაუთვალისწინებელი ამბავი — ერთმა მეზაყემ ეს ყველაფერი დაინახა და განგაში ატეხა. თვრამეტი მილიონი ფრანკის ღირებულების იტალიური ყველით დატვირთული იალქნიანი ხომალდი რეკვიზიციაში მოჰყვა. დილის ყველა გაზეთმა მეზაყე იმ დღის გმირად აქცია.

შექებულ იქნა მისი გმირობა, რამაც ეროვნული ყველის წარმოება გადაარჩინა იტალიური, არალოიალური კონკურენციისაგან. ერთი აღშფოთებული კომენტატორი მშობლიურსა და უცხოური ყველის სუნს ერთმანეთს ადარებდა და უპირატესობას ფრანგულს ანიჭებდა... ამავ დროს ფრანგულსა და იტალიურ პატრიოტიზმს შორის პარალელს ავლებდა და გმირი მეზაყის მაგალითით ფრანგულს ქებადიდებდა სხსამდა.

მე ინტერვიუ მივიღე ამ ოცდაოთხსაათიანი გმირისაგან. ის სალაპარაკო კილოთიც და შესახედაობითაც აშკარად იტალიური წარმოშობისა იყო. საბრალო მეზაყე შეუფერებელ პასუხებს იძლეოდა და შიშნაჰამი კაცის იერი ჰქონდა.

ამ შიშის მიზეზი იყო საკუთარი მანქანით ჩამოსული ბარკონე, რომელსაც თან ახლდნენ შუბლზე ჩამოფხატული შლაპების ქვემოდან პირქუშად გამომზირალი მცველები.

მე ჩვენი კონკურენტი გაზეთის კორესპონდენტი მომიახლოვდა.

— უსათუოდ გააქრობენ ამ საწყალს! — წამჩურჩულა და საცოდავ მეზაყეს წეხებდა მეკუბოვესავით, რომელიც თითქმის მიცვალებულის ზომის ასაღებად მოსულიყო და არზინი კი სახელოსნოში დარჩენოდა.

ეს იყო გუშინწინ, მე მაშინ პირველად დავაცქერდი ბარკონეს. მალალი. წარმოსადგეი. სამოცი წლის მამაკაცი, უფრო წარჩინებულ პოლიტიკურ მოღვაწეს ჩამოგავდა, ვიდრე კინოსურათებით ცნობილ განგსტერს. იგი საქმიანად ელაპარაკებოდა ჟანდარმერიის კაპიტანსა და შავებით გამოწყობილ ფერმერს, — ალბათ მეზობელი სოფლის მერს.

ორივე — როგორც სამხედრო, ისე სამოქალაქო ხელისუფლების წარმომადგენელი, მოკრძალებით უსმენდა ბარკონეს განმარტებას, რომელიც ბრძანებას უფრო ჰგავდა.

მაშინვე ერთმა გარემოებამ განმაცვიფრა — ბარკონე არც კი მალავდა, რომ ეს მისი ბიზნესი იყო.

გაზეთებმა მეორე დღესვე სრულებით მიივიწყეს გმირი მეზაყე, ისინი ენთუზიაზმით აქვეყნებდნენ ინფორმაციას იმის შესახებ, რომ იალქნიანი ხომალდის ტვირთი ბარკონეს ეკუთვნოდა. ბევრი მათგანი ქედსაც კი იხრიდა ამ საპატიო მოქალაქის შესანიშნავი კომერციული ნიჭის წინაშე.

ბარკონე, პატრონი დიდი სატრანზიტო-სატრანსპორტო კანტორისა, აგრეთვე ფლობდა ყველაზე დიდ საროსკიპოებს მარსელსა და ბარსელონაში, რიოდენ-ჟანიეროსა და ბუენოს-აირესში. გაზეთები მოერიდნენ მხოლოდ ერთი რამის და-



ბექდვას — ბარკონე იყო მეთაური ნარკოტიკებით მოვაჭრე ძლიერი ფარმაცევტული ორგანიზაციისა. და თანაც ვაჭრობდა „თეთრი საქონლით“ — ახალგაზრდა ქალებით, რომლებსაც ცენტრალური ამერიკის საროსკიპოებში მუზიკ-ჰოლის მოცეკვავეებისა და მომღერლების სახელით აგზავნიდნენ.

ეს აფიორა საზოგადოებას ძალიან აინტერესებდა. მცეც არ დავაყოვნე და საღამოს გაზეთში გამოვაქვეყნე კორესპონდენცია იმის გამო, თუ როგორ გაყიდეს აუქციონით თვრამეტი მილიონი ფრანკის ღირებულების ყველი:

პატარა პლიაჟის ქვიშაში ჩადგმულ მაგიდას ამ საპასუხასმგებლო საქმით დაინტერესებული ხუთი კაცი უჯდა.

მეზობელი სოფლის მერს მკერდზე გადაეჭიმა წითელი ბაფთი. მის მზემოკიდებულ სახესთან შედარებით, რომელიც ფერით ბაფთს არ ჩამოუვარდებოდა, საეჭურო პალატის წარმომადგენლის გრძელი, გამხდარი სახე თეთრად გამოიყურებოდა. შუაში ჩია, ნიკაპწამოშვებული კაცი იჯდა და ხელში ხის პატარა ჩაქუჩს ათამაშებდა. მის იქით ისხდნენ უზარმაზარი, მსუქანი პიროვნება, გასასკდომად შემზადებულ ვარდისფერ ბუშტს რომ წააგავდა, და გასიებული წურბელებით შავ უღვაშებჩამოკიდებული ჟანდარმერიის კაპიტანი.

კაპიტანს ჟანდარმები უახლოვდებოდნენ, ინსტრუქციებს ღებულობდნენ, იალქნიანი ხომალდისაკენ სამხედრო წესით ბრუნდებოდნენ და ღირსების შენარჩუნების სურვილით უხერხულად ადიოდნენ გემის მოქანავე საბიჯელზე.

ფეხშიშველა, დაფლეთილმისურიანი მეზღვაურები კიჩოზე ისხდნენ, თამბაქოს ეწეოდნენ და თავი ისე ეჭირათ, თითქოს არც აინტერესებდათ ქვემოთ რა ხდებოდა.

ბარკონე მარცხნივ, ქვიშის პატარა ბორცვზე იდგა და გამომწვევად ათვალიერებდა ყოველ ახალ ჩამოსულ მუშტარს.

ქვევით მანქანების დასაყენებელი ადგილი აღარ იყო. ახლადმოსულები მანქანებს ზევით ტოვებდნენ და ქვეშქვეშა მზერით და ბორძიკით დაბლა ეშვებოდნენ.

ქვევით ჩამოსულები ხომალდს, მაგიდას, იქ დამსწრეთ ათვალიერებდნენ და მათი მზერა თითქმის ყოველთვის ზედებოდა ამაღლებულ ადგილზე ქანდაკებასავით მდგარ ბარკონეს.

ბევრი ესალმებოდა ბარკონეს, მაგრამ იგი პასუხის ღირსად არავის თვლიდა.

— რად ესალმებიან?!.. მოსულან, რათა მუქთად იყიდონ მისი ქონება და კიდევ... — დაიწყო ერთმა პარიზელმა რეპორტიორმა, მაგრამ ჩვენი ირონიული ღიმილი შეამჩნია და გაჩუმდა.

ირგვლივ მხრების ქანაობით დადიოდნენ მეტისმეტად ჭრელპალსტუხიანი და არანაკლებ ჭრელფეხსაცმელიანი პირები.

ისინი ჯგუფურად და ცალცალკეც დადიოდნენ, ალბათ, ვიღაც უხილავს, უჩინარს ემორჩილებოდნენ.

ქვეყნის სხვადასხვა მხრიდან ჩამოსული მდიდარი, წარმოსადგეი საქმოსნები, კორპორაციების მკვირცხლი აგენტები, რომელნიც ყველით ვაჭრობასთან ადვილად ფულის მოგებას დააკავშირა, ბანკების გასუქებული ღირეჭტორები, ასე რომ ეტანებან ყველაფერს, რასაც მოგება მოსდევს, ფულის არისტოკრატების მაკლერები, საერთაშორისო ათერისტები... ყველა ეს ვაჟბატონები შიშით ათვალიერებდნენ ჩუმად მოსიარულე პირებს.

მოშორებით იდგნენ ჟანდარმერიის გაძლიერებული რაზმები, რათა საჭიროების შემთხვევაში მსწრაფლ შედგომოდნენ კანონიერების დაცვას.



ჩია კაცმა მისი სხეულისათვის შეუფერებელი, უსაზღვროდ მკვეთრი ძლიერი ფალცეტით დაიწყო. რეკვიზირებული ყველის რაოდენობის, ხარისხისა და ფასის ჩამოთვლა. მისი ხის ჩაქუჩი პაერში ღირიფორის ჯოხივით ტრიალებდა და მშრალ ციფრებს უფრო თვალსაჩინოს ხდოდა.

— აუტციონით საჯაროდ გაიყიდება კონტრაბანდული ყველი თვრამეტი მილიონი ფრანკის ღირებულებისა!.. ბატონებო, გთხოვთ დაეწყეთ!.. — დაამთავრა და გამომწვევი ღიმილით შეხედა მის წინ შექუჩებულ მღუმარე ხალხს. ზღვიდან მსუბუქმა სიომ დაქროლა და თან იტალიური ყველის სუნი მოიტანა.

ერთ წამში ყველა მყიდველის თავი ხომალდისაკენ მიტრიალდა. შემდეგ თვითუღმა თავს ძალა დაატანა და მხოლოდ ცხვირის ნესტოების გაბერვითა და ღრმა სუნთქვით შეიძლება გაგვეგო, რომ ყოველი მათგანი უღმობელი ბრძოლისათვის ემზადებოდა.

მხატვარი-ანიმალისტი რომ არა ვარ, გულწრფელად ვინანე, მაგრამ მაინც წარმოვიდგინე, რანაირი სურათის დახატვა შეიძლებოდა:

ნაპირზე გადმოგდებული მკვდარი ვეშაპი, რის დამადასტურებელი „სურნელება“ ხომალდიდან მოდიოდა. მის ირგვლივ გემრიელი ლუქმის მოლოდინში დიდი ხროვა, განაბული და ნერწყვმორეული ხორცისმჭამელების დიდი ხროვა.

მხოლოდ კანონი უშლიდა მათ ხელს, რომ ნადავლს ღმუილით, დასაფლეთად მიეგარდნოდნენ. სურათში მთავარ როლს შეასრულებდა კანონი უფრო ძლიერისა, რომელიც ასე დამახასიათებელია ადამიანისათვის, მაგრამ მის გაჩენამდე არის გამოგონილი.

დავხატავდი ვეშაპის ზურგზე შემხტარ მეზღვაურებს, როგორც ყველაზე დამშეული და საცოდავი ფრინველების გუნდს, გრძელი და გამხდარი კლანჭებით, მთელი სულითა და გულით რომ უნდათ გაფრენა შინ, სადაც ჭუჭყიანსა და ბნელ ბუდეებში მშვიერი დედლები და ბარტყები ელიან.

ეს უცნაური ფიქრი შემაწყვეტინა ხმამ, რომელიც თავისი სიძლიერით იერიქონის საყვირს არ ჩამოუვარდებოდა.

— ბატონებო!.. შემოგვთავაზეთ თქვენი წინადადებები!..

ყველა სდუმდა, რადგან იცოდნენ, რომ მთავარი პირველი კი არა, უკანასკნელი სიტყვა იყო.

— ერთი მილიონი ფრანკი! — წამოიყვირა განაპირას მდგარმა ვილაც მსუქანმა, სათვალთან კაცუნამ და აბრეშუმის ცხვირსახოცით სახე გულმოდგინედ შეიწმინდა.

ერთბაშად მისკენ რამდენიმე საეჭვო პირი გამოემართა. ყოველ მათგანს მუქარის ნიშნად ხელი პიჯაკის ჯიბეში ჰქონდა ჩაყოფილი.

— მილიონნახევარი ფრანკი! — წაიწრიპინა კაცმა, რომელიც კოხტად ჩაცმულ დედაბერს წაავადდა.

— ორი მილიონი! — ბოხი ხმით ჩაიროხროხა მაგიდასთან ძალიან ახლოს მდგარმა, ლიფერისკოსტუმშია ზორბა კაცმა.

სამივე მყიდველს შემოეხვივნენ და ისინი გაუჩინარდნენ იმ პირებს შორის, რომელთაც ხელები პიჯაკის ჯიბეებში ეწყოთ და თვალებზე ჩამოფხატული ქუდები ეხურათ.

მოისმა ყრუ, ჩახშული ხმები, მსგავსი ძაღლის ყმუილისა, როდესაც მას მეორე ძაღლი ძვლის წასართმევად უახლოვდება.

მიმოვიხედე. ყველა ნეგარაუდები მყიდველი გარშემორტყმული იყო ამ საეჭვო პირებით.

ქანდაკების ოფიცრობა მორიდებულად ზღვისაკენ იყურებოდა.

ქანდაკები შესცქეროდნენ თავიანთ უფროსებს.

ოფიციალურად კანონი არ იყო დარღვეული.

— ორი მილიონი, ერთი!.. — დაარტყა მაგიდას ჩაქუჩი სპიკერ-გამყიდველმა.

— ბატონო მყიდველბო, წამოაყენეთ თქვენი წინადადებები!..

მაგრამ ეს იყო ხმა მღალღებლისა უდაბნოსა შინა!

— ორი მილიონი, ორი!.. და მან რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, ორჯერ დაარტყა ჩაქუჩი მაგიდას, მაგრამ ექოს გარდა ხმა არავის გაუღია. გაშეშებული და შემკრთალი ხალხი სდუმდა, სდუმდა ისე, თითქოს მეუფის ბრძანებას ელოდა და ეს ბრძანება გაისმა ბორცვიდან, რომელზეც აღუშფოთველად იდგა ბარკონე.

— ორი მილიონი... და ასი ათასი!.. — არც თუ ხმამაღლა, მაგრამ მკაფიოდ დაიძახა მან.

— ორი მილიონი და ასი ათასი!.. ერთი!.. — უფრო დაბალი ხმით წამოიყვია სპიკერ-გამყიდველმა ხანგრძლივი, მტანჯველი პაუზის შემდეგ.

— ორი მილიონი და ასი ათასი!.. ორი!.. ვინ იძლევა მეტს?!..

ხის ჩაქუჩი მაგიდაზე ორჯერ დარახუნდა. ახლა ჯიბეში ხელებჩაწყობილ განგსტერთა იდაყვები უფრო მოიღუნა, და მათი ფართეფარფლებიანი შლიაბები უფრო მიუახლოვდა მყიდველებს.

როდესაც ჩაქუჩი მაგიდაზე სამჯერ დარახუნდა და სპიკერ-გამყიდველმა გამოაცხადა, რომ აუქციონში გამარჯვებული მარსელის ცნობილი კომერსანტი და საზოგადო მოღვაწე ბარკონეაო, უცებ ახმაურდნენ მომართული ძრავები და ხალხის ფეხქვეშ კენჭები აჩხარუნდა.

— უმუშევრები კი დღეში მხოლოდ შვიდ ფრანკს იღებენ დახმარებას! — თქვა ჩვენს წინ მიმავალმა, ალბათ, რომელიმე მემარცხენე გაზეთის კორესპონდენტმა.

— მაშ აქ მზეზე რაღას იწურებით ოფლში, წადით იმათ გამოართვით თქვენი გაზეთისათვის საჭირო კორესპონდენცია! — დასცინა მას ერთ-ერთმა ჩვენმა თანაშეზავრმა და ყველას გაგვეცინა.

ჩემს წინ მიმავალი აღუფოთებით შემოტრიალდა, მაგრამ ისე ჩაეუარეთ, მისკენ არ მიგვიხედავს.

შემდეგ ყველა თავის მანქანაში ჩაჯდა, მე კი, როგორც ჯერ ბარაქამოუკიდებელი ჟურნალისტი, გზაზე გამოვედი და ავტობუსს დაველოდე, ავტობუსს, რომელშიც გუშინ იმ ქალიშვილს შევხვდი.

ჩემი საგაზეთო რეპორტაჟი არსებითად ეხებოდა ბარკონეს საქმიან წიგნს, სადაც სტატიაში „გაუთვალისწინებელი ხარჯები“, დამატებით — ორი მილიონი და ასი ათასი ფრანკი ჩაიწერა. ეს ჩემი განყოფილების გამგემ მოითხოვა. აღწერილობითი ნაწილი კი, რა თქმა უნდა, ჩემებურად შევეალამაზე.

მაშ, აბა რა გქნა?!. თუ მიწებების გარკვევას დავიწყებთ, ძალიან შორს წამიყვანს!.. მე კი, ღმერთმა დამიფაროს, არავითარ პოლიტიკურ პარტიას არ ვეკუთვნი.

მაშინ, როდესაც ძალიან გაპირვებული ვიყავი, მხოლოდ საკუთარ თავზე უნდა მეზრუნა და ვშიშმშოლობდი, მაშინ ხომ ჩემზე არავინ ფიქრობდა!.. მაშინ ხომ არავის, სრულიად არავის ვპირდებოდი... ახლა კი მინდა ვანზე ვიდგე და არც არავისთვის ვაფწირო თავი, რადგან თანაგრძნობას არავისგან არ ველო.

არა, რა თქმა უნდა, მე არ ვეკუთვნი იმ ადამიანთა კატეგორიას, რომლებიც

ფიქრობენ, რომ სამყაროს დასაწყისსა და დასასრულს ისინი წარმოადგენენ ერთსა და იგივეს, რომ პატიოსანი კაცი ვარ და მინდა მარად ასეთი დავრჩე.

მაშ, რატომ ვწერ ყოველივე ამას? ნუთუ საკუთარ თავს ვებოდიშები?!..

*
* *

ერთი კვირაა ჩემს დღიურს არ მივკარებდით და მეგონა, რომ აღარც განვაგრძობდი.

მთელი ამ ხნის განმავლობაში სევდა მაწვა.

მარტოობა, რომელიც ყოველდღიურად უფრო და უფრო მწვავე ხდება, წერას მაწყენინებს.

დიდხანია, რაც ჩემი ბავშვობის მეგობარი გელა დავკარგე. მწარედ ვიგონებ ჩვენს უსიამოვნებას:

გელა კაფეში „თუთიყუშთან“ იჯდა და შესვლისას ლუდი შემომთავაზა.

ძალიან მოქანცული იყო — მთელი დღე ასკილოიან ტომრებს ვეზიდებოდიო.

— შესანიშნავია უმაღლესი განათლების მქონე კაცისათვის-მეთქი, — გავკენწლეთ მე, მაგრამ გელამ ეს არ იწყინა.

— ჰო, მე ხომ ეს განათლება გაჭირვებით მივიღე!.. — ნაღვლიანად მიპასუხა მან. — გაფიცვაში ჩემს მუშებთან ერთად ვიყავი... ჰო და, გაფიცვა რომ დამთავრდა, ერთი თვე კიდევ მამუშავეს და მშვიდად გამომისტუმრეს... მითხრეს, სხვა პროფილის ინჟინრები გვჭირდებაო, და თანაც, არა უცხოელიო!

— ვიცი!.. ეს ყველაფერი შენი პოლიტიკური იდეების ბრალია... მერე სადღა დაიკარგე?

— სამუშაო არა მქონდა და მარილის საბადოებში წავედი... იქ ორ თვეს გაეძელი... მარილმა ხელ-ფეხი ისე შემიჭამა, რომ უკან დაბრუნება მომიხდა... თანაც ეს უამრავი კოლო! ნავსადგურში კი თითქმის არ არის სამუშაო... ხანდახან გაუბედნიერდები და კვირაში ორ-სამ დღეს ვმუშაობ...

ამას ისე უხალისოდ ამბობდა, რომ მომეჩვენა, თითქოს თავს იწონებდა.

ყოველთვის, როდესაც ვხვდებოდი, ცდილობდა დემეტრიცებინა, რომ სწორად იქცეოდა. აჯობებდა, საკუთარი თავისათვის შეეხედა.

— ახლა ისეთი უმუშევრობაა, რომ... — გელამ ალბათ შენიშნა, როგორ დავხედე მის დაძველებულ ფეხსაცმელს.

— არა ყველასათვის! — მშრალად მოვუპერი მე.

— ჰო, რა თქმა უნდა! — და მანაც თავიდან ფეხებამდე ამათვალეირჩამათვალეირა. სისხლი ამიდუღდა.

— აღამიანი, რომელსაც თავის რჩენა არ შეუძლია, მთელი სამყაროს გაბედნიერებაზე ოცნებობს!.. — ლონიერი, მხარბეჭიანი გელა მომიბრუნდა და დიდხანს მათვალეირებდა.

— ხელები რომ არა მტკიოდეს, გაგარტყამდი! — ჩვეული დაყვავებით წარმოსთქვა და გულლიად გამიღიმა.

ოჰ, რატომ არ გამარტყა მაშინ?!..

პატარა, გამხდარი, ათიოდე წლის გოგონა მოგვიახლოვდა და მღუშარედ გამოგვიწოდა გაქონილი სურათები. გელამ ჯიბეში ხელი ჩაიყო, ფული მისცა. გოგონამ მადლობა გადაუხადა, შემდეგ ჩემს წინ დადგა და მუდარით შემომხედა. მე მას ორჯერ მეტი ვაჩუქე. ბავშვმა ფული ჯიბეში ჩაიღო და მოწყალების სათხოვნელად ახლა სხვებისაკენ გასწია.



— ბარაქლა, დათო! — კვლავ მფარველური, ნერვებისამშლელი მითხრა გელამ.

— კარგი, გეყოფა!.. თითქმის სიბრაღულის გრძნობით მარტო შენ იყო და-ჯილდოებული! — ავუღრინდი გელას, რომელმაც კვლავ დინჯად განაგრძო:

— ნუთუ არაფერს განიშნებს ამ ბავშვის სახე?!.. როგორ შეიძლება, რომ ასეთ მდიდარ ქვეყანაში...

სიტყვა შევაწყვეტინე:

— სისულელეა, ეს ყველაფერი ცნობილი ამბავია... ბავშვის დედა სადმე მოშორებით დგას და ელის აი იმ ფულს, ჩვენ რომ მივეცი... ალბათ იმდენად ნათრევი როსკიპია, რომ აღარავის სჭირდება. მამა კი, ალბათ, კატორღაშია, თუ-კი ჰყავს.

— იქნება დედა საავადმყოფოში უწევს, ან და შინ, და ფილტვების ნარჩენებს ნახველს აყოლებს... ჭამა ხომ მაინც უნდათ?

— ჰო!.. მაღე ამ გოგონასაც შეჭამენ! — გაბოროტებულმა ვუთხარი.

— როგორ? — ვერ გაიგო გელამ.

— ამაში დარწმუნებული იყავი!.. ჯერ საკმელად მომწიფდეს — ცოტა წელი გაემართოს და პატარა ბავშვური მკერდი აუკოკრდეს!.. მაშინვე შეჭამენ!.. ქუჩა დაუნდობელია!.. მის რახიტთან ბავშვებს კი შეიბრალებენ სხვები, თქვენი შემცვლელი სოციოლოგები!..

მე მივალწიე ჩემს მიზანს. — გელა თავს ძლივს იკავებდა.

— არა, მომავალში ეს არ მოხდება! — ყრუდ წამოიძახა მან.

— მაინც რატომ არ მოხდება?

— არ შეიძლება მარტო საკუთარი თავისთვის იცხოვრო!.. ამას შეიგნებენ ისინი, ვისაც ღლეს ჯერ კიდევ არ ესმით, გაერთიანდებიან და...

მე გადავწყვიტე შეებრძოლებოდი, შეებრძოლებოდი ბოლომდე, იქნებ იმიტომ, რომ ვგრძნობდი, სადღაც გულის სიღრმეში არ ვიყავი მართალი.

— ეგ შიშით, ცხოვრების შიშით მოვლით, ერთმანეთს რომ ებლაუჭებიან!.. მაშინ უფრო ძლიერნი სუსტებს მიათრევენ და თვითონ ზარალობენ!.. ძლიერ ადამიანს მარტოობისა არ უნდა ეშინოდეს.

— მაშ, შენ მარტო გინდა წახვიდე ყველას წინააღმდეგ?.. — შეკითხვისას ირონიულ ღიმილს იკავებდა.

— ჰო, მარტო!.. ოღონდ მათ წინააღმდეგ, რომლებიც მხოლოდ მე შემიშლიან ხელს! მე ხომ ყველა ბედუქულმართის დაცვას არ ვაპირებ, როგორც ამას შენ სჩადიხარ?..

მე ავდექი და დაუმშვიდობებლად გავემართე გასასვლელისაკენ.

— მშვიდობით, ძლიერო ადამიანო!.. — მომაცხაა მან.

ამის შემდეგ გელა აღარ მინახავს. ესპანეთის ომში მოხალისედ წასულა და ექვსი თვის შემდეგ ცნობა მოვიდა — მოუკლავთ.

ჩემი თავისთვის ვერ მიპატიებია ეს უკანასკნელი შეხვედრა!.. დღემდე მაწუხებს გაზეპირებული, უთქმელი მისალმების ფრაზა, რომელიც უფრო მოზოდიშებას ჰგავდა, რომლითაც მისთვის უნდა მიმემართა პირველი შეხვედრისთანავე!..

გვიანდა!..

რა საშინელი სიტყვაა!

რატომ, რატომ ვუთხარი ის, რასაც ნამდვილად არც ვფიქრობდი?!..

მიჭირს წერა. ცრემლები, ეს დაწყველილი ცრემლები, თვალებში უნებურად მიგროვდება და ხელს მიშლის.



საოცარია, რაიგ განსხვავდება ჩემი ხასიათი ჩემს მიერ მიზანდასახული მოქმედებისაგან.

ნებისყოფის უღოდესი დაძაბვით, ნელა, მაგრამ მაინც ვუახლოვდები დასახულ მიზანს — ცნობილი ყურნალისტი უნდა გავხდე. ალბათ, რა თავისუფლად გრძნობდა გელა თავს, როდესაც მხოლოდ ისე იქცეოდა, როგორც ფიქრობდა და სჯეროდა. ჩვენ, ბავშვობისა და ყრმობის ასეთი გულრთაოი მეგობრები, სწორედ ამ „სიცოცხლის მიზანმა“, სინამდვილისადმი ამ დამოკიდებულებამ დაგვაშორა, და არა მისმა სიკვდილმა!..

განა მაშინ, როდესაც ბავშვიბი მთის პატარა ნაქაღუღებში არათა ვთევზაობდით, როცა პირველად გადაცურეთ თეთრი არავეი და ხელისხელაქილებულნი გათავილით შავი არავეის ფონს. ამას ეძიებდით? ან როდესაც კარგა ხნის სირბილის შემდეგ ერთად ვაცნობეთ კოსტა მეთევზეს გიგანტური ორგულის კუნძულის ზემოთა ყურეში შემოსვლა. პოი, რა სიამაყით მიგვექონდა სახლებში ჩვენი კუთვნილი თევზის ნაწილი!

განა ჩვენ არ ვიყავით ფასანაურში პირვილნი, რომლებმაც სოფლის განაპირას პანტის ხეზე აბობლებული დათვი შეგნიშნეთ!

ასევე ერთად, სამარცხვინოდ ვიშალბოდით. წისქვილის გვერდით თხილნარში თა საცოდავად გივიდრებოდით მეწისქვილს წართმეული შარვლების დაბრუნებას, როცა მეწისქვილის ძილით წახალისებულებმა არზიდან თევზის საპერად წყალი გადავუვადეთ.

ფქვილში ამოვანგულულ ზუშტებზე ნიკადაყრდნობილნი როგორი ყურადღებით ვისმენდით ამავე მეწისქვილის ზღაპრებს, და რა მადლობილი იყო ხმა იმ ბერიკაცისა. ზღაპარს ერთვოდა სარეკელას გაბმული რაკუნი, ქვევს შუა მოყვლებული მარცვლის ყრუ კენესა და წისქვილის ბორბალს მრისხანედ მოხეტქებული წყლის მხიარული მხუთილი.

ან და. როდესაც ბინდი მოგვასწრებდა, როგორ ვბრუნდებოდით შინ გასულრულები და მხარიმხარ მიკრულები... შიშით ვუვადებდით ყურს არავეის ყრუ გრგვინვას, უღრანი ტყის საიდუმლო შრიალს, სადაც ზოგიერთი ხე სამთავიან დეკად გვეჩვენებოდა.

ო, ჩემო ფასდაუღებელო, საყვარელო სამშობლოვ, მეღირსება ოდესმე შენი ნახვა?



აი უკვე ზედიზედ, ათი დღეა დავეხეტები იმ ქუჩაზე, სადაც დავაარე ის. შავგვრემანი, დიაზურმუხტისფერ თვალეზიანი ქალიშვილი.

მაგრამ ძებნა უშედეგოა, ალბათ აქაური არ არის. ერთის ნახვით შეყვარება, თურმე, მართლაც შესაძლებელია...

დღეს, დილაადრიაანად, როცა ჯერ კიდევ ლოგინში მწოლი სპორტულ ყურნალებს ვათვალისწინებდი, არჩილი მეწვია.

მას საკმაოდ ღარიბულად აცვია და ამიტომაც ცდილობს, ყოველთვის მაშინ მოვიდეს, როცა ხალხი ცოტაა. იგი უფრო მეტად კოჭლობს და, როგორც ყოველთვის, გაუბარსავია.

ვიდრე არჩილმა ჩემი სამართებლით ქალაჩა ჯაგარი ჩამოიფხვია, თავზე

ერთი ბოთლი ოდესკალონი ჩამოიცალა და ფეხსაცმელები გაიწმინდა, მეფე დაფრეკე და ორი ულუფა საუზმე მოვიტხოვე.

ორი კაცის კერძით კარგად დანაყრებულმა არჩილმა თავის მიმართ მეტი ყურადღება მოინდომა და ფულიც მთხოვა.

მისი დღევანდელი ვარიანტი ასეთია: მას აქვს სარეკომენდაციო წერილი საპნის სახარში ქარხნის დირექტორთან, რომელსაც ძალიან სჭირდება კარგი ინჟინერი. მართლაც, არჩილი ინჟინერი იყო ოდესღაც.

— შემომხედე, თუმცა შენ ჩემზე ორჯერ უმცროსი ხარ, მაგრამ მაინც გაიგებ!.. ასეთი შარვლით რომ მივიდე, არც კი შემისვებენ. — და თავისი გახუნებული შარვლის სრულიად გადახეხილი მუხლისთავი მაჩვენა.

ვთხოვე, სარეკომენდაციო წერილი ეჩვენებინა. საბრალო დიდხანს იქექებოდა ჯიბეებში, მაგრამ წერილი მაინც ვერ იპოვნა. ფული, რა თქმა უნდა, მივეცი, მაგრამ იმით ახალ შარვალს მაინც ვერ იყიდიდა. შემდეგ მაგიდის უჯრიდან ნემსის, ძაფისა და მაკრატლის ყუთი ამოვიღე, რომ შარვალი დაეკერებინა.

— ამოსაკემსი სარჩული კი, შეგიძლია, ჩემი ახალი შარვლის უკანა ჯიბეს მოაქრა, კარადაში რომ ჰყიდი. ზოლები ერთნაირი აქვთ!

ჩემს ახალხან ნაყიდ ინგლისური ტრიკოს შარვალს უკანა ჯიბეზე სამარავო ნაჭერი ჰქონდა მიკერებული. არჩილი გავაფრთხილე, ბევრი არ მოეჭრა.

— ნუ გეშინია, შვილიკო, იმაზე მეტს, რაც მჭირდება, არ ავიღებ! — მომიჭრა მან ჩემი წვრილმანობის აშკარა ათვალწუნებით და საქმეს შეუდგა. არჩილი ძალიან დიდხანს თერძობდა, დაუზოგავად სწყევლიდა ურჩ ნემსს, თან არისტოკრატიულად მიბნედილი თვალებით წამდაუწუმ სარკეში იხედებოდა; საკერებელი არ გამოდგა ურიგო.

ბოლოს არჩილმა შებღბუე მაკოცა და წავიდა იმ დაპირებით, რომ რამდენიმე დღის შემდეგ გამოივლიდა და ვალს დამიბრუნებდა... რაც, რა თქმა უნდა, პირიქით უნდა გამეგო.

მისი წასვლისთანავე ავდექი და ახალი შარვლის ჩაცმა დავაპირე, მაგრამ უცებ გემის მოშლილი საყვირით ავღრიალდი.

დიდხანს დავცქეროდი ამ ჩაცმულობას, რომლის წყალობით ჩვენ მამაკაცები გვქვია. დავცქეროდი და ვხარხარებდი, ჯერ ჩუმად, შემდეგ კი უფრო ხმამაღლა და ხმამაღლა...

ვფიქრობ, ერთ საათზე ნაკლები არ მიხარხარია, რადგან მესმოდა, როგორ იღებოდა მეზობელი ოთახების კარები და შეწუხებული ხალხი როგორ ჭუნდებოდა დერეფანში.

შემდეგ ჩემი ოთახის კარი ფრთხილად გაიღო. კარის ნაბრალში შემპარავად შემოდგრა ვიწრო, ალბათ, განგებ ამისათვის მორგებული ადმინისტრატორის თავი და ხმის ცახცახით მკითხა — ექიმის დახმარება ხომ არა გჭირდებათო.

მე თავაზიანად მოვუბოდიშე და შარვლით ხელში მისკენ გავემართე, რომ ჩემი მდგომარეობა ამეხსნა, მაგრამ მან კარი საჩქაროდ მიიხურა.

არჩილს მთელი კეთილსინდისიერებით ამოეჭრა ახალი შარვლის ფართე ზოლი სწორედ იმ ადგილას, სადაც უკანა ჯიბე ევარაუდა...

მთელი მისი აზრები „არსებობისათვის ბრძოლით“ იყო შეპყრობილი და, ეტყობა, ვერ გამიგო.

საბრალო არჩილი!.. რა ადვილია ამ ქვეყნად დაკარგო თავი... და ღირსება!



— ევრიკა!.. ვიპოვე ჩემი ცისფერთვალზეა შავგვრემანი. ოცდახუთი მეტრის სიმაღლიდან კინალამ თავზე დავახტი.

გუშინ საბანაოდ გავედი ქალაქგარეთ, პატარა ყურესთან, სადაც ციცაბო კლდეებს შორის მეთევზეთა ათიოდე პატარა სახლი ღვას.

ზემოთ, მთაში გაჭრილ გზას ტრამვაის ხაზი მოსდევს. მის იქით ლამაზი ველეზია გაშლილი და ჩანს ტყის შემოღობილი ნაკვეთები წარწერით: „კერძო საკუთრებაა. შესვლა აკრძალულია!“

წყალში გადასახტომად უკეთესი ადგილი მთელ სანაპიროზე არ არის და მე ყოველთვის იქ მივდივარ.

როდესაც კლდეზე ავბობლდი და პარაპეტზე შევდგე, როგორც ყოველთვის, ხალხი ბლომად შეგროვდა.

აქედან გადმოხტომა ჩემს გარდა ჯერ არავის გაუბედავს და მგონია, მიმბაძველებიც კიდევ დიდხანს არ მეყოლებიან.

მცირე ხნით შევყოვნდი, სანამ ჩასახტომ ადგილს შეყვარებულთა ნავი გასცილდებოდა.

ვხედავდი, რომ თანდათან იზრდებოდა ჩემი სითამამით შემოვრთებულთა და ამავე დროს ჩემი ატლეტური აღნაგობის მაქებართა რიცხვი.

მაგრამ განა მხოლოდ თავისმოწონების სურვილი მეუფლება? გადახტომისას ქვემოთ გამოშვებულ კლდეზე უნდა გადავეშვა და, რაგინდ მძლავრად მოვეწყდე პარაპეტს, მხოლოდ სამოციოდე სანტიმეტრის მანძილზე ჩავუქროლებსაშიშ ადგილს.

ეს ძალიან სახიფათოა და სწორედ ამაშია განცდილის მშვენიერება, შემდეგ დაკმაყოფილებული სიამაყის შეგრძნება. ეს შეიძლება სულელურიც იყოს, მაგრამ გულსა მფხანს. არ დავმალავ, როდესაც გაზეთში ჩემი პირველი წარმატების შესახებ წერილი დაბეჭდეს, ბედნიერი ბავშვით ცას ვეწიე. თავის გასამართლებლად ვიტყვი, რომ ეს ოთხი წლის წინათ მოხდა, როცა ოცდაორი წლის ქაბუჯი ვიყავი.

გადახტომის წინ, როგორც ყოველთვის, ცოტა მეშინოდა. დავძლიე და გადავეშვი.

შემადრწუნებელი სიჩქარით ქვევიდან ზევით ჩემკენ მოქროდა დაკბილული კლდე, შემდეგ ზღვის ზედაპირი. წამის ერთ მეასედში შევამჩნიე, რომ ვილაც ცურავდა სწორედ იქ, სადაც უნდა ჩავმხტარიყავი.

არაადამიანური ძალდატანებით ჰაერში შემოვტრიალდი და ხერხეღის გატეხის შიშით წყალში გვერდით შევიქერი. ცუდად დაცულ სახეზე წყლის ძლიერი დარტყმით გავბრუნდი და სიღრმეში ჩავეშვი. როდესაც ამოვყვინთე, ჩემს გვერდით ვილაც ქალიშვილი ფართხალებდა, წყალს ყლაპავდა და ჰაერის ბუშტებს უშვებდა, საწყალი ზოგჯერ იძირებოდა კიდევ. მივცურდი შემინებულ ქალიშვილთან და წყლის ზედაპირზე ამოვიყვანე, შემდეგ ჩემსკენ შემოვტრიალე.

ის იყო! გაოგნებული, შიშისაგან გაფითრებული... და გადასარევად ლამაზი.

ორიგენი კინალამ დავიღუპეთ, მაგრამ საყვედური არ მითქვამს, პირიქით, ორჯერ ბოდიშიც მოვუხადე. მას ჩემი მაინც არ ესმოდა და მხოლოდ ნაპირზე გასვლის სურვილით იწოდა.

მის ნაზ, უმანკო წელს ცალი ხელი მოვხვე და ნაპირისაკენ გავცურეთ.



შეშინებული რამდენჯერმე შემომეხვია და მაშინ ვიგრძენი მისი ნათღვრული სიმშვენიერე.

ნაპირზე გამოსვლისას დაღლილები ქვიშაზე დაეწეკით და დიდხანს მღუ-მარედ ერთმანეთს თვალებში ეუმზერდით... მაშინ ვიგრძენი, რომ ვიძირებოდი, უიმედოდ ვიძირებოდი ამ უძირო და უკვე ასე საყვარელ თვალებში.

ერთმანეთს გავეცანიტ და რატომღაც მაშინვე გადავედიტ ოფიციალურ ტონზე, რომელიც საბედნიეროდ დიდხანს არ გაგრძელებულა. მას არღეტა ერქვა.

— მე თქვენ გიცნობტ, ძალიან ხშირად გხედავტ ზოლმე ჩვენს ქუჩაზე, — თქვა და თვალებში ეშმაკურმა ნაპერწყალებმა გაუღელა, — ვიღაცას დაე-ძებტ!.. — მისმა ფუნჩულა ტუჩებმა ვერ შეიკავეს გულის შემტრთოლებელი, ოდნავ ირონიული ღიმილი.

ამის შემდეგ პატარა ბიჭივით ვიქცეოდი. იმ კლდიდან ვხტებოდი. დანჯლ-რეულ ღერაზე აღმტრიალიტ თავს ეწაწონებდი და ისეტ პოზებს ეიღებდი, რომ ჩემი სსეულის კუნთოვანება კარგად გამოემჩინა.

შემდეგ არღეტას „ნამდვილ“ ცურვას ეასწავლიდი, პატარა და მრგვალ ნი-კაპზე ხელმოკიდებულს წყალზე ეიკავებდი. მაგრამ ყოველთვის, როდესაც წელ-ზე ხელის მოკიდებას შევეთავაზებდი, უარობდა.

არღეტა მეტად უბრალო და გულუბრყვილო აღმოჩნდა, მაგრამ, რა თქმა უნდა, იცოდა რომ ლამაზი იყო. სრულიად არ იპრანებოდა, ასეტი ქალიშვილი კი ძალზე იშვიათად შეგხვდებატ.

შინ მეტად დემოკრატიულად, ტრამვაის უკანა ბაქანზე მდგომნი დაებრუნ-დით. ჩვენი ლაპარაკი სხვას რომ არ გავგო, არღეტამ რუსულად მომმართა. ამ აზბავმა ისე გამაოცა, რომ დიდხანს ვერ გავეცი პასუხი.

— მე და დედა დიდი ხანი არ არის, რაც პარიზიდან ჩამოვედით და დროე-ბით დეიდა ზინასტან ეცხოვრობტ. ზინა დედაჩემის დეიდაშვილია. თქვენ უტუ-ოდ იცნობტ — პიანისტია კვარტეტისა, რომელიც საღამოობით კაფეში „თუთი-ყუშთან“ უკრავს.

— ვინ არ იცნობს ზინაიდა ვასილენას? — საკმაოდ აგდებულად წამომც-და და, რომ არღეტას ეს არ შეემჩნია, უცებ გაეჭმდი.

— მამა ქართველი მყავდა... ბრაზილიაში წავიდა და იქ ყვითელი ცივებით გარდაიცვალა!

— გვარი?

— ჩემი?.. მე დედის გვარზე ვარ... დედა და მამა ერთად არ ცხოვრობ-დნენ!..

არღეტა მართლაც, ჯერ სრულიად ბავშვი იყო. საოცარია, ამ ემიგრანტუ-ლი წანწალიტ და გაჭირვებით საესე ცხოვრებამ ასეტი გულუბრყვილობა რო-გორ შეუნარჩუნა.

ტრამვაიდან ჩამოსვლისას არღეტამ გამოთხოვება დააპირა, მაგრამ მე და-ვიჩემე და სახლამდე მივაცილე.

არღეტა ცხოვრობს სწორედ იმ ქუჩაზე, სადაც მაშინ დავკარგე და კარგა ხანს ასე უშედეგოდ ვეძებდი.

როდესაც მისი სახლის უღიმღამო შესასვლელთან ვშორდებოდიტ, შევე-კითხე — ხვალ ზღვაზე მოვიდოდა თუ არა. არღეტამ მიპასუხა, არ ვიციტ, თან უხმოდ, დასტურის ნიშნად. გამიღიმა, მერე გაცვეთილი აგურის კიბე აირბინა და ხუთი საუკუნის წინატ აშენებული სახლის თალებიან დერეფნის მღვრიე ბინდში გაუჩინარდა.

წინასწარ ვგრძნობ, რა რიგ გავრძელებდა დრო ხვალამდე!

რა შეუსაბამოაა!.. მშვენიერი, უმანკო არღეტა ცხოვრობს ზინაიდა ვასილენასთან, ამ მსუქან და უშნო დედაკაცთან, რომელიც დაბადებულია მხოლოდ იმისთვის, რომ ცხოველურად შეიყვაროს ვინმე და თავი მოაბეზროს თავისი იქვიანობით, ხორცის ღვეზელებით და დაფარული თევზებით... ამიტომ არის, რომ იგი ყოველთვის მიტოვებული რჩება.

ზინაიდა ვასილენა უშვილო რომ არ ყოფილიყო, ალბათ ათიოდე სხვადასხვა ეროვნების ნაშიერი დაუდასტურებდა იმ მძაფრ ჭიდილს ცხოვრებასთან, რომელსაც იგი ეწეოდა თავისი „ოჯახური ბედნიერების“ მოსაპოვებლად.

*

* *

არღეტა ამ ერთ თვეში ისე გაშავდა, რომ ახლა ძალიან წააგავს ანტილის კუნძულების რომელიმე მეფის ასულს, ცურვა მშვენიერად ისწავლა. ჩვენ სულ ერთად ვართ და ზღვაც, ვფიქრობ, ჩემზე ნაკლებ არ შეუყვარდა.

როცა ჭუჩიაში მივდივართ, მე უნებურად ვამაყობ იმ ყურადღებით, რომელსაც არღეტას აქცევენ, თუმცა ხანდახან ვეჭვიანობ კიდევ. გუშინ საყვედურიც კი მითხრა:

— დაე მიყურონ!.. მე ხომ არავის ვუცქერია... თქვენს გარდა! — დუშმატა მან პატარა პაუზის შემდეგ და გულუბრყვილოდ შემომხედა. მაშინვე უნდა ამეხსნა სიყვარული, მაგრამ ვერ გავხედე. განა ასეთი რა დამემართა, პატარა ბიჭი ხომ არა ვარ?

სადამოობით არღეტას სტენო-დაქტილოგრაფიის კურსებზე ვაცილებ ხოლმე, სამი საათის შემდეგ — სახლისაკენ. ხანდახან, როდესაც არღეტას დედა უკეთ გრძნობს თავს, მათთან ავიღივარ.

ელენე მიხაილოვნა, მაღალი, ჯერ კიდევ მეტად ლამაზი ქალი, სიმპატიით მეპყრობა.

მიყვარს მასთან საუბარი და თანდათანობით მზიბლავს მისი დიდი განათლება. ოღონდ ხანდახან რაღაც უცნაურ ლაპარაკს იწყებს — მაშინ არღეტა მუდარით შემომხედავს ხოლმე და მე მივდივარ.

არღეტამ მითხრა, საუკეთესო პროფესორები უშედეგოდ მკურნალობდნენო. ამ ავადმყოფობის გამო მას სცენა დაუტოვებია.

ხანდახან, როცა მათთან დიდხანს ვრჩები, ზინაიდა ვასილენა სამუშაოდან ბრუნდება მაქსის თანხლებით. მისი ეს ახალი გატაცება არ მომწონს.

მაქსი, უკვე სამი წელია, რაც მარსელში გამოჩნდა და არავინ იცის, რა საქმიანობას ეწევა. მაქსი რუსულსაც და ფრანგულსაც ერთნაირი აქცენტით ლაპარაკობს. საშუალო ტანის კაცია, მსხვილი სხეულისათვის შეუფერებელი მოკლე ფეხები აქვს, მეტად უსიამო შთაბეჭდილებას სტოვებს მისი ძლიერ ფერმკრთალი სახე და გადმოკაკლული თვალები. მაქსი ყოველთვის მყვირალა ელვანტურობით იცემა. მარცხენა ხელის ნეკზე დიდი ბრილიანტისთვლიანი ბეჭედი უკეთია, რომელიც ბზანვარებით მის ბრილინით გააოხილ თმას ეჯიბრება. მაქსის შტაბი არის კაფე „თუთიყუშთან“, სადაც იგი მთელ თავის დროს ატარებს, და ხანდახან მხოლოდ ერთიორი საათით იკარგება.

პირველ ხანებში მაქსს შაბათობით გამართულ პოკერზე იპატიყებდნენ, სადაც მრავალი უდიბლოს ფული ერთი ბედნიერის ჯიბეში გადადიოდა. მომგები თავის მხრივ ფულს საკვირაო დოლში აგებდა. იმ დღიდან, რაც მაქსი შუღერობაში შეისწრეს, მისი მიპატიყება შეწყვეტეს.



რა სისულელეა, მთელი თვეა დღიურს არ მიგკარებია და არღებულა გიერ ვილადა მაქსზე გწერ.

არღებუა, რომ იცოდე, რამდენ უძილო ღამეს გავტეს მარად შენზე მეოცნებე!

*
* *

ჩემზე ბედნიერი კაცი დედამიწაზე არ მეგულება!.. არღებულა გუყვარვარ! დღეს, მთელმა კომპანია კუნძულ მონტე-კრისტოზე წასასვლელად და იფის კოშკის დასათვალიერებლად, პატარა მოტორიანი ნავი დავიჭირავეთ.

მეზღაუბრის მაისურიანმა, ფეხებმოგრეხილმა მოხუცმა მოტორის მართვა დაიწყო და სხვა მოსეირნენიც გამოჩნდნენ. ორი წყვილი ჩვენი ნაცნობი გაჰოლდ-გა, მაგრამ მენავემ მათ წაყვანაზე მაინც უარი განაცხადა — ნავი ისედაც გადატვირთულია... ამ დროს სხვა ნავეები მხოლოდ შორს, პორიზონტზე მოჩანდნენ. ვილაკამ წინადადება შემოიტანა, კუნძულამდე ცურვით მივსულიყავით. მე და ორმა სხვამ მას მხარი დავუჭირეთ, ჩვენი ადგილები ახალმოსულებს დავუთმეთ და ტანისამოსი მენავეს მივაბარეთ.

შეშინებული არღებუა მიშლიდა, მე კი ისე ვიყავი აგზნებული, რომ კინაღამ აფრიკამდე გადაცურვას შევპირდი.

ნავმა ხვწმით, კვამლის რგოლების სროლითა და კიჩოს ირგვლივ წყლის დუღილით ჩემსკენ სახეობრუნებული არღებუა წაიყვანა.

პირველად მწყობრად მივეცურადით, ხანდახან კიდევ გამოველაპარაკებოდით ხოლმე ერთმანეთს, ხანაც ვისვენებდით, შემდეგ მე ისინი უკან ჩამოვიტოვე.

არღებუა ზვირთებით დასველებული კლდის ქიმთან მიცდიდა. დაქანცული კლდეზე გაჭირვებით ავბობდით. მაშინვე შევნიშნე მისი ნამტირალევი თვალები.

— ვინ მოგცათ უფლება?! ასე სულელურად რად იკდებთ თავს საფრთხეში?!.. — წყრომით მითხრა მან და არც კი მოჰგონებია სხვები, რომლებიც ჯერ კიდევ არსად ჩანდნენ.

შემდეგ ტანთ ჩაიცვით და ჩვენ, ხელიხელჩაკიდებულნი ქალაქიდან ჩამოსული ტურისტების ჯგუფში შევერიეთ.

აქლოშინებული და გაოფლიანებული ტურისტები აჩქარებულ გიდს მისდევდნენ. თუმცა იმ ციხე-კოშკის მიწისქვეშა ბნელ დერეფნებში არასოდეს ყოფილან დამწყვედულნი არც გრაფი მონტე-კრისტო და არც აბატი ფარია, მაგრამ კუნძულის მოხერხებულ მფლობელს ყველგან მიუჭრავს ფირფიტები, რომლებზეც მათი სახელებია აღბეჭდილი.

ტურისტებს ჩამოვრჩით და მდუმარეზი მოველოდით რაღაც დიდ ამბავს, რომელიც ჩვენს შორის უნდა მომხდარიყო.

— არღებუა!

უცებ მკერდთან მივიზიდე. ქალიშვილი თრთოდა და თავს გააფთრებით იცავდა. ვგრძნობდი, როგორ თანდათანობით სუსტდებოდა იგი ჩემს მკლავებში.

უცერად არღებუა ხელიდან გამისხლტა და გაიქცა. მე, მთვრალივით, ანგარიშმიუცემლად უკან დავედევნე.

მოსახვევის იქით, სადღაც მაღლიდან ჩამოსული სინათლის პატარა ოთხკუთხედში კედელზე მიყრდნობილი არღებუა შევნიშნე. დამნაშავესავით ჩუმად მივუახლოვდი, თვალებში შეხედვა მრცხვენოდა. უცებ ნაზი მკლავებით კისერზე

გენერალ-მაიორი
გენერალ-მაიორი

ახალმა
მოქმედ-
ებებიდან
მეც გან-

გადაშ-
სურათს
დედამი-

ედ გავ-
ნივებით
და ნეო-
ული ნა-

ပြဝံ့သ ဝက်-

ბქოშინე-

ხელზე

თხუა ღდა

တစ် နှစ် -

.. ძაღლიან

ოღონდ

ვაზიანად
წია.

ომლებიც

ვენი მიზ

მოვხვეტი,

— მართლა?... შეიძლება... — ბოლოს სევდიანად, ბირჟაზე კრაზგანცდით ვით, დამეთანხმა არჩილი...

იგი მეტად კმაყოფილი წავიდა. მაღლობის გადახდა კი არა, გამოთხოვება კი დაავიწყდა...

მისი ფიქრები, ალბათ, იმ ძველი ნავსადგურის რესტორანს დასტრიალებდა, საითკენაც ახლა სივრცეში მიეჩქარებოდა. ქალაქში დაბრუნებისას არღეტას ჩემი ბედშავი შარვლის ამბავი მოუყვები. ორივე დიდხანს ვიცინოდით, ვიცინოდით, განა დავიცინოდით, რადგან ბევრს ჩვენგანს, ალბათ, ასეთივე მოხუცებულობა ელოდებოდა.

გამოთხოვებისას არღეტამ წამჩურჩულა:

— დედა რომ გამოიმჯობინდება, მე ვეტყვი, რომ ჩვენ ერთმანეთი გვიყვარს!.. — ზომ ყოველთვის გეყვარები?!

*
* *

კაცს როცა ბედი გაუღიმებს, მერე დუშაში დუშაშს მოსდევს.

სიყვარულის გამოცხადების მეორე დღეს, ორმახათს, მთავარმა რედაქტორმა გამომიძახა.

— გინდათ, გაზეთის პირველ გვერდზე მოხვდეთ?

გულწრფელად გამოვუტყდი, რომ ეს მარტო ჩემი კი არა, ყველა რეპორტიორის ოცნებაა.

და აი, უკვე მეხუთე დღეა მასალას ვაგროვებ; ფულის სათამაშო ავტომატების შესახებ.

ეს იქნება ვრცელი რეპორტაჟი არა მარტო აკრძალულ ავტომატებზე, რომლებიც ქალაქის კაფეებში ყველაზე თვალსაჩინო ადგილას დგანან, არამედ იმაზეც, თუ რატომ ესმიან თავს ზოგიერთ კაფეს მანქანით მოვარდნილი უცნობი პირნი, ავტომატებს ამსხვრევენ და უჩინარდებიან. კაფეს პატრონი კი ვერსად ვერ ჩივის, რადგან ფულის სათამაშო ავტომატები ოფიციალურად აკრძალულია.

ცხადია, რომ ეს ორი ურთიერთმოქმედ ასოციაციის ბრძოლაა, მაგრამ ხალხს საინტერესო ამბავი უფრო სჭირდება; მკითხველს აინტერესებს საქმის მთელი საიდუმლო — მოთავეების გვარები და სახელები... ჩვენ კი, ჟურნალისტებმა, სწორედ ის უნდა მივაწოდოთ ხალხს, რაც მას აღელვებს. დასაწერი კორესპონდენცია ჩემი კარიერისათვის ციური მანანაა და ამიტომაც ძალღონეს არ ვიშურებ.

დავდივარ როგორც ცენტრის, ისევე განაპირა კაფეებში, მასალათს ვაბამ მათ მეპატრონეებთან, კელნერებთან; საათობით ვზივარ იქ, სადაც ახალი ავტომატებია დადგმული და ზოგჯერ ვთამაშობ კიდეც.

ფულიყლაპია! რა მოხერხებულად არის მოწყობილი!.. ბრუნავენ ბორბლები, დარბიან ბურთულები, ინთება ფერადი ნათურები და გგონია, აი, ეს არის, ერთი ფრანკით რამდენიმე ასეულს მოიგებ... და თვალის დახამხამებაში შენი ფული ჯიბიდან ავტომატში გადაინაცვლებს.

განგებ, გვიან ღამემდე ვრჩები ზოლმე, ვიდრე მანქანებით არ მოვლენ ზიზილიპილა პალსტუხიანი პირები. ისინი ავტომატის სალაროს გახსნის შემდეგ ლანგრებზე ყრიან ათასებს, განსაზღვრულ პროცენტს პატრონს აძლევენ და მიდიან. პოლიცია, რასაკვირველია, თავის ნაწილს უფრო შენიღბულად იღებს.

წუხელის არლეტასთან ვიყავი. ზინაიდა ვასილევნა სამუშაოდან ისევ მსუბუქი თანხლებით დაბრუნდა. ყავის სმის დროს ჩემს რეპორტაჟზე ჩამოვარდა ლაპარაკი. მაქსს საიდანლაც გაუგია ამის შესახებ, მირჩია რეპორტაჟისათვის თავი დაგვენებინა და სხვის საქმეებში არ ჩავრეულობო.

მისი კილო არ მომეწონა და უსიამოვნება მოგვივიდა.

არლეტა და დედამისი მე წამომესარჩლნენ, ზინაიდა ვასილევნა, რა თქმა უნდა, მაქსს. გარეთ მაინც ერთად გავედით და მაქსმა კვლავ მოინდომა ჩემთვის ჭკუის სწავლება. მოთმინებადაკარგულმა კინაღამ გავარტყი.

მაინც საკმაოდ მეგობრულად გამოვეთხოვეთ ერთმანეთს. მაქსი რატომღაც ბევრს იცინოდა და ზიზღისმომგვრელად, სურდომეყრილ თხასავით ხრტილებდა.

ეს ყველაფერი ისეთი უმნიშვნელო რამ იყო, არც კი მოვიგონებდი, დღეს რომ არ მომხდარიყო ერთი შემთხვევა, რომელსაც სასწაულებრივად გადავურჩი.

ჩემი რეპორტაჟისათვის მასალის შესაგროვებლად რამდენიმე ქალაქის განაპირა კაფეში ვიყავი. ერთგან, განიერ ქუჩაზე რომ გადავდიოდი, პირდაპირ ჩემსკენ მომავალი მანქანა შეენიშნე, გვერდით გადავხტი, მაგრამ მანქანა ისევ ჩემსკენ წამოვიდა. ის-ის იყო, უნდა დამჯახებოდა, რომ რადიატორს შევეხტი და ამით გადავრჩი. მანქანაში მსხდომმა მთვრალეებმა აურზაური ამიტეხეს და მხოლოდ მაშინ გაშეცალნენ, როცა ჩვენს გარშემო ხალხი შეგროვდა.

ამ ამბავში საექვო ვერაფერი დაგინახე, ვიდრე დღეს საღამოთი კაფე „თუთიუშთან“ არ მოვხვდი.

მაქსი მაგიდასთან იჯდა და საღამოს გაზეთს კითხულობდა. გვერდით ჩავუარე, შემომხედა და რატომღაც გაოცება ვერ დაფარა. შემდეგ ერთობ გულლიჯდ მომესალმა, რამაც ექვი უფრო გამიმძაფრა.

ნუთუ მაქსმა იცოდა, რომ ის მანქანა...

ახლა, როცა ამას ვწერ, ტელეფონმა დარეკა და ვილაყამ „მეგობრულად“ მირჩია, ჩემი რეპორტაჟი არ დამებეჭდა, თან დასძინა — „ვინც მეგობრულ რჩევას არ იღებს, ბოლოს ნანობსო“. მილი აღშფოთებულმა დავციდე.

*
*
*

ჩემი რეპორტაჟი სახელწოდებით, „ჩიკაგოს ზნე-ჩვეულებანი და ავტომატები მარსელში“, პირველ გვერდზე დაიბეჭდა და დიდი წარმატებაც ხვდა. ფაქტებით დავამტკიცე, რომ ყველა ფულით სათამაშო ავტომატის პატრონი — ბარკონეა, მისი უიღბლო კონკურენტი კი — მისივე ყოფილი აღიუტანტი — ჟოჟა ლეფუ, რომელსაც მერე ცალკე დაუწყია მუშაობა, მაგრამ გაკოტრებულია და სადღაც გამქრალა; ასეული ახალი ავტომატიდან, რომელიც ჟოჟო ლეფუს ჩაკაგოდან ჰქონდა მიღებული, არცერთი არ გადარჩენილა, მაშინ როცა თვითივე ავტომატი მცირელიტრაჟიან მანქანაზე ცოტა ნაკლები ღირდა.

გაბედული წერილისათვის ქალაქში ბევრი მაქებდა, ამბობდნენ, ახლა კი შეიძლება ფულით სათამაშო ავტომატები ნამდვილად აკრძალონო; ზოგიც მიჩვედა, ფრთხილად ვყოფილიყავი და აქაურობას მოვშორებოდი.

მთავარი რედაქტორი, რომელმაც ეს რეპორტაჟი დამიკვეთა, რატომღაც არცთუ ისე კმაყოფილი იყო, ალბათ მასაც დაემუქრნენ.

თურმე ამ რეპორტაჟის დაწერა პირველად უფრო ცნობილ ჟურნალისტს შესთავაზეს, მაგრამ მას უარი განუცხადებია. მით უკეთესი ჩემთვის!

არღეტა ჩემით ძალიან ამაცობს, მეც ცოტა არ იყოს მეამაყება, გზა მწვერვალისკენ თანდათან მოკლდება.

ოდნავ ნახმარი ავტომანქანის ყიდვაზე ვოცნებობ, არღეტა კი ყოველთვის, სეირნობისას, ავეჯეტულობის მაღაზიის ვიტრინის წინ ჩერდება.

გადავწყვიტეთ, მანამდე არ გვექორწინა, ვიდრე პირველი საპირივების საგნებისათვის ფულს არ შევაგროვებდით. ელენე მიხაილოვნასათვის ჯერ არაფერი გვითქვამს, რადგან უკანასკნელ ხანში თავს უფრო და უფრო ცუდად გრძნობდა.

ხვალ არღეტა მთელ დილას სამუშაოს ძებნას მოანდომებს, ნასადილევს კი შევხვდებით უნივერსიტეტის „გალერი ლაფაეტთან“, რომლის საიუველირო განყოფილებაში უკვე კარგა ხანია პატარა ბრილიანტის თვლიანი ბეჭედი გვაქვს ამოჩეული. ბეჭდის მიღების შემდეგ არღეტა უკვე ჩემი ოფიციალური საცოლვე გახდება. დარწმუნებული ვარ, ძალიან ბედნიერი ვიქნებით!.. და როგორ მინდა, რომ სიცოცხლე დაუსრულებელი იყოს!..

ხვალვე მივწერ ამის შესახებ დედასა და მაცვალას, და ჩვენს სურათს გავუგზავნი. დედა, რა თქმა უნდა, აცრემლდება, მაცვალა კი დიდხანს, ახირებულად დაუწყებს სინჯვას თავისი ძმის საცოლეს... მაგრამ ვიცი, ორივეს ძალიან შეუყვარდება ჩემი არღეტა!

ო, ნეტავ ეს ყველაფერი შესაძლებელი იყოს იქ, ჩემიანებში, ჩემს მიწა-წყალზე!

*
* *

ვერს ძალიან დიდი გაჭირვებით, და ჯერ კიდევ რამდენი მაქვს სათქმელი იმ საშინელ ამბებზე... უნივერსიტეტის რომ მივუახლოვდით, დაგვხვდა ხალხის ზღვა, რომლის ტალღებს პოლიციელები ჯებირებივით აკავებდნენ. პირველი სართულის გამომტკრეული ვიტრინებიდან კვამლი ბოლქვა-ბოლქვა გამოდიოდა. ზევით კი, დიდი ფანჯრების მიღმა, ხანძარბოდებული კარების იქით მომწყვდი-ული ხალხი ერთმანეთს აწყდებოდა *.

იმუბოდნენ სახანძრო შლანგები, ზემოთ მიიწევდნენ საკეცი კიბეები, რომლებიც ვერ წვდებოდნენ ვეებერთელა შენობის ზედა სართულებს. ფანჯრებიდან უკვე ცვიოდა თავზარდაცემული ხალხი... ყვირილი და განწირულთა გულშემზარავი გოდება გამძვინვარებული ცეცხლის ტყაცანს, დამსკდარი მინების ჭახაჭუხს და ჩამონგრეული ჭერის გრიალს უერთდებოდა.

მოდით, დავხანძრეთ ახალ-ახალი რაზმები, მაგრამ წყლის ნაკადები მიზნის მიღწევამდე თითქმის პერსონალურად არღეტას მიუღწევდა. სულ ახლოს, გამომტკრეული ვიტრინის იქით, ჩამოვარდნილმა აღმოვჩინე კოჭმა უზარმაზარი ჩირაღდანივით გაანათა შავი ბოლისაგან ჩაბნელებული სათამაშოების განყოფილება.

— შეხედეთ!.. შეხედეთ!.. ბავშვები!..

— ბავშვები არიან იქ!..

— იქ ბავშვები!.. უშველეთ!

დაიყვია ბრბოს იმ ნაწილმა, რომელმაც ეს სურათი დაინახა. ამ ხმებს შორის ჩემი და არღეტას ხმაც მომესმა.

* 1938 წ. „გალერი ლაფაეტში“ მომხდარი ხანძრის გამო მარსელში 270 კაცივე მეტი დაიღუპა.



დახლის ქვეშ, რომელზედაც უკვე მხიარულად იწოდნენ მომღიმარი ფეხები და ხავერდის დათვებს კვამლი ასდიოდა, მობღუნძული, ერთმანეთსე კრული ბიჭუნა და გოგონა ფუნჩულა ხელებს თვალეზე იფარებდნენ. პატარების შავედრებელი ბავშვები საცოდავად იღებოდა, მაგრამ ამ ორომტრიალში მათი ბავშვური ხმები არავის ესმოდა.

— რას უყურებთ, მამაკაცებო!.. — გაისმა ვიღაც ქალის კივილი. აღმოებულნი ველოსიპედი იმ ორ ბავშვს ცეცხლის ორი რგოლივით დაეცა.

ხელი ვკარი პოლიციელს, რომელიც ჩემს შეჩერებას ცდილობდა, და მათკენ გავექანე...

პო და, ახლა აქა ვარ, საავადმყოფოში, მესამე კვირაა მთლიანად შებანდული ვწევარ. წყულულები დამწვარი სახის მარჯვენა მხარეზე და სხეულზე ცოტა გამიყუჩდა, მაგრამ შეხვევის დროს საშინელი ტკივილები მტანჯავს.

არღეტა ყოველდღე დაიარება ჩემთან. ხვალდან იგი მუშაობას იწყებს რომელიღაც კანტორაში, სადაც მაქსს მოუწყვია. ეს ამბავი არ მეპრიანა.

არჩილი ხშირხშირად მოდის და ყოველთვის რაღაცა მოაქვს; ხან ვაშლი, ხან ფორთოხალი; როცა ამის გამო ვტუქსავ, უამრავი ფულის შოვნით ტრაბახობს, ვატყობ კი, რომ მშიერი. რედაქციის თანამშრომლებმაც მინახულეს და დამიტოვეს გაზეთი, რომელშიც თავგანწირვის მრავალი შემთხვევა ეწერა, იქ ცოტა ჩემს შესახებაც იყო ნათქვამი... გაზეთს, საერთოდ არ მაძლევენ, მაგრამ შემთხვევით ვისარგებლე და ორ დღეში თავიდან ბოლომდე გადავიკითხე.

თვალსაჩინო ადგილას, მაგრამ მეტად მორიდებულად, ეწერა იმ დიდი თანხის შესახებ, რომელიც ნეგოციანტმა ბარკონემ ხანძრისაგან დაზარალებულთა სასარგებლოდ შეწირა.



ეს-ესაა ჩემთან იყო მარსელის მთელი ქართული კოლონია, ხუთი კაცის შემადგენლობით. ეს ხუთი კაცი ოთხ პოლიტიკურ პარტიას წარმოადგენს და ორის გარდა ერომანეთს თითქმის არცერთი არ ელაპარაკება.

ყველას ვთხოვე, დახმარებოდნენ ჩვენი კოლონიის მეექვსე წევრს — არჩილს, მითუმეტეს, რომ იგი არცერთ პარტიას არ ეკუთვნოდა. ყველა უგულოდ დამთანხმდა. ვფიქრობ, დანაპირებს არ შეასრულებენ, რადგან ადამიანი, რომელიც მათი არც პოლიტიკური მტერია და არც თანამოაზრე, მათთვის არ არსებობს.

მეოთხე დღეა რაც არღეტა არ მოსულა, ალბათ დედას რაიმე დაემართა.



სწორედ აგრეა, ელენა მიხაილოვნა სულთი ავადმყოფთა სახლში წაუყვანიათ, არღეტა ძალიან გამხდარა. ძლიერ ცდილობდა ჩემთან არ ეტირა, მაგრამ თავი მარცხ ვერ შეიკავა. შეძლებისამებრ ვაწყნარებ. მაგრამ რას ვუშველი, მე ხომ თვენახევარია საავადმყოფოში ვწევარ.

არღეტასაგან შევიტყვე — მაქსს ზინიდა ვასილევნა შეუერთავს. — უფრო სწორად. მასთან გადასულა საცხოვრებლად.

* *

ხელ, ზუსტად ორთვენახევრის შემდეგ, სახვევებს მომხსნიან და სარკეს მომცემენ. შეხვევისას რამდენჯერაც ვითხოვე სარკე, ყოველთვის უარი მითხრეს. ალბათ, დავმახინჯდი!.. არღეტა ჩემთან უკანასკნელად ერთი კვირის წინათ იყო, მინდოდა მეტყვა, რომ ერთხანს აღარ შევხვედროდი, ვიდრე ჩემს ახალ სახეს შევეჩვეოდი, მაგრამ იგი რაღაც უცნაურად აგზნებული მეჩვენა და მეც აღარაფერი ვუთხარი.

არღეტამ მითხრა, შეიძლება მონტე-კარლოში გამგზავნონ საქმეზეო... მონტე-კარლოში სტენოგრაფისტს რა საქმეები უნდა ჰქონდეს?!

* *

უკვე ათი დღეა, რაც ჩემს ოთახში ჩაეკტილი ვზივარ. არჩილი ყველაფერში მეხმარება.

კარადის სარკეს ზეწარი ჩამოვაფარე, თითქოს ოთახში მიცვალებული ესვენოს!..

მაგრამ სახე თუ კიდევ მიიცვალა, სული!.. სჯობდა მაშინვე მოგმკვდარიყავი!

გელამ სიკვდილითაც კი მაჯობა...

არღეტასათვისაც უკეთესი იქნებოდა... თუმცა რატომ, ხომ შემიძლია, მე თვითონ გამოვუცხადო უარი!

ის, რა თქმა უნდა, არ დამთანხმდება, მაგრამ მისგან ამ მსხვერპლს არ მივიღებ, რადგან საშინლად მახინჯი ვარ... და არასოდეს არ მექნება პლასტიკური ოპერაციისათვის სამყოფი ფული. არჩილი დღესაც მოვა და არღეტასთან წერილს გავატან, რათა ქალაქგარეთ შევხვდეთ მოსალაპარაკებლად.

* *

დანიშნულ ადგილას ვადაზე დიდხინით ადრე მივედი. ყოველგვარ ფიქრის უნარს ვიყავი მოკლებული, მაგრამ რაღაც ავადმყოფური სიცხადით ირგვლივ ყველაფერს აღვიქვამდი. აგერ, აქვე მახლობლად ამართულა ყველაფრის გამაოხრებელი და გადამქმელი — მიტოვებული აგურის ქარხანა. მისი შავი მილი ზეცას უზარმაზარი ზარბაზნით ემუქრება. გარშემო კი უბუჩქო და უბალახო თიხნარის ქაოსია.

ფართო გუბეში, როგორც შეორთქლილ სარკეში, მოჩანს ჩამოთლილი ქედის ანარეკლი, მის ნაპირზე გადარჩენილი ბალის ნაწილი და ბებერი მსხლის ხე. ქედის მოყვითალო ჩამონათალზე ნაწერაქვევი ქდეები მოჩანს, რაღაც უზარმაზარი ცხოველის ნაკბილარივით.

დიდხანს ვდგევარ მილის ქვეშ, მეხთამრიდის დაჟანგულ მავთულზე ხელჩაჭიდებული. ზურგსუკან მისი ნაბიჯის ხმა ვიცანი.

— დათო!

მიხედვისა მეშინია და მისი ხმაც აღარ მგონია ისეთი, როგორც უწინ.

— არღეტა, შენ იცი, მე... დამახინჯებული ვარ! — მივმართავ რაც შეიძლება მშვიდად.

— ვიცი! — რაღაც გულგრილი თანაგრძნობით მპასუხობს არღეტა... — მობრუნდი, მეც ბევრ რამეზე მინდა გელაპარაკო!



მივბრუნდი, ის კი თავს ისე მაჩვენებს, თითქოს ჩემს თავს განსაკუთრებულად აზრად მითმობდარიყოს. ეს ძალიან ჭკვიანურია, მაგრამ მაინც...

— მე გადავწყვიტე, სრული თავისუფლება მოგცე!.. მე არა ვარ ისეთი ეგოისტი, რომ...

არღებთა გულგრილად დგას და სადღაც შორს იყურება. ახლა ვამჩნევ, რა ძვირფასად აცვია, რა ძალიან არის მოპრანჭული. თითქოს ჩემი ნათქვამი არც გაეგონოს, მე კი სადღაც, გულის სიღრმეში, მაინც მქონდა იმედი, ეგებ...

— მაპატიე, დათო!.. მაგრამ, მე შენ, კიდევ რომ... შენ, რომ ეგეც არ დაგეპრობო, მაინც...

— რა?

— მე... მე სხვა... მიყვარს!

— ვინ?

— ჩემი განყოფილების უფროსი... ჩვენ იახტით მონტე-კარლოში ვიყავით და...

— ვისი იახტით? — სულელურად ვეკითხები, თითქოს ამას რაიმე მნიშვნელობა ჰქონდეს.

— ბარკონეს იახტით, — ბრალდებულებით მპასუხობს არღებთა და თან ავტომანქანის გამგორებითი საყვირის გაგონებისას იმუხნება.

შორს, ასფალტის შავ ზოლზე, თეთრად მოჩანს სპორტული ავტომანქანა. ვიღაცა, საჭესთან მჯდომი უცნობი ხელს მოუთმენლად იქნევს. არღებთა შეტრიალდება და გარბის.

გათავდა ყველაფერი!.. ჩემს სულში სიმშვიდეა... არაჩვეულებრივი სიმშვიდე... ალბათ მიცვალებულებს სულის ნაცვლად ასეთი სიმშვიდე აქვთ სხეულში.

მე ზურგს ვაქცევ, არ მინდა დავინახო, როგორ ჯდება იგი მანქანაში.

* *

გუშინ, როგორც ყოველთვის, აღარაფერს მელოდა... თავისუფალი და დაღობული ვიყავი. სამუშაო დავამთავრე და ნახევარი საათის შემდეგ უკვე ჩემს საყვარელ ადგილზე, ზღვისპირას ვიჯექი. ქალაქი დიდ კიდეს იყო მოფარებული და ისეთი შთაბეჭდილება იქმნებოდა, თითქოს სრულიად მარტო ვარ დედამიწაზე.

ამ შთაბეჭდილებას ხანდახან ზემოთ მიმავალი ტრამეის რახრახი მიქარწყლებდა, მაგრამ მე მას ვერ ვხედავდი და ხშირად მისი ხმაური არც მესმოდა. ასე ემართება ყველას, ვინც ქალაქის აურზაურს ყურს შეაჩვენებს.

ზღვა ტალღებს ზანტად მოაგორებდა... ნაპირზე გამორიყული წყალმცენარეები, ლიპი და ლოკოკინებმიკრული ქვები, სველი ქვიშა — ყველაფერი ზღვის საამო სურნელებას აფრქვევდა.

მე და ზღვა დიდი მეგობრები ვართ. მხოლოდ მას არ ვეცოდები და არც დამცინის. მე მისთვის იგივე ვარ, რაც ყველა, და როგორც ყველასათვის, მას ჩემთვისაც მოაქვს ალერსი და გაკიცხვა... მე საათობით ვეძლევი მარტობას მის ნაპირზე, ანდა მგეტურავ შორს, შორს ისე, რომ ხმელეთიც კი არ ჩანს. იმ დღეს, როცა სიცოცხლე მომძულდება, შევცურავ ძლიერ შორს და უკან დაბრუნებას ვეღარ შევძლებ...

აი ტალღები ამოდ ცდილობენ ცარიელი ბოთლის ქვაზე დამსხვრევას. ქოჩორზე იგდებენ და კლდისაყენ მიაქანებენ. აი ეს არის, ბოთლი უნდა დამსხვრეს, მაგრამ უკან მოქცეული ტალღა ზღვისკენ ეწევა და იგი კვლავ ნარნარად

ირჩევა თეთრ, ჰაეროვან ქაფში, კვლავ უკან მიცურავს და ბოლოს ტალღისაგან მოჰჭრის.

ნათუ ჩემი არსებობა ამ ბოთლსა ჰგავს? მანაც მოიხადა თავისი ვალი — მისცა ადამიანს დროებითი სიამე, მხოლოდ დროებით დაათრო და დაავიწყა ყველაფერი.

მაგრამ, განა ამ ბოთლივით დავკარგე მთელი ჩემი შინაარსი?!

არა!.. მაშ, რატომ დავკარგე ყველა უფლება ბედნიერებისა?!.. მუდამ ასეთი ფიქრი საშინელება! ძალიან დავიღალე და მეძინება... დედა და მამა გულში მიკრავენ და მეკითხებიან, როგორ ვცხოვრობ უცხოეთში გადახვეწილი?.. როგორ? თითქმის ყველას, ჩემს გარშემო მყოფს, ერთმანეთისათვის ბოროტება უნდა, მაგრამ თქვენ ნუ გეფიქრებათ, თავს არავის დავაჩაგვრინებ! არასოდეს, არასოდეს!.. რაო? ეს ვინ ყვიროდა, ეს მგონი, სამშობლოს მიწა მეძახდა... თუ გელა?.. თვალს ვახელ — ზღვა ახლა მთვარის შუქზე აგორებს ტალღებს, შორს, სამხრეთით შევერცხლილი ღრუბლები მოტყევისფერო ზღვას უერთდებიან. ცა სად იწყება, ზღვა სად თავდება, ვერც გაიგებ.

შორი კუნძულები ჯადოსნური კოშკებით შავად მოჩანან. აგერ მათ სათოფურებში სანთლები ციმციმებენ... არა, ეს მებადურთა ნავებია, ღამით სათევზაოდ მიემართებიან.

მარჯვნივ, დიდი კლდის გადაღმა, გიგანტური ხანძრის ბღღურილით მთელი ცა განათებულია. ეს მარსელის ცაა. გზისაქენ კლდეზე ნელა მივბობდავ. ტრამვაი თუ აღარ მუშაობს, ექვსიოდე კილომეტრის ფეხით გავლა მომიწევს. მივდივარ დაცარიელებული ქუჩებით. ჩემს წინ უზარმაზარი კვადრატული ჩრდილი მირბის. ამ ჩრდილს ფართოფარფლებიანი ქუდი ჰხურავს. დღისით ეს ქუდი ცნობისმოყვარე ხალხისაგან ჩემი სახის დაფარვას ცდილობს.

ქუდის მოხდა მინდა, მაგრამ მთვარის მერიდება, მთვარის, რომელიც მე და არლეთას ასე გვიყვარდა... მცხენია მთვარის, რომლის შუქზეც ჩვენ შევსტროფოდი ერთმანეთს. ახლა მე მძულს მთვარე. ალბათ, მასაც ვძულვარ, მისი მკედარი შუქით განათებული... მკედარი სახით და სულით...

ნათუ მთვარისთვის არ კმარა გააშუქოს ზღვა და მთები, ეს ფართოსარკმლიანი ვილები, რომელთა იქით კმაცოფილება და ბედნიერება იგრძნობა? მთვარე, ყველაფერი გაანათე! შენ გაქვს ეს ნანატრი ღვთისმოწყალება, რომლითაც ღამაზს ბრწყინვალედ აქცევ, საშუალოს ღამაზად... მაგრამ, გემუდარები, მომეშვი, მახინჯს ნუ გამანათებ. ისე დავეცი, მთვარის შუქისაც მეშინია!.. ვილაცა, სკამზე მძინარე მაწანწალა, ჩემი ნაბიჯის ხმაზე წამოღდა და ჯიბიდან სიგარეტის ნამწვავი ამოიღო. მივუხვდი, სიგარეტის მოკიდების საბაბით ღვინის ფულის თხოვნა უნდოდა. მათხოვარმა ჩემი მიახლოებისთანავე ქუჭყიანი და აკანკალებული სიგარეტიანი ხელი პარისაქენ წაიღო. მაგრამ ანაზად ჰაერში შეაჩერა. ნადირის მდგომარეობამდე მისული ადამიანის გამოთაყვანებული შემოხედვა შიშს კი არა, მხოლოდ გაკვირვებას გამოხატავს. ამისთვისაც მაღლობელი ვარ — მაგრამ ცეცხლის მოკიდების თხოვნა მაინც ვერ გამიბედა. ზურგს უკან მხოლოდ მისი ჩახლეჩილი ხმა მესმოდა:

— როგორ დაუმახინჯებიათ, საცოდავი! — სიტყვები ხანგრძლივმა ასთმატურმა ხელებამ შეუწყვიტა.

ტუტუტი, ისიც კი არ იცის, რომ გმირობის სიმთვრალით გატაცებულმა თავი მე თვითონ დავიმახინჯე. ახლა კი ვნანობ... მაგრამ მხოლოდ სულიერი სილუსტის წუთებში, როგორც დღეს.

აი, უკვე ქალაქი იწყება. განათებული დანსინგის პირდაპირ ვილაცკაში სუტენიორები არიან. ალბათ ერთმანეთში ანგარიშის გასწორებას აპირებენ. ამ პროფესიის ადამიანები არამზადები და ლაჩრები არიან, და, სწორედ ამიტომ მათი შეტაკება მუდამ სისხლისღვრით მთავრდება.

რევოლუერი ლაჩრის ხელში ძალიან სახიფათოა. მათ კი ეს იარაღი მუდამ აქვთ და არასდროს არ ყოფნით იმდენი ვაჟაკობა, რომ არ იხმარონ.

შუა ქუჩაში გამოვდივარ და შეუმჩნევლად გავლას ვაპირებ. მაგრამ იძულებული ვხდები, შეეჩერდე. მოწინააღმდეგე მხარეებიდან, თავიანთი „დამცველების“ ზურგსმოფარებული ორი ფურია ხელების ქნევით შუა ქუჩაში გამოვარდა და ერთმანეთს უშემაწური გინება დაუწყეს.

ერთი მათგანი მაღალი, გამხდარი, შავთმიანი, იაფფასიანი პარტიუმერით სახე, მოთითხნილი, მეორე კი, დაბალი, მსუქანი, მკვეთრად გამოსახული ქერა, გავლის საშუალებას არ მძლევდნენ. ერთმანეთს თმებით ითრევდნენ და კაწრავენდნენ. ბრძოლა ახალი დაწყებული ჰქონდათ. მე ვუყურებდი მამაკაცებს — ისინი მშვიდად ეწეოდნენ სიგარეტს და თავიანთ „ცოლებს“ არავითარ ყურადღებას არ აქცევდნენ. მოჩხუბრებს დაგლეჯილი თმები ბლუჯ-ბლუჯად სცივოდათ, სახე ეკაწრებოდათ, იღლებოდნენ და ორივე უფრო და უფრო მეტ გაანჩხლებას იჩენდა.

მაღალს ცალი ხელი დაბლისთვის თმებში ჩაევლო, მეორეთი კი სახეს დაუნდობლად უჯწრავდა. დაბალმა ასკინკლათი ფეხსაცმელის გახდა მოახერხა და მეტოქეს ქუსლით დაუწყო თავპირში ცემა. ბოლოს იმდენად დაიღალნენ, რომ შეთანხმებულებივით შეჩერდნენ, ერთმანეთს ლოყებით მიეცვრნენ, რათა ურთიერთის კბენის საშუალება არ მისცემოდათ. გაწეწილები, დასისხლიანებულები და ტანისამოსდაფლეთილები გამოთაყვანებული თვალებით სადღაც იყურებოდნენ და სულს მძიმედ ითქვამდნენ.

მათი შეხედვა მეზიზღება, იმავე ღროს მეცოდებიან. ეუახლოვდები და ერთმანეთზე გადაბმულებს ძალით ვაშველებ, ორივე კმაყოფილია, რადგან ჩხუბის გაგრძელების თავი აღარა აქვთ...

მაგრამ მთავარი ზღაპარიწყუდა — ამ წრის კანონი: დედაკაცების ჩხუბში მამაკაცები არ ერევიან.

თავში საშინელმა ჩარტყმამ ერთი წამით გამოგნა, შემოვტრიალდი. რევოლვერის ტარის მეორედ დარტყმა ავიცილენ... და მთელ ჩემს წყევლ ბედზე დაგროვილ ღვარძლს თავი ავაშვებინე.

მეორემაც, ზურგიდან დანის დარტყმას რომ მიპირებდა, პირველის ჰვედრი გაიზიარა — ასფალტს მაგრად ჩახუტებული სისხლთან ერთად კბილებს რომ ანთხევდა. დედაკაცები მოთქმით დასტიროდნენ, მე კი არც მომიხედნია, ისე წავედი, რადგან ვიცოდი, ეს „ვაჟაკები“ დიდხანს ვერ წამოდგებოდნენ.

თავი საკმაოდ მტკიოდა, ხელი გადავისვი და მთლიანად სისხლში გამესვარა. მაგრამ საოცარია, მე კმაყოფილი ვიყავი — ალბათ საკუთარი ღონის შეგრძნება განმაცდევინებდა ამ სიამოვნებას.

როგორც ყოველთვის, რაღაც კარგის გაკეთება მინდოდა და პირიქით მოხდა.

მხოლოდ შინ დაბრუნებისას, როცა საკმაოდ ღრმა ჰრილობაზე ოოდი დავისხი, აგზნებამ მიკლო და სიმწრის გრძნობამ მოიცვა ჩემი აფორიაქებული სული. ვითომ ვის ვიცავდი?!..

ო, უბედურო დონ-კიხოტო!.. და რამდენადაც მშვენიერი და რომანტიკული იყო ქარის წისქვილებთან მისი შებრძოლება, იმდენად არა გონივრული და საზიზღარი იყო ჩემი ჩხუბი ამ ყოვლად უხამსი წრის ხალხთან.

ნუთუ ისინიც ოდესმე იყვნენ უმანკო ბავშვები თავისი სულიერი აღმაფრენით, გულუბრყვილობითა და პატიოსნებით? ნეტავი რამ მიიყვანა ისინი აქამდე?

*
* *

ზამთარი გავიდა და გაზაფხულიც იწურება, მე კი ჯერ დღიურს არ გავკარებვიარ. ძალიან ბევრს ვმუშაობ გაზეთში. ჩემი სტატიები ახლა სარკაზმით არის სავსე და ეს მოსწონთ. გასამრჯელოს თითქმის ორჯერ მეტს ვიღებ, ვიდრე წინათ, და ბევრი ხანში შესული დედაკაცი ხელსა და გულს მთავაზობს... რასაც უწინ ვერ გამიბედვდნენ!

არჩილმა, როგორც იქნა, სამუშაო იშოვა — ქურჭელს რეცხავს ძველ პორტში, ერთი ბულგარელის რესტორანში.

საოცარია; როგორ გამოიცვალა, გასუქდა, სუფთად აცვია და რაც მთავარია, თავის „მილიონიან“ საქმეებს თავი დაანება. სიმართლეს გეტყვით, არჩილი ადამიანს დაემსგავსა.

— იმ გაძვალტყავებულ ჯაგლაგს ვგავარ, ქერის ტომარას რომ მიაგნო! — იმ დღეს სიცილით მითხრა არჩილმა. — ვალს, რა თქმა უნდა, არ დაგიბრუნებ... გულითაც რომ მოვინდომო, ვერ შეეძლებ, მაგრამ თხოვნით აღარა გთხოვ... შენ ეს უნდა დააფასო, ჩემო ბიჭუნავ! — თქვა და რესტორანში მიმიპატიჟა. მე ვიჯერე, მაგრამ ისე ეწყინა, რომ იძულებული გავხდი დავთანხმებოდი.

იაფთასიან, მაგრამ სუფთა რესტორანში, არჩილმა ჩემთვის ძვირფასი საქმელები შეუკვეთა, თავისთვის კი — ყველაზე იაფი ამოირჩია, მოიმიზუნა, დიეტაზე ვარო. მან რამდენჯერმე მთელი თავისი ფული ამოიღო და მაგდის ქვეშ გადათვალა, ვაი თუ არ მეყოსო. მე რა თქმა უნდა, თავი ისე დავიპირე, თითქმის არა შემიმჩნევია, არ მინდოდა გუნება გამეფუჭებინა მისთვის.

კორსიკული ვარდისფერი ღვინით შეზარხოშებული არჩილი ჩემს სულგრძელობას შეეხო.

— ასე რად მელაპარაკები?

— მე ის ძალიან მეცოდება!..

— ვინა? — ვერ ვიცანი ჩემი საკუთარი ხმა.

— მე ვიცი, ყველას აუკრძალე შენთან მისი ხსენება!.. მაგრამ, რომ იცოდე, რა დაემართა?!

— სიტყვა არ დასძრა!.. გესმის, არცერთი სიტყვა, თორემ არ ვიცი, რას გიზამ!

— კარგი, დათო, კარგი! — არჩილმა ხელი ჩამავლო და მომიჭირა. თვალებში ცრემლები ჰქონდა მორეული.

ჩვენ დიდხანს, უსიტყვოდ, სიგარეტს ვწევდით და ვცდილობდით, ერთმანეთისათვის თვალებში არ შეგვეხედა.

— არა, მაინც ინახულე ზინაიდა ვასილევნა! — მან გამომწვევად შემომხედა, შემდეგ კელნერს გაუსწორდა, უკანასკნელი გროშები საჩუქრად დაუტოვა და ხმა აღარ ამოუღია.

ერთმანეთს გამოუმშვიდობებლად დავშორდით.



საკუთარ თავთან ბრძოლის საზარელმა კვირამ გაიარა... ამ დღილი უძილო ღამის შემდეგ გულმა ველარ მომთმინა და ზინაიდა ვასილევნასთან წავიდა.

მთელი ნახევარი საათი, ვიდრე იგი ჩაიცვამდა და ფერ-უმარილს წაისვამდა, დერეფანში ველოდა.

— მიმატოვა იმ შეჩვენებულმა! — ზინაიდა ვასილევნამ თავისი ზორბა ცხვირით ჰაერი ძლიერად შეისუნთქა, თვალები დაახამხამა და ტირილი დააპირა. — დაბრძანდით, გეთაყვა, და მაპატიეთ უწესრიგობა!..

ჩამოვჯექი და შევყურებდი, როგორ ქაჩავდა იატაკამდე საწოლის ზამბარას ეს ზორზროხა დედაკაცი.

— ელენე მიხაილოვნა როგორ არის?

— დიდი ხანი არ მივსულვარ... ცუდად არის, ძალიან ცუდად! მაგრამ კიდევ კარგი, არღეტას ამბავი არ იცის!

მინდოდა მეტყვა, რომ დღიდან დაშორებისა არც მე ვიცი მისი ამბავი, მაგრამ გავჩუმდი.

ზინაიდა ვასილევნა დიდხანს და დაწვრილებით მიამბობდა, როგორ ევლებოდა თავს „იმ არამზალა“ მაქსს, როგორ ჩააბარა მას მთელი თავისი დანაშოგი და როგორ უმზადებდა საყვარელ კერძებს.

ვუსმენდი მის უღიმღამო ლაპარაკს და გული მეკუმშებოდა. პომადით დასვრილი ცხვირსახოციტ წამდაუწუმ ცხვირს იხოცდა, ოხრავდა და თხრობას განაგრძობდა. ვუსმენდი და სხვა რამეზე ვფიქრობდი.

რატომღაც ერთი შემთხვევა მომაგონდა:

ტრამვიმ კაცი გაიტანა. მე ვიყავი იმ ხალხში, რომელიც შემთხვევის ადგილს შემორტყმოდა და დაძაბული ელოდა, ვიდრე ტრამვის ქვეშიდან დამახინჯებულ გვამს გამოათრევდნენ. გამოათრიეს. ბედნიერი შემთხვევის წყალობით აღამრანი სრულიად უვნებელი გადარჩა. ხალხი თითქმის გაცრეხებული, დაუკმაყოფილებელი დაიშალა. ჩემშიაც დავიჭირე ეს გრძნობა და საოცრად გამიკვირდა. ჩემს თავს ეს დიდხანს ვერ ვაპატიე. შემდეგში ეს ამბავი რაღაც ატავისტური, გონებასდაუმორჩილებელი გრძნობით ავსენი და დავმშვიდდი.

ჰო და, ახლა, ჩემთვის ყველაზე საინტერესო ამბის მოლოდინში, დაჯიჯგნილ-დამახინჯებული გვამის ნახვა მომინდა.

— არა, არ მახსოვს მაქსს ჩემთვის რაიმე საჩუქარი მოეტანოს! საოცრად ძუნწია... ყველაფერი, რაც მეზადა, წამართვა იმ გაიძევრამ... ბანკში ძალიან ბევრი ფული აქვს!..

— მაგრამ თქვენ ხომ ფულის გულისათვის არ შეერთდით!

— რა თქმა უნდა, არა! — ზინაიდა ვასილევნა სიმართლეს ამბობდა. — სწორედ ამან აიძულა აქვითინებელიყო. ამ მხრივ ზინაიდა ვასილევნა პატიოსანი იყო.

ზინაიდა ვასილევნა გაწითლებულ ცხვირსა და შესიებულ ქუთუთოებს იპუდრავდა და ლაპარაკს უფრო მეტი სიავითა და კონკრეტულობით განაგრძობდა.

— მაქსი ხომ კოკაინით ვაჭრობს! იქ კაფეში „თუთიყუშთან“, მეორე სართულზე, სადაც დამტვრეული ბილიარდები აწყვია... როგორ ფიქრობთ, რატომ არ შეაკეთებენ? ეს კაფეს პატრონისთვის უფრო მომგებიანია!.. ის ცხვირმოქცეული მოხუცი, საპირფარეშოებს რომ სდარაჯობს, ნამდვილად

უცხო პირებისაგან იცავს შესავალს. თქვენ ხომ იქ არასოდეს არ ყოფილხართ?

— არასოდეს!

— ვერც ვერასოდეს მოხვდებით! იქ მხოლოდ მაქსისა და რაფაელის ნე-
ბართით უშვებენ. რაფაელი ბარკონესთან მუშაობს და მაქსს კოკინით ამარა-
გებს... ლამაზი, ხომ მართლა ლამაზი სახელია რაფაელი?... თვითონაც კალმით
ნახატსა ჰგავს, ოღონდ არამზადაა! მაგან იყო რომ არღელა...

ზინაიდა ვასილევნამ შიშით შემომხედა. თავს ძალა დავატანე და გავიღიმე.

— განაგრძეთ, განაგრძეთ, ეგ ყველაფერი ვიცი... ახლა აღარავითარი
მნიშვნელობა აღარა აქვს! — რაც შეიძლება მეტი დამაჯერებლობით ვიცრუე
და შევეცადე გამეფანტა თვალებთან მოფრენილი მწვანე-ცისფერი წრეები. თა-
ნაც მეშინოდა, მას ჩემი გულის მძლავრი ბავაბუგი არ გაეგო.

— არა, თქვენ არაფერი არ იცით! თქვენ ხომ მაქსმა და რაფაელმა დაგი-
ნიშნეს ტერორი... როდესაც ეს ვერ მოახერხეს, გადაწყვიტეს, სამაგიერო არ-
ღელას წართმევით გადაეხადათ და თანაც მოგება ენახათ!.. რაფაელმა ის
იახტით მონტე-კარლოში წაიყვანა, ვითომ როგორც მდივანი. გზაზე ქეიფი გა-
მართეს, დაათვრეს და ძალით... ეს ყველაფერი მაქსმა მიაბო. ბარკონეს ფუ-
ლის სათამაშო ავტომატებს ხომ რაფაელი განაგებს!

— თქვენ, თქვენ რაღას აკეთებდით?

— მე გვიან გავიცი... თანაც მაქსი ცოლად შერთვას მპირდებოდა!..

ეს მისთვის ყველაზე დიდი და სერიოზული საბუთი იყო.

— მერე? — უხეშად შევძახე. ზინაიდა ვასილევნა დამემორჩილა.

— მერე, როგორც ყოველთვის ექცევიან ამ უბედურ ქალიშვილებს:
სცემდა, აწამებდა, ლოთობას აჩვენდა... დროებით სადღაც წაიყვანა, ამომშოლა
და აიძულა... ჰო და, აი, ერთი წელიც არ გასულა და უკვე რაფაელისთვის
„მუშაობს“, ღიღნომრიან სახლში, წმინდა ავგუსტინის ქუჩაზე...

სავარძლის სახელურს ისე მოვუქირე ხელი, რომ ჭახანი გაიღო.

— როგორ გაფითრდით! — ერთბაშად მოისაზრა ზინაიდა ვასილევნამ.

— რა თქმა უნდა, ადვილი არ არის! — გამოვუტყდი. უეცრად მშფოთვარე,
გაფანტული აზრები დამილაგდა და მომიწესრიგდა.

— დიდ ბოდიშს ეიხდი, ძვირფასო დავიდ გიორგევიჩ... მაგრამ ჩვენ ორივე
უბედურები ვართ!..

მე გამეცინა.

— თქვენ — ნამდვილად! ისეთი ადამიანის დაკარგვა, როგორიც მაქსია...
ჩემთვის კი არღელა უბრალოდ დროებითი გატაცება იყო, მადისალმძვრელი
გოგო იყო... აფსუს, რომ სხვას ერგო და არა მე!..

— და ამას თქვენ ამბობთ?!.. ვერა გამიგიარა ამ მამაკაცებისა! — გულ-
წრფელად შეიცხადა ზინაიდა ვასილევნამ.

— ცოლად, რა თქმა უნდა, არ შევირთავდი... ისე კი, ერთი-ორი თვით!..

— რას ამბობთ?! ფუი, რა საძაგელია ცხოვრება!

ზინაიდა ვასილევნა ახლა ათვალწუნებით მიმზერდა. ეს ჩემთვის საჭირო
იყო. მომავალი შურისძიების გადაწყვეტილება ღრმად მიჯდა სულში. ეს ქალი
ჩემს ზრახვას რომ მიმხვდარიყო, ყველაფერს დამინგრევდა. საქმარისია მაქსს
მისთვის ერთხელ გულთბილად გაეღიმა, რომ ყველაფერი გადმოეღაგე-
ბინა.

ზინაიდა ვასილევნა კარებაშლის მეტად ცივად, ოფიციალურად გამომყვა
და აშკარა ზიზღით გამომიწოდა ხელი.

რა ვქნა?.. მგონია შევიშლები! არამზადებო!.. ვერსად გამექცევით, იმიტომ რომ მე ძლიერი ვარ, ძლიერი — ჩემი თქვენდამი სიძულვილით და იმიტაც, რომ სიკვდილის აღარ მეშინია!

მაგრამ არღელა? ხომ მიყვარს არღელა? მიყვარს ისევე ძლიერ, როგორც წინათ მიყვარდა!.. რა ვქნა?..

გათენებისას გადავწყვიტე, წავალ, გამოვიყვან იმ სახლიდან... და მერე?! ერთ დროს ენატრობდი, შეილები სუფთა და წმინდა ქალისაგან მყოლოდა... ის კი!..

ვიხსნი, სადმე შორს წავიყვან, ვაიძულებ დაივიწყოს თავისი წარსული, გავუცოცხლებ სულს... და მერე?!..

გუშინ საღამოს ჩვენი გაზეთის იურიდიული განყოფილების უფროსს — ბ-ნ ლიურბეს ველაპარაკე, ის ჭკვიანი და თუმცა ოდნავ ცინიკოსი კაცია, მაგრამ პატივსა მცემს.

ჩემი უბედურება ისე ვუამბე, თითქოს ეს ამბავი ჩემს ნაცნობს გადახედ-ნოდეს და რჩევა-დარიგება ვთხოვე.

— მეცოდება თქვენი ამხანაგი! — მითხრა მან, — საროსკიპოდან გამოყვანილი ქალი ბედნიერებას ვერ მიანიჭებს.

— მაგრამ ხომ ხდება, რომ..

— ხდება, — დამთანხმდა იგი. — ბევრი მაგისტანა ქალთაგანი, რა თქმა უნდა, ბედნიერია... როსკიპის როლს მხოლოდ ერთი კაცისთვის ასრულებს — თავისი ქმრისათვის. ზოგჯერ კარგი დედებიც არიან, მაგრამ ოდესმე მაინც იჩენს თავს მათი წარსული, რომელიც სიკვდილამდე ზურგზე გუდასავით ჰკიდიათ. მერწმუნეთ! საცოდავი თავგანწირული ქმარი კი... მხოლოდ ზღაპრებშია, ფულში რომ პოულობენ მამლები მარგალიტებს!

— აქ საკითხი მის გადარჩენას ეხება!

— მაგრამ ქალის იქიდან გამოყვანა მხოლოდ ცოლად შერთვის შემდეგ შეიძლება. დაპატიმრება იმ კაცისა, ვინც ქალი იმ მდგომარეობაში მიიყვანა და ვისთვისაც „მუშაობს“, შეუძლებელია. ვინმეს რომ ბრალი დასდო სუტენიორობაში, ქალისგან ფულის აღებისას უნდა წაასწრო; ეს არაფერს ნიშნავს, რომ იმ კაცს მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ერთი დღეც არ უმუშავნია. გარდა ამისა, ნუ დაგავიწყდებათ, რომ ეს საზოგადოებრივი კორპორაცია ძალიან ძლიერია, ისინი მათგან გაქცეულ ქალებს სხვა ქვეყანაშიც აგნებენ და სჯიან; ისინი პოლიციის ჯაშუშებად და საარჩევნო კომპანიების აგენტებადაც კი მუშაობენ. — ღიმილით დასძინა ჩემმა მრჩეველმა. იგი კიდევ ბევრს ილაპარაკებდა, მაგრამ დროზე დავეშვიდობე. გზადაგზა ვფიქრობდი: ბევრი ჭკვიანი ადამიანი საკუთარი თავის დასამშვიდებლად ასეთ აშკარა სოციალურ წყლულს ეგოიზმის, ცინიზმისა და ოლიმპიური სიმშვიდისაგან გაკეთებულ მალამოს უსვამს.

უცნაურია, როგორ ვიწყებ მეც გელას საყვარელი სიტყვის „სოციალურის“ ხმარებას...

გელა რომ ცოცხალი ყოფილიყო. უსათუოდ დამეხმარებოდა!..

მაგრამ მე ხომ ვუთხარი მაშინ მას, რომ ძლიერ ადამიანს მარტო ყოფნისა არ უნდა ეშინოდეს!

როცა მუხის ფართოკარიან სახლს მივუახლოვდი, „სახლის“ წინ „მხსნელთა არმიის“ ფორმაში გამოწყობილი სამი კაცი და ორი ქალი შევნიშნე. ისინი ყასიდად ფსალმუნებს მღეროდნენ და ამ დაწესებულებათა პანსიონერებს უღირს ცხოვრებაზე ხელისაღებას მოუწოდებდნენ, რათა იმკვეყნიური ბედნიერება მოეპოვებინათ. იქვე, ქუჩაში, სამყუხუთესა დაეღათ. სამყუხუთესზე ქვაბი ჩამოვკიდეთ, რომელშიც ზოგიერთი გამვლელი ნიკელის ხურდა ფულს ყრიდა. გამვლელთა დაცივნის მიუხედავად, ისინი მაინც საოცარი სიბეჯითით განაგრძობდნენ ხმაშუქვობელ სიმღერასა და ვედრებას.

ხუთივე სართულზე დარბეზდახურული, ვარდისფერი ზეთის საღებავებით ახლად შეღებილი, მეზობლად მდგარი ჩაშავებული და აქერცლილი შენობებისაგან განსხვავებული სახლი მედიდურად სდუმდა. დიდხანს ვიდექი. შესვლა ვერ გადაწყვიტე და ვგრძნობდი, ვერც გადაწყვიტდი.

ვიღაც სასიეროდ გამოსული ბურჟუა მომიახლოვდა და გამომელაპარაკა.

— დღეს ამ „მანდილოსნებს“ დასვენების დღე აქვთ... ამიტომ არის, რომ ესენი ელიან!.. იცით, მე ყოველ ორშაბათს ვუთვალთვალე, და მათ ქვაბში ყველაზე მეტ ფულს სწორედ ეს მეძავეები ყრიან!

იმ კაცს მოვცილდი და შორიახლოს მდგარი კარებს ვადევნებდი თვალყურს. დიდი ხნის ლოდინის შემდეგ დაიწყეს გამოსვლა მზისაგან უსიამოდ დამანქულმა, მორთულ-მოკაზმულმა ქალებმა, მაგრამ მათ შორის არღეტა არ იყო.

ნუთუ ყველაფერი ტყუილია?!.. ღმერთმა ქნას, რომ ეს მხოლოდ ავ ზემორობად დარჩეს... ოღონდ არღეტა წმინდა იყოს, და მე ყველას ვაპატიებ ჩემს ასეთ დაცივნას!

დრო გადიოდა... ნახევარი საათი, ერთი საათი, მეტი აღარავინ გამოდიოდა.

მერე არღეტა დაეინახე, კარებში ორი ქალის თანხლებით გამოვიდა და სამივენი ტანის თავისუფალი რხევით პირდაპირ ჩემსკენ წამოვიდნენ. ის, რომელიც ყველაზე უფროსი ჩანდა, არღეტას დამრიგებლურად რაღაცას ეუბნებოდა, მაგრამ არღეტა უკვე აღარ უსმენდა — მან დამინახა და შეჩერდა. სახეზე ხელებ-მიფარებული უცერივ შეტრიალდა და გაიქცა. მე დავეწიე მას. ავადმყოფურად ფერმკრთალი და გამხდარი არღეტა ახლა ჩემს წინ იდგა. თვალებიც კი ისეთი აღარ ჰქონდა, როგორც წინათ. მისმა ორმა თანამგზავმა ჩვენთან მოიბრინა, მაგრამ არღეტამ ხელის მოძრაობით ანიშნა, გამეცალეთო.

მე ვდუმდი, დიდხანს ვდუმდი და ვერაფრის თქმა ვერ მომეხერხებინა.

— მაპატიე, დათო!.. მე ჩემი სულებური მიაშიტობის მსხვერპლი გავხდი!..

მას თვალები უსველდება. ორ პატარა ცრემლში, როგორც გამადიდებელ მინაში უსაზღვრო სევდასა და დაღლილობას ვხედავ. ვგრძნობ, რომ სიტყვის უნარი დამიბრუნდა... აი ახლა ვეტყვი და მის ცხოვრებაში ყველაფერი უკეთესისაკენ შებრუნდება... უნებლიედ გაცქერი მის ორ გამოპრაჩულ ამხანაგს — ორივეს მუცელზე ხელები მიუჭერიან და ხარხარებენ. ხარხარებენ ისე, რომ მთელი ტანი უტაცახებთ. ჩემს სიმახინჯეს... და ჩემს სისულელეს დასცინიან!..

არღეტას მეტად მკაფიოდ, ხმამაღლა შევძახე — კახპა!.. არღეტამ თავი დაღუნა და წავიდა, ფეხებს გაჭირვებით მიათრევდა, თეძოებს აღარ მიაჩხევდა. ამხანაგებიც უკანმოუხედავად გაჰყვნენ.

არავითარი სიბრაღული არღეტასადმი!.. მხოლოდ ღვარძლი, ცოფისმომგვრელი ღვარძლი მაქსისა და რაფაელისადმი ციებცხელებიანივით მაცაცახებდა.



თვეებს თვეები მისდევს. ჩემი გეგმა საგანგებო სიზუსტით არის დამუშავებული, და მალე, სულ მალე, ისინი გაიგებენ შურისმაძიებლის ხარხარს.

მაქსისაგან ყოველდღე კოკაინს ვყიდულობ და ყოველთვის სხვაზე მეტს ვუხდი. ერთადერთი, რაც მას გაგიჟებით უყვარს, ფულია.

მე მას ვაძლევ თითქმის მთელ თანხას, რასაც ვშოულობ და ამიტომაც იგი ჩემთან შესანიშნავ დამოკიდებულებაშია!

მაქსი ზოგჯერ დაკვირვებით მაშტერდება, ჩემს სახეზე ეძებს იმ ცვლილებას, რომელიც კოკაინის მიღებამ უნდა გამოიწვიოს, და, მაშინ ვემაღლიერები სიმახინჯეს, ასე ღრმად რომ დამალა ყველაფერი ჩემს სახეზე.

მაქსმა გამაცნო რაფაელი, მაგრამ ის ჯერ კიდევ მიფრთხის. მე ამას ვგრძნობ, როდესაც ის თავის რბილ, თითქმის უძელო ხელს მართმევს. რაფაელი მართლაც ძალიან ლამაზია, მაგრამ მე უფრო მის ნაწსა და თეთრ კისერს ვუყურებ. ამ კისერს უდიდესი სიამოვნებით მოვაქცევდი ჩემს თითებს შორის!..

არჩილი ყურადღებით მადევნებს თვალს, ალბათ რაღაცას გრძნობს.

— დათო, ჩემო ბიჭუნავ, თავი არ დაიღუპო! — ასე მეუბნება ყოველთვის, როცა შემხედვება. მე კი ვიცი. სიცილი ყველაზე კარგი საშუალებაა განზრახულის დასაფარავად.



ხვალ!.. ხვალ!.. ღმერთს ვევედრები, ხვალ მისტრალმა არ დაქროლოს, მაშინ ვეღარ შეეძლებთ კოკაინის ტვირთით ზღვაში გასვლას.

მოხერხებულად მოვიფიქრე, ვითომ ხუთი კილოგრამი კოკაინის ყიდვა უნდათ ინგლისიდან ავსტრალიისაკენ იახტით მიმავალ მდიდრებს. დაე მაპატიონ გართობისმაძიებელ მილიონერთა შეილებმა, მათ მდგომარეობას ჩემი პირადი საქმეებისათვის რომ ვიყენებ!

ყველაფერი ძალიან დამაჯერებლად გამოვიდა. მაქსს დავუსახელე იახტა, მგზავრებისა და ცნობილი მესაკუთრის გვარები და ვახარე, რომ მათი კოკაინის ყიდვა უნდათ.

მაქსმა ჯერ ყველაფერი დაწვრილებით გამომკითხა, შემდეგ ორმაგი ფასი მოიფხოვა. მე დავთანხმდი, მაგრამ მეტი დამაჯერებლობისათვის გარკვეული პროცენტი ჩემთვისაც მოვთხოვე.

ხვალ მაქსი, რაფაელი და მე, კოკაინით დატვირთულნი, ნავით ღია ზღვაში გავდივართ, სადაც ნავარაუდევ იახტას უნდა შევხვდეთ. ვურჩიე ორივენი შეიარაღებულიყვნენ, თუმც უჩემოდაც ასე იქნებოდა.

ჩემი გეგმა ნორმალურია, კომერციული... აქ ხომ ყველაფრის ყიდვა-გაყიდვა შეიძლება!..

მაგრამ არის ისეთი რამ, რაც ფულზე არ იყიდება!



ჩვენ ერთმანეთს მარსელის განაპირა — ანდუმის პატარა ყურეში შევხვდით. რაფაელი ძვრფასი, წითელი ხის ვიწრო ნავში ზის, ფრთხილი მაქსი მოშორებით ნაპირზე დაიარება.

გაშლილი, სამკუთხა აბრეშუმის იალქანი იბერება, დახრილი ნავი მარჯვენა გვერდით თითქმის წყალს უსწორდება და ნაპირს სწრაფად ეშორებით.

მღელვარების დაფარვას ვცდილობ, ირგვლივ გულგრილად ვიყურები და თან თვალყურს ვადევნებ ჩემს თანამგზავრებს.

რაფაელი მოხერხებულად, ერთდროულად მართავს საჭესაც და იალქანსაც. მაქსი მუხლებზე ნიდაყვდაყრდნობილი ზის. მის მსხვილ ფეხებს შუა, ფიცარ ქვეშ, ორი მაგრად გატენილი პორტფელი დევს.

— ხომ არ დავიგვიანებთ? — საქმიანად კითხულობს მაქსი.

— ამ ნავით მე შეგვიბრებაში ჯილდოები ამიღია!.. ოქროს ფასად ღირს! — ტრაბახობს რაფაელი.

„ოქრო!“ გუნებაში მწარედ მეცინება და ვღუშვარ, რადგან თუ ავლაპარაკდი, ვიცი, ხმა ბოხი და ღვარძლიანი მექნება!..

— რა დაგემართათ? — ჩაშტერებით შემეკითხა მაქსი.

ხელით ვანიშნე, რომ გული მერევა.

ორივე იცინის.... შემდეგ სიცილს წყვეტენ და ორივეს ხელი მაშინაღუზად მიაქვს ჯიბისაკენ, სადაც რევოლვერი ეგულებათ. თურმე რა ძნელია, იყო მსახიობი, როდესაც საკუთარი ტრაგედიის გათამაშება გიხდება.

ჩავახველე და დაეიწყე ანგდოტის მოყოლა ზღვის ავადმყოფობით დაავადებულ კაცზე. უნიკო მთხრობელივით ყველაზე მეტს მე ვიცინი. ვგრძნობ, რომ ისინი დავაშოშმინე.

ახლა ჩვენ ხმელეთიდან შორს ვართ. აქედან მხოლოდ საუკეთესო მოცურავებს შეიძლება ჰქონდეს ნაპირზე გატურვის იმედი. ილღის ქვეშ მობმული მაქვს ფეხზე შეყენებული კოლტი, არაფრად მიღირს მათი მიძალღება... მაგრამ სხვანაირ გადაწყვეტილებას ვიღებ.

ვღებები და მარცხენა ხელს ანძას ვკიდებ. ახლა ორივე ჩემს წინაა.

— ხედავთ იხატას? — მეკითხება მაქსი და დამიხსენებული რევოლვერის შრით დაფეთებული გადმოკაკულ თვალებს მაჰყვება.

ჩემი ბრძანებით ისინი მალა სწევნ ხელებს და აღმოსავლელი მოცეკვავეებივით ჩატუქტულნი აქეთ-იქით სასაცილოდ ირწყვიან.

— აბა, ჩემკენ ზურგიტ შემოტრიალდით! — გააუებული სიხარულით ვბრძანებ. მობრუნებას დიდხანს ანდომებენ და მათი თავები უფრო და უფრო ღრმად ჯდება მხრებში. ჯიბებიდან რევოლვერებს ვაცლი და წყალში ვყრი.

— ახლა კი ჩემკენ შემოტრიალდით. მოვილაპარაკოთ!

— მოვილაპარაკოთ!.. მე ყველაფერზე თანახმა ვარ! — ბუტბუტებს მობრუნებული რაფაელი. მაქსი უფრო ჰკვიანია, იგი დუმს.

— ეს ფული გინდათ. არა?!.. ინებეთ. მე კიდევ დაგიმატებთ!.. რამდენი გინდათ?!.. — რაფაელს შიშისაგან სახე ეკრუნჩხება, მუდარით შემომცქერის...

ნუთუ არღეტას ეს უყვარდა?!..

— ახლა არღეტა ჩემთვის იმუშავებს! — ირონიით ვეუბნები, მაგრამ რაფაელი ვერ ხვდება.

— იმუშაოს!.. თქვენთვის იმუშაოს!.. მე სხვაც ბევრი მყავს მარხელის სახლებში... ყველანი წაიყვანეთ!

— კარგი!.. მაშასადამე, შევთანხმდით?!..

— შევთანხმდით! — გულმოფხონებული რაფაელი სახეზე ხვირთქლს იდაყვით იწმენდს.

— რაკი ასეა, ახლა თავისუფლად შეგიძლიათ წყალში გადახტომა!.. ზღვა უძიროა!.. ხა, ხა, ხა...



მაგრამ ორივეს მაგრად ჩაუვლია ხელები ნავის გვერდებისათვის და მანქანის
იძვრიან, — გადახტომა ხომ უეჭველი სიკვდილია.

— სამამდე დავთვლი და მერე გესვრით, თუ არ გადახტებით!

— მე ცურვა არ ვიცი! — რაფაელს ტირილით დამანქნულ სახეზე ცრემლები ჩამოსდის.

— ერთი!.. ორი!..

რაფაელი თვალებს ხუჭავს, ბოლოს მაქსი ალაპარაკდება:

— დათო!.. ამით შენ ვერაფერს მოიგებ!.. მაგრამ თუ მე გამიშვებ, მაშინ...

— რა მაშინ?.. გარდა ამისა, გთხოვთ, თქვენობით მელაპარაკოთ!

— მდიდარი კაცი გახდებით!.. თქვენ არ იცით, მე რამდენი ფული მაქვს... განძეული!.. ვიღაც გოგოს გულისთვის უნდა მოვკვდე?!

— გადახტით-მეთქი!

თეთიფული მათგანი ცდილობს მეორეს ამოეფაროს და ორივენი კიჩოში თავებშეუფილნი ჩემკენ აბრუნებენ უკანა ნაწილს... მე ვისვრი ნავის ფსკერში, ორჯელ, სამჯერ, ოთხჯერ, ნატყვიარში წყალი შადრევანივით ჩქეფს. წითელი ხე, რისგანაც ნავია გაკეთებული, ძალიან მაგარია და მძიმე, ნავი უთუოდ ჩაიძირება.

მაქსი ნატყვიარს მივარდება და ხელით ცდილობს ამოჩქეფილი წყლის შეკაებას. მას წიხლისკერით კვლავ კიჩოსკენ ვაგდებ.

ნავის ფსკერი უკვე წყლითაა სავსე, მაგრამ მაინც მგონია, თითქმის წყალი ძალიან ნელა შემოდის.

— მაგრამ შენც, შენც ხომ დაიხრჩობი! — დაიყვირა უკვე წყლით სავსე ნავსაბლაუჭებულმა მაქსმა.

— არა!.. ჯერ თქვენს უფროსს ბარკონეს უნდა გავუსწორო ანგარიში! — ვიძახი მე და მხარული ცურვით ვცილდები ფსკერისკენ ჩაძირულ ნავს.

რაფაელი მოულოდნელად მაქსს ჩაებლაუჭა, მაქსი გასხლტომას ცდილობს.

— საიქიოს კოკაინის წაღება არ დაგავიწყდეთ, — მივაძახე, ვიდრე ისინი ერთმანეთთან ბრძოლით ჩაიძირებოდნენ. ცოტა ხნის შემდეგ მაქსმა ამოიყვინთა. ჩვენგან ძალიან შორს ავსტრალიაში მიმავალი იახტა მოჩანს, მაქსი სახარელი ყვირილით შევლას ითხოვს და ხან ერთსა და ხან მეორე ხელსა სწევს მაღლა, მაგრამ ამოოდ.

მე ტანზე ვიხდი და ძალის დაზოგვით ნავარაუდები ნაპირისაკენ მივცურავ.

— დაიცა!.. დამიცადე! — ყვირის მაქსი და პასუხად მხოლოდ ჩემი ხარხარი ესმის.

ზღვასთან ხანგრძლივი და გაშმაგებული ბრძოლის შემდეგ უდაბურ ნაპირზე გამოვცურე რამდენიმე კილომეტრით შორს იმ ადგილიდან, სადაც წინასწარ ტანსაცმელი მქონდა დამალული.

ხვალ მისსავე ბუნავში — მისი კანტორის მდიდრულად მოწყობილ ბიუროში, მოველაპარაკები ბარკონეს.

ამ დღიურს დღესვე არჩილს გადავცემ. ღმერთს ვევედრები, სიზმარში მაინც მაჩვენოს სამშობლო და ჩემიანები!..

თუ კი შევძელი დაძინება!

რ ე დ ა ქ ი ი ს ა გ ა ნ

რედაქციაში მიღებული დღიურის უკანასკნელ გვერდზე მიკრული იყო გაზეთის ამონაჭერი. მოგვყავს მთლიანად:

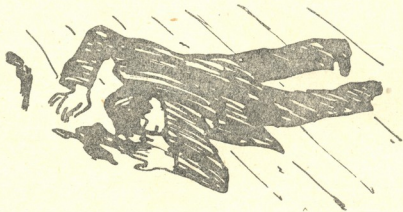
თავდასხმა ცნობილ მარსელელ ნეგოციანტ ბარკონესე!

დღეს, შუადღის 12 საათზე, ცნობილი მილიონერისა და საზოგადო მოღვაწის ბარკონეს კანტორაში უზარმაზარი ტანის საშინლად დასახიჩრებული უცნობი შემოვიდა. ამ მეტად აგზნებულმა საეჭვო პირმა მსწრაფლ მიიპყრო ჩვენი პატივცემული მოქალაქისა და მეცენატის თანამშრომელთა ყურადღება.

უცნობი ბარკონეს კაბინეტში შევარდა, რევოლვერი იძრო და სროლას აპირებდა, მაგრამ ბარკონეს ერთ-ერთი თანამშრომლის მიერ იქვე ცოფიან ძაღლივით ჩქნა მოსპობილი.

მოკლული აღმოჩნდა ჟურნალისტი, ემიგრანტი დავით ბუჩუკური.

ბარკონემ ჟურნალისტებს გამოუცხადა, რომ მისი პოლიტიკური მეგობრები სენატში სათანადო ინტერპრეტაციას გააკეთებენ, რათა ჩვენი მოქალაქენი აღვირახსნილი უცხოელებისაგან დაიცვან.



გიორგი ნაშვჰაიძე

გ. ნაშვჰაიძე ერთ-ერთი ნიჭიერი წარმომადგენელია იმ თაობისა, რომლის ლიტერატურული დაბადება ჟურნალ „ჩვენი თაობის“ დაარსებას დაემთხვა. მას არ დასცალდა თავისი ნიჭის სრული გამოვლინება: ჯერ კიდევ სავსებით ახალგაზრდა პოეტი სამშობლოს თავისუფლებისათვის ბრძოლაში გმირულად დაეცა სამამულო ომის ფრონტზე

სიმღერა პირველი გაზაფხულისა

(პოემის შესავალი)

ღრუბლების მსგავსად მთანი დიდრონი
ამართულიყვნენ ნისლიან ცამდე,
ძირს ნაბადივით ეგდო მინდორი
და ზედ ეძინა მუხების ლანდებს...
ზევანი, როგორც ულაცის ზურგი,
ქედების გასწვრივ ნებივრად იწვა.
ქოხებს ეხურა სვანური ქული;
ქოხები — მიწას...
დილის ნიაზე ალევები წყნარად
ლაქვარდებს შორის ხატავდნენ ჩრდილებს,
ზამთარ თუ ზაფხულ, მარად და მარად,
თავს დასცქეროდნენ მდინარის პირებს...
სალამოს, როცა ფოთლების თრთოლვით
ეთხოვებოდა მზის სხივს ჩინარი,
ეზოკარიდან მოლურჯო ბოლი,
ფრთხილად, ფარულად, როგორც ფირალი
მიიჩქაროდა იისფერ მთისკენ...

...
სალამოს, როცა ყიყინით, სტვენით
აივსებოდა პირამდე შარა,
ყანიდან ზურგით, ურემით, ცხენით,
მოჰქონდათ გლეხებს მოჰრილი ჩალა
და მოჰყვებოდა გამაძლარ ნახირს
დაფიქრებული ბამბურა ძაღლი...
გვიან, ბებია დგებოდა ლოცვად,
სიბნელე უხმოდ წევბოდა ბარში, —
წამწამებს ხრიდა ვარსკლავი მორცხვად,
როგორც თავთავი ივლისის ქარში,
იყო სიჩუმე, ჯანსაღი ძილი,
ძლივს ხმაურობდა მდინარის პირი.

...

შარებს დაბურულს ხეებით შავად
თუ ჩაუვლიდა მეურმის — „ჰამო“!
იღრინებოდნენ ძაღლები ავად
ამ საპატიო მიზეზის გამო.
ან თუ დალილი მოხუცი კაცი
ჩაახველებდა ჭიშკრების გასწვრივ,
აიქორავდნენ სიბრაზით კეფას
და გულმოსული ასტეხდნენ ყეფას.
ეძინა სოფელს, ხეს და მდინარეს,
არ იძინებდა ჯაგებში ალი,
ეძინა სერებს და უწინარეს
თვლემდა სიზმრებში სულორის წყალი.

...

ქოხები, ჭვარტლი, სხვენი და ფუტი,
ბაბუს ჩიბუხი მბოლავი მარად.
გზა ღორღიანი, ვიწრო და მრუდი,
ჭიშკრებზე ნალი და თავის ქალა.
ნიშანი ძველის, ქამგადასულის,
სარზე დამჯდარი, როგორც დაცინვა,
მოსაგონარი ჩვენი წარსულის,
ნამაგარი გლეხი კაცისა...
ჰა, კი — ცალ ფეხზე შემდგარი ყანჩა,
ცისკენ მზირალი მარცხენა თვალით.
ეზოში რბილი კოლინდრის ფარჩა
და ჯანიერი კაცი და ქალი.
აი, სურათი ნახატი სადად,
სოფლის ბუნება და იდილია,
— აკლია რამე?
ჰო, მართლა, სადაც
წყდება ორლობე, იქ წისქვილია,
თქვენ კიდევ ამბობთ: — აკლია ერთიც,
გამოყოლილი ცრემლივით დროჟამს,
ჰო, მართლა,
მაღალ გორაკზე თეთრი
და დანგრეული საყდარი მოჩანს.

ნახვამდის

ნახვამდის, დედილო, ნახვამდის,
მშვიდობით, ლამაზო ჩემო,
ხშირხშირად მომწერეთ ქალაღდი,
ნუ სტირით, პატარა დებო,
მამები გიცავდით აქამდი,
კაცკასის მაღალო მთებო,

ახლა ჩვენ მივდივართ,
ნახვამდის,
მშვიდობით, ლამაზო ჩემო.
ვინ იცის, გნახავთ თუ აღარა,
წინ გზაა შორი და მკაცრი,
ალვის ხემ თავი ძირს დახარა,
ცრემლებს ღვრის მოხუცი ნაძვი,
მშობლების ძვირფასი ჭალარა,
ლამეს მინათებენ თვალწინ!..
ვინ იცის, მოვალ თუ აღარა,
წინ გზა დევს უნდო და მკაცრი.

სულ კუშტად მიცქერდი, ლამაზო,
ახლა გამიღიმე ერთი,
მე მივალ, მე მივალ, არასდროს
აღარ ჩამოგივლი გვერდით;
მე შენი ღიმილი არ მახსოვს,
არ მქონდა, არ მქონდა ბედი,
სულ მწყურალად მიცქერდი, ლამაზო,
ახლა გამიღიმე ერთი.

ნახვამდის, დედილო, ნახვამდის,
მშვიდობით, ლამაზო ჩემო,
დედა, შენ მომწერე ქალაქი,
ნუ ტირით, ძვირფასო დებო,
მამები გიცავდით აქამდე,
კაცკასის მაღალო მთებო!
ახლა ჩვენ მივდივართ,
ნახვამდის,
მშვიდობით, ლამაზო ჩემო!

1941



აღიზარ ყოვანი

ათფურცლიანი

რეკლამა

ნუგზარ ენდელაძე
VII კლასი

გიგია და გაჭუპა

სხვა დანარჩენ სიკეთესთან ერთად სოფელი დიმი იმითაც არის მომზიბლავი, რომ მოსახლეებს ეზო-ეზო არხის წყალი ჩაუღიო. სიცხიან დღეებში არხი სავსეა მობანავე ბავშვებითა და ბატებით. ბავშვები ცურაობაში ბაძავენ ბატებს, ბატები კი რწმუნდებიან, რომ პატარები მართლაც უღისცილინი ხალხია — ყურსაც არ იბერტყავენ, ისე ითვისებენ სხვის საცურაო ადგილებს. ამიტომ იყო, რომ ბატები სიხარულით ეგებებოდნენ ჩვენი უფროსების — დედებისა და მამების, ბებებისა და ბაბუების გამოჩენას, რადგან იცოდნენ, რომ წყლიდან ამოვვარდებოდით და ვენახებში ან ბაღებში შეეცვივდებოდით დასამალავად. ვინც წყლიდან ამოსვლას ვერ მოასწრებდა, იქვე, დაბალ ხიდექვეშ შეცურდებოდა. სწორედ მაშინ იჩენდა ხოლმე თავს ბატების მთელი სიძულელი ბავშვების მიმართ — მოგროვდებოდნენ დამალული მოცურავის სიახლოვეს და ასტეხდნენ ერთ ყოცინსა და აურზაურს, რომ ამით უფროსების ყურადღება მიექციათ და ერთხელ კიდევ დამტყბარიყვნენ მიტყეპილი ონავრის ტირილით.

არხის წყალზე სიტყვა იმითომ გაგავრძელებ, რომ მის გასწვრივ, მთელ სიგრძეზე, წისქვილებია ჩაირეგებული. ყოველ ას ნაბიჯზე თითო წისქვილი მოდის, ზოგი ახალი აშენებულია, ზოგი ძველი და ნახევრად დანგრეული, ისე რომ იატაკის ფიცრებს შორის კარგად მოჩანს ღარი და ღარიდან ბორბალზე მინარცებული აქაფებული წყალი.

ამ წისქვილებში წინათაც ხშირად ვყოფილვარ და დამეხივ მიტეხია, მაგრამ რა გმირობაა სახლიდან ორი ნაბიჯის დაშორებით წისქვილში ღამის თევზა... ამ ზაფხულს კი საქმე სხვაგვარად დატრიალდა: ერთ მშვენიერ დღეს არხში წყალი დამშრალა, წისქვილები გაჩერებულა და თბილისიდან რომ ჩამოვედი, ბებიას მხოლოდ ორი დღის სამყოფი ფქვილი ჰქონდა დარჩენილი. ახლომახლო კი არსად ხერხდებოდა სიმინდის დაფქვა.

კოლმეურნეობას თავზე საყრელი ჰქონდა სამუშაო. კაციც და ქალიც დილიდან საღამომდე ვენახში იყო გასული; აზავებდნენ შაბიამანსა და კირს, ზურგზე იკიდებდნენ სარწყავ მანქანებს და წამლავდნენ ვენახს. ზოგი მომპალ და მღუსტსტებულ ხარდანს უცვლიდა ვაზებს. ხარდანს ტყიდან ეზიდებოდნენ ურმებით. ერთი სიტყვით, გახურებული მუშაობა იყო და თითქმის მართლაც არავის ეცალა ჭამისთვის...

ერთ დილას ჩვენს ეზოში გიგია და ბაჭუკა შემოვიდნენ, ქვევით მიიხრეს და მითხრეს, რაღაც მოვიფიქრეთ და შენც თუ თანახმა იქნები, შეგიაგზავნავთ. არხის ნაპირას ჩამოვჯექით. გიგია ჩატუქდა, როგორც ჩვენზე უფროსს შეეფერებოდა, სერიოზული გამომეტყველება მიიღო და თქვა:

— აქედანვე იცოდე, რომ სათამაშოდ არ გეძახია, საქმე მეტად სერიოზულია, სოფელში ფქვილი თავდება... — ეს ისეთი ხმით გამანდო გიგიამ, თითქოს მტერი დაგესხმოდეს მოულოდნელად.

— კი მაგრამ ბებია რა თქვა, ხვალ აუცილებლად გაწვიმდება და არ ხშიც წყალი წამოვაო? — შევესიტყვე მე.

— გიგია მეტეოროლოგიურ სადგურში იყო წუხელ, იქ უთქვამთ, უახლოეს დღეებში წვიმას არ მოველითო, — თქვა ბაჭუკამ.

— მეც ვიტყვი, საღ ვიყავი და რა გავიგე, — იწყინა გიგიამ და განაგრძო, — ჩვენ სულ სხვა რამე უნდა გითხრათ; კოლმეურნეობის თავმჯდომარე ორი ურმის გაწყობას და გაგზავნას აპირებს ელექტროწისქვილზე...

— უჰ, რა კარგია! — წამომცდა მე.

— კარგია, ხომ? — გამომცდელად შემომხედა გიგიამ. — ორი კოლმეურნე რომ მოცდება სამუშაოს და ისიც ორ-ორი დღით, კარგია, ხომ? აბა, ქალაქელო, იანგარიშე, რამდენი შრომადღე გამოდის?

— ოთხი!

— ოთხიც და შეიძლება მეტიც, — დაურთო ბაჭუკამ და გიგიას შეხედა.

— ორი უღელი ხარი რომ მოაკლდება კოლმეურნეობის სამუშაოებს, — განაგრძო გიგიამ, — ეს ოც-ოცდაათ კაცის ძალას ხომ მაინც უდრის?

— მაშ როგორ გინდა, მშვიერი დარჩეს სოფელი?

— მშვიერი ჩვენი მტერი დარჩეს, — გაიმეორა გიგიამ ვილაცისაგან გაგონილი. — მთელი ღამე ვფიქრობდით წუხელ მე და ბაჭუკა და ერთი აზრი დავგებადა: წისქვილში ჩვენ უნდა წავიდეთ.

ბაჭუკა ადგილზე შეტოვდა, რატომღაც გაწითლდა.

— ჩვენ სამნი? — ვიკითხე მე.

— სამნი რატომ, ყველას ჩამოუფვლით, თენგოც წამოვა, ბიჭიკოც უარს არ იტყვის, მამუკასა და ლევანსაც შევატყობინოთ. ათამდე მაინც შევვროვდებით. აბა, რას ვაკეთებთ, ვზივართ ტყუილ-უბრალოდ და დანასობანას ვთამაშობთ.

— ათმა ბიჭმა რამდენი უნდა ვზიდოთ? — ჰკითხა ბაჭუკამ გიგიას.

— თითოთ თითო ფუთი რომ წაიღოს... — აღარ დამთავრა გიგიამ.

— საკუთარი ზურგით? — ველარ მოვითმინე მე. გიგიამ აღმაცერად შემომხედა:

— არა, ფოსტაში მივიტანთ და ამანათით გავგზავნით.

მე წავუყრუე გიგიას ამ დაცინვას.

— თქვენი არ ვიცი, და მე ერთი ფუთის მზიდავი არა ვარ.

— შენ გეპატიება, ქალაქელი კაცი ხარ, — კვლავ მიჩხვლიტა გიგიამ.

სიჩუმე ჩამოვარდა. მე არ ვიცოდი დავთანხმებოდი თუ არა, ისიც არ ვიცოდი, ბებია რა აზრისა იქნებოდა ამ საკითხზე. ამიტომ პასუხს ვაგვიანებდი. გიგია კი მელოდებოდა. ბაჭუკას ფეხები გადაეყო არხისკენ, წყალს ტერფებს სცემდა და ცდილობდა, რაც შეიძლება აეშეფებინა. ხანგამოშვებით გიგიას შემოხედავდა, თითქოს უნდოდა გაეგო, უწონებდა თუ არა გიგია ასეთ „საქმიანობას“.

— დღესვე მივდივართ? — შეცრად წამომცდა მე. ამ სიტყვებზე გიგიას



მოღუშული შუბლი გაეხსნა, თვალეზი უფრო დიდი და უფრო მომღიმატე მოუჩნდა, რადგან ჩემი შეკითხვა თანხმობას ნიშნავდა, და რაკი ნიშნავდა, უკან დახვეის სურვილი აღარც დამბადებია.

— ყოყმანი ბავშვების საქმეა, ეს ვაჟბატონი კი, — გიგიას არც კი გაუხედავს ბავშუასკენ, მხოლოდ თითი გაიშვირა, — ეს ვაჟბატონი თავის დამკრუნას ცდილობდა, აქო, სამეომოდგომო გამოცდა მაქვს და უნდა ვემზადო.

— არა, გიგი, — ენა აუბორძიკდა ბავშუას, — გამოცდა ისე ვახსენე, მეგონა, აღარ გახსოვდა...

— „აღარ გახსოვდა!“ — გამოაჯავრა გიგიამ. — შენს მეტს ყველას ახსოვს შენი სიგლაზე...

— გიგია... მამატიე...

არ ვიცი, რა გაიფიქრა ბავშუას ამ უკანასკნელ სიტყვებზე გიგიამ, მე კი უხერხულად ვიგრძენი თავი, რაღაც ქალაქნურს წააგავდა ეს „მამატიე“. რატომ იქცევა ბავშუა ისე, თითქოს გიგია გაცილებით უფროსი იყოს და რატომ მეჩვენება, რომ თითქოს „თქვენობით“ მიმართავდეს? იმიტომ ხომ არა, რომ გიგია ძალიან ღონიერი ბიჭია და თუ დასჭირდა, ბავშუასთანას სამს მიტყეპავს ერთად? ვინ იცის, იქნებ იმიტომაც...

— აბა, წავიდეთ! — შემაწყვეტინა ფიქრები გიგიამ. წამოვცვივდით.

— თავმჯდომარე ვენახისკენ მიდიოდა, გიგია, ახლა იქ იქნება, — დაბალი, გაუბედავი ხმით წარმოთქვა ბავშუამ.

— ჯერ ბიჭებს დავუაროთ, რაც მეტი ვეჩვენებით თავმჯდომარეს, უფრო დავვიჯერებს და უფრო დავიყაბულებთ, — თქვა გიგიამ.

— ჰო, ჯერ ბიჭებს უნდა დავუაროთ, — გაიმეორა ბავშუამ, თითქოს ბოდიშს უხდიდა გიგიას: „მე სულელი, როგორ ვერ მივხვდი, რომ ჯერ ბიჭებს უნდა დავუაროთ“.

პირველად ლევანთან მივედი. ეზოში იჯდა და სიმინდის ღერებისაგან სათამაშო მარხილს უკეთებდა თავის პატარა ძმას. როცა ჩვენ დაგვინახა, ეშმაკურად აუთამაშდა თვალეზი, აივანზე აიხედა, ხომ არავინ იყურებოდა, და ხმადაბლა, ისე რომ პატარა ძმას არ გაეგონა, იკითხა: „ხანისწყალზე?“ ჩვენც ხმადაბლა აღვნიშნეთ, რომ ხანისწყალზე საბანაოდ გაპარვა სწორედ რომ მომწიფებული წინადადებაა, რადგანაც არხი დამშრალია, მაგრამ ისიც ვუთხარით, რომ ახლა ამისთვის არ გვცალოდა.

— აბა, აჯამეთის ტყეში?

ლევანი კვლავ შეცდა, თუმცა ის კი იგრძნო, რომ სადღაც ვაპირებდით წასვლას. მაგრამ გიგიამ ამდენი მკითხაობა აღარ აცალა. მოკლედ გადასცა კოლმეურნეობის თავმჯდომარის განზრახვა წისქვილში ორი უღელი ხარისა და ორი გლეხის გაგზავნის შესახებ და დაუმატა:

— ვიფიქრეთ წუხელ მე, ბავშუამ და ნუგზარმა, და გადავწყვიტეთ, რომ წისქვილში ჩვენ წავიდეთ. რას ვაკეთებთ? მაინც ტყუილ-უბრალოდ დავყიადობთ სოფელში.

— რომელ წისქვილზე წავალთ? — მხოლოდ ამით დაინტერესდა ლევანი.

— ხანჭესთან რომ არის.

— რა თქმა უნდა, ხანჭესთან ჯობს. — „გაამტყიცა“ გიგიას სიტყვა ბავშუამ.

— მოვდივარ! — წამოიძახა გახარებულმა ლევანმა და გიგიას მიუბრუნდა: — იცი, საკრეულაში რა საბანაო ადგილებია?

— შენ ასწავლი ახლა გიგიას... — ჩაიბურტყუნა ბავშუამ.

უკვე ოთხნი გავეშურეთ მამუკას სახლისკენ. მივაბიჯებდით სწრაფად „გასწრებაზე“, და თანდათან მჯეროდა, რომ რაღაც საგმირო საქმეს მოვიკიდეთ ხელი, თანდათან მემატებოდა ხალისი.

გიგია ფოსტალიონივით გადაეყუდა მამუკას ეზოს ღობეს და ხმამაღლა გას-ძახა. მალე მამუკაც გამოჩნდა და გაიმართა საუბარი.

— წუხელ გადავწყვიტეთ ჩვენ ოთხმა, — ეუბნებოდა გიგია ღობესთან მომდგარ მამუკას და თან ჩვენსკენ იშვერდა ხელს, — ხარები სოფელში უნდა დავატოვებინათ თავმჯდომარეს, წისქვილში კი ჩვენ უნდა წავიდეთ. რას იტყვი, წამოხვალ?

ასე თანდათან იმატებდა გიგია „თანამებრძოლებს“. და როცა ველარაინი გავისხენეთ ისეთი, ვინც წისქვილში წამოსვლას შესძლებდა, გავემწყრივეთ და კოლმეურნეობის ვენახებისკენ დავეშვიტ. ცხრანი ვიყავით, სულ ერთმანეთის ტოლები, მხოლოდ გიგია იყო ჩვენზე უფროსი. ამას მისი ფართო ბეჭები და მაღალი ტანიც ამტკიცებდა.

თანდათან ეუახლოვდებოდით ხანისწყლის დაბლობზე გაშლილ ვენახს. შორიდან ადვილი გამოსარჩევი იყო სულ ახალშეწამლული ვენახის მწყრივე-ბი, მუქ-ლურჯად შესზობოდა შაბიამნის ხსნარი ფოთლებს. მომდევნო მწყრი-ვებს კი ფოთლები ჯერ სველი ჰქონდათ და სარკესავით ლაღლაებდნენ მზეზე. ამის შემდეგ იწყებოდა ჯერ შეუწამლავი ვაზები, რომელთაც ხშირი წვიმე-ბისაგან უკვე ჩამორეცხოდნენ წინათ შესხურებული შაბიამანი. კიდევ ბევრი სა-მუშაო დარჩენოდათ კოლმეურნეებს, ზვრის მეოთხედიც არ იყო შეწამლული. ხანდახან ზურგზე სარწყავმოკიდებული კოლმეურნე ვაზიდან ვაზზე გადადანაც-ვლებდა გრძელტარაიან შხაპს და ამ დროს ჰაერში გაიბნეოდა შაბიამნის გამ-ქვირვალე ბურუსი.

მალე შეგვაძინეს და ჩვენსკენ დაიწყეს ყურება, ალბათ უკვირდათ, ამ-დენი რომ ვიყავით. ვენახთან კოლმეურნეობის თავმჯდომარე და ბრიგადირი შეგვეგება.

— ო, ნაღს გაუმარჯოს, ნაღს... ვინ გამოგზავნათ ჩვენს დასახმარებლად? — თქვა თავმჯდომარემ, ტაბიკებივით ცერები ქამარში გაიბრკო და ზურგისკენ გადაისწორა ხალათი.

— ნამდვილს ბრძანებთ, ბატონო პოლიექტო, დასახმარებლად მოვედით, — მორცხვად გაიღიმა გიგია.

— ყურძენი არ იქმნება ჯერ და რაში დავგეხმარებით? — ჩაიხიბითხათ ბრი-გადირმა, სიმიდის ფერი კბილები გამოაჩინა და რადგან ეგონა, რომ თავმჯდო-მარემ ვერ გაიგო მისი ხუმრობა, დაუმატა: — თქვენ ქამარში ხართ მარჯვე...

— ბიძია პოლიექტო, მართლა აგზავნით ხალხს წისქვილზე? — ჰკითხა გიგია.

ჩვენ შორიახლო ვიდექით და ველოდებოდით, მხოლოდ ბაჭუკა დავგშო-რებოდა ოდნავ.

— ვაგზავნით, აბა... თქვენც ხომ არ გინდათ საფქვავის გატანება?

— არა, ბატონო პოლიექტო, ჩვენ... — გიგია გამოავსედა და ჰაერში ხე-ლი შემოატარა: — ჩვენ ტყუილად ვართ მაინც... მე ყყოფილვარ საკრეულას წისქვილზე, გზაც კარგად ვიცი... — გიგიათ თავი ვერ მოუბა სათქმელს.

— მერე რაო, მეგზურად გაყვები მეურმეებს თუ? — გაიცინა თავმჯდომა-რემ, მაგრამ ეს სიცილი ზედიზედ მეხის გავარდნას ჰგავდა: უზარმაზარი კაცი იყო, ფეხადგმულ ბეღელს მოგაგონებდათ. ბრიგადირი პირს აღებდა, რაღაცას

ამბობდა, მაგრამ მისი სიტყვები არ ისმოდა თავმჯდომარის სიცილში, ამიტომ როცა სიჩუმე ჩამოვარდა, ადრე ნათქვამი გაიმეორა ბრიგადირმა:

— იმისი არ იყოს, შვილი მამას არ შეიყობას ასწავლიდაო, ხა-ხა-ხა!

თავმჯდომარემ კვლავ გაიცინა და ბრიგადირი სიამოვნებისგან გაწითლდა.

ბაჭუკა ხან თავმჯდომარესა და ბრიგადირისკენ გაიხედავდა, ამ დროს იცინოდა, ხან გიგის დაღვრემილ თვალებს შეეფეთებოდა და თვითონაც მოიღუშებოდა, — ორ ცეცხლს შუა იყო.

— წეთერიე, ბიჭო, სახლში, წიგნს მოკიდე ხელი! — უეცრად ბაჭუკას შეუტია ბრიგადირმა, მერე თავმჯდომარეს ახედა. — ბატონ პოლიექტოს შვილებთან არ კადრულობ ამხანაგობას, ხომ? მიტომ გაქვს კარგად საქმე...

— ვინ არის ეგ კაცი? — ჩავჩურჩულე მამუკას.

— ბრიგადირია... ბაჭუკას მამა...

თავმჯდომარე განზე გამდგარიყო და გიგის უსმენდა.

— პატივცემულო პოლიექტო, ჩვენ მართლა გვინდა დაგეხმაროთ. ორი უღელი ხარი ხომ უნდა გაცდეს?

— უნდა გაცდეს, მეტი რა ჩარაა.

— ორი დღით, ხომ?

— ორი დღით, რომ დაბრუნდებიან, უნდა დავასვენოთ.

— ორი კაციც ხომ მოცდება სამუშაოს?

— კი.

— ჰოდა, ჩვენ არც ვენახის შეწამვლა შეგვიძლია და არც არაფერი, წისქვილში კი წავალთ.

— შეძლებთ ვითომ? — თავმჯდომარემ კეფა მოიფხანა.

— რა უნდა, გზა და ცოტა უძილობა, მეტი არაფერი.

— რამდენს წაიღებთ მერე თქვენ? — თავმჯდომარემ სათითაოდ შეგვათვალიერა, ეტყობა დაინტერესდა გიგის წინადადებით.

— ათ ფუთამდე წაიღებთ. ჩამოვალთ, დავისვენებთ, მერე კიდევ წავალთ, სკოლაში არ დავდევართ და არაფერი.

— არა, ხლაფორთის თავი არა მაქვს, რამე რომ დაგემართოთ, მერე ვინაა პასუხისმგებელი. — თქვა თავმჯდომარემ და ვენახისკენ გააბიჯა.

— ბიძია პოლიექტო, პატივცემულო პოლიექტო! — დაედევნა გიგია და ხალათში მისწვდა. ჩვენც ორიოდ ნაბიჯით მათკენ წავიწვიეთ უნებურად. — ძალიან გთხოვთ, პატივცემულო პოლიექტო... რა უნდა მოგვივიდეს, ბავშვები ხომ არა ვართ, პირველად ხომ არ მივდივართ წისქვილში. ჩვენთვის ეს თამაშობასავით იქნება, კოლმეურნეობას კი ცოტათი მაინც დავეხმარებით... ძალიან გთხოვთ, ნუ გვეტყვი თუარს...

თავმჯდომარე შეჩერდა და პაპიროსი ამოიღო. ხიწვივით ჩანდა პაპიროსის მის ვეებერთელა ხელში.

— სახლში თუ ჰკითხეთ უფროსებს? — შემოუბრუნდა გიგის.

— ჯერ არა... — სიხარულისაგან ენა დაება ბიჭს.

— რომ არ გაგიშვან?

— გაგვიშვებენ, გაგვიშვებენ! — ერთად დავიყვირეთ მე და მამუკამ.

— აბა, ჯერ კითხეთ და მერე მოდიო ჩემთან, მე თანახმა ვარ.

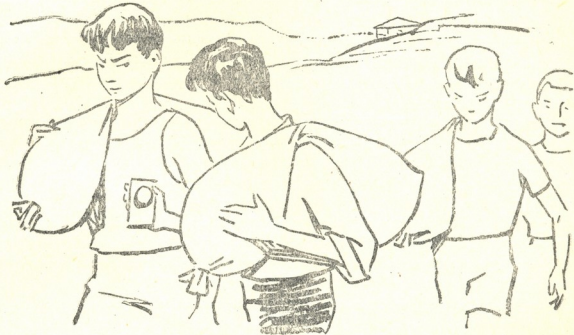
ჩვენ ჩიტებივით ყივილი მოვრთეთ სიხარულისაგან. ისევ გავმწკრივეთ და სოფლისკენ გავიწვიეთ. ბრიგადირი გამოგვყვა რამდენიმე ნაბიჯზე, ეტყობა, ბაჭუკასთვის რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ გადაიფიქრა. მოშორებით სახელამწვარსა და ტანწვრილ გლეხს სახელოები დაეკარწახებინა, შაბიანით შეღებილ

სველ ხელებზე ტყლას ისვამდა და მერე წყლით იშორებდა.

— მიხაკო, დაანებე თავი, იქნება აღარ დაგჭირდეს წასვლა, — დაუძახა მას თავმჯდომარემ.

ჩვენ ხმაურითა და სიცილ-კისკისით შევიჭერით სოფელში. ხელიხელგადახვეულნი მივდიოდით და შარაგზა არ გვყოფნიდა. ასე ერთად ავბრაახუნდით ლევანის სახლის კიბეზე, გაფაჩრუეთ მამუკას ეზო, გარს შემოვხევიეთ გიგაის დედას, ტკბილი სიტყვებით მოვთაფლეთ ბებიაჩემი და ყველგან გავიმარჯვეთ, ყველა დავითანხმეთ — ძალა ჰქონია ბიჭების სურვილს.

შუადღე გადასული იქნებოდა, როცა ხანჰესისაკენ მიმავალ შარას მივყევბოდით ტომრებაკიდებულნი. ზოგს უკვე გაჰქრობოდა დილანდელი აღფრთო-



ვანება, მხრიდან მხარზე ინაცვლებდა ტვირთს და თანდათან წელში იზნიჭებოდა. ყველაზე მეტად კი მე მიჭირდა, მაგრამ ვცდილობდი არ შეემჩნიათ. გიგაის გარდა, არცერთზე ნაკლები არ ვიყავი ღონით, არც სხვაზე მეტი ტვირთი მიმქონდა, მაგრამ მაინც მჯაბნიდნენ გამძლეობაში. „ნეტავ ვინმეს მაინც მოუხდეს დასვენება“, ვნატრობდი გულში და თანდათან სულ უკან და უკან ვრჩებოდი. ერთმანეთში ლაპარაკი, ხუმრობა და სიცილი ნელ-ნელა მიწყდა და ბოლოს სიჩუმე ჩამოვარდა. ხანდახან თუ ჩაახველებდა რომელიმე და ხელის ზურგით შუბლიდან ოფლს მოიწმენდა. წინ გიგია მიდიოდა, ეტყობა იგი თავისი საზომით ზომავდა ჩვენს ძალ-ღონეს და დასვენება აზრადაც არ მოსდიოდა. ყველაზე უკან მე მივჩანჩალედი. გამოიხედავდნენ ჩემსკენ, ხომ არ დაიღალეო, მეკითხებოდნენ, მაგრამ მე უდარდელ სახეს ვიღებდი და ღიმილით თავს ვიქნევდი უარის ნიშნად.

ასე ერთ ხაზზე გამწკრივებულნი და მძიმე ტვირთაკიდებულნი ჭიანჭველებს ვგავდით. ალბათ ერთხანს კიდევ გავუძლებდი დაღლილობას, მაგრამ გიგია ბილიკზე გადაუხვია, — ასე უფრო მოკლეაო — და აღმართიც დაიწყო. ქელვა ამივარდა. უფრო ჩამოვჩაი, რომ არ შეეტყოთ ჩემი გაჭირვება. ტომარა თანდათან მიცურდებოდა გახურებულ ხელისგულებიდან და მიწას უახლოვდებოდა. ისე მაწვალებდა, როგორც ხელში აყვანილი მტირალა და თავისი ნება ბავშვი, რომელიც გინდა თუ არა, ძირს უნდა დასვა.

ერთბაშად გამიელვა, მოდი დაედებ და მიწაზე ეახოხილებ-მეოჟი, მეცნიერებათა
ჩემი თავისვე შემრცხვა. არადა ვგრძნობდი, ფეხები აღარ შემორჩილებოდა, ტო-
მარაც დასველებულიყო ოფლისაგან და ზურგს მიციებდა. ეჰ, ქალაქელო, რას
უტოლდები სოფლის ჰაერზე გაქაყებულ ბიჭებს...

უეცრად ტომარა გამივარდა. სწრაფად დავიღუნე, ვითომ ნებით დამეღოს.
ვიგრძენი, რომ ბიჭებმა ჩემსკენ გამოიხედეს, მაგრამ მე ყურადღება არ მიმიქ-
ცევია და ბილიკიდან გადავედი, ვითომ ბუჩქებს მინდოდა მოვფარებოდი. იმდენ
ხანს დავყოვნდი, რამდენიც საჭიროა ხოლმე ამისთვის და ისევ ბილიკზე გამო-
ვედი. ტომარები ბიჭებს აღმართზე აემწყრივებინათ, თვითონ ბალახებზე წამო-
წოლილიყვნენ. მეც მოვწყდი და მიწას ჩავეხუტე.

— მზე ჩადის, — თქვა მამუკამ.

— ჯერ არ დაღამდება, — თქვა ლევანმა.

— მზით მივალთ, ნახევარი გზა უკვე გავიარეთ, — გაგვამხნევა გიგია. ის
ყველაზე მაღლა იწვა, ხელები თავქვეშ შემოეწყო და ცას აპყურებდა.

— რას ფიქრობს ახლა ჩვენი თავმჯდომარე? ალბათ, ჰგონია, რომ უკვე
შინ ვბრუნდებით, — ვთქვი მე.

— თუ კი ცაცია, თავისი შვილები რატომ არ გამოგზავნა! — თქვა ქორ-
ფლინმა და ცხვირპაჭუა ბიჭმა, რომელსაც თენგოს ეძახდნენ.

გიგია გაიცინა.

— აკვნიდან ხომ არ ამოიყვანდა, ერთი ცხრა წლისაა და მეორე თერთმე-
ტის.

— აბა, მამაშენი რომ გეუბნებოდა, რატომ არ ამხანაგობო? — შარვლის
ტოტი მოექაჩე ბაჭუკას.

— რა ვიცი, დღეს პირველად მითხრა და მეც გამიკვირდა, — თქვა ბაჭუ-
კამ და გიგიას გახედა.

მამუკა ბალახზე წამოჯდა და ჯიბიდან პაპიროსი ამოიღო. მერე ასანთს
დაუწყო ძებნა.

— გადააგდე ახლავე, — მოისმა გიგიას ხმა, იგი არც კი იხედებოდა მამუ-
კასაკენ.

— მოვწყვე, გიგია, მარტო ერთი მაქვს, მეტი კი არა...

— გადააგდე-მეთქი, გეუბნები!

— შენ გგონია მართლა ვწევ? გზაში წამოვიღე ისე...

გიგია სწრაფად წამოჯდა და მამუკამაც ხელდამწვარივით ისროლა პაპი-
როსი. მერე გაბრაზდა:

— შენ ხომ წვედი?! — შეუტია გიგიას.

— ვწვედი და აღარ ვწევ... მომხვდა მაგისთვის. — გიგია წამოდგა და აღ-
მართს ახედა. — აბა, წავიღეთ ახლა, დაგვიანდება.

ბიჭები ზღაზვნით წამოიმართნენ.

— ეს ტომარა ვისია? — იკითხა უეცრად გიგია და თითო გაიშვირა. გა-
ვიხედე და პირველად შევნიშნე, რომ თითქმის თანატოლ ტომარებს შორის ერ-
თი ყველაზე მომცრო იყო.

— ვისია-მეთქი, არ იტყვი? — და გიგია მე შემომხედა.

— ჩემია, მგონი, — ამოღერდა ბაჭუკამ და ტომარის ასაღებად დაიხარა.

— ხელი უშვი! — დუყვია გიგია. — ამისთვის წამოხვედი ამ სიშორეზე?

— ასე მომცა დედაჩემმა და...

— ნუგზარ, შენი ტომარა რომელია? — მკითხა გიგია. მე ვუჩვენე, რო-
მელიც იყო.



— გამოართვი! — ხელი წაჰკრა გიგამ ბაქუკას, მისი ტომარა კი მჭიმოვანად მაჩეჩა. — არ გრცხვინია? სტუმარ კაცს აზიდვინებ და შენ ცარიელი მოსიერ-ნობ.

— ჩემი ბრალი არ არის, გიგი, მე...

— ჰო, „შენი ბრალი ჯერ არის“, — შეაწყვეტინა გიგამ.

მე ძალზე უხერხულად ვიგრძენი თავი ბაქუკას წინაშე, ერთი ორჯერ ხელიც წაატანე ჩემს ტომარას, მაგრამ არც პოვითონ დამანება და არც გიგამ.

გზა განვაგრძეთ. აღმართი მალე დამთავრდა და თავზე გადავადექით საკრეულას ლამაზ ხეობას. ტყით შეფენილი მთებიდან სივრცულად მოდიოდა. ჩვენამდე ვერ აღწევდა მდინარის ხმაური, მაგრამ უკვე გვეჩვენებოდა — ალბათ წყლის ღინებისა და ლივლივის გამო. მთის მარჯვენა ფერდობზე თეთრი და ლამაზი შენობა მოჩანდა.

— ეს ხანის ელსადგურია, — მითხრა ლევანმა.

თითქოს ფრთები შეგვეცხსაო, ქვევითკენ დავეშვით. აჩხრიალდა სიმინდი და აბაგუნდა ჩვენს ზურგებზე ტომრები. ხანის ელსადგურის შენობის ქვემოთ სკასავით პატარა ფიცრული მოჩანდა. ეს წისკილი იყო. ახლა მხოლოდ დაღმართი და მდინარე საკრეულას დაბლობი გვყოფდა მისგან. მე თავისუფლად მივაბიჯებდი, სულაც არ ვგრძნობდი ტომრის სიმძიმეს. ახლა ბაქუკა იზნიქებოდა ჩემი ტომრის ქვეშ და ფეხდაფეხ მისდევდა გიგას, მაგრამ ვერ ეწეოდა. ბოლოს, როგორც იქნა, გაუსწორდა და თავისუფალი ხელით რაღაც შავი საგანი ამოიღო შარვლის ჯიბიდან.

— გიგი, მამაჩემმა აი ეს ელექტროფარანი ჩამომიტანა ქუთაისიდან... აილე, შენი იყოს.

გიგამ ნაბიჯს უკლო და ფარანს დააცქერდა.

— მართლა მაჩუქებ?

— მართლა, გიგი. აი, ასე უნდა ამოძრავო თითები... ზედავ? აინთო. ათიებს მოაშორებ და... აი, ჩაქრა. დიდხანს ძლებსო, მამამ. აჰა, გამომართვი.

— არა, — მოულოდნელად მიახალა გიგამ.

— აილე, რატომ არ გინდა? მე კიდევ მიყიდის მამა... გიგია, გესმის? გამომართვი.

— არ მინდა, არა. მერე სადმე დამაყვედრებ. — გიგამ ტომარას აჰკრა ზურგით და ნაბიჯს აუჩქარა.

— მე მაჩუქე, ბიჭო, თუ ასე გწყდება გული. — უთხრა ლევანმა ბაქუკას, ჩვენ გადმოვვხედა და თვალი ჩავგვიკრა. ბაქუკამ ყურადღება არ მიაქცია მის სიტყვებს, ფარანის ბროლს დააოროტლა, ხალათზე გააპრილა და ისევ ჯიბეში ჩაიღო ელექტროფარანი.

მალე მდინარეს მივადექით. აღმა აყოლასა და ბონდის ხილით შემოვლას გატოვვა ვამჯობინეთ. გიგამ ფონის ძებნა დაიწყო.

— ბიჭოს, ძალიან ჩქარი წყალია. ფეხი რომ წავგართვას, მორჩა, ვეღარც აღგები. — შეშინდა ლევანი.

— ჩვენ რა, გიგამ იკითხოს, იმ სიმძიმე ტვირთი ადევს ზურგზე, — თქვა თენგიმ.

— ვაი თუ წააქციოს წყალმა, — ვთქვი მე.

— ბაქუკა აქ არ არის?! გადაეშვება და გადაარჩენს. — გაიცინა მამუკამ. ბაქუკამ წარბები შეკუმუნა:

— შენზე კარგად მაინც ვცურავ.

— კი, კაცო... — ანუგეშა მამუკამ.

— აბა, მიედივართ, — დაიძახა გიგამ. — ხელები ჩაკიდეთ ერთმანეთს, შეგეშინდეთ.

პირველად არაფრად მივიჩნიე მდინარის გატავა. ნაპირთან წყალი მდორე და თბილი იყო. მაგრამ შუა მდინარეს რომ მივაღწიეთ, მართლა შეგშინდი, ჩემს წინ მიმავალ თენგოს ხელში ჩავაფრინდი და გავიფიქრე: „როგორც კი ფეხი დამიცდებოდა, ტომარას გადავადგებ“. ლოდებზე გადამდინარე წყალი ისე ჩხრიალებდა, რომ ერთმანეთისა აღარაფერი გვესმოდა. ჩემს წვივებზე შექაფებულ წყლის ბუშტებს ქვევითკენ მიაქროლებდა მდინარე. ერთი გაბმული ხმაურით ამვსებოდა ყურები და მეგონა, მთელი ხეობა, თავზე წამომდგარი შთები, ზეცა და შორეული მინდვრებიც ამ ხმაურით იყო გაყრუებული. მერე თანდათან, სულ თანდათან მიწყნარდა შხუილი და ნაპირზე რომ გავედით, თითქოს ყურები ბამბით დამიცვესო, თითქოს ერთბაშად დაეყრუებინათ — საამო სიწყნარე სუფევდა ირგვლივ, მხოლოდ კრიჭინობელა არღვევდა მყუდროებას...

წისქვილს ფეხშიშველნი მივაღეკით. კარიდან მოხუცი მეწისქვილე გამოვიდა, გულგრილად შეგვათვალიერა, მერე ორი დაბალი სკამი აიღო და წისქვილში შეიტანა. თითქოს არც შევეუმჩნევივართ, თითქოს არც არასდროს აპირებდა ხმის გაცემას...

— შემოდით, რაღას უყურებთ?! — მოისმა წისქვილიდან.

სანამ სხვისი საფეკავი ჩამოილეოდა, ჩვენ საგზალი ამოვიღეთ და ჭამას შევუდექით. ზოგს ჭადი და ყველი ჰქონდა წამოღებული, ზოგს პრასის წნილი, ზოგს კიდეც სხვა. ბაჭუკამ შემწვარი ქათამი ამოიღო და დატეხა. ჯერ მე მომწირა ერთი ნაჭერი, მერე თენგოს, მერე სხვებს, გიგამს ბარკალი დაუდო წინ.

— გმადლობო, — უთხრა გიგამ მე უკან დაუბრუნდა. ბაჭუკამ ამოიხენწა. რას არ ეცადა, მაგრამ ვერაფრით ვერ შეირიგა გიგამი. თითქოს მისთვის აზრი არ ჰქონდა ცხოვრებას, თუ გიგამს არ ასიამოვნებდა რაიმეთი.

სხვისი საფეკავი მალე ჩამოილია და მამა-შვილმა, რომლებიც ზემო სოფლიდან იყვნენ მოსულნი, ტომრები აიკიდეს.

— ნახვამდის! — მოთხრა ბიჭმა.

— ნახვამდის, გოგამს უთხარი, ჩამოვიდეს აუცილებლად, — მივაძახე, როცა გარეთ გადიოდა.

ეს ბიჭი ჩემი სკოლის ამხანაგის — გოგი ავაზაშვილის დეიდაშვილი აღმოჩნდა. ძალიან გამეხარდა, როცა მოთხრა, გოგია ჩვენს სოფელში ჩამოვიდა არაღეგებზეო. რა ახლოს ვყოფილვართ და არ ვიცოდით...

მეწისქვილე მალე გავიშინაურდა, მოჰყვა მთისას და ბრისას. არ გვანტერესებდა, მაგრამ მაინც გვიამბო, თუ სად მუშაობდა ძველად, რამდენი შვილი და შვილიშვილი ჰყავდა, რამდენს ფეკავდა მისი წისქვილი ერთ ღამეში, როგორ დაიჭირა ერთხელ ქურდი და სხვა. მერე სათითაოდ გამოგვეკითხა, ვინ ვისი შვილი ვიყავით, სად ვსწავლობდით, ვინ ვისზე უფროსი იყო, რატომ გამოგეტოპეთ მდინარე და რატომ ბონდის ხიდით არ შემოვუარეთ, რატომ წამოვიღეთ ასე ცოტა საფეკავი და ვაპირებდით თუ არა წისქვილში გათენებას.

რა თქმა უნდა, ვაპირებდით. ამოდენა გზა გამოვიარეთ, დავიღალ-დავიქანცეთ, ძლივს ჰერქვეშ შევეძვრით და ახლა ისევე გავდგომოდით ბილიკებსა და აღმართებს? მთელი ჩვენი საფეკავი კი მალე ჩამოილეოდა. დევითი ნთქავდა ელექტროწისქვილი და სასაცილოდაც არ ჰყოფნიდა ასეთი ჯაფით მოტანილი სიმინდი. არა და ჯერ კარგი დაღამებულიც არ იყო — რა უნდა გვეკეთებინა გათენებამდე?

ძილს პირველად ზღაპრებით შეგვებრძოლეთ. მეწისქვილე, ეტყობა, დაღ-

ლილი იყო, კედელში ჩამაგრებულ დაბალ ხის საწოლზე წამოწვა და თვალში მოხუტა. ელნათურის მკრთალ სინათლეს იატაკზე ჩაეცურებინა მისი ქალამნების ჩრდილი. მალე ზღაპრებიც შემოგველია, გამოცანებიც ამოიხსნა, „ლუწი თუ კენტიც“ მოგვწყინდა (მამუკას ორი ჯიბე თხილი წამოეღო), გათენება კი ჯერ სად იყო. თანდათან თავს გვიბრუებდა მოსაზერებელი ხრიალი, ახლა მას მეწისქვილის ხვრინვაც ერთვოდა — „ხრ-ხრ“, ხვრინავდნენ ხმამეწყობილად. გიგამი ხვმირაში ჩაიხედა, მერე ელექტროჩამართველისკენ გაექცა თვალი; მეწისქვილემ დაიბარა: თუ ჩამოილიოს, გამორთეთო.

— ჯერ აღრეა, — თქვა გიგამი.

თენგამი ცარიელი ტომარა დაეცა და თავქვეშ ამოიღო, მამუკამ ყვინთვა დაიწყო, მეც ტკბილი რული დამფარფატებდა ქუთუთოვბთან. მალე, ალბათ, ყველას ძილი მოგვერეოდა, რომ უეცრად ერთი თამაშობა არ გამხსენებოდა:

— გამოჩენილ ადამიანებზე იცით?

ძილშიწასულ მამუკას ჩემი ხმა, ალბათ, გრგვინვად ჩაესმა და შეხტა, თვალები მოისრისა:

— რაო?

— იცით-მეთქი თამაშობა გამოჩენილ ადამიანებზე?

— როგორ?

— როგორ და... — მე იატაკზე მოფენილ ბიჭებს გადავხედე, — გესმის, ლევან? თენგო, გაიღვიძე... ბაჭუკა, გძინავს? — სათითაოდ თავები წამოყვეს.

— რაო, გამოჩენილიო?

— რა დროს თამაშობაა?

— აბა, აბა, თქვი!

მოისმა რიგ-რიგობით. გიგაც ჩემსკენ გადმოტრიალდა და თვალები მომაპყრო.

— აი, ასეთი თამაშობაა: რომელიმე ჩაიფიქროს ვინმე გამოჩენილი ადამიანი, ან მეცნიერი ან მწერალი ან სახელმწიფო მოღვაწე. ზომ გაიგეთ? სულერთია, ცოცხალი იქნება თუ გარდაცვლილი, ოღონდ გამოჩენილი უნდა იყოს... მე კი ცხრა შეკითხვას მოგცემთ და მეთვთე გეტყვით, ვინც ჩაიფიქრეთ.

— თუ არ გიპასუხეთ შეკითხვებზე?

— ეგ როგორ შეიძლება, ყველაფერზე უნდა მიპასუხოთ... ამიტომ ვისაც ჩაიფიქრებთ, კარგად უნდა იცოდეთ მისი ბიოგრაფია — როდის დაიბადა, რა ეროვნებაა, ვინ იყო, რითია ცნობილი და სხვა.

— კარგი, მე უკვე ჩაიფიქრე, — თქვა მამუკამ და თვალები ეშმაკურად მოჰუტა.

— ჩაიფიქრე? აბა, ვიწყებ, მეც ვითვლი და შენც ითვალე რამდენ შეკითხვასაც მოგცემ! — ნეკა თითი მოვლუნე და კვითხე: — მეცნიერია?

— არა, — თქვა მამუკამ და თვითონაც მოხარა ნეკა თითი.

— კომპოზიტორი?

— არა, — გაეხარდა მამუკას.

— სახელმწიფო მოღვაწე?

მამუკა ჩაფიქრდა.

— სახელმწიფო მოღვაწეც იყო... ნაწილობრივ.

— ევროპელია?

— არა, ჩემო ბატონო, — თავი გაიქნია მამუკამ და საჩვენებელი თითი მოხარა, — ესეც ოთხი.

— მაშ აზიელი იქნება.

— აზიელია, — მამუკას ეწყინა, რომ მივხვდი.

— მწერალი ხომ არ არის?

— სწორია... მწერალია.

— შენ ეს მითხარი, ქართველია?

მამუკამ თავი დამიქნია თანხმობის ნიშნად. მე კი ჩავფიქრდი: რომელ ქართველ მწერალს ჩაითქვამდა მამუკა?

— კოჭლი ხომ არ იყო? — ვკითხე უეცრად.

— არა, ჩემო ბატონო, ის არ არის, თქვენ რომ ფიქრობთ, — კვლავ გაიხარა მამუკამ.

— ასეთი ლექსი ხომ არა აქვს დაწერილი: „ტყემ მოისხა ფოთოლი, აგერ მერცხალიც“...

— აქვს, აქვს, — გაიღიმა მამუკამ.

— ჰოდა, ილია ჭავჭავაძე ჩავიფიქრებია, — წამოვიძახე მე.

ბიჭები იღიმებოდნენ. ყველა დაინტერესებულიყო ამ ახალი თამაშობით.

— აბა, ახლა მე ჩავიფიქრებ, — თქვა გიგიამ და ნიდაყვზე წამოიწია.

— კარგი. ჩაიფიქრე უკვე? დავიწყო? ითვალე... მეცხრამეტე საუკუნეში ხომ არ ცხოვრობდა? — ახლა სხვა გზით მინდოდა მოვლა.

— არა, — ბატარა ბავშვივით გაიქნია თავი გიგიამ.

— მეცნიერია?

— კი... ნიუტონია! — წამოსცდა გიგიას, თვალბმობუშუღმა თავი გაიქნია და სახეზე ხელები აიფარა.

ყველას ხარხარი აგვიტყდა, გიგაიც იღიმებოდა და დარცხვენილი გვიყურებდა.

— მოიცა, სხვას ჩავიფიქრებ, — შემეხვეწა ბოლოს.

— არა, ახლა მე ჩავიფიქრებ.

— არა, ჯერ მე...

— შენ მერე რა...

გამოცოცხლდნენ ბიჭები.

— აი, მე ჩავიფიქრებ და ვერაფრით ვერ გამოიცნობ, — დამემუქრა ბაჭუკა.

— სულერთია, ვინც არ უნდა ჩაიფიქრო, გამოვიცნობ.

— დავნიძლავდეთ?

— დავნიძლავდეთ! — ჩვენ ხელები ჩავჭიდეთ ერთმანეთს.

— რაზე? — მკითხა ბაჭუკამ.

— რაზედაც გინდა.

— კარგი, თუ მე მოგზგე, შენი ტომარა შენ თვითონვე წაიღე აქედან, — ბაჭუკამ გიგიას შეხედა, — თუ არა და ისევ მე წავათრევ.

— იყოს, გასტყერი, ლევან... აბა, დავიწყე. — ამერიკელია? — რატომღაც ვიფიქრე, რომ ბაჭუკა შორეულ ქვეყანას ამოარჩევდა.

— არა, ბატონო.

— ევროპელი?

— ეს ორი, — ბაჭუკამ თითი მოღუნა და თავი გააქნია უარის ნიშნად.

— ესე იგი აზიელია... ამას უკვე აღარ გეკითხები... საქართველო ხომ არ აუღიარებია მის ჯარებს?

— უკაცრავად, ვერ მიხვდით, — ბაჭუკამ ჩაიხიბითხიბა.



— თამარ მეფის ღროს ხომ არ ცხოვრობდა? — რუსთაველი გამახსენდალე უეცრად.

— ეს ოთხი... არ ცხოვრობდა, — ბაჰუკამ კვლავ გიგისა გადახედა.

— მწერალია? კომპოზიტორია? მეცნიერია? — ზედღიზედ დავაყარე კითხვები, მაგრამ არც ერთი არ გამოდგა, კიდევ ორი შეკითხვის უფლება მქონდა დარჩენილი, მერე კი გვარი უნდა დამესახელებინა იმ გამოჩენილი ადამიანისა, რომელიც ბაჰუკამ ჩაიფიქრა.

— სახელმწიფო მოღვაწე ხომ არ არის? — ვკითხე ალაღბედად.

— დიახ... არის! — თქვა ბაჰუკამ.

— ახლა ცოცხალია?

ბაჰუკა შეყოვნდა.

— ცოცხალია და... შენც კარგად იცნობ.

— მეც ვიცნობ? — გავოცდი საშინლად. — მე ვის ვიცნობ? არავისაც არ ვიცნობ...

— მნებღები?

— გნებღები, ვერ გამოვიცანი, — მაღლა ავწიე ხელები.

— წააგე სანაძლო?

— წავაგე, — შემრცხვა მე. — აბა, თქვი, ვინ ჩაიფიქრე?

— ვინა და... გიგია! განა ჩვენს თავმჯდომარეზე ნაკლები მოღვაწეა? კოლმეურნეები არ გააცდინა...

ამის თქმა ძლივს მოასწრო ბაჰუკამ, რომ უეცრად გაისმა საშინელი ტაკატუნის ხმა, მერე მეორე, მესამე, მეოთხე. ბოლოს ბურთივით გასროლილი ბაჰუკა კედელს მიეხეთქ-მიასკდა და ჩაიკეცა. ეს ისე სწრაფად მოხდა, რომ ჩვენ აღვიღიდანაც არ წამოვწეულვართ. როცა განრისხებულმა და სახეაშლილმა გიგიამ იატაკზე გაშხლართულ ბაჰუკასაკენ გააბიჯა, მხოლოდ მაშინ წამოვხტი და წინ დავუდექი.

— დაწყნარდი, გიგია... კარგი, ეყოფა, დანებე თავი.

— ვის დასცინის ეგ მაიმუნი ეგა... ჩემი მასხრად აგდება უნდა?... მოვკლავ მაგ ჭიას, მაგ ძაღლის ლეკვს... თავბედს ვაწყევლინებ...

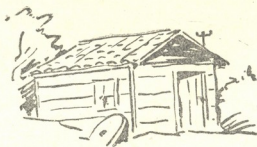
— კარგი, გიგია, აპატიე, — შემოეხვივნენ დანარჩენებიც.

— რა უნდა ვაპატიო მაგ ვირისთავს... შავის დასაცინი ვარ მე? — სულ ერთიანად კანკალებდა გიგია.

— სისულელით მოუვიდა... შენი სიამოვნება უნდოდა, — შეაპარა მამუკამ.

— მაგას ვასიამოვნებ ერთი, სიგრძეს სიგანედ გავუხზი... რას გადამეკიდა, არ ვიცი!

— რა მოხდა?! — მოგვესმა მოულოდნელად და ყველამ მივიხედეთ. მეწისქვილე საწოლზე წამომჯდარიყო და თვალებს იფშვნიტდა.





— არაფერი, ბაბუა, ჩხუბი მოუვიდა და ამხანაგი შემოელახა ხელში უპასუხა ლევანმა.

— ალბათ, გასალახი იყო, ისე რატომ შემოკრავდა? — წყნარად, თავის-თვის ჩაილაპარაკა მოხუცმა და ხვიმირაში ჩაიხედა.

„მართლაც გასალახი ყოფილა“, — გაიფიქრა ქეთევანმა და რვეული დახურა. უეცრად საწოლის კრაქუნმა შეაერთო მასწავლებელი. კართან მიიბრინა და გააღო. ვაჟის იმდენი ეტრიალნა ლოგინზე, რომ ახლა თავუჯულმა იწვა. ქეთევანი ღია ფანჯარასთან მივიდა, უხმაუროდ მიკეტა. ისევ გადახედა მძინარე შვილს. „იწვეს ასე, ხელი რომ ვახლო, გაეღვიძება“, გაიფიქრა და ფეხაკრეფით გაემართა თავისი ოთახისაკენ.

„ახლა ვაჟას რვეულს წავიკითხავ, დანარჩენებს ხვალაც მოვასწრებ“, გადწყვიტა ქეთევანმა.

ვაჟა საყვარელიძე

VII კლასი

ჩემი დედა

წელს, უკანასკნელი გაკვეთილის შემდეგ, ყველაზე პირველად მე ჩავიბრინე სკოლის ეზოში და გახარებულმა, რომ უკვე მეშვიდე კლასის მოწაფედ შემეძლო თავის გასაღება, პირდაპირ ჩვენი ქუჩის ბიჭებთან დავაპირე გაქცევა. მაგრამ გადავიფიქრე, დედას დავუცდი-მეთქი და ელექტრობოძთან, წიგნებზე ჩამოვჯექი.

მეთოხედის ნიშნების დარიგებისას ყოველთვის თავს ვარიდებ ამხანაგებს. რა ცუდია, როცა მასწავლებლის შვილი ხარ და ეს მასწავლებელი კი შენ გასწავლის. რამდენ ფრიადსაც მივიღებ, დამნაშავესავით გავწითლდები, მეჩვენება, რომ ამხანაგები სულ სხვა მიზეზით ხსნიან ჩემს წარჩინებას. არც არიან გასამტყუნარნი, ხანდახან მეც ეპვი მეპარება ჩემს ცოდნაში. იქნებ დედამ ნიშანი ამიწია? იქნებ მასწავლებლებიც დედის ხათრით მიწერენ კარგ ნიშნებს? ძალიან, ძალიან ცუდია, როცა მშობელი შენი მასწავლებელია...

გფიქრობდი ამას და გამაღივებელი შუთით ჩემი სახელის ამოწვას ეცდილობდი ელექტრობოძზე. ხანგამოშვებით აკვამლდებოდა შავი წერტილი და მუქი, ცისფერი ბოლი ამოიზლანებოდა, როგორც საფერფლეზე მივიწყებულ პაპიროსიდან.

მალე დედაც ჩამოვიდა სკოლის ეზოში და შინისკენ გავემუდრეთ. მე მაინტერესებდა, როდის წავიდოდით ქვიშხეთში დასასვენებლად. დედამ მიბასუხა, კიდევ ორი გამოცდა მაქვს დარჩენილი და ერთი კვირის შემდეგ, ალბათ, წავალთ. მერე ხელი მომიკიდა და ოდნავ მიბიძგა:

— წინ იარე!

დედას საერთოდ უნდა, რომ ყოველთვის და ყველაფერში „წინ ვიარო“, სწავლა იქნება ეს თუ სკოლის საჰაერაჟო პირველობა, სტუმრებთან სიტყვა-ბასუხი თუ ჩაცმა-დახურვა. რა თქმა უნდა, ყველა დედას ასე სურს, ყველას ეამაყება თავისა შვილი... მივაბიჯებდი წინ და ვვარდობდი, როგორ მათვალისწინებდა დედა — ან წინდა არ მქონოდა ჩაჩაჩული, ან ხალათი შარვილიდან ამოვარდნილი. ძალიან ეუყვარვარ დედას, არ მახსოვს რამე მეთხოვნოს და არ აესრულებინოს. თვითონ დავყავარ კინოში, თვითონ მირჩევს ბიბლიოთეკიდან საინტერესო წიგნებს, თვითონ მიკერავს ხოლმე ტანისამოსს. და სულ, სულ მეფერება, მეაღერება. განსაკუთრებით, როცა მამა დაბრუნდება სამსახურიდან. ალბათ იმიტომ,

რომ მაშინ მამა დამიწყებს თავის ჩვეულებრივ „ვინ უფრო გიყვარს?“ უჯავრდება ხოლმე. ხანდახან მგონია, რომ არც ერთ მშობელს არ უყვარს ისე თავისი შვილი, როგორც დედაჩემს... თითქოს ზედმეტად ვუყვარვარ, საჭიროზე მეტად...

მამას კი მხოლოდ დილა-საღამოს ვხედავ, და ამიტომ ალერსიც ნაკლები მახსოვს მისგან. მაგრამ როცა ზღმრობით ყურს ამიწვევს და თვალებში მაკოცებს, მინდა სულ ასე ჩახუტებული ვყავდე, ისეთი თბილი და ისე სასიამოვნოა მისი ჩხვლეტია ლოყები.

— წავიდეთ კვირას სტადიონზე? — ჩამჩურჩულებს, თვალს ჩამიკრავს და მერე ორივენი დედისკენ გაიხიზნა. დედა კი თითქოს ყნოსავს „მეთქმულე-ბას“ და „მრისხანედ“ შემოგვცქერის.

ჩემის აზრით, ცუდია, რომ მე დედას მოწაფე ვარ. ჩემს ამხანაგებს ორი საყვარელი ადამიანი ჰყავთ — საკუთარი დედა და ქართული ლიტერატურის მასწავლებელი. ჩემთვის კი ეს ორივე საყვარელი ადამიანი ერთ ადამიანადაა ქცეული...

— რას ზოგავ, ბიჭო, გზას, გაადგი ფეხი! — შემომესმა დედის ხმა და ფიქრებიც დამეფანტა.

ბაზარში შევიარეთ. დედამ დაკლული ქათამი იყიდა, მერე გარჩეული კაკალი და მწვანელიც დაუმატა. ბოლოს მიხვდა, რატომაც ვაცეცებდი თვალებს აქეთ-იქით და ბლის გამყიდველთან შეჩერდა.

— ტყბილია? — ჰკითხა დედამ და ბალი გასინჯა.

— ჩაის დალევთ, ქალბატონო! — დაიტრახა გამყიდველმა.

ქათამი ბებერი გამოდგა, როცა მამა სამსახურიდან დაბრუნდა, ჯერ კიდევ არ იყო მოხარშული.

— აბა, ქეთო... რამდენჯერ მითქვამს, მკიდროდ დაახურე-მეთქი, — თქვა მამამ, ორთქლით ათამაშებული სახურავი ქვაბზე უკულმა დააგდო და ზედ ქვასანაყი დაათარა.

„რაც მეტია წნევა, მით უფრო ჩქარა იხარშება“, ეს მართლაც ხშირად უთქვამს მამას. და განა მართა ეს? მამამ ყველაფერი იცის, ყველა საგნისა და ნივთიერების თვისება. მამა ქიმიკოსია. ლაბორატორიის გამგედ მუშაობს საკვლეო-სამეცნიერო ინსტიტუტში. მის ტანისამოსს მუდმივად ასდის რაღაც უტბო სუნი. მამას თავისი ელემენტები „მოშინაურებული“ ჰყავს, როგორც თვითონ ამბობს ხოლმე. როცა ბორჯომი არა აქვს, სოდას გახსნის წყალში, ზედ რაღაც თეთრ ფხვნილს დაუმატებს, აჩუხჩუხდება ჭიქაში წყალი, აქაფდება, მართლაც სასიამოვნო დასალევია. ერთხელ ახალნაყიდ სასწავლო ფორმაზე მელანი გადა-მესხა. ცრემლებით ამევსო თვალები, კინაღამ ავლრიალდი, რადგან დედამ თქვა — რაც არ უნდა ვრეცხო, მაინც არ გამოვაო. მაგრამ დაბრუნდა მამა სამსახურიდან... და ერთი საათის შემდეგ ჩემს ფორმას აღარაფერი აჩნდა. თურმე ქიანჭველას მყვას გამოჰყავს მელანი. ეს ყველაფერი მამისგან ვიცი. მამის წყალობით იყო, რომ მე და ჩემმა ამხანაგებმა ქიმიის „ლაბორატორია“ მოვაწყვეთ სარდაფში. ჩვენს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როცა სინჯარაში ჩაყრილი სუფრის მარილი წყალში მთლიანად გაიხსნა და გაქრა. ეს იყო ჩვენი პირველი ქიმიური ცდა. მერე ბერთოლეს მარილის თვისებამ დაგვანტერესა. თურმე მისგან აკეთებენ საღვთსაწაულო შუშხუნებს. ჩვენც ქალაქში ვახვევდით ბერთოლეს მარილს, ძაფით ვამაგრებდით ჯოხის თავებზე, ცეცხლს ვუქიდედით და ველურებივით დავრბოდით ეზოში.

როცა სკოლიდან ვბრუნდები, ღიაც რომ იყოს ჩვენი ბინის კარი, ზარს



მანც ვრეკავ, რადგან მაშინვე აინთება შუშის დაფაზე წარწერა: „შინ ვარ, შინ არა ვართ და ვინმე სტუმარი მოვიდა, დაფა ატყობინებს, თუ რომელ საათზე ვიქნებით შინ. ეს ყველაფერი მამამ მოიგონა და გააკეთა. მამას ყველაფერი უჩვეულოდ აქვს მოწყობილი. საწერ მაგიდაზე ლითონის პატარა თვითმფრინავია, მაგრამ შიგნით... მელანი ასხია. მამამ მაღაზიაში მარმარილოს ბუ იყიდა, თვალების მაგივრად ჯიბის ელექტროფარანის ნათურები ჩაუსვა და რადიო-რეპროდუქტორის შეუერთა. აკვესებს და აკვესებს ბუ თვალებს, ხან ხშირ-ხშირად ახამხამებს, ხან ხანგრძლივად გაუკაშკაშდება, იმისდა მიხედვით, როგორ ლაპარაკობენ ან მღერიან რადიოში — სწრაფად, თუ გაბმით. მამამ მასწავლა რადიოკოჰის დამზადება, რამდენიმე თავსატეხი ამოცანა, რომელთა პასუხები დამოუკიდებლად გამომაცვანინა. ერთხანს მორხეს ანბანსაც მიმიჩვია და იმ თვეს მე, დედა და მამა სულ ფანქრების კაჟუნითა და თვალების ხამხამით ველაპარაკებოდით ერთმანეთს, მაგრამ მალე მოგვწყინდა... ახლა მე და მამა ჭადრაკით ვართ გატაცებული.

ერთი კვირის შემდეგ დედამ შევბუღება აიღო და ჩვენ ყველანი ქვიშხეთს გავეშურეთ. ვაგონის კუბეში ერთი მეზობელიც დაგვემგზავრა — ძია ბესო — ლიპიანი და წითურა კაცი. ის ჩვენი სახლის პირდაპირ ცხოვრობს, უბნის დიდი ბიჭები რატომღაც „ცალტენას“ ეძახიან, იქნებ იმიტომ, რომ სიმთვრალისას ადგება და თავში ხელებს იცემს, სილას იტლაშუნებს ისე გამეტებით, რომ გული შეგეკუმშება. თან გაჰყვირის: „ღირსი არა ვარ, ღირსი არა ვარ!“ დღემდე არავინ იცის, თუ რისი ღირსი არ არის ძია ბესო. ამ დროს პატარა, უმწეო ბავშვს ჰგავს ხოლმე, სიფხიზლეში კი სულ სხვანაირია. თავის შვილებს ტყეპავს, სხვის შვილებს უბღვერის და უცაცხანებს უბრალო ცეკუბისათვის. მე კი, მგონი, უნდა ვუყვარდე. ხშირად დამიძახებს ხოლმე, ვაშლს ან ჩურჩხელას მომცემს (ცეკავშირის მაღაზიაში მუშაობსო, მამამ თქვა), მერე თავის ცოლს მიუბრუნდება და ღიმილით ეკითხება:

— რაც გაიზარდა, დედამისს უფრო დაემგვანა ვაჟა, ჰა, რას იტყვი?

ცოლიც გაიღიმებს და უბასუხებს:

— არა, კოპიო მამამისია.

და ასე დაუსრულებლივ. არც ამაზე ლაპარაკი მოსწყინდათ და ვერც ის გადაწყვიტეს, მამაჩემს უფრო ვგავარ, თუ დედას.

სწორედ ეს გამახსენდა ვაგონში და უეცრად ვკითხე:

— ძია ბესო, ახლა ხომ შეგიძლიათ შეამოწმოთ, დედას უფრო ვგავარ თუ მამას?

ამ სიტყვებმა ძია ბესო შეაკრთო, უფრო აუწითლდა ისედაც წითელი ლოყები, ზურგი მომიშვია, ვითომ არც გაუგონია ჩემი შეკითხვაო:

— მაშ, კაცო, მაშ, — უთხრა მამას.

და რადგან ეს იყო პასუხი მამის შეკითხვაზე: „ბესო, რამდენი წლისა ხარ ახლა?“ მამამ იფიქრა, ვერ გაიგონაო და შეკითხვა გაუმეორა.

— რაო? რამდენი წლისა ვარ? — ძია ბესომ ვაგონის ჭერს აპხედა, — რამდენისა ვიქნები?

— ორმოცდაათის? — გამოცნობა სცადა მამამ.

— ხე, ხე... — ჩაივინა ძია ბესომ, — ორმოცდაათისაც ვარ და ორმოცდათერთმეტისაც... თბილისში რომ გადმოვედიტ საცხოვრებლად, მაშინ...

ამ დროს დედამ დამიქნია ხელი, მე ფანჯრისკენ წავედი და ველარ გავიგონე, რა მოხდა მაშინ, როცა ძია ბესო თბილისში გადმოვიდა საცხოვრებლად.

— მალე გამოჩნდება არსენას ძეგლი, — მითხრა დედამ, უკან დაიწია და



ფანჯარასთან მიმიშვა. მე გამომგზავრებისას ვთხოვე დედას, არ დაეწყებოდა და არსენას ძეგლი ეჩვენებინა მცხეთაში გავლისას. კიდევ კარგი გაახსენდა. — საითკენ იქნება, დედა, გალმა თუ გამოლმა? — ვკითხე მე და მერხზე ფეხით შევდექი, წელამდე გავძვარი სარკმელში.

— გალმა.

— აი, იმ მაღალ ტაძართან ხომ არა?

— არა.

— შორსაა კიდევ?

— უკვე გამოჩნდა. ხედავ ვარდისფერ ქვას? — დედამ ხელი გაიშვირა.

— სად? ვერ ვხედავ.

— აი, აი, აი, — დედამ უფრო გაჭიმა მკლავი. — აბა, თვალი გააყოლო.

მე თოფივით მოვიმარჯვე დედას ხელი, „დავუმჩნე“ და მართლაც „ნი-შანში“ მოვარტყი. რა მაღალი ყოფილა არსენას ძეგლი, რა კარგი, მაგრამ მე-წყინა, რომ სახე ვერ დავუნახე. გულში „არსენას ლექსი“ დავიწყე და, ალბათ, სულ ბოლომდე ჩავიდოდი, მატარებელი რომ არ გაჩერებულიყო და კვლავ ძია ბესოს ხმა რომ არ გამეგონა.

— ხომ არ ჩამოხვალთ, ბატონო არჩილ, ლუდი დავლით.

— არა, გმადლობთ, — უპასუხა მამამ, მერე მე შემომხედა და გამიღიმა, ვერ მივხვდი, რატომ გამიღიმა. მე კი გამახსენდა ძია ბესოს დაბნეული და აწითლებული სახე, შეუფერებელი პასუხი მამასთან საუბრისას და უცნაური დაბნეულობა ჩემს შეკითხვაზე: „ძია ბესო, ახლა ხომ შეგიძლიათ შეამოწმოთ, მამას უფრო ვგავარ თუ დედას?“

ამაზე იმიტომ დავფიქრდი, რომ ჩემს მშობლებსაც არ გამოპარვიათ ბესოს ასეთი საქციელი.

რატომ გაწითლდა ძია ბესო? რატომ შეკრთა? სულ გადამაეწყადა არსენა, მთელი გზა ამაზე ვფიქრობდი, სანამ ბარგი არ მოვიმარჯვეთ და ჩასასვლელად არ მოვემზადეთ.

— კარგი კურორტია ქვეშხეთი, კარგი, მით უმეტეს, ბავშვებისათვის, — თქვა ძია ბესომ, როდესაც ვაგონის კარამდე მოგვაცილა და მთაზე შეფენილ სოფელს გახედა, — მაგრამ შორსაა...

ბარგით დატვირთულებმა ნელა ჩავიარეთ დაღმართი და ჯერ შარავზაზე არ ვიყავით ჩასულნი, როდესაც ზემოთ, ლიხის სადგურიდან, ჩვენი მატარებელი დაიძრა და წითის გვირაბისაკენ გასრიალდა. წარმოვიდგინე, როგორ მძიმედ წამოწვებოდა დატვირთულ მერხზე ძია ბესო და ხალათით აწმენდდა ჩემი ფეხსაცმელების ნაკვალევს.

ჩვენ ნელი ნაბიჯით მივყვებოდით შარავზის ჩრდილიან მხარეს, ყველაზე წინ — მე, მერე — დედა, მერე — მამა. აქედან მოჩანდა ბორცვზე ამოზიდული ძეგლი, მაღალი კოშკი. კოშკის ძირას ბავშვები დარბოდნენ, ერთ გოგოს სულ წითელი კაბა ეცვა და ყველაზე მაღალი იყო. გავიფიქრე, რომ ამ ზაფხულს მეც ხშირად მომიწევდა იმ კოშკთან მისვლა და თამაში. და ერთ დღეს იმ წითელკაბიანს ვეტყოდი: „სადგურიდან რომ მოვდიოდით, მე დავინახე ამ კოშკის ძირას“.

... დიასახლისის უკვე მოემზადებინა ოთახი ჩვენს მისაღებად. კარგი ქალია დეიდა ნუცა, მას ჩემი ტოლი ბიჭი ჰყავს — თამაზი. მთელი ზაფხული ერთად ვიყავით.

დილით, როცა გამეღვიძა, მამა აღარ დამხვდა, თბილისში წასულიყო. გული დამწყდა, რადგან ძილის წინ ვფიქრობდი, წასვლისას მაგრად მოევხევი



და ვაკოცებ-მეთქი. დედა აივანზე გადამდგარიყო და დეიდა ნუცას ელაპარაკებდა. ბოდა. „რძეა? რძეს არ გამოგიღევთ, ისეთი ძროხა მყავს, რომა...“, ტრაბახობდა დეიდა ნუცა.

— ნახშირის უთო ხომ არა გაქვთ?

— ახლავე... თამაზ, ბიჭო! — გასძახა დეიდა ნუცამ.

სანამ დედა ტილის შარვალს გამიუთოებდა, მე მთელი ეზო მოვიარე, დავიგულე ბოსისა და ვაშლის ხეები, კიტრის ყვითელთვალა ბარდებსაც გადავხედე ბოსტანში. პირველ შეხვედრისთანავე დავიმეგობრე თამაზის ბათურა, მაღალი, ლამაზი, მაგრამ კუდწაპრილი ძაღლი. თამაზი კი ისე მორცხვობდა, რომ მხოლოდ მესამე დღეს დამელაპარაკა.

— წამო, გინდა? სასაფლაოზე ჩავიდეთ.

— ჩავიდეთ, — დავთანხმდი მე.

— ბურთი გაქვს?

— წამოვიღებ, — დაეუქნე თავი.

— გაბერილია?

— გაებერავთ. სხვებიც იქნებიან?

— იყვნენ რა...

სასაფლაოდან ძალიან ლამაზი გადასახედია. მარჯვნივ, მტკვრის გაღმა, ნაძენარით დაფარული მთებია, მოპირდაპირე მხარეს — სურამის უღელტეხილი. ამ გორებს შორის კი თვალუწვდენელი პურის ყანებით მოოქროვილი ველი გაწოლილა. როდესაც ქარი დაუბერავს და პურის თავთავებს აალივილივებს, გგონია, ველი ნელ-ნელა ეცლება მთებს, შენ კი მთებთან ერთად უკან მიილტვი.

იმ დღეს მე და თამაზმა დიდხანს ვითამაშეთ ბურთი. ხან ხელით, ხან ფეხით. თამაზი ძალიან კარგი ბიჭია, არასგზით არ მიშვებდა ხოლმე გადავარდნილი ბურთის მოსატანად. რამდენჯერმე მკითხა, „საიდუმლო კუნძული“ თუ წაგიკითხავსო. ეტყობა, თვითონ ახალი წაკითხული ჰქონდა.

— ბათურას კული რომ არ ჰქონდეს წაჭრილი, ტოპს დავარქმევდი, — თქვა თამაზმა.

— რატომ მოაჭერთ? — ვკითხე მე.

— ეე, რომ იცოდე... — თქვა თამაზმა და ბურთზე ფეხი შედგა, — ისეთი ავი იყო, რომ კაცს არ ატარებდა ეზოში.

— მერე?

— მერე მეზობლებმა შეწყვიტეს ჩვენთან სიარული: ჩვენს თავს თუ ძაღლი ურჩევნიათ, ჰყვდეთო. ჰოდა, ერთ დღილით მამაჩემი იმერეთში მიდიოდა ნათესავებთან. ჩააბა ბათურას თოკი და თან წაიყვანა, გზაში დაეკარგავო. ერთი კვირის შემდეგ მამა დაბრუნდა და მაშინვე იკითხა, ბათურა ხომ არ მოსულაო? გზაში გადამიხტა მანქანიდან და ვიფიქრე, შინ დაბრუნდებოდაო. მანამდე იმედი მქონდა, მამა არ შეეღევა ბათურას-მეთქი, ახლა კი თვალზე ცრემლი მომერია...

იმ საღამოს გარეთ გავედი, საქონლისათვის უნდა დამეხედა. უეტრად ფეხებში რალაც გამებლანდა, მერე მკერდზე შემახტა და ლოყა ამილოკა. ბათურა იყო. წაჭრილი კულიდან სისხლი სდიოდა. საცოდავი, სიხარულისაგან წმუტუნებდა, აღვილზე ვერ ჩერდებოდა, ბოლოს ხზოსთანაც კი მიიბრინა, იმასაც ლოკვა დაუწყო. მამამ თქვა: ვინც დაიჭირა, მის ეზოში ალბათ არ იყეფა ბათურამ, ახალ პატრონს ძაღლის გააგება მოსდომებია და კული წაუჭრიაო... მეზობლებმა კი ამ კუდწაპრილ ამბავს მაინც გამოაბეს კული: ვანომ, ძაღლს გადავყოვავო და, იმის მაგივრად კარგად გაუსუქებია, კულიც წაუჭრია, უფრო გაავლებო, და ისევ უკან მოუყვანიაო.

— მერე, გაავდა?

— არა, სულ მოთვინიერდა, მაგრამ მეზობლებს მაინც ეშინიათ.

თამაზმა საინტერესო ამბების მოყოლა იცოდა. ხან იმას მიაშობოდა, თუ როგორ გადაიჩნხა მათი ძროხა ხევში და როგორ დაეკოჭლა, ხან იმას, თუ როგორ დაეჯახა ქვიშხეთის სადგურთან მატარებელი საბარგო მანქანას და როგორ დასახიჩრდა შოფერი, ხან — მამას რომ გაჰყვა წიფის გვირაბში სამუშაოდ. ყველაზე ხშირად კი ერთ ქვიშხეთელ ქოსატყუილას ასხენებდა და ბევრსაც მაიყენებდა. ეს ქოსატყუილა ვითომ ერთხელ ჰას აკეთებდა, ზევიდან ქვებით საესე გოდორს მაწვდიდნენ თოკითო, უეცრად ვხედავ, თოკი გაწყდა და ქვით საესე გოდორი ჩემსკენ წამოვიდაო. რა მექნა? მარჯვნივ გავწეულიყავ, ვაი თუ გოდორიც მარჯვნივ დაცემულიყო, მარცხნივ დავმდგარიყავი, ვაი თუ გოდორიც აქეთ დავარდნილიყო. ვიფიქრე, ვიფიქრე და ერთბაშად მშვენიერმა აზრმა გამიბრინა თავშიო. ავდექი და ყირა გავაკეთე, ხელებზე ავიწიე და ფეხები მალა ავიშვირე, მძიმე გოდორიც ტერფებზე დამეცა და არც არა დამიშავა რაო.

მე და თამაზი ხშირად დავდიოდით ტყეში, ვაგროვებდით კეცს. ხანდახან სოკოებიც მოგვქონდა. მალე სხვა სოფელი ბიჭებიც გავიცანი. სასაფლაოდან კარგად მოჩანს ის ძველი კოშკი, სადაც წითელკაბა გოგონა დავინახე. მე ერთაორჯერ ჩამოვადგე სიტყვა, ავიდეთ-მეთქი, მაგრამ როგორც თამაზს, ისე სხვებსა. ეზარებოდათ იქ ასვლა.

— კოშკთან ჩამოსვლები დადიან, ჩვენ მობეზრებული გვაქვს, — თქვა ერთხელ თამაზმა, — შენ თუ ძალიან გინდა, წამოგყვები.

— არა, არ მინდა, — ვუპასუხე მე და ვიგრძენი, რომ გავწითლდი.

ძალიან ნელა გადიოდა ზაფხული. მე უკვე მენატრებოდა თბილისი და ჩემი ამხანაგები. ერთხელ მე და თამაზი ტაშისკარის პიონერთა ბანაკში ჩავდიეთ, სპორტულ შეჯიბრებებს ატარებდნენ და ნახვა გვინდოდა. უტხობივით ღობის ქუჭრუტანიდან ვუყურებდით პიონერთა გამოსვლებს. მაშინ გულში ვინანე, რომ მათთან ერთად არ ვიყავი.

— დედა, ხომ გამომიშვებ გაისათ პიონერთა ბანაკში? — ეთხოვე შინ დარუნებისას. დედამ პირობა მომცა.

თბილისიდან ხშირად მოდიოდა მამის წერილები და მიხაროდა, რომ იმავდ ფურცელზე მე ცალკე მწერდა. თვითონ მხოლოდ ორჯერ ჩამოვიდა და ორივეჯერ დამასმინა დედამ, ვეფას წიგნისათვის ხელი არ მოუკიდიო.

— იკითხე, დღეში ერთი საათი მაინც იკითხე, — მითხრა მამამ.

მეორე დღეს თამაზს სოფლის ბიბლიოთეკაში წაყოლა ეთხოვე. სიამოვნებით დამთანხმდა, გაეხარა კიდეც, მხოლოდ მაშინ გავიგე სიხარულის მიზეზი, როდესაც ბათურას დაუწყო ძახილი.

— გზაში ძაღლები შეგვხვდება და წავაჩხუბოთ.

— რატომ?

— ნახე, როგორ გააქციოს ბათურამ.

მაგრამ ბათურა არ ჩანდა. ბოლოს ორღობეში მომავალმა, ფეხშიშველა პატარა ბიჭმა შეგვატყობინა, ბათურა მწერალთა დასასვენებელი სახლის ეზოში დავინახეო. ჩავიბრინეთ. შევედი მწერალთა დასასვენებელი სახლის ეზოში. ბათურა მართლაც იქ იყო, სასადილოს კიბეზე შესულიყო და ამსვლელ-ჩამოსვლელს ხელებში შესცქეროდა, ალბათ, გუნებაში თავის მოჭრილ კუდსაც აქიციებდა.

განვებ სირბილი დავიწყეთ და ძალი გამოვიტყუეთ. ის იყო ეზოდან გავდიოდით, რომ ხის ქვეშ, ხის მავიდაზე, ჭადრაკის დაფას მოვკარი თვალი. თბი-



ლისში ყოველდღე ვთამაშობდი ჭადრაკს და უეცრად ძალიან მომინდა რეზისთვის ხელის შევლება.

— წამო, რას გაჩერდი! — შემომიტია თამაზმა.

— ხელად ჭადრაკს?

— მერე?

— არ თამაშობ?

— ისე რა, სვლები ვიცი.

— წამო, ცოტა ვითამაშოთ და მერე წავიდეთ.

თამაზი დავიყოლიე და დავას მივეუსხედით. ბათურა ისევ სასადილოსკენ გაიქცა...

აი, ასე მშვიდად და უღარდელად გადიოდა ლამაზი ზაფხული. მალე ხშირი სტუმარი გავხდი ბიბლიოთეკისა, მალე კარგი მოჭადრაკის სახელიც დავიგდე სოფელში. უფრო და უფრო ნაკლებად ვეტანებოდი ბურთის თამაშს, ტყეში სიარულსა და თამაზისა და ბათურას საზოგადოებაში ყოფნას. სამაგიეროდ ხშირად ვფიქრობდი ძველ კოშკზე... თბილისელ ამხანაგებზე და ძია ბესოზე... რა უცნაური კაცია ძია ბესო...

უკვე თითებზე ვითვლიდი დღეებს, ხშირ-ხშირად ვიხედებოდი სარკეში და ვფიქრობდი, როგორ შემეგებებოდნენ სკოლაში ჩემი ამხანაგები და მასწავლებლები: „უჰ, როგორ გასუქებულხარ, ვაჟა! სად ისვენებდი?“

მაგრამ ასე არ მოხდა.

რას ვიფიქრებდი მაშინ, რომ ზაფხული ასე უცნაურად დამთავრდებოდა ჩემთვის.

ერთ დღეს აივანზე ვიჯექი და წიგნს ვკითხოლობდი. დედა ბაზარში იყო წასული. უეცრად ჭიშკარი გაჭრაილა და ეზოში ვიღაც თეთრკიტელიანი კაცი შემოვიდა. აქეთ-იქით გაიხედა, ეტყობა, ვერავის ამჩნევდა. მიწაზე ჩემოდანი დადო და ცხვირსახოცი კისერზე გარშემოიტარა. მე წამოვდექი და მოაჯირს მიუვახოვდი. კაცმა დამინახა.

— თუ იცი, ბიჭიკო, ვანო ციმაკურიძე სად ცხოვრობს?

— აქ, ამ სახლში.

— მდგმურები შინ არიან?

— არა, დედა ბაზარშია წასული.

— ვისი დედა?

— ჩემი.

— შენ არჩილ საყვარელიძის ვაჟი ხომ არა ხარ? — კაცი აივანს მოუახლოვდა.

— დიახ.

— ო, კარგი ბიჭი ყოფილხარ, დედას ქეთო ჰქვია, ხომ? — ეტყობა არ სჯეროდა იმ კაცს.

— დიახ, მასწავლებელია...

— ო, კარგი ბიჭი ყოფილხარ, კარგი. აჰა, აი ეს წერილი გადაეცი დედას, მამამ გამომატანა, შიგ ფულიც დეგს. — და კაცმა წერილი ამომაწოდა.

— ამობრძანდით, დედა მალე მოვა.

— გმადლობთ, გმადლობთ, შეიძლება გამოვიარო... მამამ: იმ შაბათს ჩამოვალ და წაგიყვანთო.

კაცმა ჩემოდანი აიღო, ცხვირსახოცი კისერში ჩაიფინა, ჭიშკრის გახურვისას შემობრუნდა და გამიღიმა.

კონვერტი ღია იყო. წერილი ამოვიღე და გავშალე (მაპატიე, დედიკო, მაგრამ მეც ხომ მწერდა მამა). დედასადმი მიწერილ სიტყვებს პირდაპირ ებმებო-

და: „გაჲ, შვილო, მეშვიდე კლასიდან ქიმია დაგეწყებათ და აბა, შენ იცნობდი ჯერ კიდევ ზოგადი განათლების, რაც ვისწავლეთ. შენი ლაბორატორია სარდაფში ახლა ნამდვილად დაემსგავსა — უკვე შინ მოგიტანე სინჯარები, კოლბები, ლაქმუსის ქაღალდი. მალე წამოგიყვანთ. გოცნი. შენი მამა“.

გული დამწყდა, რომ ასე მოკლე წერილი იყო. უნებურად გადავშალე, იქნებ უკან რამე წააწერა-მეთქი მამამ, და გამოვიკვრიდა — ორფურცლიანი ქაღალდის მეორე გვერდი სულ ციფრებით იყო აჭრელებული. პირველად ვიფიქრე, ალბათ მამა რამეს ანგარიშობდა და მერე წერილისათვის გამოიყენა იგივე ქაღალდი-მეთქი. მაგრამ როცა ხელმეორედ დავაკვირდი, ანგარიშის ვერავითარი ნატამალი ვერ აღმოვაჩინე. არც გამრავლება-გაყოფის ნიშნები ჩანდა, არც მიმატება-გამოკლებისა. იქნებ უმაღლესი მათემატიკაა და მე არ მესმის-მეთქი, გავიფიქრე, და ის იყო წერილი კონვერტში უნდა ჩამებრუნებინა, რომ უკანასკნელი სტრიქონის რიცხვებს შორის ასო „ჯ“ დავინახე. ასოა, თუ მიმატების ნიშანი? დავეცვდი მაშინვე. არა, არ ეცდებოდი, რიცხვებს შორის ნამდვილად ქართული ასო „ჯ“ ეწერა. აი, ასე: ...521 642 77 ჯ 521 68 642 62“.

იქნებ ეს ციფრებიც ასოებს აღნიშნავენ? ამ აზრმა ისე მოულოდნელად გამიელვა, რომ შევკრთი კიდევაც. იქნებ მამა შიშობდა, კონვერტი არ გაეხსნა იმ ამხანაგს, რომელსაც წერილი გამოატანა და ამიტომ რაიმე საჭირობოროტო ამბავი საიდუმლო ნიშნებით მოსწერა დედას? თუ ასეა, რა კარგი იქნება ეს ციფრები ახლავე ასოებად გადამაქცევინა, რომ უკვე წასაკითხად გამზადებული დავახვედრო დედას-მეთქი, ვინატრე გულში. მაგრამ მე როგორ შევძლებდი ამას. მე ხომ არ ვიცოდი, რომელი რიცხვი რა ასოს აღნიშნავდა?

მაგრამ იქნებ ადვილი ამოსახსენლია? იქნებ უბრალო დაკვირვებაა საჭირო და მეტი არაფერი? გაგონილი მქონდა, რომ ძველად, საქართველოში, რიცხვებს ასოებით აღნიშნავდნენ, ესე იგი თვითიული რიცხვი რაღაც ასოს შეესაბამებოდა. პირველად სწორედ ამან მაფიქრებინა, რომ მამის დაწერილ რიცხვებში ასოები და სიტყვები იმალებოდა. ცდა ბედის მონახევრა-მეთქი, დავიიმედე გული. ჩემი სუფთა რვეული მოვიტანე და სულ მთლიანად გადავწერე რიცხვები, რადგან წერილზე არ მინდოდა მეჯღაბნა ჩემი ყოველი ვარაუდი. ჯერ ხომ დედას არ ჰქონდა წაკითხული.

აი, ის რიცხვებიც, გულდასმით დავაკვირდი:

115	222	63	62	63	112	68	222	114	521	531	222	642	77
	63	174	62	551	52	77	521	68	521	621	521	63	424
222	63	521	423	222	115	63	77	661	123	63	642	521	114
222	424	77	111	521	661	62	63	174	551	521	123	723	642
661	222	661	183	521	223	222	723	114	521	551	661	723	424
521	62	115	551	521	77	661	723	551	222	627	661	521	661
191	115	113	68	424	68	123	113	63	113	423	114	424	77
63	113	77	627	521	52	521	174	68	521	621	521	111	113
661	62	68	77	112	68	521	52	222	123	551	113	55	113
68	661	113	423	63	62	68	161	222	115	77	68	113	161
123	424	222	661	62	661	531	77	174	521	661	521	631	642
521	661	661	521	77	52	174	661	222	424	77	52	77	621
68	521	621	521	63	123	521	52	521	174	521	161	111	521
661	62	63	174	551	222	63	63	423	114	521	531	62	161
123	62	32	77	071	52	222	32	32	77	52	521	631	521
627	521	63	174	63	521	174	62	123	521	642	521	531	222
642	77	424	222	631	521	491	492	61	67	68	521	621	521
661	521	642	17	ჯ	521	68	642	62					

და ბევრი ისეთი რამ შევნიშნე, რაც ჩემს ვარაუდს ადასტურებდა: რიცხვები ასოებით მეორდებოდა, წერტილები სიტყვების დამთავრების ნიშანი უნდა

ყოფილიყო, ზოგი „სიტყვა“ ერთმანეთს ჰგავდა... გულში მიხაროდა, რომ უბრალო რიცხვებად არ მივიჩნიე, რომ ერთბაშად ვიგრძენი მათი თავისებურება. თუმცა ჩემი ნატვრა, რომ დელსათვის უკვე ამოცნობილი დამეხვედრებინა, ნატვრად რჩებოდა.

... დედა შორს, ორღობის ბოლოს გამოჩნდა, სანოვანით დატვირთულიყო, მაინც სწრაფად მოდიოდა აღმართზე, ხშირ-ხშირად იხედებოდა ჩვენი სახლისაკენ, თითქოს გრძნობდა, რომ შინ წერილი ელოდებოდა. მე ჩავეგებე, ხელში წერილის ფრიალითა და ღიმბილით:

— ვისი წერილია?

— მამიკოსი, დედა, — სავესე ზიმბილი ჩამოვართვი და კონვერტი მივაწოდე.

— ვინ მოიტანა?

— მამას ამხანაგი იყო, აი, ასე... ზევით წავიდა, შეიძლება გამოვიართო. დედამ სახლამდე დარჩენილი მანძილი უფრო სწრაფად აიარა, ნაყიდი სანოვანე აივანზე დალაგა, ტუფლები გამოიცვალა და ტახტზე ჩამოჯდა.

— ასე გახსნილი იყო კონვერტი?

— ჰო, დედა... არ წავიკითხავდი, მაგრამ ვიცოდი, მამა მეც მომწერდა, აი ეს ფულიც კონვერტში იდო.

დედამ წერილის კითხვა დაიწყო.

— ინსტიტუტის თანამშრომელს ვატანო, — თქვა დედამ, ისე რომ წერილისათვის თვალი არ მოუშორებია.

— შაბათს წაგიყვანათო, — დაუმატა ცოტახნის შემდეგ. ბოლოს წერილი გადაბრუნ-გადმოაბრუნა, ალბათ, თვითონაც მოკლე მოეჩვენა და ჩემსავით უმყოფილო დარჩა. ის იყო აღგომას აპირებდა, რომ ეუთხარი:

— გაშალე, დედა, გაშალე, მეორე გვერდზე რაღაც რიცხვებია!

დედამ სწრაფად გაშალა წერილი. ცოტა ხანს გაკვირვებით დაჰყურებდა რიცხვებს, მერე თანდათან ისეთი ტკბილი, ისეთი ლამაზი ღიმბილი შეეპარა ბაგეებთან, თითქოს ძალიან შორეულსა და სანეტარო წუთებს იგონებდა, და ასევე თანდათან შეატრიალა წერილი, ისე რომ უკვე ვეღარ ვხედავდი რიცხვებს.

— დედა, ეს რიცხვები ასოებს ნიშნავს, ხომ, დედა? მე მაშინვე მივხვდი... ალბათ, მამას არ უნდოდა იმ ამხანაგს წაეკითხა და...

— რა ასოებს, ბიჭო, ხომ არ გაგიყდი? — დედამ მკლავები მაღლა ასწია, ისე რომ წერილისათვის ხელი არ გაუშვია და თმების სწორება დაიწყო.

— ჰო, დედიკო, ჰო, ასოებს ნიშნავს. აი შეხედე ქვევით, „ჯ“ სწორია რიცხვებს შორის.

დედამ კვლავ სწრაფად დახედა წერილს.

— ეს ჩვეულებრივი რიცხვებია, — თქვა და ოთახისაკენ გაემართა. ახლა იქიდან მესმოდა მისი ლაპარაკი, — ალბათ, მამა ცდებს ატარებდა სამსახურში, შედეგებს იწერდა... მერე უთუოდ იქვე, იმავე ქალაქზე მიაწერა წერილი...

ასე არასოდეს დამწყვეტია გული. მეგონა დიდი ჰკვიანი ვინმე ვიყავი, დიდი მიხვედრადი ბიჭი გახლდით, და ალბათ სწორედ ამ თავდაჯერებულობის გამო იყო, რომ ჩვეულებრივი რიცხვები ასოებად მომეჩვენა.

დედა სადილის თადარიგს შეუდგა. მე აივანზე ვიჯექი, ბაზრიდან მოტანილ ქლიავს შევექცეოდი და სულ იმ რიცხვებზე ვფიქრობდი. მერე ჩემი რვეული გაეშალე, რომელშიც ის რიცხვები მქონდა გადაწერილი და კიდევ ერთხელ დავაკვირდი.

მართლაც სისულელედ მომეჩვენა ყველაფერი. სულ იმის ბრალი იყო, რომ ზოგი რიცხვი ასოსავით მეორედებოდა, ზოგან წერტილები იყო დასმული და სიტყვების დამთავრების ნიშნად მივიჩნიე.

დედა სამზარეულოში ჩავიდა.

— ქალბატონო ნუცა, ალუმინის ქვაბი მათხოვეთ, — მომესმა ქვევიდან.

— ემ წუთში...

— ქალბატონო ნუცა, თქვენი თამაზი რომელ კლასშია?

— მეშვიდეში გადავიდა.

— მართლა? წიგნები თუ უშოვნეთ?

— ზოგიერთი აკლია. თქვენი ბიჭიც მეშვიდეშია?

— დიახ... ქიმიის სახელმძღვანელო ხომ არა აქვს თამაზს?

— ქიმიისა? არ ვიცი, მართალი გითხრათ.

— აბა, ერთი ნუ დაიზარებთ და ნახეთ, — სთხოვა დედამ.

მაშინვე მივხვდი, რისთვისაც უნდოდა. მამა ხომ მწერდა — წელს ქიმიის გეგმებით და რაც გასწავლე, არ დაივიწყო, გაიმეორეო. ამ ერთ კვირაში რაღა უნდა მოეასწრო? თუმცა ისედაც მახსოვს ელემენტების სახელები, ზოგიერთის ვალენტობაც ვიცი.

— აი, მგონი, ეს უნდა იყოს, — მოისმა ბოლოს დედა ნუცას ხმა.

დედა აივანზე გამოვიდა და „ქიმიის სახელმძღვანელო“ მუხლებზე დამიდო.

— ახალი საგანია და გადახედე, სირცხვილია, ქიმიკოსის შეიღმა კარგად არ იცოდეს. ყველა იცნობს მამაშენს.

მე წიგნის ფურცელა დავიწყე. „მართლაც სირცხვილია“, — გავიფიქრე გულში.

— დედა, ხომ მიყიდოდა მამა სკოლის სახელმძღვანელოებს?

— აბა, რას იზამდა. — ისეთი ხმით თქვა დედამ, რომ გამიკვირდა, ჩემზე ხომ არ არის გაბრაზებული-მეთქი.

— ძნელი კია ეს ქიმიის.

— თუ არ ისწავლი, ყველაფერი ძნელია.

— სულ ფორმულებითაა სავსე...

უეცრად დედამ ხელში ფული ჩამიდო.

— დამავიწყდა აფთიაქში გამოვლა. წადი, პირამიდონი მომიტანე, — დედა ოთახისაკენ შებრუნდა. — ისე მტკივა თავი, რომ...

— რატომ, დედი, დაიღალე? გინდა ხვალ მე გამაგზავნე ბაზარში?

— არა, დაღლილობის ბრალი არ არის... წადი მალე და ნუ დაიგვიანებ.

მე აივანის მოაჯირზე გადავძვერი, პირდაპირ ჩავხტი ეზოში და აფთიაქისკენ დავეშვი. მწერალთა დასასვენებელი სახლის ეზოში ჭადრაკს თამაშობდნენ. გულმა გამიწია. ცოტახანს, სულ ცოტახანს ვუყურებ-მეთქი, გავიფიქრე და შევედი.

— ო, ჩემპიონს გაუმარჯოს! — თქვა ძია ლეო და ხელი ჩამომართვა, მაგრამ ასევე უტბათ დავავიწყდი, ალბათ იმიტომ, რომ მისი მეფე სახიფათო მდგომარეობაში იყო (ძია ლეო მწერალი ლეო ქიაჩელია).

დიდხანს გაგრძელდება ჭადრაკის თამაში-მეთქი, გავიფიქრე და ის იყო წასვლას ვაპირებდი, რომ ვილაყამ წამოიძახა:

— მოდიან, პიონერები მოდიან!

ჭადრაკის მაგიდის გარშემო შეკრებილებმა გზისკენ გაიხედეს. ღობის ქუჩურტანებს შორის ერთ მთლიან ზოლად ლაპლაპებდა პიონერთა ყელსახვევები.

„გაისათ პიონერთა ბანაკში წავალ აუცილებლად“, საბოლოოდ გადავწყვი-

ტე გულში და დედა გამახსენდა. შემოგბრუნდი და აფთიაქისკენ მოგვექცე. როცა უკან ებრუნდებოდი, ღვეინახე, რომ მწერალთა სახლის ეზოში მაგიდები და სკამები გამოეტანათ. მაგიდა წითელი ქსოვილით დაფარათ და ყვავილებით დაემშვენებინათ. მწერლები შეჩვედრას უწყობდნენ ტაშისკარელ პიონერებს. მასსოვს, როგორ მისაროდა მაშინ, ვფიქრობდი, დედას წამალს ავურბენინებ და ისევ უკან დაგბრუნდები-მეთქი.

დედა სახლში არ დამხვდა. ნავთქურა ბოლავდა, ზედ შემდგარი ქვაბი თუხ-თუხებდა და სახურავს ათამაშებდა.

— ვაჟო, შენ ხარ? — გამოძახა თავისი ოთახიდან დეიდა ნუცამ. — დედამ დაგიბარა არსად წახვიდე, მალე მოვალ.

— თვითონ სად წავიდა?

— აი, მგონი, იმ კაცთან, თქვენთვის რომ წერილი მოუტანია, მეშინია არ გამეპაროს თბილისშიო, — თქვა დეიდა ნუცამ და ცოტახნის შემდეგ დაუმატა: — ცუდი ამბავი ზომ არ მოგსვლიათ რამე?

— არა, დეიდა ნუცა, რატომ კითხულობთ?

— ქალბატონი ქეთევანი აღელვებული მომეჩვენა და იმიტომ ვიფიქრე.

— არა, დეიდა ნუცა, ცუდი არაფერი მომხდარა, — ვუპასუხე და სწორედ ამ დროს მაგიდაზე თვალი მოვკარი თამაზის „ქიმიის სახელმძღვანელოს“. წიგნის შუაში ფანქარი იყო დატანებული. გაეშალე წიგნი და გამელიმა, დედაც დაინტერესებულა ქიმიით-მეთქი. მენდელეევის პერიოდული სისტემის ტაბულაზე ფანქრის რამდენიმე ნაკვალევი ჩანდა, იქვე იდო ჩემი რვეულიც, დედას ორი ფურცელი ამოეხია შუიდან (ჩემო დედიკო, სწორედ ამ რვეულის ბოლო გვერდზე მქონდა გადაწერილი ის რიცხვები. შენ რომ შეგეგმინია, ამოხვედი და მე ვე-ღარაფერს გავიგებდი.).

ძალიან მშობოდა და კარადა გამოვადე. ჩავიჩოქე და ასე ჩაჩოქილმა პურზე კარაქი წავისვი. ამ დროს უნებურად გამახსენდა, რომ ჩემი რვეულის ფურცელზე რაღაც ნაწერის კვალი ჩანდა. ეტყობა, დედა მაგრად აჭერდა ფანქრის წვერს ზედა ღურცელზე. მივირბინე მაგიდასთან, ისევ დავხედე რვეულს (დედი, მაპატიე ასეთი ცნობისმოყვარეობა), და ქალაღის კუთხეში გავარჩიე ფანქრის უფერული ნაჭდევი. ფანქარი ავიღე და ნაჭდევს შემოვატარე, უცნაური რაღაც გამოვიღა: „115=ბ“. მაგრამ გაკვირვებაც ვერ მოვასწარი, რომ ერთბაშად ყველაფერს მივხვდი. გამელიმა, სიცილიც წამცდა გახარებულს: „აი, შე ეშმაკო დედიკო, აკი არაფერს არ ნიშნავს მამის დაწერილი რიცხვებიო, — გავიფიქრე გულში. — ზომ გელუნებოდი ასოებიო-მეთქი, შენ კი — არა და არაო. აი, ნახე, ახლა მე თვითონ ამოვხსნი და გავიგებ, რას უმაღავდა მამა იმ კაცს, წერილი რომ გამოატანა...“

დავიქადნე გულში, მაგრამ როცა რვეულის აჭრელებულ ბოლო ფურცელს დავხედე, ჩემმა გადაწერილმა რიცხვებმა მეც ამიჭრელა თვალები. კარგი, ვთქვათ 115 ნიშნავს ბ ასოს, და ეს რიცხვი ზშირადაც მეორდება, მაგრამ დანარჩენ ასოებს რაღა ვუყო? რომელი რიცხვებითაა აღნიშნული ა, ე, ი, ო, გ, დ, რ, ს, და სხვა? ნუთუ ზეპირად ახსოვდა დედას? ანდა იქნებ თვით ამ რიცხვებშია ჩამარხული ასოების მნიშვნელობა და ყველაფრის დაუხმარებლად უნდა ამოიხსნას? შეიძლება თანმიმდევრობას აქვს მნიშვნელობა, შეიძლება წერტილებს, სტრიქონებს ან ყველას ერთად? 115 ნიშნავს ბ ასოს, კარგი, მაგრამ როგორ უნდა მოგაგონოს ასთუთმეტმა ბ? ქართულ ანბანში ბ მეორე ადგილზე დგას. აი, 215 რომ ნიშნავდეს ბ-ს, კიდევ რაღაცას ვიფიქრებდი. არა, არაფერი არ გამომივა, გადავწყვიტე უიმედოდ, მაგრამ მაინც ვერ ვაცილებდი თვალს რიცხ-

გების ჯარს. კიდეც ახალ „აღმოჩენებს“ მივალწიე. აი ისინიც: ყველაზე ხშირად მეორედებოდა რიცხვი — 521. შეიძლება ეს ნიშნავდეს „ა“ ასოს-მეთქი, რადგან ქართულ და სხვა ენებშიც „ა“ ყველაზე ხშირად მეორდება სიტყვებში. მხოლოდ ერთგან წერია რიცხვი — 491. ალბათ, რომელიმე თანხმომავანი ასოა-მეთქი. ოთხ-ჯერ მეორდება რიცხვების ჯგუფი „68 521 621 521“. ეს იქნებ იმ საგნის ან იმ ადამიანის სახელი იყოს, ვიზედაც წერილობითა ლაპარაკი? და თუ 521 მართლა „ა“-ს ნიშნავს, ამ სიტყვის მეორე და მეოთხე ასო უკვე ამოცნობილია-მეთქი.

ამ აღმოჩენებმა ისევ დამაიმედეს, მაგრამ წერილი მაინც დუმდა.

„ნუთუ დედას ზეპირად ასოვდა რიცხვთა მნიშვნელობა?—კვლავ გავიფიქრე.—მაგრამ მაშინ რატომღა დაწერდა ქალალზე „115=ბ“ და კიდეც სხვას, რომელიც მე ველარ გავარჩიე? და თუ ყველაფერს ქალალზე სწერდა, ასე უცბად როგორღა მოასწრო მამის წერილის ამოცნობა და პასუხის დაწერაც? ამას გარდა ხომ ქიმიის წიგნიც გადაუთვალეირებია...

მე ისევ დავხედე შუაზე გადაშლილ „ქიმიის სახელმძღვანელოს“ იქ, სადაც ფანქარი იყო დატანებული და მენდელეევის ტაბულა ეხატა. რად დასჭირდა დედას ელემენტთა ტაბულის გადათვალეირება? (დედიკო, შენ გენაცვალე, მა-პატიე, ჩემო დედიკო. ვიცი, ძალიან აღელვებული იქნები ამ სტრიქონების კითხვისას, მაგრამ მე ხომ არ ვიცოდი, რა საიდუმლოებას მალავდა რიცხვები? მე მართო გამოცნობა მინდოდა, ისევე, როგორც ძნელი რებუსისა და შარადისა. მინდოდა შენ გამეკვირვებინე ჩემი მიხედვრილობით, რომ მერე მამასთვისაც გა-ამბნა).

„მენდელეევის ელემენტთა პერიოდული სისტემა“, ეწერა ტაბულის თავზე. ტაბულის უჯრედებში თანმიმდევრულად იყო ჩამოწერილი ელემენტების სახელთა პირველი ასოები ლათინურად, ქვეშ კი მთლიანად ეწერა ქართული სახელწოდება — წყალბადი, ჰელიუმი, ნახშირბადი, აზოტი, ჟანგბადი და სხვა.

სწორედ ამ უჯრედებში აქა-იქ ფანქრით დასმული მკრთალი წერტილები და სულ მოკლე ხაზები ჩანდა.

მე უეცრად ერთმა აზრმა გამიელვა და სიხარულისაგან პატარა ბავშვივით წავიდარე: „მგონი მივხედი, ჩემო დედი... მგონი მივხედი, ჩემო დედი“... ტაბულა კი შემოვკარი, თუმცა ჯერ ბუნდოვნად წარმომედგინა ყველაფერი. ჩემი ყურადღება იმან მიიქცია, რომ მენდელეევის ტაბულის რიგები და სვეტები დანომრილია. ზემოთ, სვეტების თავზე, რომელი რიცხვები მიჰყვება—ერთიდან რვაამდე, და ბოლოს — ნული. მარცხნივ კი, ზემოდან ქვემოთ, რიგები ერთიდან ათამდეა დანომრილი.

რამე კავშირი ხომ არა აქვს ამ ნომრებსა და მამას რიცხვებს? ტაბულაში ხომ ელემენტთა ჯგუფებია დანომრილი, თვითნებური ელემენტი კი ამა თუ იმ ასოთია აღნიშნული. „უპ, რა ჭკვიანი ვარ, — გავიფიქრე გულში, — აი, ჩემო დედიკო, უშენოდაც გამოვიცან ყველაფერი“.

აბა, ვნახოთ: „115=ბ“. ვთქვათ 115-ის პირველი ციფრი — 1, აღნიშნავს ტაბულის პირველ სვეტს. მეორე ციფრი კი ტაბულის პირველ რიგს... მერე? რა გამოვიდა ამით? 115-ის მესამე ციფრი — 5 რაღას ნიშნავს?

ამის გამოსარკვევად მეხუთე სვეტს ჩამოვყევი საჩვენებელი თითით, მერე მეხუთე რიგიც დავათვალეირე. გარდა ბრომისა, არც ერთი ელემენტი არ იწყებოდა ბ ასოთი. მაშინ 1 და 1 რაღა შუაშია?... მოიცა, მოიცა, ამხანაგო, — ვუთხარი ჩემს თავს. — პირველი სვეტისა და პირველი რიგის გადაკვეთაზე „წყალბადი“ სწერია, ამ სიტყვაში კი ბ ასოა, და სწორედ...

— გამოვიცან, გამოვიცან! — დავიწყე ხმამაღლა ყვირილი, ცეკვილი... ხტუნა-ხტუნვით აივანზე გამოვვარდი და გზას გაეხედე. დედა არ ჩანდა. ისევ ოთახში შევევარდი და მაგიდას მივუჯექი. სულ ვთრთოლი სიხარულისაგან.

ესე იგი 115-ის უკანასკნელი ციფრი — 5, ნიშნავს მეხუთე ასოს სიტყვა „წყალბადში“. აბა, განვაგრძოთ, მეორე რიცხვია — 222. ესე იგი, მეორე სვეტი... მეორე რიგი... მათ გადაკვეთაში მოთავსებულია ელემენტი „ბერილიუმი“... და მეორე ასო — ეს გახლავთ „ე“.

პირველი სიტყვის ორი ასო უკვე ვიცოდი „ბე...“

— ბეე, ბეე, ხომ გამოვიცნე... — ავმღერდი ისევ ბავშვურად და განვაგრძე ამოხსნა.

შემდეგი რიცხვი იყო — 63. ბიჭოს! მესამე ციფრი სადღა? უიმიოდ ასო როგორღა ვიპოვნო? შეექცეს სვეტისა და მესამე რიგის გადაკვეთაზე „გოგირ-ღა“ მოთავსებული, მაგრამ რომელი ასო ავიღო ამ სიტყვიდან?

გამოვტოვე ეს ასო და შემდეგ რიცხვს მივადექი... ერიპა, შემდეგი რიცხვიც ორციფრიანია — 62, შეექცეს სვეტისა და მეორე რიგის გადაკვეთაზე „ჟანგბა-დი“ სწერია, რომელიც ლათინური O-თია აღნიშნული... მოიცა, მოიცა, ამხანაგო, კვლავ მივმართე საკუთარ თავს. ორციფრიანი რიცხვი პირდაპირ ლათინურ ას-ოს ხომ არ აღნიშნავს და მესამე ციფრიც ამიტომ აღარაა საჭირო? აბა, ვნახოთ. მაშინ 63 უნდა უდრიდეს ს-ს, რადგან გოგირდი ლათინურად S-აა აღნიშნული, 62 კი — O (ო) ასოს. ჩავსვით ახლა, თუ დაემსგავსება რაიმე სიტყვას... გამოვიდა „ბე-სო“. ერთბაშად სულ სხვანაირად მომესმა ეს სიტყვა, მაგრამ როდესაც რამ-დენჯერმე გავიმეორე ხმამაღლა...

ბიჭოს? ეს ვინ არის? ჩვენი ძია ბესო? ვაიმე, ცული ხომ არაფერი მოუვიდა? მაგრამ ამას რატომ დამალავდა მამა?

ახლა უფრო მეტად მომინდა ბოლომდე ამომეცნო რიცხვები, მოვიასლოვე „ქიმიის სახელმძღვანელო“, საჩვენებელი თითი მენდელეევის ტაბულას დავა-დე და ფანქარი მოვიმარჯვე.

... თანდათან ემატებოდა ასოებს ასოები, სიტყვებს — სიტყვები. თანდათან მავიწყდებოდა ძია ბესო, თანდათან მიფართოვდებოდა თვალები, მიმატებდა გუ-ლი ძეგრას, ხელები — თრთოლვას და, როცა ბოლომდე ამოვხსენი, ტირილი წამ-სკდა, შეუკავებელი ტირილი, ხმამაღლა ვზლუქუნებდი და მხოლოდ ეს მახსოვს, რომ მიკვირდა... არ მეგონა, თუ იმდენი ცრემლი მექნებოდა. სულ დამისველდა, დამილბა ლოყები და თითები. ბოლოს შეუგნებლად, თავისთავად, ქიმიის წიგ-ნი ისევ ისე დავდე მაგიდაზე, შიგ ფანქარი ისევ მენდელეევის ტაბულასთან და-ვატანი, ჩემი რვეულიდან მხოლოდ ბოლო ფურცელი ამოვხიე, რომელზეც რიც-ხეები მქონდა გადაწერილი, და ამოცნობილ წერილთან ერთად ჯიბეში ჩავიჭ-მუქნე. გარეთ გამოვვარდი და სასაფლაოს გადაღმა, მოფარებულში დავიმალე. იქ ისევ ამოვიღე ჯიბიდან ქაღალდები და ისევ წამსკდა ტირილი. ახლა უფრო თამამად ვტிரოდ.

აი, რას სწერდა მამა: „ბესოს ყველაფერი სცოდნია ვაჟს შესახებ, სიმთ-ვრალეში წამოსცდა, თურმე მზარეულად მუშაობდა იმ უღელმამო ბავშვთა სახ-ლში, საიდანაც ვაჟა წამოვიყვანეთ და დავმასხოვრებზეართ. შემომდიცა, მაგრამ მაინც მეშინია, ვაჟასთანაც არ წამოსცდეს. ვხლავორობ, იქნებ ბინა გადავ-ცვალოთ. არაფერი შეგატყოს ვაჟამ. არ იჯავრო“.

ერთხელ კიდევ წავიკითხე და ღონე გამომეცალა, ბალახებზე მივდე თავი. ვტிரოდ, თავშეუკავებლად ვტროდ, მეგონა, რომ მე დავიღუპე, უკვე მოვ-კვდი, რომ მკვდარს მეჩვენება ყველაფერი. მერე წარმოვიდგინე, რომ პირველად



მხოლოდ მე ვიყავი დედამიწაზე, და დანარჩენი ადამიანები იმიტომ განდევნილნი, რომ ჩემთვის შეექმნათ შთაბეჭდილება, თითქოს დედ-მამა მყავდა... მერე ერთ-ბაშად მომელანდა ჩემი ნამდვილი მშობლები, ისინი მეძახდნენ, ხელს მიქნევდნენ... მერე... მერე სულ ამერია თავში ყველაფერი, ველარაფერს ვხედავდი ირგვლივ...

ჩემო დედიკო, ჩემო საყვარელო, არ გამოიჯაგრდე, ასე რომ ვფიქრობდი, ასე რომ მეჩვენებოდა: არ გეწყინოს ეს, დედა, რადგან ბირველად მართლა ასე იყო. პირველად მართლა ყველაზე უბედური მეგონა ჩემი თავი, მართლა მოტყუებული. იმიტომ რომ ძალიან მოულოდნელად გავიგე ეს ამბავი...

მე ხომ ვთამაშობდი, დედა, ბავშვივით ვერთობოდი, როცა იმ რიცხვების გამოცნობას ვცდილობდი, და ერთბაშად ისეთი ამბავი შევიტყვე... ამიტომ იმოქმედა ჩემზე ასე ძლიერად. მაპატიე, ჩემო დედიკუნა, მაპატიე, რომ დაგიმალე იმ რიცხვების გადაწერის ამბავი, რომ არ დაგიჯერე: რიცხვები ასოებს არ ნიშნავსო (მხოლოდ ახლა ვხვდები, რატომაც დამიმალე). მაპატიე, ასეთი ცნობის-მოყვარეობა რომ გამოვიჩინე და შენი დაწერილის ანაბეჭდი ამოვიკითხე. ყველაფერი მაპატიე, ჩემო დედიკო, ყველაფერი. ისიც — აქამდე რომ ჩემი ავადმყოფობა ხან ფილტვების ანთება გეგონა, ხან ტიფი, ხან ქუნთრუშა... იმიტომ ვლუმბდი აქამდე, რომ დამნაშავე ვიყავი, ჩემი დანაშაულისა მეშინოდა. ამ დუმილმა გამხადა ავად. ჩემო დედიკო, დაივიწყე, რაც აქ სწერია. დაივიწყე, რომ მე გვტიროდი, რომ მე უბედური მეგონა თავი. დაივიწყე, იმიტომ რომ ახლა ისე აღარ ვფიქრობ. მე მივხვდი, რომ შენ და მამას არაფერი ბრალი არ მიგიძღვით. მივხვდი, რომ უღედმაშო სახლიდან რადგან წამომიყვანეთ, ესე იგი მე საკუთარი დედ-მამა აღარ მყავდა, თქვენ კი — საკუთარი შვილი. წარმოვიდგინე, როგორ მზრდიდი პატარაობიდანვე, როდესაც იქნებ ლაპარაკიც არ ვიცოდი, როგორ მევლებოდი თავს, როგორ მაშორებდი ყოველ გაჭირვებას, ისევე, როგორც ყველა ნამდვილი დედა...

შენ ჩემი ნამდვილი დედა ხარ, დედიკო. ჩემო კარგო დედა, ამიტომ მიმაღავდი ყველაფერს, რომ ასე არ შევწუხებულეყავი. და მართლაც, დედი, რომ არ გამეგო, ხომ არაფერი მოხდებოდა? ხომ არასოდეს არ შემევიდოდა ეჭვი, რომ მე თქვენი შვილი არა ვარ? არასოდეს.

პოდა, ახლა, როცა ყველაფერი გავიგე, რატომ უნდა გამოიცვალოს რაიმე? თუ კი შენ და მამას ძველებურად გიყვარვართ? თუ კი მამამ სინჯარები და კოლბები მომიტანა, შენ კი გაისათ პიონერთა ბანაკში გამიშვებ?

ქეთევანი ტიროდა. ქვითინებდა და თავი ვერ შეეკავებინა. პირზე ხელებს იფარებდა, მაგრამ დროდადრო წასკდებოდა ხოლმე ყელში შეგუბებული, ასე უცნაოდ მოვარდნილი ზარ-ვარამი. „ჩემო ვაჟა, ჩემო შვილო, შენ გენაცვალოს დედა“, ჩაიქვითინებდა ხმამაღლა და თვალებზე სულ ახალი და ახალი, ჯერ ამა ქვეყნის უნახავი ცრემლები გამოჟონავდა.

თანდათან მიწყნარდა. მერე სულ მიჩუმდა, მხოლოდ თვალები მიეშტერებინა ერთი წერტილისათვის და სუნთქვის ხმაღა ისმოდა მისი. შეინძრა. კვლავ ვაჟას რვეულს დასწვდა და ნელ-ნელა, თითქოს წაითხულის გახსენება უნდაო, ფურცელა დაუწყო. თანდათან დაუწყნარდა სახის ნაკეთები, შეაშრა ცრემლები, წელში გაიმართა და წამოდგა. ფეხისწვერებზე შემდგარი მიუახლოვდა კარს, ფრთხილად გააღო და საწოლ ოთახში გავიდა.

ფანჯრიდან შემოსულ მთვარის შუქზე დაინახა, რომ ვაჟას საბანი გადა-
ეძრო. ტანი აიშლუბუქა, ხალათის კალთები აიკეცა, რომ შრიალი არ დაეწყო და
ჩუმად გადადგა ნაბიჯი.

როცა საწოლს მიუახლოვდა და საბნის ასაქეცად გაიწოდა ხელები, იგრძნო,
რომ ვაჟას ეღვიძა. საწოლზე გადაიხარა, თმებში თითები ჩააპარა შვილს. სწრა-
ფად ამოიზიდა ვაჟას მკლავები და დედას კისერზე შემოეხვია. უხმოდ, უსიტ-
ყვოდ ჩაეხვიენენ ერთმანეთს და დიდხნის ალერსმოწყურებულებივით დაუწყეს
კოცნა თმებში და ლოყებზე, ხელებზე და თითებზე. კოტნიდნენ და ჩუმად, პირ-
მოკუმულნი ქვითინებდნენ. მათ ესმოდათ ერთმანეთისა, ესმოდათ, რომ ეს მწუ-
ხარება წარსულს ეკუთვნოდა. ესმოდათ და უსაზღვროდ მაღლობელნი იყვნენ
ბედისა — რომ ვაჟამ ასეთი დედა იპოვნა, რომ ქეთევანს ასეთი ამაგის დამფასე-
ბელი შვილი ჰყავდა. ამიტომ იყო, რომ ქვითინი ხანდახან ხმადაბალ, გაბმულ
სიცილად აღმოხდებოდათ უნებურად.

მერე ეს ჩუმი, უსიტყვო საუბარი ჩურჩულში გადაიზარდა, და ვაჟამ გაიგო,
რაც ყველაზე მეტად აინტერესებდა. გაიგო, ვინ იყვნენ მისი ნამდვილი მშობლე-
ბი. გაიგო, რომ თვითონ, ძუძუმწოვარა ბალდი, სვანეთის ერთ ლამაზ სოფელში
იზრდებოდა, რომ სულ მალე ომი დაიწყო და მშობლები დაიღუპნენ, ბავშვი კი
მეზობელმა მიიყვანა ჟღერდამოთა სახლში... მერე მოვიდა მასწავლებელი ქე-
თევან საყვარელიძე მეუღლესთან ერთად და იშვილა... მასწავლებელი, რომელ-
საც მის გარდა ახლაც მრავალი შვილი ჰყავს — ვაჟას ამხანაგები, ვაჟასავით მი-
სი მოსიყვარულენი...

იმ ღამით ქეთევანს ვაჟას საწოლზე ჩაეძინა.



ჯანსუღ ჩაკვიანი

* * *

როცა დაიწყებს წყარო საუბარს,
მზეს რომ მისწვდება ირმის ბლავილი,
შემოასკდება როცა ალუბალს
მუხლზე კაბა და გულზე ყვავილი;
როცა კვირტები აფეთქდებიან,
გადირევიან როცა ქალწულნი,
როცა ირმები დაფეთდებიან,
მზეს შეხედავენ რქებში ჩაწურვილს;
როცა მერცხალი ზეცას შეუტევს,
როცა მიწაზე მზე და დარი დგას,
ირემი აპრილს კარებს შეუმტვრევს
და ატმის რტოებს რქებად დაიდგამს;
როცა მზე მინდვრებს კალთებს დაუცლას
საგვირილოდ და საენძელოდა,
ირემი ირემს ბალახს გაუწვდის
და რქას მიურტყამს სადღეგრძელოდა;
როცა ძეწნები ატირდებიან
და აკოცებენ ვაზებს ხარდნები,
შევხედავ ზეცას ნატვრის თვლებიანს —
ავტირდები და ავხარხარდები.
როცა იგრძნობენ ფერებს ფერები,
სავსე ვაჟაის ერთი ხურჯინით,
მე ყველა ფოთოლს მოვეფერები
და ავმღერდები ეთიმ გურჯივით.
მოიგონებენ წარსულს მკვიდრები,
აბუბუნდება ქვეყნად ყველა მთა.
გავდიადდები, გავსულდიდდები
და ავენთები უცებ კელაპტრად.
კლდეზე შევღაგები, როგორც ავაზა,
ერთს გადავხედავ დღეებს გაფრენილს,
მერე მოვკვდები ისე ლამაზად,
ვით დაიბადა ეს ყველაფერი.

არსებობს წუთი

არსებობს დღე და არსებობს წუთი,
ცოცხლობ ნამდვილად, არა სათუოდ,
როცა სუყველას მშვიდობას უთვლი,
როცა მსოფლიო სულში ფათურობს.
შენა ხარ მზეც და შენა ხარ მიწაც,
თვითონ ზეცასაც არ ეხუმრები.
ანგარიშს უწევ ბელურის წიგწავს,
კაცი ხარ — უცებ გაბელურდები.
შენ ცოტა ხანი გახდები დედაც...
ველზე რაშივით დაირახტები...
ლხინი გახდები, იქცევი სევდად,
წვიმა გახდები, ქარი გახდები.
ველარ გაუძლებ დარღსა და წუხილს,
მმას მოიგონებ, ვერ დაოკდები,
მერე ნელ-ნელა დაიკრფე გულხელს
და მცირე ხანი კიდევ მოკვდები.
წუთისოფლიდან ვერ გაიქცევი,
დიდი სიცოცხლის ბეჭთარს იცმევდე;
მამად იქცევი, დედად იქცევი,
შვილად იქცევი, ქვეყნად იქცევი.
არსებობს დღე და არსებობს წუთი,
ცოცხლობ ნამდვილად არა სათუოდ.
როცა სუყველას მშვიდობას უთვლი,
როცა მსოფლიო სულში ფათურობს.

ყველა მოგზაურს

ხეებს დაატყდათ ფოთლები მწვანე,
სოკოებს თავი დაუფარიათ.
წვიმის წვეთები ბაძავენ წამებს,
გაჩნდებიან და ...ღარ არიან.
ღელეებს მოაქვთ სიცივე მთათა,
ცა ჩამოდის და ზევით ვერა ძლებს,
ვინ იცის, სადმე წისქვილის კართან
ბიჭი კანკალებს სარეკელასებრ.
მეხმა ნაფოტად აქცია კორდი,
ცაო, შორს ჩემგან ხელი მსახვრალი!
იქნება ჩემი მამუკა მოდის
და მამისათვის მოაქვს სამხარი.
ბუნება ლამის გადიქცეს ხელად,
და ყველაფერი ისე ძნელია,
რომ გაუმარჯოს მოგზაურს ყველას,
ვინც წასულა და შინ მიელიან!

ლაგაზი სიკვდილი

ყველა ფოთოლი დასცივდათ ვერხვებს,
 ახლოს მერცხლები აღარ სახლობენ.
 მთვარეა ისე, ვით ღამის მეხრე,
 იმ ვარსკვლავების საბალახოზე.
 ყველაფერს დიდი სიჩუმე ახლავს,
 სითეტრე ახლავს მწვერვალს მოთოვლილს.
 ღამეა გრძელი, ვით მწყემსის სახრე,
 დღემოკლე არის ყველა ფოთოლი.
 სიმწვანე წასვლის სიმღერას ისმენს,
 დღეები აღარ იბადრებიან.
 ყვავილები კი კვდებიან ისე,
 თითქო ხელახლა იბადებიან.

სვანეთში

ახლა გული თბილი კი არა ცხელიც არის,
 მთანი მაღალნი და ბუმბერაზნი, მთებზე გზაწვრილი —
 ქვევით გღია და ბორგავს ცხენისწყალი
 ყაჩაღად გაჭრილი და სევანი ბიჭების ლილეოთი დაჭრილი.
 წყლისპირ თხმელებია ჩარიგებული,
 მთებზე ნაძვებია, რცხილა და წიფელაა,
 ცხენისწყლის კალმახი არის ქებული,
 ცხენისწყლის კალმახს თითქო წითელა აქვს.
 ვით არ დაიწვას გული და არ აინთოს,
 ამ დიდებული ხალხის სამყოფელით და სავანეთი,
 ვით არ შეითვისო მხარე სარაინდო
 — სვანეთი...

— საოცარი სვანეთი!

პაჩსი ბიში შელი

სიმღერა

პატარა ჩიორა სიყვარულს ჩიოდა,
ზამთარი სწვეოდა ველებს...
ყინვიან ქარებში ტაატით დიოდა
ყინვისგან დამზრალი ლელე.

არ იყო ტოტებზე ფოთლების ზღვაური,
მიწაზე — ყვავილთა ფარდა;
და იყო სიჩუმე, და არსად ხმაური —
წისქვილის დუდუნის გარდა.

ღამე ნებისა

ღამე ნებისა. — ო, არა, კარგო!
რად გვინდა წუთი განშორებისა;
დაერჩეთ ამაღამ მე და შენ მარტო —
მაშინ გვექნება ღამე ნებისა!
ღამეს ნებისა როგორ ვუწოდო,
თუ შენთან ყოფნა მე არ მეღირსა.
ნურაფერს მეტყვი, შემხედვე ოღონდ,
ჰო და, გვექნება ღამე ნებისა.
თუ გულნი შერჩნენ ერთმანეთს მარტო
შეზინდებიდან გათენებისას
ბედნიერია ის ღამე, კარგო,
რადგან არ ითქმის „ღამე ნებისა —“.

ინგლისურიდან თარგმნა
ინოლა გურგულიამ



იაკონური კოეზია

შენოგი ავტორი

*
* *

ჰა, ყარიბულად შევიმოსე, გზას დავადეჟი.
გზა უნაპირო შავ ტალღებში გადაიძირა,
ნეტავი როდის დავბრუნდები?
არა, არ ვიცი,
ვით იმ ღრუბელმა მოქათქათემ არა იცის რა!

ნიულო-საკი-ნო დაიძიოდაიძინო

*
* *

არა, თოვლი კი არ მოჰყავთ ამ ბაღებში ყვავილებს,
მაშ ეს მიწა რად გათეთრდა? ქარმა გადაიარა, —
ეს სითეთრე ჭაღარაა!
განა ყვავილთ ცვენაა,
ამ ქვეყნიდან მე მივდივარ, ყვავილები კი არა.

იამონოე ოპერა

*
* *

მაშ მალე, ჩემო მეგობრებო, იამატოსკენ,
სადაც ნაპირთან ფიჭვნარი გველის!
მაცუს ყურეში,
სად ოდესღაც მე მიცხოვრია,
უთუოდ ჩვენზე მოგონება შემორჩათ ძველი!

გოგინი

*
* *

აქეთ-იქით ეხლებიან,
აწ გარდასულ გაზაფხულს რომ დაეძებენ —
ბეპლებია...

უცნობი ავტორი

*
* *

ეჰ, რომ შემეძლოს შევაჩერო, ეჰ, რომ შემეძლოს,
ვინც გადაწყვიტა ქვეყნად ჩემი მარტოდ დაგდება...
ო, აღუბლების ყვავილებო,
დაჰფარეთ მიწა,
დაჰფარეთ ისე, რომ ვერ შეძლოს მან გზის გაგნება.

რიობა

*
* *

მთვარე ვერცხლით არემარეს ავსებს...
როცა ქვეყნად ხელმეორედ მოვალ,
ნეტავ ფიქვად ამოვიდე მთაზე.

ისსა

*
* *

მე წამოვწევი ჩრდილში,
ჩემს ნაცვლად ჩემს ბრინჯს ეხლა
მთის ნაკადული ცეხავს.

*
* *

რა სევდით უცქერს
ტყვექმნილი ჩიტი
პეპლების ფრენას.

კაკუსუი

*
* *

მწუხრია და შემოდგომის წვიმა!
მეზობლისკენ, — არა, ჩემსკენ კი არა,
ქოლგამ გაიშრიალა...

იოსიკავა-ტაკუზოკუ

*
* *

თითქოს ზურგს უკან დიდი ლოდით მეპარებოდნენ
ეს სევდა ისე მაწუხებს და თან დამღევს ისე,
მას შემდეგ, რაც კი მივატოვე სამშობლო ჩემი.



იოქიუ

ბიო-ნი

ბრინჯს რგავს გზადაგზა
და იჩქარის იმ მხარეს ქალი,
საითაც ჩვილის ტირილი ისმის.

წყაროს სარკეში მთელი დღე
თავის ლანდს დასდევს ჭრიჭინა
და მაინც ვერ დაიჭირა.

კიო რაი

პატარა დის გარდაცვალების გამო
ვაგლახ, რომ ხელში,
შეუმჩნევლად, შუქმილვული
გამიქრა ჩემი ციციანთელა...

პატარა ვაჟის
გარდაცვალების გამო

ჭრიჭინების მადევარო ჩემო!
იმ უხილავ ქვეყანაში საით,
ნეტავ საით გაიქეცი ახლა?

კიკაპუ

რატომ განდევნე
სიზმრად ჩემთან მოსული დედა,
გუგულო, შენი „კაფე-თესეთი“

იოსანო კანი

მტერი

ჩემი მტერი შორს წავიდა, შორს.
და მე ხეზე მითოკილი დამტოვა,
ჩემი შვიდი ბედაური წაასხა,
ჩემი ცოლი ჩემს თეთრონზე
შეისვა,
სალამურიც აამღერა ჩემი!..

ძიოსო

შთაცა და ბარიც —
მოიპარა თოვლმა ყოველი...
უცებ დამკვიდრდა სიცარიელე.

თარგმნა ნოდარ დუმბაძემ



შადვა ღარიანი

რაც გამახსენდა *

14

შკითხველს ცოტა გაუყვირდება უთუოდ — რას გვიამბობს ეს შალვა? რა დროს ისტორიული ეპიზოდები და ლეგენდებია, ის გვიამბოს, რაც მას თვითონ გადახდა, როგორ წარიმართა მისი ცხოვრების გზა-კვალი.

მაგრამ ჯერ ერთი იმ ადგილს, სადაც მიცხოვრია კი არა, გზად გამოვლია, მისი მღერ ბარეობისა და ავლა-დიდების ამბები გულს ჩამრჩენია, ამასაც, მგონი, მნიშვნელობა აქვს ჩემი „თავგადასავლისათვის“ და მეორე კიდევ ის, რომ თქვენ მთელს ამ ჩემს ნაწერში შეამჩნევთ, რომ სამეგრელოს სიყვარული ჩემთან მოფრინდება ხოლმე „მსუბუქ ფრთითა“ და... ვერ ვეღუევი. ამას გარდა ვილაცამ თქვა: მოხუცებს უყვართ მონოლოგები.

და... იყოს ისრეთ!

მაშასადამე, „დედა-მოკას“ გზაზე ჩვენ წავაწყდით ერთგან მდ. ტეხურის ძალზე შევიწროებულ კალაოტს, რომლის გარშემოც ოდესღაც უფეთქია ხალხის ლეგენდას, შემდეგ რამდენჯერმე მოუხვევთ მარცხნივ და მაშინ, როდესაც ერთის მხრით ისეთი კლდოვანი ფერდობია, გვონიათ თითქო უფსკრულს გადაცქერო, გეშინიათ, რომ რითიც თქვენ მიემგზავრებით — ცხენით, ეტლით თუ ავტოთი — გზის კიდეზე არ მოსხლტეს და უფსკრულში არ გადაიჩეხოსო. უეცრად, ერთ-ერთი ფერდობის შემდეგ, კარგა ფართოდ ჩავაკებულზე, გამოჩნდება მდინარის პირას დიდი და ლამაზი მინდორი, ლამაზი და ხალისიანი, თითქო გიწვევთ თავისთან: აქ ჩამოზბაძნდით, საამური ადგილია და დრო გაატარეთ, მაგრამ, ეტყობა, მართო დროს სატარებლად არ ჰქონდა ამ მინდორს თავი დანუთენილი. მის ფართო გულ-მკერდზე ხშირად იყო მშვენიერი სიმინდის ყანები აბიზინეული და ეგეც აძლედა მშრომელებს საზრდოს, თან, როგორც ამბობდნენ, მეტად უხვსა და კარგ ხარისხისას. ამ მინდორსაც თავისი სახელი ჰქონდა და უთუოდ აქვს დღესაც: „ჯავახეთი“. ეს კი ვერაფრით ვერ გაგარკვეი, თუ საიდან მოვიდა ოდიში ეს მესხური სახელი, ასე მაკვირვებს მე გურიანზე სოფლის სახელი „საჯავახო“. სამეგრელოს ზემოსხენებულ მინდორზე კი გამიგონია, რომ ერთ დროს აქ გვარად „ჯავახიებს“ ეღვათ ყანებიო. შეიძლება ეს ასეც იყოს.

ამ მინდორის შემდეგ გამოჩნდება კოხტა ბერთემი (ბეთლემი).

ერთი 15 — 20 კილომეტრის მანძილზე თვალი წვდება აღმოსავლეთ-სამხრეთის მხრივ მდ. ტეხურის ნაპირის გაშლილ ფართობს, მეორე მხრივ კი ჩრდილოეთისაკენ კვლავ მთებსა და გორაკებზე შეფენილ სამოსახლოებს.

ლამაზი სანახავია და ვიწროებიდან გამოსულს გიხარიათ, რომ ასეთ შნოიან ბუნების წიაღში მოხვდით.

დედა-მოკას გზიდან ბერთემში შესვლისას უწინარეს ყოვლისა თქვენ თვალში გეცემათ ბატარა ავარაკზე წამოსკუბებული ციხე-კოშკი. ეს ადგილი ყოფილა ბერთემელი¹ დაღინების მამა-მთავრის, გიორგის სამოსახლო თავისი მაშინ აუცილებელი ციხე-კოშკით, რადგანაც, როგორც მნობილია, ისეთი კოშკები იმ დროის ფეოდალს უთუოდ უნდა ჰქონოდა. ეს იყო მისი ღირსების მჩვენებელი და იმავე დროს ერთგვარად დამცველი უფრო შინაური მომხდურებისაგან. ეს მომხდურები იყვნენ უფრო ხშირად ადვილობრივი, დრო-დროთი აჯანყებული გლეხები, ყმები ფეოდალისა, ან სხვა თავადები, რაიმე მიზეზის გამო გადამტერებულები, ზოგჯერ თვით მკვიდრი ძმები. და აი ასეთი საგვარეულო ციხე-კოშკი ჩემსობასაც შემორჩენილი იყო ს. ბერთემს მეცხრამეტე საუკუნეშიაც.

* გაგრძელება. იხ. „ცისკარი“, № 2, № 3.

ხსენებულ გიორგის ჰყოლია ორი ვაჟი — ალექსი და კოსტა. და აი მხოლოდ ამ ორის შთამომავლები ეცხოვრობდით ამ სოფელში. ჩემსობას ბერეთში სულ ვიყავით ხუთი მისახლე: ალექსის შვილებში — ბესა (ბესარიონი), დუტუ (დონიტრი) და მამაჩემი ნიკო, ბესა და დუტუს ძმისწული, ტაიას (ტარიელის) შვილი, კოსტას შვილებში კი — სამსონი და დავითი. კოსტას შვილებს შვილები არა ჰყავდათ, უძეოდ გადავიდნენ. ალექსის შვილებში კი შვილებიანი იყვნენ ბესა, დუტუ და მამაჩემი. მაგრამ რაკი დუტუს მხოლოდ ერთი ქალიშვილი ჰყავდა — პარტყუნია (ნათლობით ივლიტა). ვაჟი კი არ ჰყოლია ბესა და მამა დარჩა. ბესას ჰყავდა ვაჟი პეტრე, სამხედრო სამსახურში მყოფი, ჰოლკოვნიკის ხარისხისა და დარჩა მასაც ორი ვაჟი: გულუკო (კონსტანტინე), ინჟინერი, და კოტკო (ნიკო). მუსიკოსი. მამას კი ვაჟთაგან მხოლოდ მე ვყავარ. ამჟამად კი ბერეთმელ დადიანებთან ამ სოფელში აღარაგინ ცხოვრობს. ჯერ კიდევ რევოლუციამდე ამოვიდგით იქიდან ფეხი და გავიფანტებით.

მეც ჩემი ბავშვობა ნაწილობრივ ზემოხსენებული ხუთი დადიანის ოჯახებში გამიტარებია. ერთი კია, ჩემი ტოლი და ჩემი ხნის ყმაწვილები მათ შორის არა ყოფილან. პეტრე იყო და, ჯერ ერთი, ის ჩემზე ხნით უფროსი გახლდათ, მერმე კიდევ ჯერ სამხედრო სასწავლებელში სწავლობდა, შემდეგ კი პოლიტექნიკის მსახურებდა და ჩვენი დაახლოება და მეგობრობა იწყება უკვე მონაქცევზე, როდესაც ის სამსახურიდან გამოვიდა და მეც ცხოვრების დიდ ასპარეზზე ვიყავ გამოსული. ასე რომ ვიმეორებ, ბერეთში, ჩემს ნათესავებში, არაგინ „მფონი“ არა მყოლია. სამაგიეროდ კარგა ზღაპრული ამბებია მყავდა, რუსურ გლეხებში, მაგრამ სანამ მათ მოვიხსენიებდი, საჭიროა ჩემი ფიქრით დაებახსათო ჩემი ბიცოლა-ბიძები, რადგან მათი ხასიათი და ცხოვრება აქამდე გამოჰყვა ჩემს ხასოვრობას.

აქ მოსახსენებელი ის არის, რომ არც ერთი ბერეთელი დადიანი არ იყო ყოყლოჩინა და კუდაზიკა. თაიანთი იმ დროს მიჩნეული ღირსება იცოდნენ და საზოგადოებაში ამით შეიძლება თავი მოიწონებოდნენ კიდევ. მაგრამ ამას მაინცდამაინც არ იმჩნევდნენ, თვალში არაგინ არ ეჩხირებოდნენ და მათი ხასიათი უფრო ღმობიერებისა და სათნოებისავე იხვეწოდა.

მე შემდეგში დიდად გამაყვარა ქართული ბელეტრისტიკისა და აღწერილობითი მებატონეებისა და გლეხების აღმარებითელმა დამოკიდებულებამ. ბერეთში მიღებული შთაბეჭდილება სრულიად წინააღმდეგობა მწერლების მიერ აღწერილ სურათებს.

ეკუთვნიდა ეს საშინელი რაბ, ნამდვილი „ლვისისისება“ გლეხებისათვის, ჩვენს არემარეზე ხომ არამც თუ არ განუცდიათ იქარ მშრომელ მოსახლეობას, არც კი მოჩვენებით, მაშინ როდესაც სხვა შორეული სოფლებისთვის თავადებისაგან გამოთხოვილი ჯარი, ბოლო ხანებში მაინც, 1805 წ. მოახლებით და შემდეგაც, არც თუ ისეთი იშვიათი მოვლენა იყო.

რა იყო ამის მიზეზი, რომ ბერეთელი დადიანები არ მისდევდნენ თავის ყმებში მაინცდამაინც დიდ სისასტიკეს?

ჩემის ფიქრით, მებრად კეთილი გავლენა ჯერ ბებიაჩემის, მარიამ აბაშიძის, მისი ჯანსაღი შეხედულება საერთოდ აღამიანზე, რომ მას გლეხიც აღამიანად მიაჩნდა — ბებიას კი უჯერებდნენ, რადგან თავის უმწიკველი ზნეობით დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა ირგვლივ მოპოვებული; შემდეგ კი თვით მამაჩემი, რომელმაც, სხვა რომ არა ვთქვით რა, ყველა მისი ყმა, სადაც კი იყვნენ, სრულიად უსასყიდლოდ გაანათესოვლა და საერთოდ ხშირად გლეხების ინტერესების დამცველად გამოსულა თავის სიცოცხლეში როგორც საზოგადო შეკრებულებებში, ისე შინაპარტიაში. მამაჩემი კი ესახლებოდათ საერთოდ სამეგრელოში და მისიანებში ხომ კიდევ უფრო, ასე რომ ძალიან ძნელი იყო ისეთი კაცის საქციელი წინააღმდეგის რისამე ჩადენა.

საერთოდ თითქმის ყველა ესენი გულკეთილი ხალხი იყო და მათგან მიმძაფრებული გლეხი, ან ვინმე თავადთან თუ აზნაურთან არავითარი მათი ფინიკური შეტყება მე არ გამეგონია და არც მახსოვს.

ეს არც იმით აიხსნება, რომ ისინი სხეულებრივ დაზარალებული ყოფილიყვნენ ან სულით გლახაკები, რომ არ შეძლებოდათ ვისიმე გამკლავება, განსაკუთრებით ალექსის შვილებში. ბესა არაფერი იარაღს არ ატარებდა, მაგრამ სამაგიეროდ კარგად ჩამყვრილი იყო სხეულის პატარონი და მებრად მწყაზარი სახის მქონე, ლამაზიც კი, ისეთი ღონიერი იყო, რომ ამბობდნენ, რვა ფუთიან სიმძიმის აწევას ადვილად ახერხებდაო. დუტუ კიდევ მშვენიერად მოყვანილი ვაჟაკი, ტანადი, ახივანი, იერიანი. მისი მცნობი ამბობდნენ, დუტუ რა შეკრებილებაშია უნდა ნახო, უთუოდ რკინაზე — ეს კაცი ვინ არისო. თავის დროზე მთავარ დადიანის კარზე მსახურებდა დედოფლის საგარეო მხელელად, სროლასა და ხმლის ხმარებაში განთქმული იყო.

არც თუ დვირის ეტანებადა ეს ორი ძმა — მხოლოდ მაშინ, როდესაც სახლში სტუმრები ჰყავდათ, ან თვითონ იყვნენ სადმე წვეულნი ქორწილში ან დღეობაზე.

კოსტას შვილებში უმცროსი, დავითი, მებრად კეთილი კაცი იყო. სულ თავს დატრიალებდა თავის პატარა, მაგრამ შემოსავლიან მამულს ბერეთსა და უშაფათში. ამ ორ სოფელში ჰქონდათ სამეცნიერო ბერეთმელებს. ამიტომ ყოველდღე დავითი, თავის განუყრელ მავაჟ ჯორზე შემ-



ჯდარი, ჩამოუვლიდა თავის მიწა-წყალს და, ცხადია, შეივლიდა ხოლმე თავის ნაყმევების ხან-კრთულას და ახსნა და ხან მეორეში. იქ კი უთუოდ მორთმევდნენ თავის ნაბატონარს ან იზაბელას (პეტუნას) ღვინის, ან კიდევ უკეთესს, განთქმულ თვალშის ტოლს გულდათურონს. და დავითიც შეჭკპიკებული თავის საყვარელ „იკოუყუზიტ“-ს შემოსძახებდა. ეს იყო მისგან ხუმრობით გამოგონილი გითომდა აფხაზური სიტყვა.

მისი უფროსი ძმა სამსონი სულ სხვა ხასიათის იყო. ტანით ერთი ჩია, გამზდარი და არც თუ ძალიან სახიერი, როგორიღაც გულჩახურული კაცი იყო. ესეც თავს დატრიალებდა თავის მიწა-წყალს, მაგრამ უფრო ხშირად კი ახალსენაკში იყო სასამართლოს, სადაც მუდამ განუწყვეტელი დავა ჰქონდა გაბმული ან თავის ნაყმევებთან, ან ხიზნებთან, ან მგზობელ აფატიქებთან, ფაღვებთან და სხვ. ეტყობა, ესეთი საქმიანობა თუ არ ახარებდა, ართობდა მაინც და თითქმის ამაზე იყო გადაგებული. ბესა და დღუტუ კი დასცინოდნენ, ახალსენაკის სუღია, ბერიძე რუსულად „კინაზ-სუტიაგა“-ს გეძახისო. სამსონმა გაიგო „სუტიაგის“ მნიშვნელობა, მაგრამ არა წყინდა, ამ დაცინვაზე ერთს ჩუმად ჩაიცინებდა წვერ-უღვაშში.

„სუღია ბერიძე“!

თავის დროზე მივლი მაშინდელი სენაკის მაზრა უმეტეს წილ ემადლიერებოდა თურმე: მეტად სამართლიანი კაცი იყო. საქმეს მუდამ საფუძვლიანად გაარჩევდა და უმეტეს შემთხვევაში მხარეების მორიგებას ცდილობდა. თან საქმეების გარჩევის დროს დინჯად ხუმრობდა კიდევ და ამ ხუმრობაში სიმართლეს არკვევდა.

ეს კაცი ერთ დროს გაბედულად შემოვიდა ქართულ ლიტერატურაში. ილია ჭავჭავაძის პირველ ჟურნალ „საქართველოს მოამბე“-ში კარგა მოზრდილი ესრეთწოდებული სათავედასავლო რომანი მოათავსა: „უცნაური ნიშნობა თფილეთის მესაიდუმლოთვანა“.

მამაჩემს წყინდა: ამ კაცს ცხოვრების ცოდნა ჰქონდა, კარგი მხატვრული თვალი, კარგი ენაც, და ბოლოს თავისი თავი მართო მართლმსაჯულებას გადაავოო.

აი ამ კაცმა დაარქვა ერთ ბიძაჩემს „სუტიაგა“.

ბიძა-მეტეი, რომ ვამბობ, ასე ვიყავ დაჩვეული ბავშვობიდან და ასე ვეძახდი ყველა ბერთემელ დადიანს, თორემ ალექსის შვილები ბაბუაჩემის, ტიას ძმები იყვნენ. კოსტას შვილები კიდევ მათი ბიძაშვილები, მამას კი ძმა არა ჰყოლია, ერთადერთი ვაჟი იყო ოჯახისა, ასე რომ მამით მკვიდრი ბიძა არასოდეს არა მყოლია.

არც მამიდიბი. თუმცა მათ ყველას, ბაბულებს, მამიდას ევძახდი ბავშვობიდან. ერთი მათგანი ხომ, ნინო ფაღვა, სულ თითქმის განუყრელად ჩვენთან იყო, ხან ჩვენსა სოფლად და ქალაქად, ხან კი ჩვენ მასთან, მის ოჯახში, სოფ. ბანძაში. ეს უფრო იმიტომ, რომ ნინო და მამაჩემი ხნით ტოლები იყვნენ, ბავშვობიდანვე ერთიმეორეს შეჩვეულები და მამა სხვა მამიდეზე უფრო ამასთან იყო დაახლოებული.

ახლა ბიცოლები. ყველა ეგენი თავადის ქალები იყვნენ, რადგან იმ დროს სამეგრელოშიაც თავადისგან თუ არ თავადის ქალის თხოვნა, სხვა წოდებიდან „არ ეგებოდა“, მით უფრო დადიან-ბიასგან. და აი ბესას ჰყავდა ანჩაბაძის ქალი, ერთ დროს ლამაზი და ეშხიანი, მაგრამ მე ის მუდამ, ზამთარ-ზაფხულ, ყოველ ცისმარე დღეს, მწოლიარე მახსოვს. იშვიათად თუ წამოდებოდა თავის სახლში და გარეთაც რაიმე დიდ დღესასწაულზე თუ წავიდოდა, ეკლესიაზე. რძლებთან ხომ თითქმის არ დადიოდა. არც ჩვენსას მახსოვს მისი ამოსვლა, იმიტომ კი არა, რომ სამღერავი ჰქონოდა რძლებთან ან ვისმესთან, ისე, რატომღაც განდევნილიყო უყვარდა ცხოვრება და ჩემსობას თავის შინაც შვილები თან არა ჰყავდა, გარდა ერთი უფროსი ქალისა, პასიკოსი, რომელიც მხოლოდ დედის გარდაცვალებიდან კარგა ხნის შემდეგ გათხოვდა და ისიც, ცოტა ხანში შესული, წაიყვანა გურულმა შალკაშვილმა და ბედნიერად დალია თავისი დღეი. ბუნებით კი მეტად მხიარული, მეჩანგურე და მომღერალი ქალი იყო და თავის კეთილი ხასიათის გამო მთელ სოფელს უყვარდა, მეც მისგან ძალიან განუებრებული ვიყავი. სხვა შვილები, ვაჟი, მაგალითად, ბეტრე, როგორცა ვთქვი, მეტწილად ჯერ გიმნაზიაში იყო, შემდეგ სამხედრო სასწავლებელში და, დაბოლოს, სამხედრო სამსახურში, ასე რომ შინ იშვიათად ბრუნდებოდა. დანარჩენი ორი ქალიშვილი კი ადრე დათხოვდნენ.

და აი ერთხელ, მონაქცევზე, მუდამ მწოლარე ჩემს ბიკოლას, ბესას მეუღლეს, ანჩაბაძის ქალს, მოესურვებინა სამურწყაყანოს წასვლა თავის ქალ დეისთან. წასულა კიდევ, ცოტა ხანი მოუთვია თავის შვილთან, მაგრამ გამხდარა ავად და იქვე გარდაცვლილა. აქ მოხდა ერთი კურონო: სიძემ, როგორც იტყვიან, „არც აცეცა, არც აცხელა“, არავის ჰირისუფალს არ შეატყობინა ადამიანის გარდაცვალება, თავის სახლშიაც, სოფლის ჩვეულებრივსავე, არ მოუწყო შეცხადება და შეტირილი, კუბოში უჩუმად მოათავსა მიცვალებული და პირდაპირ გამოუდგა გზას სოფ. ბედილიდან ბერთმისაკენ. ამათ შორის კი დიდი მანძილია და ადამიანი ცხენითაც ერთ დღეს ვერ ჩაადწვებს, ამიტომ სიძემ ზუგდიდს მიადწია თუ არა, გაახსენდა, რომ სოფ. ყულისკარში ცხოვრობდა

ბესას სიძე პეტრე მხეიძე და ღამის ბინდუნდში პირდაპირ მიაყენა მის სახლს მიცვალბუნი მხეიძის სახლში მამაკაცთაგანი არაგინ იყო, შინ იყვნენ მხოლოდ მოხუცი დადიანის ქალი სიძლე, ბესას და, თავის მოხუცივე მოახლით. კუბოს დანახვაზე თურმე ერთადერთი კინაღამ შეკუდიან შეიშალნენ. მაგრამ სიძლე გონიერი ადამიანი იყო და როდესაც ვაიო სინამდვილე, შარვაშიძის არ აგრძნობინა მისი უხეშობა და ჩვეულებრივი ჭირისუფლობა გამოიჩინა. მკვდარი აღარ დაანება სიძეს ბერთემს წასაღებად, თვითონ გაგზავნა კაცი ძმასთან უბედურების შესატყობინებლად და ტირილის დღეც თვითონ დანიშნა თავის სახლში. დანიშნულ დროს ბერთემიდან ჩამოვიდა ბესა თავისიანებით, სხვა ხალხიც შემოკრება სატირალში და შემდეგ პატრიისციმითა და სამგლოვიარო „ზარის“ გალობით წასვენებული იქნა მიცვალბუნი სოფელ ბერთემს თავის სამარხში.

სიძეს უძრავადნენ მის უცნაურ საქციელს, მაგრამ გამოცდილი ამბობდნენ, რა მოეთხოვება კეკეი შარაშის, ერთი სოფელში აღზრდილი „შიშტიტუქა“ თავადიყო.

მეორე ბიოლა, ეს უკვე ბესას უმცროსი ძმის, დუტუს ცოლი იყო, მინადორა, ფალავას ქალი. ხაერთი კი შინაურებიც და გარეულებიც გრძელი სახელის მაგერად შემოკლებით მინას ეძახდნენ.

ღამაში ქალი იყო, კოპწია, უყვარდა კობტა ჩაცმა-დახურვა. თან მეტად ზრდილობიანი და მომხიბლელი, ქალი იყო, მაგრამ რატომღაც თავის ოთახიდან იშვიათად გამოდიოდა. თუ ძალიან საპატრო სტუმრები არ მოუვიდოდათ ოჯახში, ისე თავის ოთახიდან ფეხს არ გამოდგამდა და ამის გამო ხშირად უსიამოვნებას შემთხვევით ქმრისაგან. სადმე წასვლაც ან ნათესავებში, ფალავებში, მაგალითად, ან რაიმე დღესასწაულზე, თუ არ დიდის გამოჩინებით არ უყვარდა: უთოოდ საუკეთესო კაბა უნდა ცმოდა, საუკეთესო ცხენი და საქალო უნაგირი, ევროპული სედლო, ძვირფასად მოქარგულის ასლით (ოქთალოის ზემოთ ცხენის გავაზე გადასაფარებელი ქსოვლი) ჰქონოდა, თან კარგა ძალი ამაღაც უნდა ხელობდა თავის ქმრის წყნად მოძოლობით, ადგილობრივი აზნაურები: ბარკალაურები, შავდები, და ასე გამოხეულობდნენ. არც თუ დიდი მეოჯახე იყო, მაგრამ მუდამ ჰყავდა მეოჯახობაში დახელობებული ვინმე ხანში შესული დედაცა და ის იყო ღერძი ოჯახისა. თვითონ მხოლოდ განკარგულებას იძლეოდა.

შვილი ერთი ჰყავდათ ორივე ცოლ-ქმარს, უღამაზესი გოგონა, სახელად პარტყუნია. ეს დედის შვირ საალაურად შერქმეული სახელი იყო, მეგრული სიტყვებიდან გამოშინაოდა. აი ამ შვილის დიდი სიყვარული ჰქონდა, თავიდან არ იშორებდა, სულ თავზე დატრიალებდა და ამის გამო, როგორც ყველა დედის კაბასთან მიკვლეული ბავშვი, ისიც დედის ერთა, საბოლოოდ გამოვიდა სახით მშვენიერი, მაგრამ მეტად განხიზღებული და საკუთარ ნებისყოფას მოკლებული ადამიანი. მაინცდამაინც მინამ პარტყუნისა იმ დროს სათავადაზნაურო პირობების მიხედვით ბრწყინვალე დათბოვება მოუწყო. მიათხოვა ისევე დადიანს, ზუგდიდის მაზრის, წალენჯიხელ დიდად შეძლებულ დიმიტრი დადიანის ვაჟს ბაჟუს.

მე მახსოვს მათი ჯვარისწერა და დიდი ქორწილი იმ დროსდა მიხედვით. პირველად ენახე ჩვენდური მაშინდელი დროის ნადიმი. სამ დღეს გაგრძელდა, შეგნოდა დუტუს დიდი ოდის ფართო დარბაზს უცხო სტუმრები, ჩამოსული იმერეთიდან, აფხაზეთიდან გურიიდან. იყო საუცხოო სიმღერები, ცეკვა და ქართული ჰუმორისტული სიტყვითა თანამი.

პარტყუნის ქმარიც ბაჟუ ჩამოსახლა ბერთემს, თუმცა თავისი მშვენიერი მამული წალენჯიხაში არ მიუტოვებია და მთელი ოჯახი მორიგისით ხან ბერთემს ცხოვრობდა და ხან წალენჯიხას. ასე რომ ამ ოჯახის ცხოვრება მშვიდად და უღრუბლოდ მიმდინარეობდა, საწყენად ის ჰქონდათ, რომ პარტყუნის შვილი არ გაუჩნდა და დიდალი შეძლება ნათავად ვეღარად და საბოლოოდ, მაგრამ ცხოვრება მაინც აუშვრევლად მიმდინარეობდა, სანამ თვითონ დუტუს, შედარებით ახალგაზრდა, ფილტვების ანთებით არ გარდაიცვალა.

მას შემდეგ მინაც ლოკიდან ჩავარდა და ცუდმა ავადმყოფობამ, წყალმანკმა, ბოლო მოუღო. დუტუს დამარხავზეც დიდი ტირილი იყო მოწყობილი, მრავალი სტუმრებით, მოზარეებით და ქალების მეგრული მოთქმით აკვნესებული.

ყველა ეს ამბავი „ტაბაქოა რაზასავით“ გულს მანდებოდა უკვე ყრმობაში შესულს და მაცნობდა ადგილობრივი ზნე-ჩვეულებებს.

მესამე ბიოლა იყო მიქელაძის ქალი, ნასა. ეს სულ სხვა ტიპის ადამიანი იყო. უდრეკი ხასიათის, დიდი ნიჭიანობის პატრონი და უყვარდა მზრატელსა. ყველაზე ირიდებოდნენ და ანკარაშს უწევდნენ. დიდი პატივმოყვარე ქალი იყო და სამაზრო ქლაქიდან ბერთემისკენ ისე არ დაიძვრებოდნენ მაზრის უფროსი, მომრიგებელი მოსამართლე ან პოლიციის ბოქაული, რომ ნასასთან არ გამოეფლათ და იქ სტუმარიმოყვარე მასპინძლის გულუხვობა არ განეცდიათ.

თვითონ ნასა კარგი ახოვანი მოყვანილობის და მწყაზრია, მაგრამ ცოტა მკაცრი სახის პატრონი იყო და მისი ქმარი სამსონი, აი ის რომელსაც მომრიგებელი მოსამართლე ბერთემ „სუტიაგას“ ეძახდა, ერთი ჩია კაცი იყო და თავის ცოლთან ისე გამოიყურებოდა, როგორც ერთი გინწი მისი შინაური მხლევლთაგანი.

ნასამ აკი არ დაუფასა ქმრობა და მთელი მისი მამული და შეძლება ოფიციალურად თავის თავზე დამატკივინა, ასე რომ ბერთემში ეხლა სამომ მამულში ნასა გამოდიოდა ერთ-ერთ მ-მედიან უწევდნენ. ნასამ დიდხანს იყოცხლა. მოუსწრო 1905 წლის რევოლუციამ და თავის სახლ-კარიდან გაძევებული, თავის ქმრის სიკვდილის შემდეგ, რომელიც მისი ერთგული გლეხის სახლში გარდაიცვალა თითქმის სრულიად გაღარიბებული და უპატრონი.

შვილი არა ჰყავდა. შვილობილად აყვანილი ჰყავდა თავისი ძმისწული კიტუ მიქელაძე, მშვენიერი და სახიერი ვაჟიკი, მაგრამ ჯერ კიდევ ნასას და სამსონის სიცოცხლეში რომელიც თემობაზე ცხენმა გადმოაგდო და მოკვდა.

ახლა კიდევ ერთი ბიოლა, სოფო, მიქაძის ქალი, სამსონის ძმის დავითის მეუღლე. ესეც

ლამაში და ცოცხალი ადამიანი. ჩემი ნათლია იყო და მისგან, როცა ბერთემს ჩაედილი, დიდად ვიყავ განებერებული.

მხოლოდ საქმე ის არის, რომ მე ჩემი ნათლობაც მასსოვს, რადგან 4 წლის ვიყავი, როცა მონათლეს.

ძველ დროს მშობლები საერთოდ იპარავდნენ თავიანთი შვილების წლოვანებას და დაბადების თარიღს ყოველთვის მოგვიანად ანიშვინებდნენ ადგილობრივ მღვდლებს. ეს იმისათვის, რომ სასწავლებელში მიღების დროს ასაკს მიღებაზე არ დაბრკოლებინა მოსწავლე. მაგრამ მამაჩემს ამისთანა სიტყვე არ დაიკრებია და ამიტომ მეტრიკაში დაბადების თარიღად მიწერია 1874 წ. და ნათლობისა კიდევ 1878 წ.

ნათლობა ასე მასსოვს: საღამო ხანი იყო. ბიძია დუტუს კარის გელესიაზე ხალხი შეკრებილიყო. მეც წამოყვანეს და სანთლებით გაჩაღებულ ტაძარში მოვხვდი. ამბიონთან ემბაზი დგდა, ის დიდი ჭურჭელი, სადაც მოსანათლავი ბავშვი უნდა ჩაუშვან. მასსოვს ჩემმა მორდუმ, ნიკოლოზმა ზარელუამ შემოიტანა კოჩით წყალი და ემბაზში ჩაუშვა. ეტყობა ცივი წყალი იყო, რადგანაც შემდეგ დიდი თუნგით აორთქლებული ცხელი წყალი ჩაასხა და ამით შეაზავა ადამიანის სხეულსათვის ადვილად ასატანი სითხე.

მომიკდეს ხელი ბიკოლა სოფიომ და გიორგი წულუკიძემ, დღიჩემის მამა, ესეც თურმე ჩემი ნათლია იყო. მიმიყვანეს ემბაზთან და ძიძამ ტანისამოსი გახადა, მღვდელმა რაღაც წყალოცა, გერონ ჯვარცხ გამძოსხსა და შემდეგ წყალში ჩამიშვა. ნელთბილი წყალი მიამა და ქვეშადალა და დავიწყე. მაგრამ მამამ შემაჩერა და მიბრძანა, რომ მღვდლისათვის ყური დამეგდო და რასაც ის მეტყობდა, შემესრულებინა. მეც ასე მოვქეცი. მღვდელმა კიდევ რაღაც ლოცვები აღავლინა. შემდეგ სახეზე და ხელზე ჯვარის სახედ წამცხო ნელსაცხებლად წოდებული ზეთი — მირონი, შემდეგ ამომიყვანა ემბაზიდან და ნათლიებს გადაცა. იმათ ტანთ ჩამაცვეს და მღვდლის წინამძღოლობით სამჯერ შემომატარეს ემბაზის გარშემო.

ყველაფერი ეს ძალიან მართობდა, მაგრამ უეცრად მღვდელმა ხელი დამავლო და გელესიის საკუთრებელში შემიყვანა. იქ ძალზე ნელყოდა, მღვდელმა ხელი გამიშვა და მარტო დამტოვა. აი აქ კი ვეღარ შევიტენი კარგ გუნებაზე და თითქო მორიდებით, მაგრამ მაინც ზღუტუნნი მოვრთე. ამ მდგომარეობიდან ისევ მღვდელმა გამომიყვანა, კელავ სინათლიან ტაძარში მომავედრა და მეც... აღდარმა გადაიღო და საცქილწამბარმა, ხალხის დანახვაზე თითქო ღიმილი მოვიხდომე, მხოლოდ ლეკვებზე მსგეოლი კურცხლები მაინც მცვიყოდა. ამის დანახვაზე მომეჩრდა ძიძა და „უი, უი, შენ გენაცვალოს!“ ძაბილით ცრემლები მომზოცა. ირგვლივ კი ყველანი ხარხარებდნენ, ხელში აგყავდი და განსაკუთრებით ქალბი პირღაბი ტუჩებში მკოცნიდნენ.

ოო. რა შემეზარა მაშინ ეს ტუჩებში კოცნა და დიდხანს ვარიდებდი ტუჩებს, როდესაც შემდეგში ვინმე ქალი მოინდომებდა ჩემს მოალერსებას და კოცნას.

ეს მანამ... სანამ მე თვითონ კარგა არ წამოვიჩიტიე. მაგრამ წამოკითხველს რად სჭირდება ამის ახსნა-განმარტება.

ბიკოლა სოფიომ დიდხანს იცოცხლა ბედნიერად თავის კეთილ ქმართან დავითთან, მაგრამ შეილი არც იმას ჰყოლია. მანაც შევიდა ერთი მისი მონათესავე ქალი, სახელად შუშუ აიყვანა. ესეც რომ დაქალდა, გათხოვდა, მაგრამ არც ამას ჰყოლია შეილი, ისე გარდაიცვალა.

ამეგვარად, ბერთემელი დადიანების როგორც იტყვიან „ნატისუსალი“ აღარ არსებობს.

ამჟამად იქ არც ერთი ბერთემელი დადიანი არ ცხოვრობს. თუმცა, გამოვტყუილვარ, ძალიან მიზიდავს ბერთემს ჩაბრუნება. კარგი იყო ჩემი უქანასკნელი დღეები იქ გამეტარებინა, იქ, მამაჩემის საფლავის ახლოს და მეც იქ დამეხრულებიყავ, მაგრამ ეს, ვატყობ, რომ განუხორციელებელი ოცნებაა... „მიზნოთა გამო სხვისა და სხვისა“.

აქ არ შემოიძლიან არ გაეცხნეოთ ერთი ჩემი დანაწერი 55 წ. ჩემს დღიურში. თითქო ჩემი ცხოვრების ერთგვარი შეჯამება გამეტყუებია (ნაუტბათეად)...

15

მოწყაეს დღიურიდან ამონაწერი:

„ერთხელ თაყუნას ვუთხარი... ეს იყო მაშინ, როდესაც მე რესპუბლიკის თეატრების გამგედ გამახურობდი განათლების კომისარიატში და ჩემი „უბედური რუსიც“ ახალი გამოსული იყო.

ვუთხარი: ბედნიერი კაცი ვარ-მეთქი!

ერთი აღმაცერად შემომხედა. ჩემთვის არ უთქვამს, მაგრამ უთუოდ გაიფიქრა: რა გულუბრევილი კაცი ყოფილა ეს შალვა. როგორ პრემიტულიად აზროვნებსო. მე კი ზნეობით ასე მომმართა: „მართალი ხარ, შალვა, შენც შენი ბედნიერება სხვის „უბედურებაზე“ ააშენეო. მიცხვდი, რომ ჩემს რომანზე ლაპარაკობდა“.

მე მაინც მის შემდეგაც ჩემი თავი ბედნიერ კაცად მიმაჩნია.

რა არის ბედნიერება?

უთუოდ ის, რომ დარწმუნდე — ტყუილა არ გიცხოვრია ამ ქვეყანაზე, ბევრს არა, მაგრამ ცოტა რასმე მაინც შენც აკეთებდი ხალხის სასარგებლოდ და ეს დაგეთხდა.

თან... პირადად შენ დიდხანს გაქვლ და ღიზიკურად ჯანმრთელი კაცი იყავ. ნუ დავმალავთ ამ მონატეველ მაინც: ჩემი საერთოდ მოკრძალებული ცხოვრებიდანაც კი ბევრი სიამოვნება მიმიღია. ამეგვარად, როგორც ამ დანაწერის გადაკითხვის შემდეგ დაინახეთ, არ ვიყავ მთლად უბედური კაცი, მაგრამ სჯობია, რომ ვთქვა „უბედო“-მეთქი.

„ბედი“ თითქო მწყალობდა და... გამიტანა, ტბილ სიბერეს მიმალწევინა.
დღეს მოურიდებლად შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ერთ მაჩვენებელ კაცად მეც ვითვ-
ლები და არ ვტარებახებო — ჩემი სამშობლოს საზღვარიტითაც გვარიანი სახელი მაქვს მოპოებული.
რალა თქმა უნდა, დიდ ბრწყინვალე ფარსკვლავად არ ვანათებ, მაგრამ პატარა ლამაზონად
შაინც შევიმჩნევი.

ჩვენი პარტიისა და მთავრობისაგან მოალერსებული ვარ და ხალხი ხომ — არც ამას ვტრა-
ზახბო — სადაც კი გამოვჩნდები შეკრებულებაში და სიტყვით გამოვდივარ, დამსწრეებს პირზე
ღიმილი დაკრთის...

ეს ჩემი ბედნიერება!

ეტყობა გუყვარვარ.

თუმცა ჩვენი ხალხის სიყვარულს კარგა ხანია ვგრძნობ. განა რა გავაკეთე ისეთი? შეგნებული
მაქვს, რომ მეტის და უკეთესის გაკეთება შემეძლო, მაგრამ ესეც ვიცი, რომ ეს „ჩემდამი სიყ-
ვარული“ ჩვენ ხალხს მისი მალადი, ნიჭიერი შუბლის და მისი მეტად ფაოთო გულის ჰეობებით
მოსდის და... მეც აქ ვუმღებო.

მხოლოდ აი, როდესაც პირადად მე ფიზიკურად სრულიად დაჩუმდები, ესეც ვიცი, რომ
ჩვენს ქვეყანაში ერთხელ კიდევ შევიტან აფორიაქებას: — სად დავმარბოთ...

„ბერთეში, ბერთეში!“ — გაიძახის ჩემი მკვდარი გული. მაგრამ ამას მკვდარს კი არა, ცოც-
ხალსაც არ დამიჯერებდნენ.

ამხანაგები კი განავრძობენ: „როგორ დავმარბოთ, პირველი გამოსათხოვარი სიტყვა
ვინა თქვენს?“ და სხვ.

მაშინ ვინმე გაიხსენებს და იტყვის — რა დასანანია, რომ შალვა აღარა გყავს. თორემ ჩე-
ნი (მწერლების) პრეზიდენტის დაკინებით მუდამ შალვა იყო ჩვენ მიცვალბულთა დასაფლავე-
ბაზე სიტყვის წარმოთქმულად განკუთვნილი...

პა, პა! (ეს მე ვიცინი!)

ვიცი, რომ კარგად იტყოდა!

არა, ყმაწვილებო, არა! არ გამადლით ჩემს სიტყვებს, ზოგჯერ ესეთ შემთხვევებში თქვენი
დაძალებითაც წარმოთქმულს.

თქვენ მუდამ გეზარბოდათ მიცვალბულზე სიტყვის წარმოთქმა.

გასაგება!

მე კი... სიტყვები არ მინდა, მაგრამ რაკი ვიცი, რომ ილაპარაკებთ...

ილაპარაკეთ!

16

ახლა ერთი სათავილო ჩვეულება მინდა გავიხსენო, რომელსაც სამეგრელოში ჩენი ყრმობისას
შევესწარი. მხოლოდ ახლა — „მადლობა ღმერთს!“ — ეს ჩვეულება ძირიან ფესვიანად აღმოფხვრი-
ლია ჩემს მშობლიურ კუთხეში.

ეს არის გასული საუკუნის 80—90-იან წლებში კარგა გაყრცელებული ცხენის ქურდობა.
ბევრი მისდევდა ამ „ხელობას“, დიდი, პატარა, განსაკუთრებით თავდაზნაურების წირადან და
მისი ამყლი გლეზობაც. ზოგი დიდი თავადი მფარველობდა კიდევ ქურდებს და მთელ თავის
გავლენას ხმარობდა, რომ ჩაეარდნო და მანაშევე დაეხსნა სასჯელისაგან ეს კიდევ უფრო იმი-
ტომ, რომ ცხენის ქურდობა შემოსავლიანი იყო. აფხაზეთში მომარული ცხენი ქ ხოწში „არმაგად“
იყიდებოდა, და ზოგჯერ უფრო შორსაც. მაგ., ზემო იმერეთში, ზესტაფონში „არმაგი“ ამ შემ-
თხვევაში უდრის „ლეგალურს“, თუმცა ესეთ არმაგებს ზოგჯერ ყალბი მოწმობებიც თანა ჰქონდა
დაყოლილი.

როგორც ვთქვით, იმ დროს ცხენის ქურდობა ძალიან გავრცელებული იყო სამეგრელოში და
ამ ლეგალურად მოჩვენებულ „ხელობასაც“ ჰქონდა თავისი წესები. მაგ., ქურდი ცხენს თავის
სოფელში ან მის ახლომახლო არ მოიპარავდა, არც თუ ვინმე გამოჩენილ პიროვნების ცხენებს
გაეკარებოდა. ეს სირცხვილი იყო, რადგან ცხენის მოპარვა ქურდ ბატყაობად კი არ მოაჩნდათ,
ეს მათის წარმოდგენით ვაკაცური საქმე იყო და ყოველი ცხეთი საქციელი თათქოს გმირული
ქმედობისა და პოეტურ სამოსელში იყო გახვეული. ცნობილ მწერალს ჟიარალს (თათარი-
შვილს), „მამულეის“ განთქმულ ავტორს, აქვს სამეგრელოს ცხოვრებიდან ცხენის ქურდობი-
სადმი მიძღვნილი დიდი რომანი და... ერთ დროს სამეგრელოში ბევრი ემღეროდა ჟიარალს. სა-
ჯაროდ „გამოგავტენა“, მაგრამ მას კი არ უყვირებოდნენ, რომ ეს მახინჯი მოღვენა მეკ-
რელების სახსიათო თვისება კი არ იყო, არამედ გამომდინარეობდა სამეგრელოში არსებულ იმ
დროის პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიური მდგომარეობიდან.

მე კი ერთხელ, ჩემი სიჭაბუკის დროს, დავესწარი დიდ ეზოში მშვენიერ ცაცხეს. ძირას
(„ზაფხულში, რასაკვირვლია), დარბაისელ აზნაურთა საუბარს, სადაც სხვათა შორის ცხენი



ქურდობაზე ჩამოვარდა ლაპარაკი. მართალია, იმ დროს უკვე გადავარდნილი იყო ეს ჩვეულება. მაგრამ უნდა მოგესმინათ, როგორის აღფრთოვანებით და შთაგონებით ლაპარაკობდნენ ამ მოვლენაზე... განსაკუთრებით ერთი ზორბა, კარგა ჩასუტებული აზნაური, სახელად კვიტინია, ამ კაცს ნათლობის სახელზე ჰქონდა: ალექსი. მაგრამ საზოგადო საქართველოში და განსაკუთრებით სამეგრელოში ხომ ავტარ ახლამდე უფრო ამ შერტყეული სახელით იცნობდნენ ერთიმეორეს.

მან, ამ კვიტინიამ, ბევრი საოცარი შემთხვევა გაიხსენა ცხენიანარია ადამიანების ცხოვრებიდან, ბევრი სასაცილოც, ბევრი ჩაყარდნის ამბებიც. მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ ყველა ამ ამბებში ის მეტ ყურადღებას საქმის გაქაყურ მხარეს აქცევდა, სახიფათო მდგომარეობიდან მათ მიერ თავის დაღწევის და სხვ.

გწუხვარ, რომ გაგანილი ეპიზოდები მაშინვე არ ჩავიწერე ჩემ „საკუთნაოში“. ახლა უკვე გამომქარდა ხსოვნიდან. საგულისხმო კი იყო.

რადღა თქმა უნდა, ცხენიანარიებს სდევნიდა მაშინდელი პოლიცია, მაგრამ სოფლის მოსახლეობა ყოველთვის ცდილობდა, რომ შემჩნეული პიროვნებები არასოდეს არ გამომჟღავნებულყვნენ და თუ სოფელში საიდანმე მოპარული ცხენი აღმოჩნდებოდა, მას პატრონი ვეღარ ცნობდა, რადგან პირველი დადი (ტავრო) ყოველთვის ახლად იყო მეორე დადის დაკრით შეცვლილი და გადასწორებული. ასე რომ ნამდევ პატრონის ხშარად უჭირდა იმის დამტკიცება, რომ ცხენი მისი საკუთრება იყო და მისი ოჯახიდან მოპარული. ცხენიანარიები კი, ზოგი განსაკუთრებით, ისე იყვნენ დახელოვნებულები, რომ ნაცნობების კი არა, უფრო შორეულ მეპატრონეთა ცხენების ნაკვალევსაც კი არჩევდნენ და გამოიცნობდნენ — ეს ამა და ამ კაცის ცხენის ნაკვალევია.

ასე რომ ცხენის ქურდობა და ამ ნაქურდალის „აღებ-მიცემა“, თუ შეიძლება ესე ითქვას, ძალიან გავრცელებული იყო. მაგრამ ქურდ-ბაცაცობა კი მოსახლეობაგან ძალზე იღვწებოდა. ქათმის თუ ყველის ქურდს, თუნდა ხილისაც... „თხაპარია მეგრელი“ — ეს უფრო დაციხვით და დამამიცრებელი სახელწოდება მეზობლების მიერ შერტყეული. ჰოდა, ესეთ მეწვრიანად ქურდს სოფელში არ გააჰყავნებდნენ. ასეთი ქურდობა მეტად საძრახისი იყო და ესეთ „სულ-წასაღებს“ სოფელი (მშობლები და სხვა მახლობლები) თვითონა სჯიდნენ. ასე რომ, რადესაც სამეგრელოში დრომოჰმულ ქურდობაზე გვაქვს ლაპარაკი, მხოლოდ და მხოლოდ ცხენიანარიობა უნდა გიგულისხმობთ, რადგანაც, როგორც ზევით ვოიხსენიე, ეს გაქაყურ საქმედ მიაჩნდათ.

უბედურება კიდევ ის იყო იმ დროის სამეგრელოსათვის, რომ ხალხი სწავლას არ ეტანებოდა. უმცირესისა და ცრუმორწმუნეობის სიბნელით იყო ხალხი მოცული. არც თუ სკოლები იყო სოფლებში, თუ არც ვინაგარიშებთ ესრეთწოდებულს სამრევლო სკოლებს, ისიც მხოლოდ მეტყნა-მეტე საუყუნის ოთხმოციან წლებში შემოღებულს. მაგრამ ეს სკოლებიც თავის სიმაღლეზე ვერ ღვდა და ბავშვები ქართულ წერა-კითხვას თუ ითვისებდნენ, ისიც გაჭირვებით, უფრო საეკლესიო ლოცებებს ზეპირობდნენ, და სკოლიდან გამოსვლის შემდეგ აქა-იქ „მამაო ჩვენო“ თუ ასსოვდათ.

არც თავად-აზნაურთა წრე მისდევდა სწავლა-განათლებას. იშვიათად. უფრო სამღვდელეობებს გაეჭიბა სწავლობდნენ ჯერ სასულიერო სასწავლებელში (მარტვილსა თუ ახალსენაკში) და შემდეგ თბილისის სემინარიაში, ისიც აქა-იქ. მხოლოდ ეს კია: ამათგან შემდეგში უმეტესს ნაწილად რევოლუციონერებისა და პოლიტიკურ მოღვაწეთა კადრები იქმნებოდა.

მარტო ერთი მიზა ცხაკაიას დასახელება რად ღირს.

მე კი, როდესაც ბერთემში ვცხოვრობდი, ყმაწვილობიდან უფრო გლეხების ბავშვებში გავერე და მათგან შევიძინე ტოლ-ამხანაგები. სამწუხაროდ მათი უმეტესობა ცოცხალი აღარ არის. ჩემ ხანამდე თითქმის ვერც ერთმა ვეღარ მოაღწია, მაგრამ ჩემს ხსოვნაში ისინი მაინც დაუფრწყრბად დარჩნენ, განსაკუთრებით ივაკი კვატიძე, ერი ბაღათურია, ჯოტი ხუბუნია, თადა გვაძაბია, ერთი-ორი კიდევ როგაეთა ოჯახებიდან და მღვდლის შვილები ევტროპი და თეოდიმე როგაეები.

ამათთან მითამაშვია, მიზურთავნია, მიჭიდავნია, სირბილის შეჯიბრში მიმიღია მონაწილეობა, უხუმრიათ და მიხუმრნია, აგრეთვე ზოგჯერ მათ უამხანაგო ჩემთვის რაიმე უცნაური ზღაპარი ან მათ მიერ შეთხზული სათვგავდასავლო რამ და ჩემთვისაც უთხოვნიათ, რომ მათთვის რაიმე მეამბო ან წამეკითხა „დღდა ენიდან“ თუ „ბუნების კარიდან“.

ასე რომ ერთიმეორეში მჭიდრო მეგობრობა გავვიჩაღებია და ეს დრო ჩემთვის ერთგვარი ნითოლოგიურ მოგვლას წარმოადგენს თითქმის მიზნედილის, დაუჯერებელს, მაგრამ რეალურ საფუძველზე კი დამყარებულს.

შემოდასახელებულთაგანს ზოგიერთს მე ვასწავლე ქართული წერა-კითხვა. ეს მას შემდეგ, რაც მე ცოტა უფრო წამოვიზარდე და მათი ერთგვარი მადლობაც დავიწახურე. ამისათვის ჩემს ოჯახში მოსული სტუმრები მაქებდნენ და მაშინვეუბდნენ: ეს გულს უხაროდა, მაგრამ გარკვევით მახსოვს, ამისათვის თავი არ მომიწონებია და ჩემი პიროვნება თითქმის კულტურტრეგერად არასოდეს არ წარმომიდგენია.



ისე კი ზოგჯერ დადილი მახლობელი გლეხების ქოხებსა თუ უფრო მოხდენილად აშენებულ ესტრუქტურებულ „პიტაფიცარა“ სახლში და საერთოდ თითქმის უნებლიეთ ვეცნობოდმარაგებოდა კარ-მიდამოს.

ერთ დროს, ისეაწვევლისას, ერთი უხერო ლექსიც კი ვუძღვენი ასეთ მოსახლეობას. მახსოვს, ასე იწყებოდა:

ხრჩოლავს კვამლი, ბეჭუტავს ცეცხლი
მიქელისა დაბალ სახლში...“

ესადა, ეს ნაწარმოები უფრო რაფ. ერისთავის პანგებით იყო მონაბერი.

ძალიან ღარიბულად ცხოვრობდნენ. ხარ-კამეჩი იშვიათად თუ ჰყავდა რომელიმე მთვანს, ყანებს ერთმეორეში ნათხოვარი ხარებითა და სახნისით თუ ხნავდნენ, ძროხებიც არ გააწნდათ. რძესა და რძის ნაწარმს: ყველს, მაწონს, ნაღულს და სხვ. ძალიან ეტანებოდნენ, მაგრამ ამისათვის თითქმის უმეტესობას თხები ჰყავდა და ამითი გადიოდნენ იოლას, მათი სადილი თუ ვახშამი კი უფრო მოხარშულ ლობიოსა და სქელ კეცის მჭიდრსაგან შედგებოდა და „ლექტერისაგან“ — ეს იყო კანფხალი მწინლად ჩადებული, დამწარული, და ამითი ამოიყარავდნენ კუქს. რძე და ფაფა კი უფრო ბავშვებისათვის იყო განკუთვნილი. ღვინოს არ ეწყობოდნენ, რადგან იმკამალ ვენახები არა ჰქონდათ, ობა და ფილოქსერამ გაანადგურა თურმე. აქა-იქ მაღლარი იზაბელას ვაზი ხეროზდა, როგორც უფრო მაკავი ჯიში და მისი ღვინო ჰქონდათ აქა-იქ, მაგრამ ყველას მაინც მაინც არ მოეპოვებოდა.

სამაგიეროდ ს. ბერთეს ორი მდინარე ჩამოუდის, ერთი კარგა მოზრდილი, ლაყვარდვანი ტეხური და მეორე უფრო მომცრო, გურძენია. ეს უკანასკნელი უფრო ხშირად მღვრიე იყო, რადგანაც მის სათავეში უფრო ხშირად წვიმდა ხოლმე და ამის გამო დიდი მომატებაც იცოდა. ზოგჯერ დაბლობში დანებს გადაუვლიდა და ნათესს წალცხდა ხოლმე, სამაგიეროდ მისი ნალექი დიდად ანაყოფიერებდა საყანებს.

და აი ამ ორ მდინარეში კარგა ძალი თევზი იჭირებოდა. იყვნენ ისეთი გლეხები, რომლებიც ამ თევზაობაზე იყვნენ გადაყვლილნი და თავიანთი კვების საქმეს ამით იმსუბუქებდნენ, მაგრამ ყანის მუშაობაშიაც ყოჩაღები იყვნენ. სააღდგომოდ, მარტში, აპრილში, ბევრს თავიანთი ყანები სიმინდით დათესილი ჰქონდათ. სათესურად ჩემსობას ბერთეში სიმინდის გარდა სხვა არაფერს არ ხმარობდნენ, აღარც ღმოს, აღარც ფეტვს. ღმომ იშოვებოდა, მაგრამ იშვიათად, ისიც თავადების ოჯახში. სხვაგან ღმოსილობის მაგიერად სიმინდის ფეკლის ღმოს შეექცეოდნენ. ფეტვის ნამცხვარს მე ბავშვობაში გზღმებივართ ესტრუქტურებულ „ქუმუ“-ს, მაგრამ ეს უფრო ჩემი ძიძის სახლში და მამიდასას ზანძაში.

ოო, ძიძასთან სულ სხვა ამბავი იყო. უთუოდ ჩემი და ჩემიანების წვევის გამო. ჩემი ძიძა და მორღუ სხვა სოფელში ეხსალნენ. მაშინდელს უფალიკარში და ჩვენი სტუმრობა იყო ზეიმობა და ზადიკობა, დიდი სტუმრანობა. ჩვენ გარდა იკრიბებოდნენ ყველა მეზობლები ჩემი მორღუსი, განსაკუთრებით მისი მოვარეები. სიმღერა, ცეცვა, მხიარულება იყო განაღებული. სუფრა ხომ სავსე იყო ნაირ-ნაირი სანაწარმებით. აი ფეტვის ნამცხვარი პირველად იქ მასსოვს. თაღლიმ მოზეული ფეტვის ნაფუკავი, მგონი მოხარშული და არა გამოცხობილი, მეტად გემრიელი იყო და ბავშვს ტკბილეულის ტყაბა მახარებდა.

ამგვარად მე ბავშვობაში თითქმის კარგა შეეჩვიე სოფლურ, პრიმიტიულ ცხოვრებას და ერთ დროს მე თვითონ მიწის დამუშავებასაც მოვკიდე ხელი. ჩვენს ეზოში საბოსტნე და საყვავილე ადგილი მივიჩნიე, მე თვითონ დაგებარე და თოხით გაეფხვებოდა კვლებად ამოყვანილი დასათესი თუ დასარგავი ადგილები.

11 — 12 წლის ვიქნებოდი, როდესაც ამ მებოსტნეობას შევუდექი, მაგრამ მარტო მე რას გავაწყობდი და აი ჩემი ზეგონი დასახელებული ძმა-ბიჭები მეხმარებოდნენ, განსაკუთრებით უფრო მუარეს საქმის კეთებაში: ნაკელის მოტანა ურიკებით, სარწყავი წყლის მოზიდვა სარწყულებით და სხვ.

მე კი დიდად მოხიზლული ვიყავ მათი ყანების დამუშავებით და განსაკუთრებით მიყვარდა სიმინდის თოხნის დროს მათი ნაღური სიმღერები, ყველაზე უფრო მათი „ოლია“. ოლია ხომ ჩვენის მითოლოგიით მიწის ღმერთი ყოფილა და ეს გუნდური სიმღერა თუ გალობა, უფრო გალობა ჩემის ფიქრით, ამ ღმერთის პიში უნდა იყოს.

რა საწყუხაროა, რომ ჯერჯერობით არც ერთს ჩვენს ნიჭიერ კომპოზიტორს არ გამოუყენებია ეს მღვდელ პანკი თავის ნაწარმოებში, როგორც ლექსმთქვი რომელიმე შრომის პროცესისა.

და აი 12 წლის მოზრდილი ყმაწვილი (ჩასკვნილი და ჩამკერვებული არ ვიყავ, მაგრამ კარგა მაღალი ვიყავ, „გავინგილებული“) ვეწოდი მხოლოდ მიწის მუშაობას და სხვა ყოველივეს თითქმის ჩამოვტოვებული ვიყავ: გონებრივი სამუშაო, წიგნი, სწავლა!

სწავლაზე აქაც უნდა ვთქვა ის, რაც რამდენჯერმე მილიარდია საჯაროდ:

სრულიად უსწავლელი კაცი ვარ!

ე. ი. არ მიმიღია არავითარი სისტემატური სწავლა-განათლება და არც არასოდეს არავითარ სკოლაში არ ყოფილვარ...

პა, პა!

აქ მასხენდება ჩვენი ნიჭიერი პოეტის კარლო კალაძის ნაწახილევი. ის ხომ ცოტა კვამატიათა და გახსენების დროს ყოველთვის გვიამბობს ხოლმე შემდეგ ეპიზოდს:

„ერთხელ რომელიღაც საღამოზე მწერლები ვიყავით მიწვეული და ჩვენ შორის გვერიგენ — გრიშაშვილი, ქუჩიშვილი და დადინი. გამოვიდა შალვა და სხვა თავის ნაწერების წაკითხვის დროს ესეც მოიხსენია, „მე სრულიად უსწავლელი კაცი ვარ“. შემდეგ გამოვიდა ქუჩიშვილი და ამანაც თავისი მქუხარე ლექსების წაკითხვის შემდეგ განაცხადა, რომ უსწავლელი კაცია. ბოლოს გამოვიდა გრიშაშვილი და ამანაც არ გაურია თავის ნაწერებში სიტყვა: „უსწავლელი ვარო! და-ნარჩები მწერლები შევწუხდით: რას ჩად-ან ეს ყაზილარები, ხალხს სწავლით აღსაყვად ამამინებად მიგანწივართ, ბრძენთა უბრძნეებად, ფეოდალთაგან და ესენი კი თითქო ტრაპაზობენ: არ მისწავლია, არ მისწავლია, სრულიად უსწავლელი ვართო. რას იტყვის ხალხი? კაცი, ეს აღამინებები ჩვენ მწერლებად მიგვანჩნია, ზოგიერთი მათგანი თვალსაჩინოდაც, ესენი კი რას ამზობენ, ან როგორია ამის მოსმენა ახალგაზრდობისათვის? ხომ იფიქრებს ახალგაზრდობა, რომ სწავლა არაფერი საძირო არ ყოფილაო“ და სხვ.

მე პირადად 4 წლის ვიყავ, რომ წიგნიერი გავხდი და ისიც შინაობაში. თუ როგორ მოხდა ჩემი პირველი გაცნობა ქართული ანბანისა, ეს მე მრავალჯერ მაქვს ნათქვამიც და დაწერილიც, ისე რომ ამაზე აქ სიტყვას აღარ გავაგრძელებ.

არითმეტიკა კი გამაცნო ს. ბერთეშვილი ათონის ქართულ მონასტრიდან ჩამოსულმა ახალგაზრდა ბერმა ჭანტუაშვილმა. ის ბიძაჩემს ბესოს შვილს უნათლავდა და ჩვენს ოჯახთან დაახლოებული იყო. რომ შემატყო, არითმეტიკასთან მწყურადად ვიყავი, გამაცნო მისი ოთხივე მოქმედება, მაგრამ უნდა გამოვტყდე, რომ შემდეგში ვერ გავამართლე მისი იმედები და დღესაც ნაწევრების დაყოფა-გამრავლება ძალიან მიძნელდება.

ინგლისელი მწერალი ჯერომ-ჯერომი ამბობს, ბავშვობისას ჩვენ დღად გვაწუხებს ზოგიერთი საგნის შეთვისება თუ ათვისება, განსაკუთრებით გრამატიკისა და არითმეტიკისაო, მაგრამ რომ წამოვიზრდებით, დღეები გავხდებით, მაშინ ეგვრძნობოთ მათ სარგებლობასაო.

ეს მართალია, მაგრამ მე, განსაკუთრებით არითმეტიკა, არასოდეს არ გამომდგომია ისე, რომ უმისოდ საძირობა არა მქონოდა.

ეს უთუოდ იმიტომ, რომ დიდი პრაქტიკის კაცი არ ვიყავი. პა, პა! ბოლოსდაბოლოს მთელი ჩემი დღენი ჩიტვით ვცხოვრობდი და მოგვხსენებათ, რომ ბელურებს, მაგალითად, არითმეტიკისა ძალიან ცოტა რამ უნდა ესმოდათ...

მხოლოდ ეს წავალე კი ბა კი არაფერი სატრაბახოა და თუ ამაზე კარლო კალაძე დავიყენება, მართებულიც არის და ჩვენ, მისგან დასახლებული სამი მწერალი თუ ვალიარებდით ჩვენს უსწავლეობას. იმიტომ კი არა, რომ ეს „გვეტრაბახნა“, არა! ეს ჩვენ მოვიყვანეთ მხოლოდ როგორც ფაქტი ჩვენი ბიოგრაფიისა.

რატომ დავრჩი უსწავლელი, ანუ უკეთ, რატომ დამტოვა მამაჩემმა უსწავლელად?

მამა ზოგჯერ თავის ხარჯთაღსავსე კისშუალოდ და უმალდეს სასწავლებელში ავჯავნიდა სხვა ყმა-წილეებს, შორეულებს თუ ახლობლებს, მეგობრები უძრავადნენ — შენს შვილს რად არ ასწავლიო. მამა კი ამას იმიზეზებდა, რომ დღეინდელი ჩვენი სკოლა (ცარიშხის დროისა) ტყინს უღაყებს ბავშვებს განსაკუთრებით ბერძნულისა და ლათინურის ენის გაკვეთილებით და საერთოდაც ეს სკოლები დღეს უფრო რუსიფიკატორულია, რათა ახალგაზრდობისაგან კარგი მოხელეები, „ჩინოვნიკები“ გამოეყვანონო.

რაც თავი მასსოვს, მამა სულ ევროპისაკენ მიისწრაფოდა. უნდოდა ემოგზაურა ევროპაში და ჩვენც, თავისი შვილები, დამამანი თან წაეყვანეთ, რომ გავცნობოდით იქაური კულტურის ღირსს და შემდეგ, სამშობლოში დაბრუნებულებს, ჩვენი მოწოდებისამებრ ავევრჩია რომელიმე დარგი სამუშაოდ და ხალხის საკეთილდღეოდ.

(გაგრძელება იქნება)



მოთა მიქაშავიძე

რევოლუციის გეგმატიანე

შვენიერია ჩაფლულ ქუთაისში, თითქოს დედოფლები დასეირნობენო, საამოდ ირხეოდნენ თეთრად გადაბნეტილი ტყეშლები, რომელთაც კრძალვით მიაცილებდა ახლად მომწიფებული ქალწულებით აფეთქებული, მონარჩარე ატმის ხეები.

ძნელი იყო მოშორებოდა კაცი ახლად გაღვიძებული ბუნების ამ მშვენიერ სანახაობას. მით უმეტეს მეშინოდა, მარტს, რომელსაც კვირაში „ცხრა პარასკევი აქვს“, არ აერია თავისებურად. მაგრამ საქმე თავისას ითხოვდა. ქალაქში გავედი და ნელი ნაბიჯით გავყევი საქვეყნოდ ცნობილი ზალის კიდე. პარტიის საქალაქო კომიტეტის თეთრ შენობასთან თბილისელ მეგობარს, ახალგაზრდა მეცნიერმუშაკს კობაიძეს შევევთე. ერთმანეთი დიდი ხნის უნახავებივით მოვიკითხეთ და ჩამოსვლის მიზეზი გვითხე.

კობაიძე მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის დავალებით სამეცნიერო მივლინებაში ყოფილა ჩამოსული.

— ბიოგრაფიულ ცნობებს ვაგროვებ რევოლუციის ძველ ვეტერანებზე, — მითხრა მან და ჩანაწერების დიდი თაბახი მაჩვენა. — ქუთაისსა და მის ახლომდებარე რაიონებში ასეთები არც თუ ისე ცოტანი ყოფილან. დღეს კი ამთავან ყველაზე საინტერესო პიროვნებას ეძგვება ჩემი გზები, რომელიც 1903 წლიდან საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის წევრია.

მეც ძლიერ დამაინტერესა ძველი ბოლშევიკის ნახვამ. პირადი საქმე გადავდე და კობაიძეს გავუყევი. ბალი პირდაპირ გადავსერეთ და ფილიალების ქუჩაზე გავედით. ქალაქის პირველ საბავშვო ბიბლიოთეკაში, სადაც კობაიძე უნდა შეხვედროდა ეძგვება ჩემს, ჯერ არავინ იყო მოსული გამგისა და დამლაგებელი ქალის გარდა. პაპიროსის მოსაწყვეად გარეთ გამოვედით, მაგრამ გამოსვლა ვერც კი მოვასწარი, რომ ბიბლიოთეკის წინ, მარდამწვანე გაზონებში საშუალოზე

მაღალი ტანის ჰარმავი მოხუცი გამოჩნდა, რომელიც დარბაისლურად მოაბიჯებდა ჩვენსკენ და თანაც დაეინებოდა გვაკვირდებოდა. მოხუცს პალტო ბოლომდე გაეხსნა და ქუდი ხელში დაეჭირა; თავშიშველი იყო. ეტყობოდა სიამოვნებდა გაზაფხულის მშვენიერი დღით. ოდნავ შევერცხლიო წაბლისფერი თმა უკან გადავიარცხნა, შავი უღვაშები მოდაზე შეეკრიჭა, ახლადგაპარსულ სახეზე აქა-იქ თუ შეამჩნევდით სიბერის ნიშნებს. არწივისებური თხელი ცხვირი, ახლა ოდნავ მიმჭრალი ცისფერი თვალები კონტად მოყვანილი შეტეხილ წარბებით და გაშლილი გულმკერდი ამ კაცის წარსულ ვეჟაკურ სილამაზესა და შეუპოვრობაზე მეტყველებდა.

ჩვენს წინ რევოლუციის ვეტერანი იდგა.

ბიბლიოთეკის პატარა, მაგრამ ლამაზად გაფორმებულ და სუფთა დარბაზში შევედით, განცალკევებულ მაგიდას შემოვუსხედით და ვთხოვეთ ეამზნა ზოგი რამ თავისი წარსულისა და აწმყის შესახებ. ბარნაბ სამსონისძეს უღვაშებში ჩაელი-მა და თვალის კუთხეები ნაოჭებით დაფარა. მსხვილი თითებიც შუბლი მოისრისა, თითქოს რადიკალის იხსენებს და ვერ მოუგონებიაო, და დინჯად ჩაილაპარაკა: — მე რა, განსაკუთრებული არაფერი გამოიკეთებია. რასაც ჩემსავით დანაგრული და ღარიბი ზალხი აკეთებდა, მეც იმათთან ერთად ვიყავი ყოველთვის.

ეს თქვა და ისევ გაჩუმდა. ვიგრძენი, აი, ასეთი უბრალო, თავმდაბალი აღამიანები აკეთებდნენ დიდ საქვეყნო საქმეს, ჰქმნიდნენ ახალ ეპოქას კაცობრიობის ისტორიაში.

• •

„სოფელ გუბიდან ვარ, — ასე დიწყო მან, — აქ შევხდე პირველად მზეს 1884 წელს, მზეს, რომელიც ჩვენთვის, ღარიბებისათვის არ ანათებდა. მამაჩემმა მთელი მისი სიცოცხლე მოეძაბა-



გირეობაში გაატარა და მოჯამაგირეობაშივე და-
ლია სული. ხუთი მცირეწლოვანი ობლები დავრ-
ჩით ჯანგაბატხილო ღედის ამაღა. მე მაშინ შეი-
დი წლისა ექნებოდნენ. მთელი ჩემი თეორიული
განათლება სოფლის სკოლაში ოთხი თვის სიარუ-
ლით ამოიწურა. რვა წლიდან დავიწყე ფიზიკუ-
რი შრომა. პირუტყვივით ვჭირავდებოდნენ დღიუ-
რად, ხშირად ვიყავი მოჯამაგირე. მკვირცხლსა
და ჯანღონით სავსე ბავშვს ყველა თავისკენ
მეკანებოდა. ცოტა რომ წამოვიზარდე, ჯერ ხონ-
ში, შემდეგ ქუთაისში წამოყვანეს ხელზე მოსამ-
სახურად. ასე გაგრძელდა 1902 წლამდე. ამ
წელს კი ჩემმა უფროსმა ძმამ ვიქტორმა, რომე-
ლიც თბილისში ოფიცინანტად მუშაობდა, ქალაქში
წამოყვანა და თერაპიტი წლის ბიჭი, რომელიც
ღონით კამჩის ცისკრს მოვუვრებდი, ქუთაისში
მრეცხავად დამაყენა სასტუმრო „ფანტაზიაში“
(„ფანტაზია“ ახლანდელი ზოოპარკის ტერიტო-
რიაზე მდებარეობდა).

ყმაწვილმა კაცმა მალე აველე ალლო დიდი
ქალაქის ცხოვრებას. სულ მალე ამხანაგების ფარ-
თა წრე გამოჩნდა. ვატყობდი, ისინი რაღაც სერი-
ოზულ მუშაობაში იყვნენ ჩაბმული. იმ დროს
ჩვენთან მუშაობდა ადელხანოვის ქარხნის ყოფი-
ლი მუშა ყაზარა მირიანოვი, რომელიც გაფი-
ცავაში მონაწილეობის მიღებისათვის „მგლის
მოწმობით“ გამოგვადიოთ ქარხნიდან, უფლება არ
ჰქონდა თბილისში მუშაობისა. ყაზარა „ფანტაზი-
აში“ ფარულად მუშაობდა და ხშირად გვიკითხავ-
და არაღვეალურ ლიტერატურას, ეწეოდა აგიტა-
ციას თვითმპირბეზლობის წინააღმდეგ. ამ უბრა-
ლოს მეშინ ხელში პირველად ვიგრძენი მაღლიანი
სიტყვის ძალა. რაღაც ახალმა სულმა ჩაიბნა
ჩემში და ძლიერ შევიყვარე ეს კაცი, ჩემსავით
მუშა, რომელიც მარწმუნებდა — მომავალი ჩვე-
ნი, მუშებისა და მოჯამაგირეების იქნებოდა.

1903 წელს მუშტაიძე, გოგიჯანოვის ბაღ-
ში გადავიდი საშუალო. ვიქტორი უკვე რუსე-
თის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის
წევრი გამხდარიყო. სწორედ ამ პერიოდში დიდი
ხალხმა მიმდინარეობდა ფარულად მუშათა ახა-
ლი გაფიცვისათვის. პირველი ამ გაფიცვაში მი-
ვიღე მონაწილეობა. ეს იყო ჩემი რევოლუციური
ნათლობა, აქ მივიღე პირველი პარტიული დავა-
ლება“.

მიგზვდი, რომელი გაფიცვა ჰქონდა ბარნაბს
მხედველობაში. ეს იყო 1903 წლის 23 თებერ-
ვალს. 1861 წლის საგლეხო რეფორმის 42 წლის
თავზე რსდმპ თბილისის კომიტეტის გადაწყვე-
ტილებით თბილისის მუშა-მოსამსახურეთა გრან-
დიოზული დემონსტრაცია გაიმართა, რომელშიაც
6000-ზე მეტი კაცი იღებდა მონაწილეობას. ბარ-
ნაზ სამსონის ძე განაგრძობდა:

„დიდი არაფერი საქმე დაგვალეობათ ჩემთვის,
მაგრამ პირველი დავალება ხომ მოგვსენებათ
რაოდენ საპატიო და საამაჟიას! დამატარეს სას-
ტუმრო „მელვიუს“ (ელბაქიძის დამარტოზე) მო-

სამსახურები გამოწყევანა დემონსტრაციის და-
კი არც თუ ისე ადვილი საქმე იყო, რადგან
ამ სასტუმროს მოსამსახურენი შედარებით კარგ
გასამრჯელოს იღებდნენ და ამიტომ მუშათა კლ-
სის საქმისათვის არც თუ ისე იყუხებდნენ თავს.
წაიყვანე სამი ამხანაგი და წავედი. დავალე-
შევისარული, მაგრამ სასტუმროს პატრონმა სხი-
რლაძემ პოლიცია დაგვადევნა და იქვე დაგვაპ-
ტირეს. ჟანდარმერიის პირველი უბნის შესას-
ვლელ ქიშკართან ხელკეტებით შეიარაღებული
დაჭირავებული ქურთი მეგზოვები დაეყენებ-
ნათ, რომლებიც დაჭერილებს გულუხვად უმას-
პინძლდებოდნენ. იცოცხლე, იმათ ღლე დაგვაპ-
რეს. თურმე განყოფილებაში ბევრი იყო ჩვენ-
სავით თავპირდაუხეილი, რომლებიც გაფიცვაში
მონაწილეობისათვის დაუპატიმრებინათ. ჩვენც
იმათთან ერთად შევყარეს ხნელ საკანგში.

ქალაქში საალყო წესები გამოაცხადეს. ბევრი
ჩვენი ამხანაგი გადაასახლეს. მიუხედავად ასეთი
რეპრესიებისა, დემონსტრაციის ჩაშლა მაინც ვერ
შესძლეს. მე პატიმრობას თავი დავალწიე და მირ-
ჩიეს დროებით სოფელში წავსულიყავი. ასეც
მოვიქცეო.

სოფელად უკვე გავეთო ქალაქში მომხდარი ამ-
ბების შესახებ. ძლიერ გავხარდათ ჩემი ჩასვლა.
ათასგვარ შევიტყვებს მაძლევდნენ და მეც გუხს-
ნით, როგორც „შეძმელო, გულუხვადებოდა. უც-
ნაური ხალხი გლეხები. თუ შეგატყვევს ტყუ-
ილს ამბობ, ან ცოტას მაინც წაიტარაბზე რამეს,
გათავდა შენი საქმე. მერე არაფერს დაგიჯერე-
ბენ და მთელ იმ ახლო-მახლო სოფლებს კარგა-
ხანს შერჩები საქირდავად.

მოკლე ხანში ზონის ორგანიზაციის ხელმძღვ-
ნელობით შევადგინეთ პარტიული უჯრედი. ასე-
თივე უჯრედი შევადგინეთ სოფელ კუხნია-
სწორედ ამ პერიოდში ზონის პარტიულმა ორგ-
ანიზაციამ, რომელიც იმერეთ-სამეგრელოს კომი-
ტეტში შედიოდა, ერთხმად მიიღო პარტიის წევ-
რად. რევოლუციური მოძრაობაში გლეხთა ფარ-
თო მასების ჩაბნის მიზნით ვიწვევდით გამოც-
დილ პროპაგანდისტებს ზონიდან, ქუთაისიდან,
ბათუმიდან. ხშირად თბილისელი ამხანაგებიც
გვესტუმრებოდნენ ხოლმე. ფარულ კრებებს
ვიწვევდით ილიო ეძგვერძიძის, სევერიანე მოსე-
შვილის, ნიკო ცაგარეიშვილის და სხვათა ბინებ-
ში. როცა პოლიციამ აიღო ეჭვი, ტყვეობი დაიწ-
ყეთ თავის მოყრა.

ჩვენი დისკუსიის მთავარი თემა პარტიაში არ-
სებულ განხილვებს შეეხებოდა. კამათი ხში-
რად მეტად მოწვევს ხასიათს ღებულობდა. და ჰი,
ერთხელ, 1905 წელს, ესაძევის მინდორზე გააპ-
როთულ მენშევიკებისა და ბოლშევიკების გაერ-
თიანებულ დისკუსიაზე მენშევიკ დაითიო მოხე-
ვის (ხართოშვილის) დემოკრატიული გამოსვლით
გათამამებულმა ბათუმის ქარხნის მუშამ ბალან-
ჩივაძემ იძრო ხანჯალი და ტრიბუნაზე ასულ
სერიოჟა ქავთარაძეს მოუქნია მუცელში ჩასაყ-

რავად. შიშველ ხანჯალს წაეცანე, ბალანჩივაძე ელის სისწრაფით ხელში აეიტაცე და ავაროვი ხანჯალი.

იმავ წელს ხონში კორნელი ქაქავას ბინაზე შედგა გაერთიანებული პარტიული კრება. მენ-შევიკების მხრიდან ესწრებოდნენ გრიშა ლორთქიფანიძე, ხომერიკი და სხვ., რომლებიც მაშინ საუცხოო ორატორებად ითვლებოდნენ. ცოტა არ იყოს შემადიქრიანა ამ ამბავმა და პოლიყო კიკელიშვილს ვკითხე — ბოლშევიკებიდან ვინ გამოვიდოდა ამით წინააღმდეგ. პოლიკოს გაეცინა.

— ნუ გეშინია, ჩვენგან ბათუმისა და მთელი ამხანაგები გამოდის, — მოთხრო მან და იქვე მდგომი გრუხა თმისი ჰაბუკი გამაცნო — კიბა. მისი გამოსვლის შემდეგ მენშევიკები ისე კუდამოჭურებულნი გაიპარნენ კრებიდან, რომ არც კი შეგვიმჩნევია. აღფრთოვანებულვმა ავიტაცეთ იგი ხელში და კარგა მანძილზე ასე ვატარეთ.

როცა თბილისში 1905 წლის შეიარაღებულმა გამოსვლებმა იფეთქა, მე თბილისს მივაშურე. როგორც მოგეხსენებათ ეს აჯანყება სასტიკად იქნა ჩაქრობილი, რეპრესიამ გაიმარჯვა. ნაძალადევის მუშათა უბანში, სადაც ჩვენ ვიყავით გამარებული, კაზაკების მრავალრიცხოვანი რაზმი დგავსხა თავს. ვერ გავუმკლავდი, ამხანაგების უმრავლესობა ამოწყვეტეს. მალე დაიწყო შემჩნეული პარტიების მასიური დაპატიმრებანი. ზოგს ზეგრეტდნენ და ზოგიერთს ციხეებში ასახლებდნენ. ჩემი გაჩერება თბილისში შეუძლებელი შეიქნა.

ამიერკავკასიის რკინიგზის მუშების ისევ გმირობად განაგრძობდნენ გაფიცვას, ამიტომ რკინიგზით მიმოსვლა მთლიანად შეწყვეტილი იყო. გადაწყდა, მე და ჩემი რამდენიმე ამხანაგი ფეხით წაოვსულიყავით თბილისიდან ქუთაისამდე. ჩვენ უკან ფეხდაფეხ მოგვეყვებოდა მეფის ჯაღათის ალიხანოვის დამჯავლი რაზმები, რომლებიც ცეცხლს აძლევდნენ ყველაფერს და საშინლად აწიოვებდნენ მშვიდობიან მოსახლეობასაც კი.

ხონში დაბანაკებულმა ალიხანოვმა ოფიცერი იაშვილის მეთაურობით კბილებამდე შეიარაღებული კაზაკები გამოგზავნა გუბში. თანასოფელ ივანე ჟორჯოლიანს გზა მოკლზე მოეჭრა და იაშვილის მოსვლა შეგატყობინა. სასწრაფოდ ავისი იარაღი და სახლიდან გაიქეცი. მოახლოებულმა კაზაკებმა მომკრეს თვალი და ტყვიები მომაყოლეს, მაგრამ როგორც იყო ტყეში შევასწარი. საწყალი ჟორჯოლიანი კი ცეხისაგან ცოცხალშეგდარი დაადგეს ჩემს ეზოში და მიკარებასაც ვერაფერს ზედავდა. ბევრი სახლი გადაწყვეს იმ დღეს ჩვენს სოფელში და ბევრის დედა აატარეს უდროოდ.

კაზაკების რაზმს ერთი თავპირახვეული კაცი ახლდა, რომელიც როგორც შემდეგში გამოვარკვეით ჩვენი „ამხანაგი“ ტარისი ქუთაიელად ყოფილა. შემდეგში ამ გამცემს ხონში ბაზრობის

დღეს, შუა ბაზარში კაზაკების თვალწინ წაყვალა თავი ვლადიმერ ქვეცერაძემ და მიიპალა. შერისიძების ასეთი ექვაცკური შემთხვევები მრავალი იყო.

ამის შემდეგ ქუთაურში მომიხდა პარტიულმა მუშაობა. აქ გავიცანი ჩვენი სახელოვანი პოეტი აკაკი წერეთელი, რომელსაც შემდეგ 1908 წელს შევხვდი ხონში გამართულ მის იუბილეზე. ხონიდან აკაკი გუბში მივიწვიეთ, სადაც გუბის საზოგადოებამ ღირსეული შეხვედრა მოუწყო სახელოვან იუბილარს.

სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის ხონის კომიტეტის დაგეგმვით გადაწყდა გუბში გამეხსნა ლეინის საავტო. აღძრეს შეამდგომლობა ნებართვის შესახებ. სინამდვილეში ეს დუქანი კონსპირაციის კერა უნდა გამხდარიყო, და ასეც მოხდა. გზის პირას, ლამაზ ზეივანში, ფართო ჩრდილებითა და მთლით დამწვევებულ ეზოში ჩამდგა. ის პატარა საავტო უამრავ ხალხს ოხილავდა. ეს კი კონსპირაციის ადგილებდა. პირველად ამ დუქანში მოჰქონდათ არალეგალური წიგნები, პროკლამაციები და ბროშურები, აქედან გაჰქონდათ იგი ხალხში. ვაჭრობით შემოსული თანხის უდიდესი ნაწილი ორგანიზაციის ხმარდებოდა.

ამ პატარა დუქანში მოდიოდნენ საქვეყნოდ განთქმული რევოლუციონერები, შემდეგში კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის ისეთი თვალსაჩინო მოღვაწეები, როგორიც იყვნენ ალიოზა ჯაფარიძე, ფილიპე მახარაძე, მიხა ცხაკაია, ვანო სტურუა, სერიოჟა ქავთარაძე და სხვები.

ასე გაგრძელდა ჩვიდმეტ წლამდე. დაბოლოს გუბშიაც მოაღწია სასიხარულო დეპეშის ცნობამ: „მთავრობაზე გარდაიცვალა“. „მთელი ძალაუფლება საბჭოებს“ — გაემიძნოდით ლენინის სიტყვებს და აღფრთოვანებული ხალხი ჩვენ გვიქერდა მხარს.

შეგარჩე 120 საუკეთესო ახალგაზრდა და მათთან ერთად ჩვენც თოხებით ხელში მოვედეთ მთელ სოფელს. — ქვირთვობებს, მოხუცებს და ჯარისკაცის ოჯახებს ყანები ორ-ორჯერ დაეუთოხნენ. იმავე წელს ამირჩიის გუბის ადგილობრივი პარტიული ორგანიზაციის ბიუროს დგინდა.

1919 წელს მოგაწვევთ შეიარაღებული გამოსვლები. ეს გამოსვლები ცეცხლითა და მახვილით ჩაახშო გერგოწოდებულმა „დემოკრატიულმა“ მთავრობამ. სწორედ ამ დროს მომივიდა ფილიპე მახარაძის წერილი წითელი რაზმის შედგენისა და თბილისში გადაგზავნის შესახებ, მაგრამ, აჯანყების ჩაქრობის მეორე დღესვე, გვარდიის შტაბის უფროსი ათანასე ქანტურიშვილი ოთხი ტყვიამფრქვევითა და რამდენიმე შეიარაღებული გვარდიელით მოადგა ჩემს დუქანს. მე დამაპატიმრეს, ხოლო საავტო, როგორც ბოლშევიკური აგიტაციის მთავარი კერა, დაარბიეს და დაქვეტეს.

ამის შემდეგ კიდევ რამდენჯერმე ვიყავი და-

პატივრებულ, მაგრამ როგორც მოგესხენებათ, ამიერკავკასიის რკინიგზის სახელმწიფოს მუშებმა ერთხმად განაცხადეს სასტიკი პროტესტი მენშევიკური მთავრობის მოქმედების წინააღმდეგ და მოითხოვეს თავისუფლებისა და მომავალ პენდენტებისათვის მებრძოლი ამხანაგების დაუყოვნებლივი განთავისუფლება.

1920 წელს, საქართველოს კომუნისტური პარტიის დროებითი ლეგალიზაციის დროს ფილიპე მახარაძემ გაცნობა, მივდივართ საშა წულუკიძის საფლავზე მიტინგის ჩასატარებლად, გააფრთხილეთ ამხანაგები და მომზადებული დაგვადიდოთ. ამ მიტინგმა, რომელზედაც მახარაძემ წარმოთქვა სიტყვა, მართლაც კარგად ჩაიარა. მენშევიკებმა ვერ შესძლეს მიტინგის ჩაშლა.

მენშევიკები არსებობის უკანასკნელ დღეებს ითვლიდნენ. და სწორედ ამიტომ საბოლოო შეტევაზე გადმოვიდნენ. მოგესხენებათ შემოდგომის ბუზი უფრო მწარედ ეკიბნებაო და აი, ისევ დაიწყეს მასობრივი დაპატიმრებანი და დახვრეტებები, ტერიორი და დამინება. დახურეს და დაარბიეს ბოლშევიკური გაზეთები. სოფლად თარეშობდა მენშევიკების დამსჯელი რაზმები. მართა ჩემს სახლში თერამეტი გვარდიელი იღვა ეგზოკლუცის წესით.

სხვებთან ერთად მეც ისევ ციხეში მიკრეს თავი. თქვენ ყმაწვილები ხართ და აბა, მენშევიკების დროინდელი რა გემასხოვრებათ. საშინელო შიმშილი მძინევარებდა მთელ საქართველოში. სურსათით მომარაგებაზე არავინ ფიქრობდა. მთავრობას კი ყოველდღე ზანკედი და წვეულება ჰქონდა. საზღვარგარეთის რომელ ქვეყნიდან არ ნახადილი ვითომდა „მოსალაპარაკებლად“ ჩამოსულ ვიგინდარებს. ფული გაბონდა და ჩვენში ყველაზე ღარიბი კაციც კი ათ მილიონზე ნაქლების მქონე არ იყო.

დაახლოებით ასე იყო მენშევიკების ბატონობის პერიოდში, მაგრამ, საბედნიეროდ, დიდხანს არ დასცალდათ. მალე ციხეში ამავი მოვიდა — თბილისი უკვე განთავისუფლდა და მენშევიკებს დასავლეთისკენ მიერეკებთან, გასაქცევად მომზადებული მენშევიკური მთავრობა უკვე ბათუმშია. მე კი ასეთ გადამწყვეტ მომენტში ციხეში ვიყავი დამწყვდელი. მენშევიკებს რევოლუციონერი პატიმრების დახვრეტა ჰქონათ გადაწყვეტილი. მაგრამ ჩვენებმა მოგვისწრეს და გაგვანთავისუფლეს. ეს იყო განუზომელი სიხარულის დღეები. საქართველოში გაიმარჯვა საბჭოთა ხელისუფლებამ! თავგანწირულმა, მრავალი წლის დაუღალავმა ბრძოლამ ნაყოფი გამოიღო.

ბარნაბ სამსონისძე გაჩუმდა. თითქმის დამთავრა სათქმელი და გვიცდიდა აბა რას ვიტყვით ჩვენ. მე და კობაძეს კი, ამ ენატებილი მოხუცის ნაამბობით მოხიზულთ, მერტის გაგება გცხურდა. რევოლუციის ევტერანი მიგვიხვდა სურვილს. ცოტა შეისვენა და ისევ განაგრძო:

„გამარჯვება მოვიპოვეთ, მაგრამ მოპოვებულს შენარჩუნება უნდოდა. დანგრეულ და გაღატაკებულ ქვეყანას ფეხზე დაყენება სჭირდებოდა. ბათუმში პირველად შევესვით ჩვენი გამარჯვების საღვთაგებელი და აქედან პირდაპირ მშობლიურ სოფელს მივაშურე“.

— შემდეგში სად მოღვაწეობდით ბარნაბ სამსონის ძე?

— ვმუშაობდი სხვადასხვა სამეურნეო სამუშაოებზე, — თითქმის დაიღალაო, ზანტად მომიტრა სიტყვა ეძგევრამე.

— რატომ ახლა მაინც არ დაისვენებთ ბარნაბ სამსონისძე, რამდენადაც მე ვიცი, თქვენ უკვე ოცდასამი წელია, პერსონალურ პენსიას იღებთ, თანაც მოსწრებული შვილები და შვილიშვილები გყოლიათ.

ეძგევრამე მოსწრებულად მომიტრა:

— სანამ მუხლში ძალა მაქვს და გული მერჩის, უსაქმოდ რა გამაჩერებს. ჩემი წილი საქმე ყოველთვის მოიძებნება. ნეტავი ის, ყმაწვილკაცობის ჯანდალზე დამიბრუნდებოდეს. ჯერ კიდევ ეპი, რამდენი რამეა გასაცემელი.

მართლაც, ქალაქის საბჭოს ხანდაზმულ დეპუტატს ბევრი აქვს საქმე...

სალამოს ადგილობრივი გაზეთის რედაქციის მუშაებთან ერთად თეატრში პრემიერაზე შემთხვევით ისევ შევხვდი ბარნაბ სამსონისძეს. უნახავ ძველ მეგობარივით მივესალმე. ერთმა მკლავში ხელი წააღო და სიცილით ეუბნება:

— არ ბერდები, ბიძო ბარნაბ, არ ბერდები?

ეძგევრამე წელში უფრო გაიმართა. (ალბათ გაიფიქრა, მართლა ხომ არ მეტყობა სიბერეო). შემდეგ ყველას საითთაოდ დააკვირდა, თითქმის მასა და ჩვენს შორის განსხვავებას ეძებდა და ცოტა არ იყოს გულდაწყვეტილ შეგვეჩიხა: — როგორ, ძალიან მეტყობა სიბერეო? ჩვენს პასუხს არც კი დაელოდა და დაბალი ხმით, მაგრამ განცდილ წაიკითხა ლენინის ლექსი, რომელიც ეტყობოდა ძლიერ მოხვედროდა გულზე:

გაქრა, წავიდა,
უცბად განივლტო
ყრმობის დღეები
სამარგალიტო,
ყვავილიანი,
სიმღერიათი, —
სამარგალიტო...
სამარგალიტო...
პეი, ამინდო,
ეპეი, ამინდო!
ნუთუ ჰალარამ
მეც არ დამინდო?

გვიან გავიგე, რევოლუციის ევტერანი პოეზიის მოყვარულიც ყოფილა თურმე.



შვილი ბერიძე

ფოდლის მარჯვენა

... შფოთავს მოხუცი. უნებლიედ წამოენთება ჭრალა თვალები, ნაკვერჩხლებივით გაიფლვებენ და დაცხრებიან უმაღლე. წამოიწია, უღალატეს მუხლებმა — სიბერე შეახსენეს. მოწყვეტილი დაეცა აივნის კუთხეში მიქედილ ტახტზე. „ცხელ ღღეს დაგაყრის მამაშენი“, — ხველებით წამოისროლა მუქარა და წამოდგომა სცადა კვლავ. გაუმართლა ამჯერად, ყავარჯენს დაეხვინა იდაყვით, ეზოსკენ გაექცა მზერა. გამკენარი თითები დაუქნია ბუთხუზა შვილიშვილის. არც შეხედა ბაბუა ლევანს პატარა ამირანმა. მკვირცხლად გამოჰყრა სარმა მეზობლის ბიჭს, ეს მეოთხედ გამოტყდა ცვარდაყრილ მოღზე, ჯიუტად დაეყოლა თანაც: „ამირანმა დევი დასცა“...

— ამირან! მოდი ბიჭო, სკოლაში გიგვიანდებო, მოდი ბიჭო, ნუ გამომაბი ძაღლის ყბა, მოდი, ბაბუაშვილობას. უქმური ხომ არ აყუოლია ამ დღით, შე ურჯულო. ოჰ, ერთი ახლოს მოხვიდოდე და ჩემი დღე ორად გაყო მერე! შენ თუ ძალი არ გიქციე რბილად, მე აღარ მერქვას ლევანი, — დაუწია ხმას მოხუცმა.

მოთენიერდა პატარა „გოლიათი“, მარად აღირბინა კიბის საფეხურები, კისერზე შეაბდა ბაბუა ლევანს, გულში ეკვროდა, ჰკოცნიდა და ჰკოცნიდა ფაფუკ ქალარაზე. მოაღბო მოხუცი შვილიშვილის ალერსმა.

... დემილი შეეპარა სოლომონ ფანცულაიას ეზო-კარს. ჩვეულებრივი იყო ეს დილა მის ოჯახში. „თუ კაცი მქვია, წინ არავის გადავასწრებინებ“, — ენაზე ეკერა ეს სიტყვები სოლომონს. მუდამდღე აილიონისას აიშლებოდა ხოლმე ოჯახი. ყველა იცოდა თავისი საქმე. უფროსი ვაჟი — შოთა საშუალო სკოლას ამთავრებდა უკვე. ხუთი შვილის მამა იყო სოლომონი, ხუთივენი წარმატებით სწავლობდნენ სოფლის სკოლაში.

— ყოჩაღ, სოლომონ, შვილები დაეზარდო — მაგან უნდა დიქადოს, — ხშირად იტყოდნენ მეზობლები.

ნელა, მაგრამ მაინც მიდიოდა წლები. დაეკაცდნენ სოლომონის ბიჭები, დაქალდა იულა, ქალაბიკას რომ ეძახდა ბაბუ ლევანი.

— მართლაც რომ მბრძანებელია დრო. საწყალი მამა დაეინებოთ ამბობდა — ამირანის უღვაშს უნდა მოვესწროთ, მაგრამ... ეჰ, ნათელი დაგადგეს, მამაჩემო, — ხშირად ამოიოხრებდა ხოლმე სოლომონი.

... მალე სოლომონსაც უწია დრომ. სიბერის სენი შეეპარა ჯანში, მოტყდა მაკინე. კაცი ხელი სჭირდებოდა ოჯახს. უფროსი ვაჟი — შოთა სტუდენტი იყო უკვე.

— ქრისტიანი კაციდან არ ეღალატება ჩემს შოთას, — ხშირად იტყოდა ჯანგატეხილი სოლომონი.

მეტყრეკლასელმა ამირანმა ალღო აუღო ოჯახს. „ჯერ ახალგაზრდა ვარ. სკოლის დამთავრებას მოვესწრები. მამას უნდა მივეშველო, თორემ თვითონ არც გაამხელს დაძაბუნებას“.

შეიტყუა შვილის განზრახვა სოლომონმა, გაჯიუტდა — არა და არაო, — გაიძახოდა, მაგრამ ამირანმა თავისი გაიტანა მაინც.

... ოჯახის საქმეებს იოლად ართმევდა თავს ახალგაზრდა ამირანი. საკომლურნო საქმეში ხომ ასახელა და ასახელა ოჯახი.

— მაინც რა არის ასეთი დაუღლეო, სულ საქმე და საქმე; ასეთი იყო საწყალი ლევანიც. მართლაც რომ გვარზე ხტის კვიცი, — ჩუმად წასჩურთულებდნენ ერთმანეთს ბერკაცები, გზად მიმავალ ამირანს რომ შეავლებდნენ თვალს.

1944 წელს ტავანროვის მეტალურგიულ ქარხანაში იწვევდნენ ქართველ ახალგაზრდებს. აქ უნდა მიედოთ პირველი ნათლობა მომავალ ქართველ მეტალურგებს. აღარ მოასვენეს შრომლებმა ამირანი. ფოლადთან ბრძოლა მისი სურვილიც იყო, მაგრამ...

— აქ, სოფელში, მშობლებთან? — ეს ფიქრი ბორკავდა მხოლოდ.

გადაწყდა, ამირანობას უმცროსი ძმა — ოთარი გასწევდა.



... მატარებელმა ერთი შეჰკივლა მძღავრად, დადგა და ქშენა მორთო. ტავანოვის ვაგზალზე ზღვა ხალხი ირეოდა. ქართული ახალგაზრდები ჯიქურ გადმოეშენნენ ვაგონებიდან. გაისმა მეფოლადეთა ტაში. დიდხანს გაგრძელდა მისალმება. მერე ქალაქის ვასაცნობად გასწიეს სტუმრებმა. გული მოაჯერეს სეირანობით. საღამო ემის დაბინადგენ. გახურდა სჯა და კამათი. ეუცხოვა ამირანს ტავანოვი.

— გეგეჰქორი მირჩენია, ძმაო, — გამოუტყდა გიორგი სიგუას.

გათენდა. ბოლავდა და ზოლავდა ქარხნის მიღობი. საამქროთა რიტმული ხმაური აყრუებდა მიღამოს.

— კეთილი იყოს ჩვენი გაცნობა. აბა შენ იცი, როგორ იმარჯვებ, — ალრსით უთხრა ამირანს მარტენის საამქროს გამოცილიმა მეფოლადემ გრიგოლ კრიკუნმა.

— ეცდები, — მიუგო ამირან ფანცულაიამ. — ძნელია, პატივემულო მსწავლებელი? — როგორ გითხრა, ფოლადი, რაც უნდა იყოს, — მხრები აიჩნა გრიგოლმა და თვალი თვალში გაუყარა მოსწავლეს, — შენ რომ ვერ დაძლე, რა იქნება ისეთი, ბიჭო, ზელით გასრეს ფოლადს, ზელით, — ჩაიციან მან — აბა, დავწყით...

მთელი გულისყურით უსმენდა ამირანი მასწავლებელს. დიდხანს გაგრძელდა საუბარი. „უპირველესად ესინჯავთ ღუმელს, ვაცხებთ ჯარით. მთავარია დავიცვათ ნორმალური ტემპერატურა. უნდა გვახსოვდეს, რომ ცივი ნაღზის გამოშვება მეფოლადის დიდი მარცხია“ ..

— მერე და, როგორ ხსნიდა, მართლაც რომ ხატავდა ყველაფერს, — იგონებს ღღესაც ამირანი.

შესვენების დროს ერთად შეიყრებოდნენ ქართველი მოსწავლეები.

„ეს ასეა, არ არის ასე, ვკითხოთ, კეთილთ!“ — ისმოდა გატყარებული კამათი.

ასე, სწავლაში, შრომაში, კამათში მიდიოდა დღეები.

ერთხელ დილაადრიან მოსულ ამირანს ქარხნის კარებში შეეფთა გრიგოლ.

— როგორ მოგეწონა ჩვენი თეატრი? — მისალმებისთანავე მიახლა კითხვა. დიმილი შეაგება ამირანმა მოწონების ნიშნად.

— დიდებულია, მართლაც რომ... — ვეღარ ისვენებდა ამირანი, ისევ დაჰყრა ტანში თეატრიდან გამოყოლილმა ყრუანტელმა.

— თქვენთანაც ხომ იღებება „დიდი ხელმწიფე“?

— დიახ, გრიგოლ ივანეს-ძე.

— სასიამოვნოა, ახლა საამქროში წადი და მეც მალე მოვალ.

ჩქარი ნაბიჯით გასწია საამქროსაკენ ამირანმა, მისკლისთანავე შეუღდა საქმეს. ავირდა

ტემპერატურა, გახურდა ღუმელი, წამოდგნენ მისალმის ღვარს...

ის იყო სულზე მოუსწრო გრიგოლმა, სულზე მოუსწრო, თორემ ცოტაც, და გაბნარი ფოლადი ყალიბიდან გადმოდიოდა.

— აი, აი, აი — ეს აღარ გეპატიება, ამირან, სადაცაა გამოცდა უნდა ჩააბარო და ციკვის დაყენების წესი ვეღარ ისწავლე?

გახვედა ამირანი, ვერ იქნა და სიტყვა ვეღარ დაძრა. გრიგოლი დროდადრო თვალს შეავლებდა ზოლზე მოწყვნილ ვაჟკაცს. ვეღარ მოუთმინა გულში მეფოლადეს.

— მერე რა, ვისწავლით, ამირან, — გაამხნევა დარცხენილი მოსწავლე.

გათამამდა ამირანი, მიუახლოვდა ღუმელს.

— ყოჩაღ, აი ასე, ყოჩაღ, ყოჩაღ, წელან რა ეშმაკმა დაგაბნია, ბიჭო?

... მიჯრით გაიარა დღეებმა. შეეთვისა ფოლადს ვედიდარელი ვაჟკაცი, ძარღვებში გაუჯდა ფოლადის სიმძლავრე. მოუხშირა ამირანის ქებას სიტყვაძენწმა გრიგოლმა.

ყოჩაღ, ახლა კი მჯერა, რომ მასახელებ კომისიის წინაშე.

ეს კი, მაგრამ... მაგრამ უკანასკნელ დროს რაღაც იღუშალი მწუხარება შეეპარა ამირანის გულს.

— ეჰ, გაიგებენ, ნამდვილად გაიგებენ, რამ დამაყვინა „სოლომონ ფანცულაისა?“ —

ვეღარ ისვენებდა ამირანი.

— წერილი, ჩემი ამირანის წერილი! — ქიშკრიდან შესძახა სოლომონმა მაკინეს.

— ენაცვალის, დედა ენაცვალის. სოლომონ, კარგად გასინჯე, სხვისგან არ იყოს, სამი დღის წინ არ მივიღეთ ამირანის წერილი?

— ა, ბატონო, ჩემხელა ასობით წერია: „გეგეჰქორის რაიონი, სოფ. ვედიდარი, სოლომონ ფანცულაისა“...

— ენაცვალის დედა, — გაიმეორა მაკინემ და ქაქინთ ჩამოირბინა კიბე. სწრაფად მოიჭრა იულიაც გახარებულ მამასთან. სოლომონმა ხელის კანკალით გახსნა კონვერტი, ოთხად გაჰკივლო ფურცელი ვაშლა, ჯიბეები მოიჩხრია.

— ღმერთო ჩემო! მაკინე, გამახსენე თუ გიყვარდე, სათვალე ჯიბეზე შევიდა აწი, სხვა საშუალო არ არის.

„სალამი ჩემო... — იულის თვალები მოექცა. უცებ მიხვდა ყველაფერს. მხოლოდ ის იყო ამირანისა და ნაწი კეკელიას რომანის მესაღღუმლე.“

„სალამი ჩემო ნ...ა...ზ...“

— შენც თვალს დაგავლდა? — გატყარდა სოლომონი... — წადი, სათვალე მომიტანე. — წერილი ზელიდან გამოსტაცა და სათვალის მოლოდინში უღვაშის გრება დაიწყო.

— ... ა, ბატონო, თეს რომ იკლავდი — საცოლოდ გამოუხანათო!

... ტავანოვის მეტალურგიული ქარხნის

სამმართველოს წინ გატარებული ბჭობდნენ ქართველ ახალგაზრდები. დღეს ისინი 6 თვის ანგარიშს აბარებდნენ საგამოცდო კომისიას. აი, დინჯად გამოაღო კარი გრიგოლ კრიკელმა. თავი ველარ შეიკავა მოხუცმა, ძალუმად მოეხვია ამირანს.

— ყოჩაღ, ჩემო ვაჟკაცო. გადაეწყვიტეთ — შენ ჩემს თანაშემწედ იმუშავებ...

ბანკეტმა გათენებამდე გასტანა. იმხიარულეს, მიოლხინეს კურსდამთავრებულებმა თავიანთ ოსტატებთან ერთად.

... — მიიწი ამ თვეში კარგად აეწყო საქმე: უკვე ხუთი ჩქაროსნული ნაღობი გვაქვს. მე შგონი, 2500 ტონით მიიწი გადავატარებთ გემს...

— შენ აწი ჩემი მაგივრობაც უნდა გასწიო, — შეაწყვეტინა სიტყვა ამირანს მოხუცმა გრიგოლმა. — ბრიგადის წევრები როგორ მოეწონა?

— ლომები არიან, პატივცემული გრიგოლ...

მალე გაითქვა სახელი ამირანმა მთელ ქარხანაში. თოვთრ გემგებს ორმაგად აბრუნებდა ყოველთვის. მაღალი ხარისხით ხომ ცნობილი იყო მის მიერ გამოღონილი ფოლადი. მადლობას მადლობა მოჰყვა, ქების სიგელს — ქების სიგელი... მესამე წელიც მიიწურა. სამუშაო ვადა უთავდებოდა ამირანს.

ამ ხანებში ბევრი რამ შეიცვალა სოფლად. ნახი უკვე შინაურივით ითვლებოდა სოლომონის ოჯახში. ჩუმჩუმად საქორწილოდაც ემზადებოდნენ ამირანის შშობლები.

... სინანულით დატოვა ამირანმა ტაგანროგელი მეფოლადეები და სიხარულით მოაშურა შშობლოურ რაიონს. გამოცდილი მეფოლადის სახელი გამოჰყვა თან. იოლად გადაწყდა ქორწილის საქმეც. აუსრულდა გულის წადილი. გრძელვადიანი შეგებულება სოფლად გაატარა ამირანმა. რამდენჯერმე მოინახულა რუსთავის მეტალურგიული ქარხანა — მომავალი სასაბარეო.

— ჰო, ჰო, ბიჭო რომ დაიწყებს ტყლოპინს, ერთი გამოცოცხლება კიდევ გავცოცხლებდი, — არ ისვენებდა სოლომონი.

— ბიჭო! რას დაიჯინე ბიჭი, ქალს რა სჯობია ოჯახში, სოლომონ, — ესიტყვებოდა მაკინე.

ახლა მაკინეს ოცნება, გაუმართლა მაკინეს. ლუიზა დაეარქვათო — აივნება ბებია და თავისივე გაიტანა. მიდიოდა დრო ამირანმა შეიშვნა მამობა.

— მეორეც თუ ქალი იქნა, რა წყალში გადავარდნა, აღარ ვიცი.

— სოლომონ, ხუმრობ თუ?

— როგორ ფიქრობ, მაკინე? ვხუმრობ, ვხუმრობ, — უგემურად იტყოდა ხოლმე სოლომონი. პატარა ლუიზამ უჩვეულო ხალისი შეიტანა ოჯახში. სოლომონს დაევიწყდა კიდევ ბიჭს რომ ნატრობდა.

... მღვრიე ნისლი მოსწოლოდა მარჯვენა ციოლად.

მარტის მზეს არ დაეჯერება, თბილად ჩააცვი ბავშვებს, — გააფრთხილა სოლომონმა ნახი. — ამირან, მიდიხარ ბიჭო ხომ...

რა ვქნა, მამა, გათავდა შეგებულება.

— კარგი, შეილო, ხელი მოგიმართოს ღმერთმა... ენატრობდი და ენატრობდი შენს ბიჭს, შეგეძინა ღმერთის წყალობით, მაგრამ ვერც მოვისყვარე, ისე მიდიხარ... — კისერი მოდრიკა სოლომონმა, მუხლის თავზე დაუვარდა ცრემლი. დამსკდარი ხელის გული მოისვა თვლებზე, გული მოიოხა, გამხნევდა. — ერთ თვეში წლის გავვიხდება ზურაბი, ჩამოვალ, შეილო, დაბადების დღეზე, — თვითონვე ინუგეშა თავი.

— ერთად წავიდეთ, სოლომონ, — საკუქნადან მოისმა მაკინეს ხმა.

„რუსთავი, ცენტრალური პროსპექტი, № 30“ — შეილის მისამართი მიიღო მოხუცმა მამამ.

— რა არის დრო და კაცის ხელი, პროსპექტიო, — შეიცხადა სოლომონმა. — პროსპექტიო არა, შეუკა არსად იყო იქ ამ ცოტა ხნის წინ. რა არის მიიწი დრო და კაცის ხელი...

... მარტენის საამქროს მეფოლადე ივანე სამცოვი სიხარულმა აიტანა: ამირან ფანცულაია, გრიგოლ კრიკელის გაზრდილი მეფოლადე მის თანაშემწედ დანიშნეს.

— აწი ნახონ ჩვენი საამქროს წარმატება, — დაუფარავად დიქადა სამცოვმა. არც უმტყუნა გულმანმა. ყველა და ყველაფერმა იგრძნო ამირანის მოსვლა საამქროში. ახალი წარმატებებისათვის შეგებდა ვაჟკაცი.

... ხრიალით ეშვება ჯართი ღუმელში. გატარდა ამირანი, გაცეცხლდა ამირანი. ავარდა ტემპერატურა, იღვრება ფოლადი — ჩვენი სამშობლოს სიმტკიცე და ჯავშანი, ცეცხლი ეკიდება ყველაფერს. საამქროში მღვრიე კვამლი იგრძნება. ღვრის ღუმელი.

— დაუწიეთ ტემპერატურას, გასინჯეთ ღუმელი... აუწიეთ ტემპერატურას! — არ ცხრება ამირანი.

ბრიგადის წევრებმა ამირანის ხმას ააყოლეს მუშაობის რიტმი. ცხელი დღეა, მზე იკბინება, გიზგოზებს ლითონის ცეცხლი, თავებურ ეხვევა ყველაფერს, შემართა ამირანმა მკლავები, ჯართით სავსე ქვაბი ჩასცალა ღუმელში, კვლავ ავარდა ტემპერატურა.

... მიიწურა დღე. ესეც პირველი შემთხვევა საამქროში, პირველი ჩქაროსნული ნაღობი.

— 7 საათი და 15 წუთი, 7 საათი და 15 წუთი, — იმორებდნენ ვაიცეხული მუშები.

— ჰო, ჰო, ჰო, ხუმრობა საქმე ხომ არაა, 10 საათისა და 30 წუთის ნაცვლად 7 საათისა და 15 წუთი გამოადნო 125 ტონა ფოლადი...

— მართლაც რომ სასწაულია, — აღარ ისვენებდნენ მუშები.



... ეს მოხდა 1951 წელს, როცა ამირანი მეფოლად მუშაობდა უკვე. დაუფასდა წარმატება მამაც მეფოლადეს. ერთმანეთს მოჰყვა მადლობა, პრემია და ქების სიგელი. 15 — 20 ჩქაროსნული ნაღობის გამოშვება იცისრა თვითრად ამირანმა საპასუხოდ.

— პირდაპირ გაცემული ვარ ამ კაცით, 20 ჩქაროსნული ნაღობაც ყოყმანით იცისრა თვითრად და 25-ზე ნაკლები არ გამოუშვია ჯერ, — სიხარულით იტყოდა ხოლმე ქარხნის დირექტორი ნიკოლოზ გომელაური.

შეერგია ნაზი რუსთავს. მეფლის წარმატებით გახარებული თან ჰყვებოდა ოჯახს. ლუიზამ ხუთებზე დაამთავრა პირველი კლასი. მუსიკის მასწავლებელი გულწრფელად უქებდა ნიკს პატარა გოგონას. სოლომონი და მაკინე ამირანის ხშირი სტუმრები გახდნენ.

— ა, ბიჭო, ამირან, სოფელში ამიკლეს — დღეს გახეტში იყო ამირანი, დღეს შენმა ამირანმა რადიოში სიტყვა თქვაო, რას აკეთებ ასეთი, მითხარი მამაშვილობას.

— ბეგრს არაფერს, მამა...

... თათბირმა კარგა ხანს გაატანა.

— მაშ ასე, ამირან ფანცულაია შეძლებს მეოთხე ლემელის მუშაობა წამოსწიოს. ამ ლემელს სწორედ ასეთი მეფოლადე სჭირდება, — დაამთავრა სიტყვა ქარხნის დირექტორმა.

მეორე დღეს მეოთხე ლემელის მუშაობის გეგმა ჩააბარეს ამირან ფანცულაიას. ბრიგადის წევრი ვასო გუროვი გაჯიუტდა.

— მეტრი არ არის, მეოთხე ლემელის მუშაობა ჩვენ ვერ გამოვასწოროთ. ტყუილად იცისრე ეს საქმე, ამირან.

— რამ შეგაშინა, ვასო? ენახოთ, მოვინჯოთ, ველოდით, — მოკლედ მოუტრა ამირანმა.

— ენახოთ, ვეცადით, — იმეორებდა ვასო და თან უენებელ ირონიას ურევდა ამ სიტყვებში.

— ვასო, თუ იცი, რით იხსენება ამ ლემელის წარმატებლობა?

— მაგისა რა მოგახსენო, მაგრამ ის კი ვიცი, რომ ამ ლემელს წარმატება არ უწერია.

— ეჰ, არაფერი არ არის აქ საიდუმლო, ჩემო ვასო, ჩვენ რომ ვიცით, ისეთი მუშაობაა საქირო და მეტრი არაფერი, — თვალი ჩაუტრა ამირანმა ჯიუტ გუროვს.

ამირანმა ლემელზე ახალი ღარები დააყენა. შეაკეთეს მოძველებული ციხეებიც.

— მორჩა და გათავდა, აბა ახლა ენახოთ, ჩემო ვასო.

— ენახოთ, ენახოთ.

მიიწურა ცხელი აგვისტო. 300 ტონა ფოლადი გამოუშვა ზეგეგმით ამ თვეში ამირანის ბრიგადამ. წლის ბოლომდე აღარ დამცხრალა ეს წარმატება. თვალს ვეღარ უსწორებდა ვასო ამირანს. — მე ისე, სხვათაშორის ვამბობდი, თო-

რემ... — უადგილოდ იმართლებდა ღარცხენილი ვასო.

შრომითი მამაცობის მედალმა დაუმწვნა მეკრდი ამირან ფანცულაიას. მალე ისევ პირველ ლემელს დაუბრუნდა იგი თავისი ბრიგადით. ასე ერთგულ შრომაში მიდიოდა დრო!

... ტანმა უაზრა მოხუც სოლომონს. ბოლოს დრის რატომღაც მოუსწირა ერთსავეში ჩამოსვლას.

— სოლომონი უნდა დავარქვა, მამა, ახლადშეძენილ ვაჟაკს, ხომ არ გეწყინება?

— შენ იცი, შვილო, — უხალისოდ უპასუხა სოლომონმა, მაგრამ... — მაგრამ ვინ იცის, რაოდენი სიხარული იგრძნო მოხუცის გულმა.

... 1955 წლის სუსხიანი იანვარი იდგა. თოვდა, ოდნავ ირბოდა ნაძვები. თოვდა და თოვდა.

რუსთაველი მეფოლადეები სუფიათის მეტალურგიულ ქარხანასთან დადებულ სოციალისტური შეჯიბრების ხელშეკრულებას იხილავდნენ. საამქროს კუთხეში შეყუთული ამირანი ფიქრს მისცემოდა. ნელა გააყოლა ფანქარს ქალალს: „სალამი მშაო ივანე! შუღლზე გადასევა ხელი. რცხენია: წერილი დაუგვიანა მეგობარ მეფოლადეს ივანე იაქაშენკოს. მას კი არასოდეს არ გამოპარვია ამირანის წარმატება. წეროს წერილზე აფერხდა ხოლმე ამირანთან ზაპოროვიცის მეტალურგიული ქარხნის მეფოლადე. გამარჯვებას ულოცავდა, ოჯახის ამბავი მომწერო, სამჯერ მაინც გაუმეორებდა წერილში, მომიკითხე ნაზი, დამიკონე პატარა სოლომონი, — ეს იყო ყოველთვის მისი წერილის ბოლო — ბოდიში, მშაო ვანო, წერილი დაგიგვიანე. ხომ იცი მეფოლადის აუარებელი საქმე, მალე განახლებ. ნიკოლოზის წერილი ხშირად მემდის. ალბათ გაიგებდი, სტალინის სახ. მისლახლინე ქარხანას გეგმა დიდი გადაჭარბებით შეუსრულებია. ნიკოლოზ ბიჩკოვის ბრიგადის განსაკუთრებით უსახელებია თავი, ჯილდოც მიუღია. გამიხარდა, ძალიან გამიხარდა. ჩვენი ნიკოლოზი. ხომ გახსოვს, შარშან სტალინოზმა რომ ვიყავით, რამდენს გხუმრობდით...“

ამირანმა წერილი დაასრულა და სახლისაკენ გასწია. დაღლილი იყო ვაჟაკი, კიბზე ძველებური ნახტომი ვეღარ გაიმეორა. დინჯად აყავა საფეხურებს.

ამირ... ამირ... — ვერ იქნა და ვერ გაბედა დაძახება ფოსტალიონმა — რა ექნა, რა ვილენო, როგორ მივეტანო მამის სიყვდილის დეშეშა. — ამირან! — გაბედა ბოლოს.

ტყვიადარულივით შემოაბრუნდა ამირანი. ფოსტალიონს შეასწრო თვალი შემოსასვლელში. შურდულვით დაეშვა კიბეზე... მტხნალი მოეკვთა ვაჟაკს, გაშტერდა, გაოგნდა, წააბრაცდა, მიწადა, კედელს მიეხალა ბეჭებით, უტრემლოდ ოხრავდა ერთხანს.

... ვის ეგონა, მაკინე გლოვის დღეს თუ გა-

დაურჩებოდა. დარღმა უფრო გაამეხა მოხუც-
ბული. შვილებს ამშვიდებდა პირიქით.

... სოფელ დატოვეს პატარა სოლომონი. უხა-
ლისოდ მიდიოდა დღეები.

— საწყალი მამა, შვილებს გადაგყვება თან, —
გულისტყვილი იტყოდა ზოლმე ამირანი, —
ვაჟ, მეც რა დროს მოგყვდი სოფელს, მაგრამ
მაღე დაგაქცადება ჩემი სოლომონი, იქ დაე-
ქორწინებ, სოფლად უნდა დაეასახლო ჩემი ვაჟ-
კაცი, რომ არ გაქრეს მამის კერა, რომ კაცის
მარჯვენა არ აკლდეს სოფელს.

... ახალი საწარმოო წელი ახალი გამარჯვე-
ბებით აღნიშნეს რუსთაველმა მეფოლადებმა.
არც ამირანის ბრიგადა ჩამორჩენია სიერთო
წინვლას. კვლავ გერავინ შემეცალა პირველი-
ნაში ამ ბრიგადას.

ჩვეულებრივი დღე, ჩვეულებრივი დღი. აი,
ლუმელს დასტრიალებს თავზე ამირან ფანტუ-
ლია. შემოწმდა ღუმელის სისუფთავე, მოსინჯა
ღარები. ფრთხილად, ფრთხილად დააყარა დო-
ლამატი ღუმელის ზღუდებს. იფეთქა ცეცხლმა.
ჯვართის ნაჭრები შეტრიალა ღუმელში, დანებდა
ტემპერატურას, ყინულივით დაიწყო ღნობა, ღუ-
მელის ღარებზე ფოლადმა გადმოიწონა...

— აბა, მარჯვედ, ბიჭებო! „პავე, ჯვართი
მაღე, ნიკო, ციცხვებს უყურე, — ჯვარსავით
ტრიალებს ვეებერთელა ვაჟკაცი. არ წყდება ფო-
ლადის ღვარი. უცნაური ბოლი ზმორებით მიი-
წვებს ცისკენ, შეტორტმანდება პაერში უკუიქ-
ცევა ისე. — ერთი, ორი, სამი, ოთხი... — ითვ-
ლის ამირანი, მოდის და მოდის ფოლადი, ამი-
რანი ღინჯად აგრძელებს თვლას — დიახ, 125
ტონა არის უკვე, ახლა დროა ენახოთ.

ბრიგადის წევრმა პაველ კალანდარიძემ დაფეთე-
ბული თვალები საათის ისრებს გააყოლა, —
4 საათი და 43 წუთი, — სინარულმა აიტანა
პაველ, ღმილიმა გადაუარა ამირანს.

4 საათიანი და 43 წუთიანი ჩქაროსნული ნად-
ნობა, ეს თითქმის დაუჯერებელიც იყო, მაგრამ
ფაქტო ჯიუტია... გამარჯვებით აღინიშნა ეს
წელიც. ივნისის თვეში 817 ტონა ფოლადი გა-
მოუშვა ზეგეგმით ამირანის ბრიგადამ, წლიურ
გეგმას კი 2265 ტონით გადააჭარბა. რესპუბლი-
კის ფარგლებს გასცდა ეს ამბავი. მოსალოც
დებუშებს ვეღარ ითვლიდა ამირანი.

მეგობარ მეფოლადებს ივანე იაკიმენკოს და

ნიკოლოზ ბიჩკოს არ გამოპარვიათ ამირანის
წარმატება. „ძმაო, ამირან! გილოცავ, გულისთა
და სულით, გილოცავ სასახელო გამარჯვებას.
შენი ივანე“.

სტალინის მილსავლიანი ქარხნის სახელით
მხურვალედ მიუღოთ ამირანს გამარჯვება ნი-
კოლოზ ბიჩკოვმა. საქართველოს სსრ უმაღლეს-
მა საბჭოთა ქების სიგელით დააჯილდოვა გმირი
მეფოლადე. რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის
ადმინისტრაციამ გადასწყვიტა შეექმნა მოწინა-
ვეთა სკოლა, რომელსაც უხელმძღვანელებდა
ამირანი. „ამირან ფანტულიას სკოლა“ 100-მდე
მეფოლადე აერთიანებდა.

— ტყვია რომ ესროლო, თავისთავზე არა-
ფერს იტყვის. ავერ 6 წელია აქ მუშაობს და
ერთი სიტყვაც არ დასცდენია თავის მუშაობაზე.
ერთი კი ცდილობს — საღამო მოგასწროს რო-
გორმე, სხვა... სხვა თავჩაღუნული მოდის და მო-
დის, ზომ ხედავდი, გუშინ მის მაგივრად თანა-
შემწემ ილაპარაკა — ბჭობდნენ მეფოლადეები.

... ბოლოს და ბოლოს გაამზილა ამირანმა
წარმატების „საიდუმლოება“. მისი მთავარი
ყურადღება გადატანოდა ყოფილა ტემპერატუ-
რის ზედმოწვევით სიზუსტის დაცვაზე.

— ოდნავ თუ აიწია ან დაიწია ტემპერატურამ,
მერე მშვიდობით, — ისე ჩუმად ამბობდა, თითქმის
დანაშაულს ამხელდა. დნობის პროცესის დაწე-
ყების წინ ზოგი მეფოლადე არ სინჯავს ღუ-
მელს... — ღუმელი სარკსავით უნდა იყოს გაკრი-
ალებული. ჯვართის ჩხირი რომ ჩხირია, ისიც
არ უნდა დაჰყვეს ღუმელში, — დაამთავრა
სიტყვა, ამოისუნთქა, თითქმის ტვირთი მოიხსნა,
და სკამზე დაეშვა.

... ახლა ამირანი რუსთავის ახალ დასახლება-
ში ცხოვრობს, პიონერის ქ. № 12.

— ყველას გადაეცით ეს მისამართი, მობრ-
ძანდნენ, მეწვიონ, ეს ბალი ჩემი ხელითაა გაშე-
ნებული, — აიენიდან გაიშვია ფოლადის მარ-
ჯვენა, პატარა ზურაბი აიტატა ხელში, დაკო-
ნა. ჩამავალმა ზემე უკანასკნელად წაიბარბაცა
მთის წვერზე. ზურაბმა მზის სხივებს გააყოლა
თვალი...

— ჰოდა, — განაგრძო ამირანმა... ვის წარ-
მოედგინა რუსთავის მიწაზე ვაზი და ფოლადი,
მაგრამ...





გიორგი ბეთანელი

!!!

ორი კორესპონდენტი პრესცენტრიდან: გთხოვთ გაგვიზიაროთ თქვენი შთაბეჭდილებანი. რას იტყვით ფესტივალის პირველ დღეებზე?

ეველიო ტელესი კუზიდან: მე 16 წლისა ვარ, ვიოლინოზე ვუკრავე. ოჯახში ჩვენ ხუთი სული ვართ. მამაჩემსაც ეველიო ჰქვია. პავანაში მუშაობს ხტომატოლოგად და ძლიერ უყვარს მუსიკა. იგი იყო ჩემი პირველი მასწავლებელი. უკვე ორი წელია პარიზის კონსერვატორიაში ვსწავლობ. მოსკოვის ფესტივალზე მოხვედრა ჩემი დიდი ხნის ოცნება იყო. და აი, ახლა აქა ვარ. ჩემთან ერთად მამამ ჩემი და და ჩემი უმცროსი ძმა პიანისტი სესილიო ჩამოიყვანა (სახლში დედა დაუტოვებიათ მარტო). ნანახით ჩვენ უკიდურესად განცვიფრებულნი ვართ. ყველაფერი ეს მშვენიერზე მშვენიერია და გრანდიოზული! და იცით...

(გურულივით ჩქარა ლაპარაკობდა, ალბათ უნდოდა ყველაფრის თქმა მოესწრო — აღარ დაცალეს!).

სალახ ქემილი ეგვიპტიდან: ყოველი წუთი აქ ლამაზია. ყოველი მომდევნო წუთი წინაზე უფრო ლამაზი. (აღმოსავლური პასუხია, მოკლედ მოჭრილი, ხატოვანი).

მანოხარი, ბიზნესმენი ინდოეთიდან: მე ვერ გამოვთქვამ, რასაც განვიცდი. ვიცი, რომ რაღაც მაღლა მიტაცებს. ჩემის აზრით, ეს ზეიმი ყველას გააერთიანებს, დაამეგობრებს და თუ აქამდე სადმე რაიმე უთანხმოება არსებობდა — მოისპობა.

(ბიზნესმენისთვის გულუბრყვილო განცხადება არ არის? მაგრამ გულისმომერი იყო ეს სიტყვები. მას სჯერა — მოსკოვის ფესტივალის შემდეგ დაუშვებელია უთანხმოებანი).

ტესარყოვა ლიბუში, სამედიცინო და ჩეხოსლოვაკიიდან: ეს არის ყველაზე უკეთესი, რაც მე ჩემს ცხოვრებაში მინახავს.

ენარიკე ნოისვანდერი, ინჟინერი და მოყვარულთა მიმიკის თეატრის ხელმძღვანელი სანტი-აგოდან: პირდაპირ ზღაპარია; არა, სასწაული!

შემთხვევამ დამასწრო ამ საუბარს. აუცილებლობამ ამ ადგილზე მიმატოვებინა იგი — მსურველი, გამოთქვა თავისი აღფრთოვანება, ბევრი იყო, მე კი მიმეჩქარებოდა სოფლის მეურნეობის სამინისტროს კლუბში, სადაც მალე საქართველოსა და ესპანეთის დელეგაციების შეხვედრა უნდა დაწყებულიყო.

ეს იყო ოთხი აგვისტოს საღამო და ეს იყო ერთ-ერთი შეხვედრა იმ მრავალთაგან, რომლებიც საქართველოს დელეგაციამ უცხოელ სტუმრებთან მოაწყო.

...ესპანელების მესამე ავტობუსი შესასვლელთან გაქვავდა. შეწყდა ცეცხლი ანი ტაში. შეწყდა მთიულურიც, რომელსაც წითელჩოხიანი ქართველი ავტობუსში ასრულებდა ესპანელების თხოვნით, მათივე აკომპანიმენტის თანხლებით და ზოგჯერ გაუთვალისწინებელი, უცნაური მოძრაობებით (ახალი ავტომანქანის მუხრუჭები გაუცვეთელი იყო). ქუჩაში გამოფენილი მასპინძლები სტუმრებს ცოცხალი ყვავილების თაიგულებით, გაბადრული, მომცინარე სახეებითა და მისალმების შეძახილებით შეხვდნენ. ყველაზე მეტყველი მაინც ქართველი მასპინძლის სახეა. თუ სტუმარზე გული მთელი აქვს, მის თვალეში სიხარული ზეიმობს, სახეზე სიამე ნაგარდობს, მიპატიჟების სიტყვა ხომ თაფლით კაჟმულია.

მეშვიდე სართულზე ხელიხელგადახვეულნი, სიმღერ-სიმღერით ავედით მოსულენიცა და დამხვდურებიც.

ესპანელი საოცრად ჰგავს ქართველს: სახით, ქცევით, გარეგნობით (მხოლოდ ქართველი ახლა ევროპულ ყაიდაზე ჩაცმული უფროა, ვიდრე ესპანელი), ტემპერამენტით.

ფოიეში ერთი ვაჟი გამაცნეს. ქერა იყო, ქართული არწივისებური ცხვირა ჰქონდა, უღვაშები ფართოდ გადაეწყო. ჩემი სახელი ქართულად ვუთხარი და მაშინვე ბოდიში მოგუხადე: უნდა დაგტოვოთ, მეძახიან-მეთქი. ხმა არ დაუძრავს, ღიმილი გამომაყოლა. მართალი გითხრათ, უადგილო მეჩვენა. ეს დემილი ცოტა ხნის შემდეგ აეხსენი, როცა შეხვედრის ე. წ. ოფიციალური ნაწილი დაიწყო და ჩემი ახალი ნაცნობი დარბაზში მსხდომთ წარუდგინეს: ესპანეთის დელეგაციის მხატვრული ხელმძღვანელიო. შემდეგ უნდა გენახათ იგი. ჩვენს მიერ მირთმეულ თეთრ ნაბადში მწყემსს ჰგავდა — თუშს, მოხეტეილ ვაჟაკს. „ბლიუზიც“ ნაბადში ეცეკვა ერთ რუს ქალიშვილს. ესპანეთი — ნაბადი — „ბლიუზი“, და მაინც ვერ იტყოდით: „საიდან სადაო!“

ეს რაც თვალის სანახაობას შეეხება.

უფრო არსებითი?

„ფრანკოს საშინელი დიქტატურის მარწყუშა ესპანელი ახალგაზრდობა. ვიბრძვით არსებობისათვის, თითოეული თავისუფალი ამოსუნთქვისათვის. ეგპ, რომ იცოდეთ, რამდენი რამ გადაგვხდა, ვიდრე თქვენთან მოვიდოდით. ჩვენ ფაქტიურად აქ გამოპარულები ვართ. დაგბრუნდებით და, ვინ იცის, რა მოგველის“.

განა მარტო პირად საუბარში, ესპანელი მეგობრები ტრიბუნიდან ამბობდნენ ამ სიტყვებს. და აბა რა გასაკვირი უნდა ყოფილიყო, რომ დელეგაციის წევრთა უმეტესობა შავ სათვალეებს იკეთებდა ან სახეს მალავდა ფოტო და კინო რეპორტიორების აპარატებისაგან.

ორჯერ მოგვიხდა ჩვენი კინოოპერატორის ასათიანისათვის გადაგვეცა სტუმრების თხოვნა: მოგვარიდეთ აპარატიო. ოპერატორს კი არა, კინოფირს უცხადებდნენ უნდობლობას.

— რა კარგია, რომ აქ დრო აღარ გვრჩება მწუხარე ფიქრებისათვის, — ასე თქვა დელეგაციის ერთ-ერთმა ხელმძღვანელმა ქალმა.

და იოლად დარწმუნდებოდით მისი ნათქვამის სიწრფელეში, ესპანელებისათვის რომ შეგეხდათ ქართული კონცერტის დროს. გაფართოებული თვალეებით შესცქეროდნენ ისინი შრომითი რეზერვების ქორეოგრაფიული კოლექტივის ორსართულიან ფერხულს, დიდხანს არ უშვებდნენ სცენიდან მარიხ გოძიაშვილს და მის პარტნიორებს. მთელი არსებით გამოხატავდნენ აღფრთოვანებას და როცა ტაში, ჟესტი და მიმიკა არ აკმაყოფილებდათ, ხმამალა შეძახილებსაც არ ერიდებოდნენ. კულმინაცია მაინც „რერო“ იყო. ნაზი ღუმბაქემ არ დაინდო სტუმრები და ცეცხლად დაანთო მათი გულეები. სტუმრების ენა კარგად ცოდნია კარგ მომ-

დერალს. ვიდრე „ესპანელი ქალის სიმღერას“ შესარულებდა, მოკლე, თბილისში ტყვით მიმართა დამსწრეთ, ხშიანი ტაში მიიღო და ესპანელ ქალად გადაიქცა. სტუმრები სკამებზე ველარ ეტოდნენ, წრიალებდნენ, კაცს ეგონებოდა — აი ახლა წამოდგებიან, სცენაზე ავარდებიან, ხელს გაშლიან და მისამღერს აპყვებიანო.

რა თქმა უნდა, ნაზი დუშაძეს სიმღერა გაამეორებინეს, კიდევ რამდენჯერმე გამოიყვანეს იგი სცენაზე და მხოლოდ ამის შემდეგ „დაწყნარდნენ“ სტუმრები.

თავის მხრივ ესპანელებმა გვიჩვენეს მასობრივი ცეკვები, რომლებმაც ასევე აღტაცებაში მოიყვანა ქართველი და მოსკოველი მაყურებელი.

სამინისტროს შენობის ყოველ სართულზე გვიან ღამემდე გაგრძელდა სტუმარ-მასპინძლების გულთბილი საუბარი, ტემპერამენტიანი ცეკვები და სიმღერები.

ქართველმა ჭაბუკებმა და ქალიშვილებმა საუკეთესო მოგონება საქართველოს ახალგაზრდობაზე, მის გულღია ხასიათზე, მაღალ კულტურაზე, მგზნებარე ცეკვასა და ტკბილ სიმღერაზე გაატანეს ესპანელ ჭაბუკებსა და ქალიშვილებს კანტაბრიისა და იბერიის, კატალონიისა და ანდალუსიის მთებში.

და განა მარტო პირინეის ნახევარკუნძულზე!

ეს ხომ ქართველთა პირველი და უკანასკნელი შეხვედრა არ ყოფილა უცხოეთის დელეგაციასთან.

თამამად შეიძლება ითქვას, და გადამეტებულად ნურავის მოეჩვენება: ამიერიდან საქართველოს ნამდვილი მეგობრები ჰყავს ვულკანებისა და ჰეიზერების ისლანდიაში, ფინიკებისა და უდაბნოების სირიაში, ირლანდელ მეჯოგეებსა და მადაგასკარელ მალგიშებს შორის, მდინარე მეკონგის ნაპირებზე და კაუჩუკის ტაილანდში, დასავლეთ გერმანიასა, შვეიცარიასა და ლუქსემბურგში.

ეს მხოლოდ ის ქვეყნებია, რომელთა წარმომადგენლებთანაც ჩვენი რესპუბლიკის დელეგაციას ფესტივალის პროგრამით გათვალისწინებული შეხვედრები ჰქონდა.

ახლა სხვა.

100 ქვეყნის წარმოგზავნილი იჯდა საქორწილო სუფრასთან და ეზიარა ქართული ადათ-წესისა და მდიდარი ტრადიციის სილამაზეს. ასობით უცხოელის თვალი მოხიბლა და სმენა დაატკბო ქართული ხელოვნების გალაკონცერტმა, რომელიც საბჭოთა არმიის ცენტრალურ თეატრში ჩატარდა.

შეხვედრები კინოფესტივალზე, კარნავალებზე, გამოსვლები ღია ესტრადებზე, სალაურეატო კონკურსებზე და გინ მოთვლის... შეხვედრები და კვლავ შეხვედრები.

თავისუფალი, უშუალო ურთიერთობის სული ბატონობდა ფესტივალზე და ამის აღიარება თითო-ორიოლა მტრად ჩამოსულ უცხოელსაც მოუხდა. მეგობრების აზრს ხომ ათასს მოვიყვანდი.

ფესტივალის პროგრამის მრავალფეროვნება, საფესტივალო ღონისძიებათა საუკეთესო ორგანიზაცია ფრთას ასხამდა დელეგატების საზეიმო განწყობილებას, საშუალებას აძლევდა თვითუღოს მსოფლიოს 131 ქვეყნის დელეგაციიდან ემსჯელა საკიბრობო რეცეპტებზე, გაეჩინა ახალი მეგობრები, გამოეჩინა თავისი შემოქმედებითი ნიჭი, ესახელებინა სამშობლო მხარე, ხალხი, ვისი წარმოგზავნილიც თვითონ იყო.

ეს შესაძლებლობანი საუკეთესოდ გამოიყენა მთელმა საბჭოთა დელეგაციამ VI მსოფლიო ფესტივალზე. საუკეთესოდ გამოიყენა ისინი საქართველოს ახალგაზრდობის დელეგაციამაც. ამის დასტური იყო უცხოელი მეგობრების აშკარა სიმბათიები ჩვენი დელეგაციისადმი. თანაგრძნობა, სითბო, სიყვარული, აღიარება გამოსჭვივოდა იმ ჩეხი ამხანაგების თვლებში, რომლებმაც თბილისის პიონერთა სასახლისათვის პრალაში დამზადებული საჩუქარი ჩვენი დელეგაციის საერთო

საცხოვრებელში მანქანით მოიტანეს; პარიზელი მიშელ დე ზერევილეს კმაყოფილება ღიმილში, როცა იგი შაფიზოხსანის ფოტოსურათს გვიჩვენებდა და თან გვიხსნიდა: ეს მე ვარ პარიზში ქართული ცეკვების სცენაზე შემსრულებელი; გამოსჭვიოდა უბრალო შეძახილშიც კი, რომელსაც თან სდევდა აღტაცება, გაკვირვება, დაუფარავი კმაყოფილება: „ოჰ, ჟორჟია!“ ან „ოო, ჯორჯიანა!“

ამჯერად კმარა: საფესტივალო განცდებსა და ზღვა შთაბეჭდილებებს „ცისკრის“ მთელი ნომერიც ვერ დაიტევდა. „მოკლედ დაწერილი რაიმე“. — ეს მეტად რთული დავალება, ჩემის აზრით, უფრო პოეტის ფრთავარსებელი მუშის ასაზიდა. პოეტს იქნებ ლექსის რვა სტრიქონში უკეთესად გადმოეცა ის, რაც ამ რვა გვერდზე ძლივს დაეცა. ან იქნებ დელეგატის დღიურებს ეთქვათ მეტი. მაგრამ მათ ფესტივალის გახსნამდე ვაწარმოებდი მხოლოდ. შემდეგ კი უბის წიგნაკი მეტწილად ძახილის ნიშნებით ივსებოდა:

„28. 7. გახსნა. საოცრებაა! ყველა მოლოდინს გადააჭარბა!“

„3. 8. გენაცვალეთ, ნაბდიანო ბიჭებო!“¹

„5. 8. ჯაზ-კვინტეტი. ხაუკურ მორტენსი. დიდებულია!“²

„7. 8. ნეტავ იმ ქართველის გულში ჩამსვა, რომელიც ახლა ბუდაპეშტშია და ტელევიზორით ქართულ ქორწილს ესწრება“³.

„8. 8. რა იციან ჩემი სოფლის ჭრიჭინებმა — რაჯი „ჭრიჭინას“ მღერის!“⁴

„10. 8. მოხუცი სკიპა ახალგაზრდაა!“⁵

და ასე შემდეგ მრავალი ძახილის ნიშანი.

არ ვიმეორებ კუბელი ტელესის, ეგვიპტელი ქემალის, ბიზნესმენ მანოხარის, ჩეხი ქალის ლიბუშეს, ჩილელ ნოისგანდერის სიტყვებს, და ვიტყვი:

მოსკოვის ფესტივალი ზღაპარი და სასწაული იყო, სამახსოვრო მთელი ცხოვრების მანძილზე, აღმაფრენი, მშვენიერზე მშვენიერი და გრანდიოზული.

მოსკოვის ფესტივალზე ყოველი საათი ლამაზი იყო, ყოველი მომდევნო საათი წინაზე უფრო ლამაზი.

¹ ამ დღეს ქართველი დელეგატები მოსსოვეტის სახელობის თეატრში შეხვდნენ გერმანიის დემოკრატიული და ფედერალური რესპუბლიკების მრავალრიცხოვან დელეგაციებს, აგრეთვე ლაოსისა და ტაილანდის წარმომადგენლებს. ეფექტური აღმოჩნდა სტუმრებისათვის საჩუქრების გაცემის მოკლე ცერემონიალი, რომელიც ბიჭებმა იქვე გაიარეს: დანიშნულ დროზე ნ თეთრნაბიანი ვაკეკი მსახიობ გ. გელოვანის მეთავეობით სიმღერით შემოვიდა მაყურებელთა დარბაზის მთავარი შემოსასვლელიდან. გაიარეს პარტერი. ავიდნენ სცენაზე და ნაბდები უცხოეთის დელეგაციის ხელმძღვანელებს მოახურეს. მთელი დარბაზი მქუხარე ტაშითა და შეძახილებით შეხვდა ამ მარტივად მოფიქრებულ, მაგრამ კარგ სანახაობას.

² ისლანდიის ჯაზ-კვინტეტმა სასაფონოზე დამკვრელის გუნარა ორმსლევისა და საუკეთესო მომღერლის ხაუკურ მორტენსის ხელმძღვანელობით საესტრადო ორკესტრების კონკურსზე ოქროს მედალი მიიღო.

³ უნგრეთის ტელეცენტრის თანამშრომლის ინიციატივით სოფიო იაშვილისა და ჯემალ კიკნაველიძის ქორწილი გადაღებულ იქნა ბუდაპეშტის ტელესტუდიისათვის.

⁴ როცა რაჯი კაპურს მისი ახალი ფილმის დემონსტრირების წინ ფოიეში მსახიობი ლილა აბაშიძე დაუხვია, თავისი კმაყოფილება თურმე იმითაც გამოუხატავს, რომ წამოუწყია ს. ცინცაძის „ჭრიჭინას სიმღერა“ ჩვენი კინოფილმიდან. რაჯი კაპურს საინტერესო საუბარი ჰქონდა კინორეჟისორ რ. ჩაიქიტსან „ჩვენი ეზოს“ და თავისი უახლოესი გეგმების ირვლივ. მაგრამ ამაზე სხვა დროს.

⁵ მსოფლიოში განთქმული მომღერალი 72 წლის ტიტო სკიპა, რომელსაც დელეგატების ერთმა ჯგუფმა მოსკოვის ტელესტუდიაში მოეუსმინეთ, ყოჩაღად გამოიყურება. თუმცა მისი ხმა ძველებურად აღარ ღერს, მაგრამ მაინც ძლიერ ამოდ მოსასმენია, შესრულების ბრწყინვალეობა კი ახლაც გატყვევებს.



ანჯი პეპი *

სამი დღე საქართველოში

საბჭოთა კავშირში ჩვენი ხანგრძლივი მოგზაურობის დროს არაფერს არ მოუხდენია ჩვენზე ისეთი მრავალმხრივი შთაბეჭდილებანი, როგორიც საქართველომ, ქვეყანამ, სადაც ერთმეორის გვერდით ხედებით ახალ ტექნიკას და უძველესი ქართული კულტურის ძეგლებს. ძველისა და ახლის ასეთი გადახლართვა თან გვდევდა ამ მხარეში ყოფნის პირველივე საათიდან, ხოლო საუკუნეები ისე კრთოდნენ ჩვენ თვალწინ, თითქოს ბანქოს ქაღალდს ურევდნენ.

შთაბეჭდილებანი? მოკლედ მოგიხსრობთ. თბილისი ერთი ულამაზესი ქალაქია. იგი, ისევე როგორც ლენინგრადი, უმწვენიერესი ქალაქია, რომლის ნახვის ბედნიერებაც წილად გვხვდა საბჭოთა კავშირში: ფართო, ხეებჩაყოლებული არტერიები ერთმანეთზე მიკრული ვეება მაღაზიებით, ძველი, დაქანებული შესახვევები, სადაც ანაზღად წააწყდებით VI საუკუნის ეკლესიას. დაკლავნილი მდინარე მტკვარი, რომელსაც თავს გადმოჰყურებს ნანგრევები ციხე-კოშკებისა, საუკუნეთა მანძილზე რომ იცავდნენ ქალაქის მისადგომებს, ტუიითი და კიპაროსებით დამშვენებული წარბატი პარკი მთაზე, საიდანაც თვალწინ გეშლებათ მთელი ქალაქი. თვალში გხვდებათ აუარებელი სიმწვანე — ქალაქში ხომ 35 პარკია.

თბილისს — ამ უძველეს ძეგლთა ქალაქს — რიტმიული ცხოვრებით უცემს გული. ავტომანქანათა მწყრივები, ხალხთა დუნდგო ფილაქნებზე. უზარმაზარ სტადიონზე, სადაც ჩატარდა ფეხბურთის მატჩი მოსკოვისა და თბილისის გუნდებს შორის, ტევა არ იყო ისევე, როგორც ჩვენში ხდება ხოლმე ასეთ შემთხვევაში.

მგონი ესაა ყველაფერი, რისი თქმაც შეიძლება მარტოდენ პირველი შთაბეჭდილებით, თუ არ ჩავთვლით... აფიშას, რომელზეც გამოსახულია დიშმა — ესაა რეკლამა ფილმისა „კარიერა“¹, რომელსაც ამჟამად აჩვენებენ საბჭოთა კავშირის ბევრ ქალაქში.

* ან ჯ ე ი ვ ე ბ რ ი — პოლონურ ვაზ. „ტრიბუნა ლიუდუს“ საშინაო პოლიტიკის განყოფილების გამგეა. იგი ახლდა პოლონელ ჟურნალისტთა დელეგაციას, რომელიც სტუმრად იყო საქართველოში ამა წლის 26 — 29 აპრილს. ეს წერილი დაიბეჭდა „ტრიბუნა ლიუდუს“ ამა წლის № 154-ში.

¹ პოლონური ფილმი, რომელიც ჩვენში მიდიოდა სახელწოდებით — „არაჩვეულებრივი კარაგა“.

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარესთან შეხვედრა და ჟურნალისტებთან, უცხოეთთან კულტურული კავშირის საქართველოს საზოგადოების მუშაკებთან თუ ქართული საზოგადოებრიობის სხვა წარმომადგენლებთან საუბრის დროს მრავალი საინტერესო რამ შევიტყვეთ საქართველოს, მისი წარსულისა და დღევანდელი დღის შესახებ.

საქართველოში, სადაც რევოლუციამდე თითქმის არ არსებობდა სამარწველო საწარმოები, — თუ მხედველობაში არ მივიღებთ უცხოეთის კამპანიების მიერ შავი ქვის ექსპლოატაციას. — დღეს 1.800 მიმე მრეწველობისა და 14.000-ზე მეტი მსუბუქი მრეწველობის საწარმოა. მის ელექტროსადგურთა სიმძლავრე, — და უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს თავისი ტერიტორიის ყოველ კვადრატულ კილომეტრზე აქვს ელექტროენერგიის მეტი მარაგი. ვიდრე შევიცარიას, — რევოლუციამდელ პერიოდთან შედარებით 86-ჯერ გაიზარდა.

თუმცა თავი დავანებოთ სტატისტიკას, ამას ხომ საქართველოში ჩამოუსვლელოდაც გაეცნობა კაცი. ვიტყვი ოღონდ, რომ ჩვენ ვიყავით თბილისიდან 40 კმ-ით დაშორებულ რუსთავეში, სადაც ვნახეთ ამიერკავკასიის მეტალურგიული ქარხანა. ქარხნის მშენებლობა დაიწყო 1944 წელს, ხოლო 1950 წელს პირველმა სამარტენო ღუმელმა გამოუშვა ფოლადის პირველი დნობა. ამჟამად იქ არის 7 სამარტენო ღუმელი, 2 ბრძმედი, სამგლინავო საამქრო, საავლომერაციო, 2 საკოქსო ბატარეა. მოკლედ, ესაა ქართული ნოვია გუტა¹, ხოლო იქვე, გვერდით, სრულიად ახალი, მრავალ ათას მცხოვრებიანი ქალაქი რუსთავი.

სხვა, ადრე ჩამორჩენილ საბჭოთა რესპუბლიკების მსგავსად სოციალისტური საქართველოს ერთ-ერთი უდიდესი მიღწევაა ეროვნული კადრების — სხვადასხვა დარგის სპეციალისტთა მომზადება. დღეს 5.000 სკოლაში სავალდებულო სწავლებას გადის 700.000 ბავშვი. დღევანდელ საქართველოში 19 უმაღლესი სასწავლებელი და 116 ტექნიკური სკოლაა. სტუდენტთა რაოდენობა ყველა სასწავლო დაწესებულებაში 35.000-ს აღწევს. ეს მეტად ბევრია, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ რესპუბლიკის მოსახლეობა ოდნავ თუ სპარბობს 3,5 მილიონ კაცს.

საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარემ ამხ. კუპრაძემ მოგვითხრო, თუ რა სიძნელეთა გადალახვა მოუხდათ ქართულ ენაზე სამეცნიერო და ტექნიკური თერმინოლოგიის შესაქმნელად. ეს ამოცანა გადაჭრილი იქნა ჯერ კიდევ ომამდე და დღეს ყველა აუცილებელი სახელმძღვანელო ქართულ ენაზე გამოდის. სწავლის საქმეში იცავენ წესს, რომლის თანახმადაც აუცილებელია ახალგაზრდათა სწავლება მშობლიურ ენაზე. ამის დასადასტურებლად ამხ. კუპრაძემ გვითხრა, რომ რესპუბლიკის ტერიტორიაზე არსებობს სკოლები, სადაც სწავლება აფხაზურ ენაზე მიმდინარეობს. ამავე ენაზე არსებობს სპეციალური პედაგოგიური ინსტიტუტი. გარდა ამისა, შეგვიძლია დავუერთოთ, რომ პიონერთა სასახლეში, რომელსაც ჩვენ ვესტუმრეთ (მეფის გენერალ-გუბერნატორის ყოფილი რეზიდენცია), წრებებში მეცადინეობა სწარმოებს არა მხოლოდ ქართულ, არამედ აზერბაიჯანულ, სომხურ, რუსულ და ქურთულ ენებზეც. აღსანიშნავია ისიც, რომ აქ ჩამოყალიბებულია პოლონეთის ისტორიის შემსწავლელი წრე.

საქართველოში ჩვენი ყოფნის დაუვიწყარი ეპიზოდი იყო ნახვა მცხეთისა, ქალაქისა, რომელიც დაარსებულია დაახლოებით X საუკუნეში ჩვენს წელთ-

¹ კრაკოვის ახლოს ახლახან აშენებული მეტალურგიული ქარხანა.

აღრიცხვამდე. თუმცა ჯერ, სიზუსტისათვის, მცირე ექსკურსი ისტორიის.
ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მეორე ათასწლეულის შუახანებში და პირველი
ათასწლეულის დასაწყისში ახლანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე არსე-
ბობდა ორი ტომი, რომელთაგან შემდეგში შეიქმნა ორი ცალკე სახელმწიფო:
დასავლეთისა — კოლხიდა, და აღმოსავლეთისა — ივერია, რომელიც ქართლ-
დაც იწოდებოდა. მას აქეთ მცხეთა იყო ქართლის პირველი სატახტო ქალაქი
და ამ როლს ასრულებდა ჩვენი წელთაღრიცხვის V საუკუნემდე, როდესაც
მეფე ვახტანგ გორგასალმა თავისი სატახტო ქალაქი თბილისში გადაიტანა.
მცხეთაში 326 წელს აიგო პირველი ქრისტიანული სალოცავი.

იმავ დროს თუ ცოტა უფრო მოგვიანებით (337 წელს) მეფე მირიანმა
მიიღო ქრისტიანობა და აღიარა იგი სახელმწიფო რელიგიად თავის ქვეყანაში.
ჩვენ ვნახეთ ის ადგილი, სადაც ოდესღაც აგებული იქნა ეს პირველი სალოცავი.
დღეს აქ აღმართულია გაცილებით უფრო „ახალგაზრდა“ შენობა — 1029 წელს
აგებული ტაძარი. როგორც გვიამბეს, ამ ტაძრის ამშვენებელ ხუროთმოძღვარს
რადიკალური განურისხვება მაშინდელი მეფე, რის გამოც მეფეს მისთვის ხელი
მოუკვეთია. ამის სამახსოვროდ შემდეგში ქვისგან გამოუკვეთიათ ხელი, რო-
მელიც დღესაც ჩანს სალოცავის კედელზე.

გავეცანით იქაურ მოძღვარს — „დეკანოზს“, როგორც მან უწოდა თავის
თავს. ის კარგა ხანს გვიამბობდა ქართული ეკლესიის ისტორიას. გვამცნო,
რომ სამღვდლეობა ამ ტაძარში აკურთხებს ხოლმე „კათოლიკოსს“, რომელიც
მხოლოდ ამ საუკუნენახევრის წინ დაუქვემდებარდა რუსულ მართლმადიდებ-
ლურ ეკლესიას. გვამცნო, რომ აქ ოდესღაც ინახებოდა ქრისტეს კვართი, რო-
მელიც თითქმის გამოეტყუებინათ მისი ჯვარს მცემელი ერთ-ერთი ჯარისკე-
ცისთვის. როდესაც შევეცითხეთ, როგორაა სარწმუნოების თავისუფლების
საქმეო, მან მოგვიცოცხლა, ამ მხრივ არავითარ ზღუდვას არ განვიცდიეთ. და
თითქმის მისი სიტყვების დასადასტურებლად ტაძარში ბევრი მლოცველი იყო.

ქართველი ხალხი გასაოცარი მოწინებით უვლის თავისი კულტურის ძეგ-
ლებს. ამაში დარწმუნდებით საქართველოს ისტორიის მუზეუმში, სადაც
მზრუნველობითაა თავმოყრილი სხვადასხვა არქეოლოგიური ნაპოვნები და ამ
ქვეყნის ისტორიის ამსახველი სხვა ძეგლები. ამ ისტორიას ბევრი რამ აქვს
საერთო ჩვენი ქვეყნის ისტორიასთან. მრავალი რამ მეტყველებს ქართველთა
გმირულ ბრძოლებსა და აჯანყებებზე დამპყრობთა წინააღმდეგ, სამულის
დაცვის დროს გამოჩენილ ერთგულებასა და თავდადებაზე. დასასრულ, საქარ-
თველოს ისტორიას აქვს აუარება უფრო ტრაგიკული მომენტი, ვიდრე ჩვენი
ხალხის ისტორიას. ესაა ისტორია სპარსი, არაბი, თურქი და მონღოლი
მპრძანებლების მიერ მოწყობილი განუწყვეტელი შემოსევებისა, ესაა ისტორია
მრავალ წელთა მანძილზე ტარებული ხან ერთი და ხან მეორე უმძიმესი ულ-
ლისა. ასეთი ზვედრი რგებია საქართველოს, რომელიც ევროპისა და აზიის
საზღვრებზე მდებარეობს.

ქართველ ხალხს ახსოვს ეს წარსული, ახსოვს მეფის მიმღე უღელი, ფეო-
დალურ-კაპიტალისტური ძარცვა-გლეჯა და ამიტომ უფრო აფასებს რუს
ხალხთან ერთად ვაჟაკურად მოპოვებულ თავისუფლებას და მშვიდობიანი
შემოქმედებითი შრომის შესაძლებლობას.

ჯეის ოღრიჯი

თან მიგაქვს საუკეთესო მოგონებანი

გამოჩენილ ინგლისელ პროგრესულ მწერალს, ინგლის-საბჭოთა კავშირის მეგობრობის საზოგადოების ვიცე-პრეზიდენტს ჯეიმს ოლდ-რიჯს ეთხოვეთ „ცისკრის“ მკითხველთათვის გაეზიარებინა საქართველოში მიღებული შთაბეჭდილებანი.

როდესაც მე პირველად ვიხილე თბილისი, მეჩვენა, რომ თავის ტაფოვში მჯდარს ხელები ცისკენ აღეპყრო და მთელი ქვეყნიერების მოსვლას ელოდებოდა. როცა ეს აზრი ჩემს ცოლს გაუვზიარე, მან მითხრა—ბოლოს და ბოლოს თბილისი დედაქალაქია იმ რომანტიკულისა, რაც დასავლეთის სამყაროს შემორჩაო.

ფეიქრობ, ჯერ კიდევ შესაძლოა დაიწეროს საქართველოზე ამაღლებულ-რომანტიკული, ბაირონული გრძნობით და ეს დამაჯერებელი იქნება.

ჩინებულია ქართული ყოფა და ხასიათი იმიტომ, რომ პროზაულს ჯერ არ გადმოულახია თქვენი საზღვრები. განდევნეთ იგი ისევე, როგორც აქამდე განგიდევნიათ ესოდენ აურაცხელი მტერი თქვენი ეროვნული სულისა.

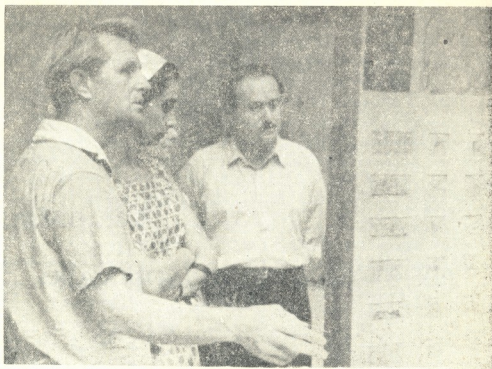
მე ვიცი, რომ თანამედროვე საქართველო უფრო რეალურია, ვიდრე აქ დავხატე. კულტურისადმი თქვენი ლტოლვა მხოლოდ ერთი მხარეა თქვენი ყოფისა. მზარდი ეკონომიკის წყალობით შეიქმნა კერები, სადაც თქვენ კულტურას ნერგავთ.

მე მიყვარს ცქერა თქვენი პურის მინდვრებისა, რუხი ფერდობებიდან რომ ეშვება ველებისაკენ; მიყვარს ცქერა აღმუშრისა, ყანას რომ ასდის.

მე ვიგემე თქვენი ვაშლი და, როცა მოვკბიხე, მიგხვდი, რომ მეცნიერებამ და ქართულმა ნიადაგმა მოიყვანა იგი. საუკეთესო ვაშლი ჩვეულებრივ მეცნიერთა მიერ გამოყვანილი ვაშლია, მდიდარ ნიადაგზე მოყვანილი. განსაკუთრებით მდიდარი ნიადაგია გორში, სადაც სტალინი დაიბადა.

ჩემი შთაბეჭდილებანი საქართველოზე ჯერ კარგად მოწესრიგებული არ არის, თან იმდენი რამ ვნახე, რომ არ შემძლია აქ რამდენიმე სიტყვით გადმოვცე.

მე შევეცადე მადლობა მეთქვა ყველა ჩემი ქართველი მეგობრისათვის მათი უბადლო სტუმართმოყვარეობის გამო, მაგრამ, მოგეხსენებათ, რაც უნდა ვთქვა ამაზე, მაინც სათანადოდ ვერ გადმოვცემთ.



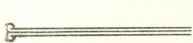
ჯეიმს ოლდრიჯი ლ. გუდიაშვილის ნამუშევრების გამოფენაზე.

თქვენი პოეტები, კრიტიკოსები, მწერლები და მეცნიერები ჩემი ძვირფასი მეგობრები გახდნენ, და მე ინგლისში თან მიმაქვს საუკეთესო მოგონებანი, როგორც კი შეიძლება ჰქონდეს ადამიანს სხვა, არათვისებოთ ხალხზე.

ჩემი ოჯახი უკვე მიემგზავრება და ვგრძნობ, რომ ვიპოვეთ ერთი კუთხე ქვეყნად, სადაც მუდამ სიხარულით მიგვიღებენ. ვიმედოვნებ, ქართველებიც ჩამოვლენ ინგლისში, სადაც მათ ისეთივე სიხარულით მიიღებენ, როგორც მიგვიღებთ თქვენ და სადაც ისევე შინაურულად იგრძნობენ თავს, როგორც ჩვენ ვგრძნობდით აქ.

ინგლისურიდან თარგმნა ა. ვახოქიძემ





შალვა გოზალიძის

ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა ავტობიოგრაფიები და ხელნაწერები

მხატვრულ თხზულებათა საბოლოოდ ჩამოყალიბების, დახვეწისა და სრულყოფისათვის ილია ჭავჭავაძე განსაკუთრებულ შრომას ეწეოდა. ამისი უტყუარი საბუთია მისი ავტოგრაფები და ხელნაწერები. ილია არასოდეს არ აჩქარებდოდა, რომ რომელიმე თხზულება, ლექსი იქნებოდა ეს, პოემა თუ მოთხრობა, დამთავრებისთანავე გამოეყვეყნებია. შემოქმედებითი მუშაობის პროცესში ილია უკვე დაწერილს სხვებს უკითხავდა, უზიარებდა და ყოველთვის ისმენდა სხვის აზრს. თხზულების დამთავრების შემდეგაც იგი დიდი ხნის განმავლობაში კვლავ უბრუნდებოდა მას, კრიტიკულად აფასებდა, თავს უყრიდა „ივერიის“ რედაქციაში თავის თანამშრომლებს, ქართველ მწერლებს, საზოგადო მოღვაწეებს, ქართული მწერლობისა და ლიტერატურის მოყვარულთა და უკითხავთ თავის ნაწარმოებს. ისმენდა სხვის აზრს, შემდეგ თვითონ გონების თვლით ასწონდასწონდა, ხელმოკრედ მიუბრუნდებოდა, ასწორებდა, გამოსაკლებს გამოაკლებდა, დასამატებელს დაუმატებდა, საბოლოოდ გადაწერდა და მხოლოდ ამის შემდეგ, როცა დარწმუნდებოდა მის ღირსებაში, გადასცემდა დასაბეჭდად. სავსე ილია ყოველთვის დიდი ყოყმანის შემდეგ ბედავდა მიეცა რაიმე გამოსაქვეყნებლად. აქ მაგალითისათვის შეგვიძლია დავასახელოთ ლექსი „ბაზალეთის ტბა“, რომლის პირველი ვარიანტი ილიამ დაწერა 1883 წლის ივლისში, ხოლო პირველად დაბეჭდა შვიდი წლის შემდეგ, საბავშვო ჟურნალ „ჯეჯილაში“ (1890 წ. № 1).

ილია მდარე ლიტერატურულ ნაწარმოებს ძალიან მაკრად ეკიდებოდა და მას უსაქმო კაცის ნაოცრეობასა და ნაჯღაბანს უწოდებდა. იგი არა მარტო სხვისი შემოქმედების შეფასებაში იჩენდა ასეთ სისასტიკეს, ასეთივე უღმრთელობა და სასტიკი კრიტიკის თვლით ზომავედა საკუთარ თხზულებებსაც. ამას გვიდასტურებენ ილიის ახლო მეგობრები და თანამშრომლები, რომელთაც წლების განმავლობაში მასთან უხდებ-

ოდათ მუშაობა. მის შემოქმედებითი მუშაობის პრაქტიკაში მრავალჯერ ყოფილა შემთხვევა, როცა აღარ მოსწონებია თავისი ზოგიერთი ლექსი, გამოქვეყნების ღირსად არ მიუჩნევია და უარუყვია. ამის მაგალითად შეგვიძლია დავასახელოთ მისივე ავტოგრაფები ლექსებისა. „პავლოვსკის პარკის“ ავტოგრაფის გასწვრივ, მინდორზე, ილიას ფანქრით მიუწერია: „რიტორიკა უშვერი“, ხოლო თვით ტექსტი ფანქრითვე გადაუხაზავს, წაუშლია. იქვე ლექსის — „ს...ს“ ტექსტიც ფანქრით გადაუხაზავს და მიუწერია: „რიტორიკა“; ლექსების „ტუტა მიკონას“ და „სიზმარის“ ტექსტებიც ავტორს გადაუხაზავს.

ილიას ლიტერატურულ ავტოგრაფებს შორის აღსანიშნავია კრებულები, რომელიც შეიცავს 1856 — 1872 წლების მანძილზე დაწერილ 87 ტექსტს. მასში მოთავსებულია დიდი ნაწილი ორიგინალური და თარგმნილი ლექსებისა, პოემები: „ქართლის დედა“ (სათაურით „დედა და შვილი“), „ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“ და პირვანდელი ესკიზი „დიმიტრი თავდადებული“.

ავტოგრაფთა მეორე კრებულში, რომელშიაც წარმოდგენილია 1856 — 1861 წლებში დაწერილი 64 ტექსტი, დიდი ნაწილი ორიგინალური და თარგმნილი ლექსებია. მასშია აგრეთვე პირვანდელი ვარიანტები (ნაწყვეტები) პოემებიდან: „ქართლის დედა“ (ძღვნა), „აჩრდილი“ და „დიმიტრი თავდადებული“. ორივე კრებულში მრავალი ლექსის ავტოგრაფი რამდენიმე ვარიანტითაა წარმოდგენილი, მაგალითად: „ყვარლის მთებს“, „ნანა“, „ალ. ჭავჭავაძე“, „მამინ დავსტებები“, „მუშა“, „ქართველი სტუდენტების სიმღერა“. ბევრი ერთი და იგივე ლექსის სრული ავტოგრაფი ორსავე კრებულშია მოცემული, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს.

მოგვეპოვება ლექსის „ქართველი სტუდენტების სიმღერის“ რამდენიმე ავტოგრაფი, რომლებიც ილიას სხვადასხვა დროს გადაუწერია. სა-



ბოლო რედაქციული ტექსტის მიხედვით ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „მნათობში“, 1870 წლის № 2-ში.

გვაქვს სამი დასრულებული ვარიანტი და სამი პირვანდელი ესკიზი ლექსისა — „ბაზალეთის ტბის ძირას“. ამ ლექსის პირველი ვარიანტი ილიამ დაწერა 1883 წლის 14 ივლისს. ეს იყო ილიას პირველი ლექსი, რომელიც 1890 წელს დაიბეჭდა ჟურნ. „ჯეჯილში“. მანამდის ამ ჟურნალში ილიას არაფერი დაბეჭდილიყო.

ილიას წერილი ლექსების ავტოგრაფებიდან ცალკე უნდა მოვიხსენიოთ „მამათა და შვილთა“ ბრძოლის პერიოდში დაწერილი პამფლეტები: „გამოცანები“, „კიდევ გამოცანები“ და „პასუხის პასუხი“. პირველი ორი დაიწერა 1874 წლის 7 დეკემბერს და მიმართულია მაშინდელი ძველი თაობის თავდაზნაურთა წარმომადგენლების წინააღმდეგ.

ილიას „გამოცანები“ და „კიდევ გამოცანები“ საცენსურო პირობების გამო მაშინ ვერ დაიბეჭდა და ხელნაწერის სახით იყო საზოგადოებაში გავრცელებული. „გამოცანების“ ტექსტში წარმოდგენილია ცხრა ლექსი-გამოცანა, ხოლო „კიდევ გამოცანებში“ შვიდი ლექსი-გამოცანა, რომლებშიც ივლისსმებოდნენ მაშინდელი ცნობილი პირები.

გვაქვს სრული ავტოგრაფი პოემა „აჩრდილის“ პირველი ვარიანტისა, რომელიც დასრულდა 1859 წლის 26 იანვარს, აგრეთვე ამავე პოემის მეორე ვარიანტის სრული ნუსხა. პოემის მესამე ვარიანტისა და საბოლოო რედაქციის სრული ავტოგრაფები არ შემონახულა, გვაქვს მხოლოდ მისი ნაკლული ტექსტები.

ცენსურული პირობების გამო ილია ჰეგევაძემ „აჩრდილის“ მთლიანად დაბეჭდვა მაშინ ვერ მოახერხა. 1859 წლის ჟურნალ „ცისკარში“ (№ 10) დაიბეჭდა პოემის მხოლოდ V თავი სათაურით „არაგვი (საყუთარ პოემიდან „აჩრდილი“)“.

პოემის მეორე ვარიანტი, რომლის ტექსტი სხვა ხელით არის გადაწერილი, დაშალბებული ყოფილა ილია წინამძღვრისევის ხელმძღვანელობით ცალკე გამოსაცემად 1860 წელს თბილისში, ჯერ ისევ ილიას სტუდენტად ყოფნის დროს პეტერბურგში. ცხადია, ცენსურული დაბრკოლებების გამო მაშინ „აჩრდილის“ ცალკე გამოცემა ვერ განხორციელდა. ამის შესახებ თვით ილია, ჯერ ისევ პეტერბურგიდან, 1861 წლის თებერვალში ილია წინამძღვრისევის სწერდა: ერთი წიგნი მომწერე, ჩემი აჩრდილი და პატი აბრევი რა ყოფილა არაბო.

1863 წელს ჟურნალ „საქართველოს მოამბის“ დაარსების შემდეგაც ილიამ ვერ შესძლო პოემის სრულად გამოქვეყნება: ჟურნალის მეშვიდე ნომერში გამოქვეყნა XXVI და XXVII თავი, ხოლო მეორე ნომერში — XXIV თავი, ისიც ცენსურის მიერ საკმაოდ დამახინჯებული. 1864 წელს

„ჩონგურში“, რომელიც კირილე ლორთქიფანიძის რედაქტორობით გამოვიდა პეტერბურგში, დაიბეჭდა „აჩრდილის“ V თავი, რომელიც პირველად 1859 წლის „ცისკარში“ გამოქვეყნდა.

1871 წელს, როცა დაარსდა ჟურნალი „კრებული“, ილიას კვლავ აღეძრა პოემა „აჩრდილის“ მთლიანად გამოქვეყნების სურვილი. მას აღარ აკმაყოფილებდა პოემის პირვანდელი სახით დაბეჭდვა. ამიტომ 1872 წელს მწერალმა პოემა მესამედ გადაამუშავა; არც ამ მესამე რედაქციის ავტოგრაფი გვაქვს, გვაქვს მხოლოდ მისი ცალკეული ნაკლული ტექსტები. პოემის დაწერიდან 12 წლის შემდეგ ილიამ „აჩრდილის“ ზოგიერთი ადგილი ხელახლა გადაამუშავა და შესწორა. აქ მწერლის საკმაოდ რთულ შემოქმედებით პროცესთან გვაქვს საქმე. ამის ნათესაყოფად საკმარისია დავიმოწმოთ ილია ჰეგევაძის ერთი კერძო წერილი დრამატურგ დავით ერისთავისადმი, სადაც საუბარია სწორედ „აჩრდილის“ შესახებ. წერილში, რომელიც დაწერილია 1872 წლის ივლისში, ილია დავით ერისთავს სწერდა: „მე არაფერს არა ვწერ. ამ აჩრდილმა ტყავი გამაძრო. ისტორიული ნაწილზე... შევედგე. და ერთი ბიჯი წინ ვეღარ წავდგი. არ ვიცი რა გქნა? ვამბობ, ამ აჩრდილს თავი დავანებო-მეთქი. ვე ოხვრი ჩვენი ისტორია... მარტო ომებისა და მეფეების ისტორია, ერა არსადა ჩანს. მე კი ასეთის აგებულიების აღძვრის ვარ, რომ მეფეების და ომების სახე არ მიმიზიდავს ხოლმე. საქმე ხალხია და ხალხი კი ჩვენს ისტორიაში არა ჩანს. ვწუხვარ და ვდრტვინავ და განკითხვა არსით არი. ერთი გადმოვი, ლაზთიანი მასლათი გავყვითო. უკაცურობამ ლამის მამიდნოს. მართალია ლესინგი: მწერალმა საზოგადოებაში უნდა იცხოვროსო. თუ არ ცხოვრების მორევში, საგანს სად იპოვინი წერისათვის“.

პოემა „აჩრდილის“ მესამე ვარიანტი ილიამ გამოაქვეყნა „კრებულში“ 1872 — 1873 წლებში (1872 წ., № 8 — 9, 10 — 12; 1873 წ., № 1, 2, 5, 6). ამჯერადაც პოემა ცენსურამ დაამახინჯა და არასრულად დაიბეჭდა. ცალკეულ თავებში ამოვლებული იქნა მრავალი ადგილი. ამ მოსალოდნელი შემთხვევის გამო იყო, რომ ილია 1873 წლის 18 იანვარს წინასწარ სწერდა ნიკო ნიკოლაძეს: „ჩემი აჩრდილის პირველ ნაწილს გავზავნე, თუ მოგეწონათ, სრულად დაბეჭდეთ. ვიცი, რომ XVI ხანის უკანასკნელ ოთხ სტრიქონს ცენზორი ამოშლის. ისევ ისა მსჯობია ჩვენ წინადადეგ დაეცაწროთ, რომ სხვაზე მინც არ აღუდღეს“.

ილიამ 1872 წლის შემდეგ „აჩრდილს“ საბოლოო რედაქცია გაუეთა და დაბეჭდა 1881 წლის „ივერიაში“ (№ 2, 3). ცენსურამ არც ახლა დააკლო პოემას თავისი „მსახერალო“ ხელი და შიგადაშიგ ამოავლო ადგილები.

პოემა „აჩრდილი“ პირველად ცალკე გამოცემაში დაიბეჭდა 1892 წელს „ქართველთა ამხა-



ნაგობის“ მიერ. ამ გამოცემაშიც, ცნულების წყალობით, პოემაში არ დაიბეჭდა XXII და XXIII თავი, რომლებიც დღესაც დაკარგულია თვლებად.

როგორც ვხედავთ, პოემა „აჩრდილმა“ რთული, ხანგრძლივი შემოქმედებითი გზა გაიარა. ამასთანავე მწერალს რთულ შემოქმედებითს მუშაობასთან ერთად უხდებოდა მრავალი უსიამოვნებისა და ბრძოლის გადატანა მეფის ტახტურასთან, სანამ მკითხველის გულამდე მიიტანდა „აჩრდილის“ ცხოველყოფილ იდეებს, ეროვნული და სოციალური თავისუფლების, ნათელი მომავალი ცხოვრების იდეებს, სადაც „ძმობა, ერთობა, თავისუფლება დამკვიდრდება“ და „ეკლის გვირგვინით აღარ ივლიან კაცთმოყვარება და სათნოება“.

„აჩრდილის“ ავტორაულის ვარიანტებში ტექსტს წინ ერთვის ლექსი — „ძღენა“. პოეტი თავის მეგობრებს მიმართავს:

მიიღეთ, ჩემო მეგობრებო, პირშო ძე ჩემი,
ახლად შობილი ნუგუმის და იმედთ მომცემი!..
იგი მოგითხრობს ჩემსა ტანჯვას და ჩემსა
ფიქრსა,
რა მამის ცრემლი ზედ ატყვია ლოყებზედ
შვილსა.

მიიღეთ ძღენათა თქვენ მეგობრის ლაღი
ტრილი,
თამამათ მოთქმა მის, რომელიც აწინებს სხვას;
მიითვისეთ და შეიყვარეთ ჩემი „აჩრდილი“,
ეგ მოგაგონებსთ, მეგობრებო, ჩემ გულის
წყასა.

ტექსტს ბოლოში დართული აქვს მიმართვა „საქართველთადა“:

აჰა, გათავდა!.. ქართველნო! მიცნობთ
ამ ლექსში მწუხარს და მტირალს ქართველს!
შორით, რუსეთით, ძმა მძებს მოგითხრობთ
მას, რაც არ უშრობს ნამდვილ შვილსა ცრემლს.
ჩვენი შშობელი, ტკბილი მამული,
ცხადათ წინ მიდგა ბედით მოკლული,
და ზნელ დამეში ჩვენ დამხსნელს ვარსკვლავს
ჩვენ მამულზედა ვხედავდი შემდგარს.
გულში ვფარავდი რა ტკბილსა იმედს,
მის აღსრულებას ვავედებდი დემრთს,
მე შევსტიროდი ჩემს ქვეყნის ბედსა
და მშინარს კალამს ვანდობდი ცრემლსა.
თუ ჩემს ცრემლს, ეხლა ფურცლებზედ
შემშრალს,

თქვენი ცრემლიცა მოემატება,
მაშინ, ვფიცავ იმ ჩვენ დამხსნელ
ვარსკვლავს,
იგი, რაც გვინდა, აღგვისრულდება!

გვაქვს პირიანდელი სრული ავტოგრაფი ემისა — „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიგრამები“ — ჩაღის ცხოვრებიდამ“ და მისი ვარიანტული პირი, ავტორის მიერვე გადაწერილი, სათაურით „მოთხრობა ქისიყელისა“.

ილია ქაქუცაძის ავტოგრაფებისა და ხელნაწერების შესწავლიდან ჩანს, რომ პოემა „კაკო ყაჩაღი“ ავტორმა საბოლოოდ ჩამოაყალიბა ხანგრძლივი შემოქმედებითი ძიების პროცესში. ეს გარკვევით ჩანს მოთხრობების — „კოლას“ და „კაკოს“ შვი, დაუმთავრებელი ავტოგრაფებით, რომლებიც დაიწერა 1858 — 1859 წლებში და წინ უსწრებდა პოემა „კაკო ყაჩაღს“.

როგორც მკვლევარი პავლე ინგოროყვა ზედმიწევნით განსაზღვრავს, — „ეს მოთხრობები „კოლა“ და „კაკო“ წარმოგიდგენენ შეერთებულ რედაქციას „კაცია-ადამიანისა?“, „გლახის ნაამბობისა“ და „კაკო ყაჩაღისა“. ავტორს თავდაპირველად ეს სამი ნაწარმოები ერთი მოთხრობის სახით ჰქონია განზრახული. ილიას დაუწერია კიდევ ამ მოთხრობის რამდენიმე ესკიზი („კოლა“ ორი ვარიანტის სახით და „კაკო“ და მგარამ შემდეგ ეს განზრახვა დაუტოვებია და უფრო გვიან ამ მოთხრობის ქარგავზე შეუქმნია ეს სამი ცალკე თხზულება — მოთხრობები „კაცია-ადამიანი?“, „გლახის ნაამბობი“ და პოემა „კაკო ყაჩაღი“.

ილიამ „კაკო ყაჩაღი“ დაამთავრა 1860 წლის 11 დეკემბერს, პეტერბურგში. მისი დაბეჭდვა შესძლო 1863 წელს ჟურნალ „საქართველოს მოამბეში“ (№ 10), სადაც პოემის მხოლოდ პირველი ნაწილი დაიბეჭდა. როგორც ცნობილიდან ჩანს, კირილე ლოთიქიფანიძემ პეტერბურგიდან ილიას სთხოვა, გაეგზავნა პოემა 1864 წლის „ნონატურში“ დასაბეჭდად. ილია ერთ უთარილო წერილში, რომელიც 1863 წლის დამლევს ანდა 1864 წლის დასაწყისში უნდა იყოს დაწერილი, კირილე ლოთიქიფანიძეს სწერდა: „რამდენიმე სურათი“, ანუ „ეპიგრამები ყაჩაღის ცხოვრებიდამ“ მე თქმეცა დასრულებული მაქვს, მაგრამ არ გიგზავნი, რადგანაც ვიცი, რომ არ დაბეჭდენ. თუნდ რომ მანდ როგორც მოთხრობა და ნების დართვა იილო, აქ მთელ წიგნებს ავიკრძალავდი, ეს ნამდვილად ვიცი. მეც ზეერი ვეცადე აქაურ ცენზურის კომიტეტში, მაგრამ ძალიან ამიკრძალეს. დასაწყისი მაგის რამოდენიც „საქართველოს მოამბეში“, თუ გნებავს, დაბეჭდე“. „კაკო ყაჩაღის“ მთლიანად დაბეჭდვა ილიამ მოახერხა 1879 წელს ჟურნალ „ივერიის“ მეხუთე ნომერში. მოთხრობა „გლახის ნაამბობის“ სრული ავტოგრაფი არ მოგვევრებია, გვაქვს მხოლოდ მოთხრობის მეორე ნაწილის ავტოგრაფი (VII თავიდან ბოლომდე).

ილიამ „გლახის ნაამბობის“ პირველი ნაწილი (I — VI თავი) დაწერა 1859 წელს პეტერბურგში ყოფნისას და შემდეგ 1863 წელს ჟურნალ — „საქართველოს მოამბეში“ დაბეჭდა (იხ. № 1,

გვ. 7 — 53), ხოლო მისი მეორე ნაწილი (VII — XII თავი) საკმაოდ მოგვიანებით, 1873 წლის დამდეგს დაამთავრა.

1872 წლის 9 დეკემბერს გაგზავნილ წერილში ილია კირილე ლორთქიფანიძეს სწერდა: „დღეს მივეყვებ ხელი გლახის ნაამბობის გაგრძელებას. ღვთით, რომელიც შენ არ გწამს, დასრულდება. გლახის ნაამბობის კორექტურა უკანასკნელი მე უნდა გაეშინჯო“.

„გლახის ნაამბობი“ ავტორის 1873 წლის 29 იანვრისათვის უკვე დამთავრებული ჰქონია. ამ დღეს დაწერილი ბარათით ილია კირილე ლორთქიფანიძეს ატყობინებდა, „გლახის ნაამბობი“ შესრულებულია, ხოლო იმავე დღეს დაწერილ მეორე წერილში სწერდა: „გლახის ნაამბობი დასრულდა და თებერვლის ათამიდან გამოვიგზავნი, რაც დაბეჭდილია იმაზედ თუ არ მეტი, ნაკლები არ გამოვა. დიდი ხანია ვცა ნაამბობი გულში მედო და ძლივს მოვიშორე. არ ვიცი როგორ მოვეწონებათ. ზოგიერთი ადგილები მაინც მეორე კარგი უნდა იყოს“. მოთხრობის დასასრულად გაგზავნილი დიდხანს აღარ დაუყოვნებია. ერთ უთარილო წერილში, რომელიც 1873 წლის თებერვლის პირველ რიცხვებში უნდა იყოს დაწერილი, იმავე კირილე ლორთქიფანიძეს სწერდა: „ძმაო კირილე! გიგზავნი ჩემს გლახის ნაამბობს. ჯერ ვიდრე დაბეჭდვდეს, შენებურად გადიკოთხე და შენი პირმოუფერებელი აზრი მაეცნებე“.

„გლახის ნაამბობი“ მთლიანად პირველად დაიბეჭდა 1873 წელს ჟურნ. „კრებულში“ (იხ. № 1—3). „გლახის ნაამბობის“ მეორე ნაწილის ავტორი იყო, რომელიც ქუთაისის მუზეუმის ფონდშია დაცული, სტამბის საღებავი და აწყობის ნიშნები ატყვია. როგორც ჩანს, იგი ჟურნალ „კრებულში“ ამ ავტორიანის მიხედვით დაიბეჭდა.

„კაცია-ადამიანი?!“-ს ავტორი იყო არ მოგეპოვება. შემონახულია მხოლოდ წინასიტყვის ოთხი ვარიანტული ავტორი. ამ ვარიანტების მიხედვითაც ნათელი ხდება, რომ ილიას დიდი შემოქმედებითი მუშაობა ჩაუტარებია „კაცია-ადამიანის“ საბოლოოდ ჩამოყალიბებისათვის, მრავალჯერ გადაუმუშავებია, შეუსწორებია, გადაუწერია და, ამრიგად, მიუღია მისი საბოლოო რედაქცია. იგი, როგორც მთლიანი ნაწარმოები, ავტორმა საბოლოოდ ჩამოაყალიბა და პირველად 1863 წელს ჟურნალ „საქართველოს მოამბეში“ დაბეჭდა. ცხადია, „კაცია-ადამიანის“ წინასიტყვის ვარიანტები დაწერილია 1863 წელზე უფრო ადრე, 1861-63 წლებში. ვარიანტების ტექსტი წარმოადგენს შავებს, გარკვევით არის ნაწერი, შიგადაშიგ არის ნასწორები და წაშლილი ადგილები. ვარიანტები ხელმოუწერელია.

შემონახულია „ოთხარანთ ქერიის“ მეტად საყურადღებო ხელნაწერი, რომლის დიდი ნაწილი ავტორიანია. 1887 წელს იგი გადაუწერია

ილიას, მხოლოდ მცირე ნაწილია უცნაურად ნაწერი. ტექსტში მთლიანად მოცემულია XXI თავი, აქლია მხოლოდ ბოლო, XXII თავი. ხელნაწერის მთელი ტექსტი ავტორიანული მნიშვნელობისაა, რადგან შიგადაშიგ უცნაური პირის მიერ გადაწერილიც შესრულებულია ილიას მეთვალყურეობით და მის მიერვეა რედაქტირებული. გრ. ყიფშიძის მოწმობითაც ხომ ილიამ სამჯერ თუ ოთხჯერ გადასწერა „ოთხარანთ ქერიის“. იგი პირველად დაიბეჭდა 1888 წელს გაზეთ „ივერიაში“ (№№ 2, 3, 4, 7, 8, 11, 12, 13, 14).

გვაქვს „მგზავრის წერილების“ სამი სხვადასხვა ავტორიანული ტექსტი. პირველი ტექსტი წარმოადგენს აღრინდელ ვარიანტს სათაურით „ჟღერადი კავკასიამ ქალაქამდე“, რომელშიც პირველი ორი თავი სრულადაა მოცემული, ხოლო მესამე თავის დასაწყისია. იგი ავტორის მიერ გადაწერილია 1871 წელს; მეორე ტექსტი წარმოადგენს „მგზავრის წერილების“ მეორე ნაწილის (V — VIII თავი) საბოლოო რედაქციას, ავტორის მიერ გადაწერილი იმავე 1871 წელს; მესამე ტექსტში პირველი ორი თავი სრულადაა, ხოლო მესამე თავის ნაწილია, რომელიც ავტორის გადაწერია 1871 წელს და გაუგზავნია კირილე ლორთქიფანიძისათვის „კრებულში“ დასაბეჭდად. ამ ავტორიანთა ტექსტებიდან ჩანს, რომ „მგზავრის წერილებში“ განიცადეს ცენზორის მხრივ სასტიკი დამახინჯება. ავტორიანის მეორე ტექსტი გატარებულია ცენზორის ხელში და ბოლოში მიწერილია ნებართვა: „Дозволено цензурую. 23 июня, 1871 года“. სიტყვა: „цензурую“-ს წინ ილიას ფანქრით მიუწერია „дурацкою“. ტექსტში ცენზორის ამოუშლია მთელი რიგი ადგილები.

მეშვიდე თავში მოხვედის საუბრიდან ამოშლილი დიდი ნაწილი დაწყებული სიტყვებიდან: „...აწინა ვრობა დაიშალის, მეძაბ-მრუშობა ჩამოვარდნის“, ვიდრე სიტყვებით: „...გზაი სასყიდვალ, ლოცვა-კურთხევადი სასყიდვალ, სამართალ სასყიდვალ, რადი დარჩენის ბეჩაი მახვევ?...“. ამოშლილი ადგილის გასწვრივ, არშიაზე, ილიას მიუწერია: „უნდა. ახ, ცენზორო!“. მეორეგან, მეტრე თავიდან, ცენზორის ბოლოდან ამოშლია ტექსტის დასასრული წინადადებები: „მიგზავდი, ჩემო მოხვევ, რა ნესტარითაც ხარ ნახვევტი“. ამ ადგილის გასწვრივ, არშიაზე, ილიას მიუწერია: „უნდა. ცენზორის სუნის აღება სცილინა“.

დრამატული პოემის — „ქართლის დედას“ ოთხი სტული ავტორიანული გვაქვს. ამ პოემის პირველი ვარიანტი დაიწერა 1860 წლის 14 ივლისს „დედა და შვილის“ სათაურით. შემდეგში, 1871 წელს, ავტორმა ხელახლა გადაამუშავა ეს პოემა და ახალი სათაურით — „ქართლის დედა“ — დასაბეჭდად გაუგზავნა ერთი „კრებულის“ რედაქციას, ხოლო მეორე პეტრე ნაკაშიძეს.

პოემის მეორე ვარიანტის პირველ ავტოგრაფს ეპიგრაფად წამდგარებული აქვს ხალხური ლექსის ორი სტრიქონი:

გავვიძახე, ბერო მინდია, მუხლი შიბი
მგლისაო.
გაიყოლიე უმცროსნი, ვისაც თავი აქვს
ცდისაო.

(გლეხური სიმღერა)

ამავე ვარიანტის მეორე ავტოგრაფს ეპიგრაფად აქვს რუსთველის „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი“, ხოლო პოემის ამ ორივე ავტოგრაფს წინ უძღვის ლექსი — „ძღვნა“ პეტრე ნაკაშიძისადმი:

აჰ იმ დროთაჲნ ერთი სახე ამოდებული,
რომელნიც ერთად გვინატრია უტყოთში
ჩვენ,

რომელთ იმედი, ღვთიურ სხივით
გაბრწყინებული,
დღესაც გულში გვაქვს მტკიცე რჯულად,
ძმო, მე და შენ.

იმ დროთა აგხადე ერთი კუთხე დიდისა
ფარდის

და ეს ვიხილე, მომიტევე მე სიტამამე...
ეს არს ნაყოფი აწმყოსაგან შობილის

დარდის, —

ამით მამართლე, მიილე და ნუ

გამკიცხამ მე.

ავტორი.

ტექსტის ბოლოში, ხელმოწერის ადგილზე, არის ილია ჭავჭავაძის ცნობილი ფსევდონიმი — სამი ვარსკვლავი (***) და თარიღი — „1871 წელსა, მარტის 19-სა“. მეორე ავტოგრაფის ბოლოს მინაწერ წერილში ილია პეტრე ნაკაშიძეს სწერდა: „პეტრე! გიგზავნი ხელახლად გადაცეთუბულს შენდამი ნაძღვენეს ჩემს „ქართლის დედას“. თუ მოგეწონის, მიეცი ნიკოლაძეს დასაბეჭდად. ვთხოვ, შენი პირმოტურდებელი აზრი მაცნობო ამ პატარა თხზულებასზედა. კარგად კი წაიკითხე. მე ყველაზე უფრო ჯარის სიმღერა მომწონს, გლეხურ კილოზედ მოწყონილია. თუ მოგეწონის დასაბეჭდად, შენთან მოწერილი ძღვნობის ლექსიც დააბეჭდინე ამასთან ერთად. კორექტურა შენთვის მომინდვია“.

ცენზორს პოემის ახალი სათაური — „ქართვლის დედა“ ამოუშლია. ამის გამო ილია იძულებული გახდარა ისევ ძველი სათაური „დედა და შვილი“ აღედგინა და ამ სათაურით დაიბეჭდა „კრებულში“ (1871 წლის № 3). პოემის მეოთხე ავტოგრაფი ეკუთვნის 1879 წელს, რომლის მიხედვითაც მეორედ დაიბეჭდა „ივერიაში“ (1879 წ. № 7—8). ამ ავტოგრაფის მრავალი ადგილი ცენზორს წითელი ფანქრით წაუშლია, ზოგანაც ზახი გაუსვამს. ეს ადგილებია: „...ჩემი მამული, საქართველო, დღეს მიტოცხლდება“, „...ხალხი აზვითადა, ხალხი აღზდება, ხალხი მოქმედობს“, „...მთელ კავკასიის თავისუფლებას!“, „...მამული,

წაიყვანე, დღეს ის შენია“... და სხვ. რაც შეეძლო პოემის შესავალს — „ძღვნა“, დასახელებული ოთხი ავტოგრაფის გარდა, გვაქვს მისი ცალკე, მეხუთე ავტოგრაფიც.

შემონახულია ილიას ისტორიული პოემის „მეფე დიმიტრი თავდადებულის“ მხოლოდ პირველი ნაწილის (I — XII თავი) ავტოგრაფი, რის მიხედვითაც დაიბეჭდა ჟურნალ „ივერიაში“ 1878 წლის იანვრის ნომერში. ავტოგრაფი პოემის მეორე ნაწილისა (დანარჩენი თექვსმეტი თავი), რომელიც მთლიანად დაიბეჭდა „ივერიაში“ 1879 წლის № 1-ში, არ შემონახულია. ავტოგრაფის მიხედვით პოემის პირვანდელი სათაური ყოფილა „ბრმა მეფადღერე“, რომელიც შემდეგ ავტორს გადაუხაზავს და ფანქრით წაუწერია: „მეფე დიმიტრი თავდადებულის“. პოემის ავტოგრაფის პირველი ფურცლის ბოლოში არის ავტორის მინაწერი თავის მეგობარ პეტრე ნაკაშიძისადმი: „ძმო პეტრე! შენგან ჩაგონებულს შენვე გიძღვნე“. ამ მინაწერიდან ჩანს, რომ ილიას დაბეჭდვამდე პოემა პეტრე ნაკაშიძისათვის გაუგზავნიდა.

„დიმიტრი თავდადებულის“ აღფრთოვანებული ვასილ მაჩაბელი ილიას, დღემდე უცნობ ერთ წერილში, სწერდა: „სულით და გულით გილოცავ, საყვარელო ძმო ილიო, იმ უკვდავ პოემის დაწერას, რომელსაც შენვე დიმიტრი თავდადებულის დაარქვი. ჭეშმარიტად მისალოცავია, რადგან მაგისთანა შენ თავის დღეში არა გიჩუქებიარა ქართველებისათვის. და მე დარწმუნებული ვარ, რომ ყოველ მამულის მოსიყვარულე ქართველის გული გრძნობს შენდამი მაგისათვის დიდ სიყვარულს და მაღლობას. ამ მოკლე სიტყვებით ცხადათ დანიხავ რა შთაბეჭდილება მოახდინა ამ ჩრდილოეთშიაც შენმა პოემამ. ესლა ჩვენი სანატრელი ის არის, რომ მაგ გვარი უფასო და უკვდავ სასურველი არ დასტოვოს შენმა მართლად და ნამდვილად პოეტურ ნიჭმა, ჩვედ დაიხარულ, მაგრამ მაინც კიდევ ტურფა ქვეყნისათვის და შენც გარიდოს [დმერთმა ყოველი სიზანტე და უქმეობა, რომელიც უღობავს ნივს გზასა. ჩემი ლოცვა ეს არის და გგონებ არც შენა სთქვა უარი მავად, რომ ნამდვილ სასარგებლო მამულის შვილებისაგან არა ქვეყანას და ნამეტნავად ჩვენსას სიზარმაცე და უქმეობა არ ეკადრება“.

გვაქვს ილია ჭავჭავაძის პოემა „განდეგილის“ სრული ავტოგრაფი. მისი ტექსტი დაწერილია სუფთა ლამაზი ხელით, შვიადმოც არის მიერე შესწორებები. პოემა დამთავრებული იყო 1883 წლის 6 თებერვალს და დაიბეჭდა იმავე წელს „ივერიაში“. ავტოგრაფის მიხედვით პოემას პირველად სათაურად ჰქონია „ბეთლემი“, შემდეგ „მეფედანბოე (ხალხში გაგონილი ლეგენდა)“. ეს ორივე სათაური შემდეგ წაუშლია და საბოლოოდ მიუწერია „განდეგილი (ლეგენდა)“.

გრ. ყიფშიძის გადმოცემით ილიამ — „კრებულში თავის ლექსებისა და უკეთესი ნაწარმოებუ-

სახელდობრ „განდევილი“ — ეს გვირგვინი მისის პოეტურის შემოქმედებისა“ მიუძღვნა საყვარელ მეუღლეს — ოლღა ჭავჭავაძეს.

ილიას ფონდში (პნ 41) დაცულია აგრეთვე ელისაბედ ჯამბაკურ-ორბელიანის მიერ ფრანგულ ენაზე თარგმნილი „განდევლის“ სრული ტექსტი. იგი ითარგმნა 1920 — 30-იან წლებში.

დიდი მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობის ავტოგრაფების გარდა მნიშვნელოვანია აგრეთვე ილიას თხზულებათა ხელნაწერებიც (ნუსხები), რომელთაც, ცხადია, გარკვეული მნიშვნელობა აქვთ მისი მთლიანი შემოქმედებითი მემკვიდრეობის შესწავლისათვის. ასეთია ქუთაისის მუზეუმში დაცული ხელნაწერები: „რა ვაკეთებ? რას ვშვრებოდით? ანუ საქართველოს ისტორია XIX საუკუნეში“, „ჩემი თარიღალი“, „ქართველი სტუდენტების სიმღერა“, „აჩრდილი-დგან“ (ნაწყვეტი), „აჩრდილი“ (ბოლონაკლული), რამდენიმე ხანა პოემა „აჩრდილისა“ და სხვ. ამ ხელნაწერების დიდი ნაწილი გადაწერილია ცნობილი საზოგადო მოღვაწეების კირილე ლორთქიფანიძისა და პეტრე უმიკაშვილის მიერ.

ამრიგად, როგორც მკითხველი ხედავს, დიდი მწერალი მზატერულ ზოგადებათა საბოლოოდ ჩამოყალიბების, დახვეწისა და სრულყოფისათვის განსაკუთრებულ შრომას ეწეოდა. მწერლის ყველა, დიდი თუ მცირე ზომის მოთხრობა თუ პოემა, ლექსი თუ პუბლიცისტური სტატია ან საგაზეთო რამ წერილი, იქმნებოდა ხანგრძლივი შემოქმედებითი მუშაობის შედეგად.

ილია ჭავჭავაძის ფონდში დაცულია პეტრე მეტაღ საყურადღებო ავტოგრაფები და ხელნაწერები რუსულად, რომელთა დიდი ნაწილი ფართო საზოგადოებისათვის ჯერაც უცნობია. ეს მასალები შეიცავს: პირად და ოფიციალურ მიმოწერას — რუს საზოგადო მოღვაწეებთან, მწერლებსა და სახელმწიფო მოხელეებთან; მოხსენებებს, პროექტებს, სტატიებს, კონსპექტებს სოციალ-ეკონომიური, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი საკითხების შესახებ. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ილია ჭავჭავაძის ამონაწერები, შენიშვნები და ბიბლიოგრაფიული მითითებანი და ცნობები მარქსის, ენგელსის, ლასალის, შმოლერის, შტამლერის, ბიუნერის, სპენსერის და სხვათა შრომებიდან.

ყველა ამ რუსულ ავტოგრაფებსა და ხელნაწერებსაც განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს დიდი ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის — ილია ჭავჭავაძის მსოფლმხედველობისა და საერთოდ XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული ლიტერატურული და საზოგადოებრივი ცხოვრების გარდაქმნისათვის ჩატარებული დიდი მუშაობის შესასწავლად.

დღეს ჩვენ ყველა შესაძლებლობა გვაქვს, მთლიანად გამოვავლინოთ დიდი ქართველი მოღვაწისა და მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობა, მეცნიერულად, დაწვრილებით შევისწავლოთ მისი ცხოვრებისა და შემოქმედების ყველა საკითხი.



სიმონ ყაუხჩიშვილი

ქართული ფილოსოფიის ისტორია

საკმაოდ ძნელია მიუღლომელი შეფასება ისეთი სამეცნიერო ნაშრომისა, რომელიც მეცნიერების ამ დარგში დიდ მიღწევას წარმოადგენს. ეს სიძნელე შემდეგი მიზეზებით არის გამოწვეული:

1. ასეთი ხასიათის წიგნით, რასაკვირველია, მოხილულია ამ წიგნის მიმომხილველი (თუ რეცენზენტი), რომელმაც, შეიძლება, ამის გამო დაჰყაროს წონასწორობა და გერ დიაცას მიუღლოლობა;

2. მეცნიერების ამა თუ იმ დარგში კარგად დაწერილი წიგნი უთუოდ ეხება ახალს, სხვების მიერ ხელშეუხებელ საკითხებს, რომლებზედაც თუმცა ავტორის მიერ გატყუებულია მართებული პასუხები, მაგრამ ამ წიგნის მიმომხილველისაგან მოითხოვენ ხანგრძლივ დავიერებას, იმ მასალების საფუძვლიან შესწავლას, რომლებიც ათეული წლების განმავლობაში ძველ ტექსტებში წარმოებული „არქეოლოგიური გათხრებით“ არის წიგნის ავტორის მიერ მოპოვებული და გამოკლემული.

3. მესამე და უკანასკნელი სიძნელე იმაში მდგომარეობს, რომ ასეთ წიგნში, რომელაც უმეტესად სრულიად ახალ საკითხებს ეხება, არ შეიძლება არ შეგვხვდეს თავები ან პარაგრაფები; რომლებიც შეიძლება ნაკლები ზედმიწევნითობით იყენენ დამუშავებული, და ამიტომ მკითხველისათვის არ იყოს დამაჯერებელი ავტორის მიერ იმ მოყვანილი დასაბუთებები, და, მაშასადამე, საჭირო იყოს ამ თავების ან პარაგრაფების გაკრიტიკება. ხოლო განქიქება ასეთი წიგნისა (თუნდაც ზოგიერთი პარაგრაფისა) არც თუ ძალიან ადვილია იმ რეცენზენტისათვის, რომელსაც ეს წიგნი დიდ მიღწევად მიაჩნია.

მიუხედავად ზემოთ ჩამოთვლილი სიძნელეებისა, ჩვენ მაინც გვბედეთ მკითხველს მოვესალუბროთ პროფ. შ. ნუტუბიძის ახლანდელ გამოშვებულ წიგნზე „ქართული ფილოსოფიის ისტორია“ (ტომი I, თბილისი, 1957), გვბედეთ იმიტომ, რომ 1) კარგი წიგნის მიმართ მიუღლო-

ლობის დაუცველობა მხოლოდ იმაში შეიძლება გამოიხატოს, რომ წიგნის დადებით მხარეებს ლალი შეფასება მიეცემა, რაც სრულიად არ ეგონება არც ავტორსა და არც მკითხველს, ხოლო ობიექტური კუთხითაც თავის სიმაღლეზე იდგება; 2) რაც შეეხება ხარვეზიანი თავების ან პარაგრაფების განხილვას, აქ ჩვენ გამოვალთ არა განმაქიქებლის როლში, არამედ ავტორის დამხმარის როლში, რადგან ჩვენი მსჯელობის ამოსავალი წერტილია ის დებულება, რომ „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველი ტომი თანამედროვე ქართული ფილოსოფიური აზროვნების გამარჯვებაა, და, მაშასადამე, ყოველგვარი ჩვენი შენიშვნა იქითგან იქნება მიმართული, რომ ავტორის დავებმართო მის ეგზომ დიდად დასაფასებელ საქმიანობაში.

• • •

ამგვარად, პირველ წინადადებაშივე ვუწოდებ ჩვენ „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის პირველ ტომს“ დიდი მიღწევის მქონე წიგნი. რა საბუთი გვაქვს იმისათვის, რომ ასეთ მაღალ შეფასებას ვაძლევთ მას? საიმისო საბუთები შემდეგია:

1. „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველი ტომის გამოშვამდე, ე. ი. 1957 წლამდე, არა თუ ქართულ ენაზე, არამედ საერთოდ, არც ერთ ენაზე, არ არსებობდა ამგვარი რამ. ესე იგი: არ არსებობდა სისტემატური განხილვა ქართული ფილოსოფიური აზრის განვითარებისა, იმ ფილოსოფიური აზრისა, რომელიც ვითარდებოდა საქართველოში უძველესი დროიდან XII საუკუნემდე¹.

¹ ქართული ფილოსოფიური აზრის განვითარება XII-XVIII საუკუნეებში შეადგენს „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ მეორე ტომის საგანს.

2. არ შეიძლება დიდ მიღწევად არ ჩათვალო ის წიგნი, რომელშიც სისტემატურად განხილულია ქართული ფილოსოფიური აზროვნების განვითარების საფეხურები დასაბამიდან XII საუკუნემდე და ცხრა მეთაღი იმ საკითხებისა, რომლებსაც შეადგენს „ქართული ფილოსოფიის ისტორია“, დასთვლია და გადაჭრილი თვით ავტორის, პროფ. შალვა ნუცუბიძის მიერ 1936-1956 წლებში, როდესაც ის ქართული ფილოსოფიის ცალკეულ საკითხებზე მუშაობდა.

3. ავტორს ამ წიგნის დაწერის საქმეში წინამორბედნი არ ჰყოლია. ქართული ფილოსოფიის შესწავლის მთელი მეგვიდრეობა, რომელიც გადმოეცა პროფ. შ. ნუცუბიძეს წინა თაობის მუშაობიდან, იყო შემდეგი: ა) აკად. ნ. მარის ცნობილი გამოკვლევა „იოანე პეტრიწი — ქართველი ნეოპლატონიკოსი 11-12 საუკუნისა“ (1909 წ.); ბ) ს. გორგაძის „ნემესიოს ემესელის ბუნებისათვის კაცისა“ (1914, ტექსტი გამოკვლევით და ლექსიკონით); ს. გორგაძისვე ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვა „ფილოსოფიის მთავარი დარგები ქართულ მწერლობაში“ (1923) და გ) ვასილ წერეთლის მიერ შედგენილი „ქართული საფილოსოფიო ტერმინოლოგია“ (1916). საქმარისია ადამიანმა შეადაროს ამ მეგვიდრეობას შ. ნუცუბიძის „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველი ტომი, რომ დაარწმუნდეს ჩვენი აზრის სისწორეში, ე. ი. დარწმუნდეს იმაში, რომ „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველი ტომი არის თანამედროვე ქართული ფილოსოფიური მეცნიერების გამარჯვება.



მთავარი და პირველი ამოცანა „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ დაწერისას უნდა ყოფილიყო და იყო კიდევ თვით ასეთი სამეცნიერო დარგის დასაყრდენის შექმნა. „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ დაწერამდე და მისი გვერდის შემუშავებამდე უნდა დადგენილი ყოფილიყო იმ წერილობით ძეგლთა შემადგენლობა, საიდანაც ამოვიღოდა მასალა ქართული ფილოსოფიური აზროვნების საკითხთათვის. მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ ამ მიმართულებით ავტორი არ იყო ისეთ მდგომარეობაში, რომ მისთვის თავი მოსაზადებელი სამუშაო ჩაეტარებინა, თვისი რომ დავანებოთ მასალის დამუშავებასა და მის მოთავსებას გარკვეულ ისტორიულ ჩარჩოებში.

ასეთ მოსაზადებელ მუშაობას ავტორი შეუდგა 1936 წლიდან, ჩვენთან ერთად, და უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ფილოსოფიური აზრის შემცველი ძველი ქართული ტექსტების წაკითხვას ავტორი ამ ტექსტების დამუშავებასთან ერთად სწავლობდა.

წიგნი იწყება ქართველ ტომთა აზროვნების პე-

რიოდზნაიკის საკითხის დასმით და განაგრძობს ამ პერიოდზნაიკის ამოსავალი მომენტია — ფილოსოფიამდელი ხანის მიმოხილვა, რაც ნიშნავს ქართული მითოლოგიის გამოყენებას ქართული ფილოსოფიის ამოსავალ წერტილად. აქ განხილულია პოემა „ამირანში“ შემოხვეული სააზროვნო ელემენტები. ავტორი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ „ამირანი“ გარკვეული საწარმოო ვითარების უკუფენაა მის უძველეს ფორმაში, როდესაც ისტორიული ფაქტი იყო ნაწედი და ნაწერთი იარაღის განსხვავება.

„ამირანის“ ისტორიული მნიშვნელობის განხილვისას ავტორი ეხება აღინდელ მითოლოგიურ ძეგლს „გილგამეშის“ და აღგება მათს ნათესაობას. სააზროვნო თვალსაზრისით „ამირანში“ ხაზგასმულია საწყისის („არქე“), პრობლემა, რაც იმას მოასწავებს, რომ მითოლოგიური აზრი, მასშადად, უკვე ფილოსოფიური აზროვნებისაა მდის. ამ ნიადაზე ისმება საკითხი აღინდელი ქართული აზროვნების კავშირის შესახებ ბერძნულ ფილოსოფიასთან, რაც იმავე საწყისის („არქე“) ნიადაზე ხდება. აქ წამოყენებულია სავალდებულო დასაბუთებული პოზიციები, რომ „იგრი“, როგორც წყლის დემონი („ამირანში“), და ბერძნულ ფილოსოფიაში თალესის მიერ წამოყენებული დებულება წყლის, როგორც საწყისის შესახებ („ჰიდრო“) ერთიმეორესთან ნათესაურ კავშირში არიან.

ამის შემდეგ ავტორი ადგენს აღინდელ საქართველოში იგი სააზროვნო ცენტრის არსებობას: დასავლეთში — კოლხეთის უმადლესი ფილოსოფიურ-რიტორიკული სკოლისას, და აღმოსავლეთ საქართველოდან სავაჭრო გზებზე მიმავალ ხაზს — სირიაში ქალ. მაიუმის მახლობლად.

კოლხეთის აკადემიის ისტორიის შესწავლა ავტორისათვის ადვილი საქმე აღმოჩნდა ბერძნულ ენაზე დაცულ მასალებზე დამყარებით (ნაწილობრივ ეს მასალა ჩვენს მიერ იქმნა მიკვლეული და თავმოყრილი 1940 წელს). მაგრამ ასე ადვილი არ აღმოჩნდა ქართული აზროვნების მეორე (აღმოსავლური) ნაკადის გარკვევა. აქ ავტორის წინაშე დიდმა საკითხი ქართული აზროვნების უძველესი მიმდინარეობის ჩასახვა-განვითარებისა. ეს იყო საკითხი ფილოსოფიის ბიკურის შესახებ (IV საუკუნე).

ჩვენი აზრით, აქ შ. ნუცუბიძე ერთგვარად ლაღობს მასალებით მოკმეულ ფაქტურ მდგომარეობას, როდესაც იგი თიშავს ერთიმეორეს დასავლეთსა და აღმოსავლეთ საქართველოს და მათთვის ორ სხვადასხვა ნაკადს ვარაუდობს. რომ ამ საკითხში ჩვენი ავტორი მართალი არ არის, ჩანს შემდეგიდან: 1) კოლხეთის სკოლის არსებობას, იმ სკოლისას, რომელშიც, გარდა კოლხებისა, თვით ბიზანტიელებიც (ევგენიოზი, თემისტოხი) სწავლობდნენ, მიყვარებთ საერთო

ქართულ-ბიზანტიურ ვარემოში. ხოლო სირიას-კენ მიმავალ საეპარქო გზებზე არსებული კულტურა — იგივე ბიზანტიური კულტურაა. 2) თვით შ. ნუცუბიძის ეკუთვნის პეტრე იბერიელი, როგორც არეოპაგიტკული წიგნების ავტორის, აღმოჩენა. მერე-და რა გამოირკვა პეტრიკის შესახებ? გამოირკვა ის, რომ ქართლის უფლისწულის პეტრეს მასწავლებელია იოანე ლაზი (უთუოდ კოლხეთის ფილოსოფიური სკოლიდან გამოსული) და, რომ არეოპაგიტკული წიგნების ავტორია პეტრე იბერიელი იოანე ლაზთან ერთად. ამის შემდეგ ზედმეტია იმაზე ლაპარაკი, რომ დასავლეთისა (კოლხეთის) და აღმოსავლეთის (ქართლის) კულტურის გზები სხვადასხვაა.

ამ პერიოდთან დაკავშირებით ავტორი ცალკე იხილავს რელიგიურ-ფილოსოფიურ მიმდინარეობებს საქართველოში IV-VI საუკუნეებში. ეს შეიცავს მანიქეველობის პრობლემას, რომელიც, ავტორის აზრით, საქართველოში ქრისტიანობის შემოსვლის ერთ-ერთი ფორმათაგანი უნდა ყოფილიყო, და ამდენად ირლვევა ძველი დებულება საქართველოში ქრისტიანობის ქადაგებას მხოლოდ ერთი გზის შესახებ. მონოფიზიტ-დიოფიზიტთა განხილვას ავტორი მიყავს საკითხად, რომელიც ერთ-ერთი მთავარი საკითხთაგანია მის შრომაში, სახელდობრ: ანტიკური ფილოსოფიის მემკვიდრეობის (პროკლე დიადოხოსის შემდეგ, V საუკ.) ქართული აზროვნების მიერ გაგრძელების შესახებ. ეს არის საკითხი პეტრე იბერიელისა, რომლის შესახებაც ავტორი საფუძვლიანსა და ჭრეკლ კვლევას აწარმოებს, თანამედროვე მეცნიერებაში ამ საკითხის ამოწურავი განხილვით.

აქ საჭიროდ მიმაჩნია ვისარგებლო შემთხვევით და ცოტათი გადაეხვიო პირდაპირ ხაზს. როგორც ცნობილია, 1942 წელს შ. ნუცუბიძემ გამოთქვა აზრი, რომ ფსევდო-ლიონსე არეოპაგელის სახელით ცნობილი და საშუალო საუკუნეების ფილოსოფიის ფუძემდებელი ტრაქტატების ავტორია პეტრე იბერიელი. 1952 წელს იმავე დასკვნამდე, შ. ნუცუბიძისაგან დაბრუნდებულად, მივიღე ბელგიის აკადემიის წევრი ე. ჰონიგმანი. და დღეს შ. ნუცუბიძის 1942 წელს წამოყენებული ჰიპოთეზა მეცნიერულ დებულებად არის აღიარებული და მთავარი სამეცნიერო ორგანოების მიერ გაზიარებული. მაგრამ იმთავითვე ასე არ ყოფილა: როდესაც შ. ნუცუბიძემ პირველად გამოთქვა ეს აზრი (1942 წლამდე, სანამ დაბეჭდვად თავის შრომას), ზოგიერთი ჩვენი მკვლევარი სკეპტიკურად შეხვდა ახალ ჰიპოთეზას. მაგრამ ადგილი ჰქონდა შემდეგ ეპიზოდსაც. ამ საკითხზე მუშაობა შ. ნუცუბიძემ დაიწყო 1939 წელს, როდესაც ეს მოსკოვში სიკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის ერთ-ერთ ინსტიტუტში ეწეოდა მეცნიერულ

საქმიანობას. მეც იმავე ინსტიტუტში ვმუშაობდი და ვიცოდით ერთმანეთისა, თუ რას ვიკვლევდით. 1940 წელს მე დავბრუნდი თბილისში, განვაგრძე ჩვენი აკადემიის ინსტიტუტში მუშაობა და ის ამბავიც ჩამოვიტანე, რომ შ. ნუცუბიძე ასეთ დასკვნამდე მივიდა პეტრე იბერიელის შესახებ. გავუზიარე ჩემი აზრი აკად. ივ. ჯავახიშვილსაც. მას არაფერი უთქვამს. რამდენიმე თვის შემდეგ, იმავე 1940 წლის სექტემბერში, ჩვენმა სამეცნიერო საზოგადოებრიობამ აღნიშნა აკად. ივ. ჯავახიშვილის სამეცნიერო მუშაობის 40 წლისთავი. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმმა ივ. ჯავახიშვილს უძღვნა თავისი მოამბის მე-10 სპეციალური ტომი. ამ ტომში იყო ჩემი სამგვერდიანი წერილი „რიტორიკული განათლების ცენტრი ძველ კოლხეთში“. ამ წერილში პირველად სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოვლენილი იყო ის ფაქტი, რომ კოლხეთში, ფაზისის მახლობლად, არსებობდა, მეოთხე საუკუნის ფილოსოფოსისა და რიტორიკის თემისტოკლის ცნობით, უმაღლესი რიტორიკული სკოლა, სადაც, გარდა თვით კოლხებისა, რომლებიც თავიანთ მშობლიურ ქართულ ენაზე დებულობდნენ განათლებას, სწავლობდნენ აგრეთვე ბიზანტიელებიც. აქვე მიუღია რიტორიკული განათლება თვით თემისტოკლისსაც. აღნიშნული კრებული მივიართეთ ივ. ჯავახიშვილს მუზეუმში სახელდახლოდ გამართულ საზეიმო სხდომაზე. ივ. ჯავახიშვილს იმ დღესვე გადაუკითხავს მისდამი მიძღვნილი „მოამბის“ ტომი და მეორე დღეს, მუზეუმის შენობაში რომ შევხვდი, საგანგებოდ მესალუბრა: ჩემი სტატიის შესახებ დამითხრა: „ახლა კი მჯერა, რომ პეტრე იბერიელი შეიძლება იყოს არეოპაგიტკული წიგნების ავტორი“.

შემდეგ შ. ნუცუბიძე მიმოხილვის სახით ეხება ქართული აზროვნების ორგნოვან მწიგნობართა საკითხს, რაც ახალსა და საგულისხმო საქმეს წარმოადგენს.

ანტიკური ფილოსოფიური მემკვიდრეობის საქართველოში დამუშავება ავტორს განხილული აქვს არისტოტელურ-მატერიალისტური და ნეოპლატონიკურ-იდეალისტური გზების სახით. ძირითადი იდეა, რომელიც ქართული აზროვნების ანტიკურობასთან დაკავშირებას ეხება, არის ავტორის დებულება ქართული აზროვნების მიერ საკუთარი სააზროვნო ანტიკურობის არსებობის შესახებ. მხოლოდ ამ დებულების საფუძველზე ხდება გასაგები აღორძინების (რენესანსის) საქმე მოგვიან (XII საუკუნის) ფილოსოფიაში. ეს იდეა გათვალისწინებულია ჯერ კიდევ 1937 წელს იოანე პეტრიწის შრომების მეორე ტომში

დართულ ფილოსოფიურ ნარკვევში, რომელიც შ. ნუტუბიძის კალამს ეკუთვნის.

როდესაც ავტორი გადის ფეოდალური ხანის ქართულ ფილოსოფიის დაღვებაზე, ის აქაც ორი ძირითადი ფილოსოფიური მიმართულებას თვალსაზრისის გატარებას ცდილობს. აქ ისმის საკითხები აგრეთვე უცხოურ ფილოსოფიურ სისტემებთან ურთიერთობისა, მაგალითად, ინდურ-ქართული აზროვნების ურთიერთობისა, არაბულ-ქართული ფილოსოფიური ურთიერთობისა, იმგვარადვე, როგორც ამის წინ განხილულია ბერძნულ-ქართული ფილოსოფიური ურთიერთობის საკითხი. რამდენადაც ჩვენ საქმის ვითარებას ვიცნობთ, „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ მეორე ტომში (რომელიც უკვე იბეჭდება) განხილულია ქართულ-სომხურ ფილოსოფიურ ურთიერთობათა და, განსაკუთრებით, ქართულ-ერსულ ფილოსოფიურ ურთიერთობათა საკითხები.

„ბალავარიანის“ საკითხი გრძელდა გაშუქებული საბეჭდო ნაშრომში. იგი აღებულია ქართული ფილოსოფიის ისტორიულ პერსპექტივში და წარმოდგენილია როგორც ქართული აზროვნების გარკვეული მომენტის გამოხატულება. ფრიად საგულისხმო და დამაჯერებელი ჩანს შ. ნუტუბიძის მსჯელობა „ბალავარიანის“ აღრიწვლი (VII საუკუნის) ტექსტის ავტორის—ოთან მესხის („მოსხის“) შესახებ. ასევე მნიშვნელოვანია ამავე საკითხთან დაკავშირებით „ბალავარიანის“ ქართულ-ბერძნული ტექსტების შედარების შედეგები. ამ შედარების ნიადაგზე საბოლოოდ წყდება ექვთიმე იბერიელის ავტორობის საკითხი, სახელდობრ, რომ ექვთიმემ ბერძნულად გადააკეთა ქართული „ბალავარიანის“.

ისე, როგორც მრავალი ზემოთ აღნიშნული საკითხი, სრულიად ახალია საკითხი ქართული სკოლასტიკის შესახებაც. მას ავტორი ორ ეპოქად შეისწავლის და მათ შორის იდეური თვალსაზრისით განსხვავებას ამყარებს. როგორც ერთგვარად საოპოზიციო ელემენტი, ამ პერიოდში განხილულია „ქვეყნის მუშაობა“ იდეოლოგიური ოპოზიკა. სკოლასტიკის ისტორია საქართველოში უკვე შირდება სამხრეთ საქართველოს კულტურულ მშენებლობას გრიგოლ ხანძთელისა და გიორგი მერაბელის მიღწეულების განხილვასთან ერთად.

არაბულ-ქართული ფილოსოფიური ურთიერთობანი მოკლედია განხილული. იგი სამ ძეგლს ემყარება, რომელთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანია „მიზეზთა წიგნის“ პრობლემა. ავტორი, განსხვავებით დასავლეთის მეცნიერთაგან, აყენებს დებულებას, რომ „მიზეზთა წიგნი“ არაბულ ენაზე გადაღებულია სირიილიდან, ხოლო ეს უკანასკნელი პეტრე იბერიელის ნაწარმოებიდან, რომლის კვალი შემონახულია.

X-XI საუკუნეთა იდეოლოგიური ბეჭედი განხილვის შემდეგ ავტორი გადის ასევე ექვთიმე იბერიელისა და „ბალავარიანის“ საკითხზე და განსაკუთრებით ჩერდება ამ საკითხის მდგომარეობაზე თანამედროვე მეცნიერებაში. გამოჩეულია, რომ ცდა ექვთიმე იბერიელის ავტორობის უარყოფისა მარცხით დამთავრდა და დასავლეთის მეცნიერება ისევ იმ აზრზე დარჩა, რომ ექვთიმე იბერიელმა ქართული ტექსტიდან გააკეთა ბერძნული „ბალავარიანის“ ტექსტი.

დასასრულ, ავტორი მიმოიხილავს ძველი საქართველოს (IV-XII საუკ.) საფილოსოფიო ცენტრებს მათს გარემოცვასთან დაკავშირებით. ამით ავტორი ორ საქმეს აკეთებს: ქართული ფილოსოფიის ისტორიის პერსპექტივებს ითვალისწინებს განვლილი გზის გასწვრივ და ამზადებს ნიადაგს მომავალი გზისათვის, რომელიც „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ მეორე ტომში გაიშლება.

ასეთია „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველი ტომის შინაარსი. იგი ოცი წლის მეცნიერული კვლევა-ძიების შედეგია. ეს დრო საკმარის აღმოჩნდა იმ ძეგლების შესასწავლად, რომლებიც საფუძვლად უდევს „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ გვერდებზე წამოყენებულ ყოველ დებულებას.

წიგნის შინაარსის გადმოცემის დროს აქა-იქ ჩვენი შენიშვნაც დავერთეთ. მე არ გავკადნიერდები და არ ვიტყვი, რომ შევძელი დირსებული შემთხვევების ისეთი მონუმენტალური ნაშრომი, როგორც არის პროფ. შ. ნუტუბიძის „ქართული ფილოსოფიის ისტორია“. ამ წიგნის მართალ შეფასებას არც საუბრნალო სტატია ეყოფა და არც ჩვენი მარტოოდენ ისტორიულ-ფილოსოფიური მიდგომა. ისიც უნდა ითქვას, რომ განსაკუთრებულია ავტორის უნარი, რომ ასე მოკლე ხნის „განმავლობაში“ ათთვისოს ძველი ქართული ტექსტები, მათგან გამოკრიბოს მასალა ფილოსოფიური აზროვნების განვითარების ისტორიისათვის და ეს მასალა თავის ისტორიულ ჩარჩოებში მოათავსოს.

ფილოსოფიის ნამდვილ ისტორიას ავტორი სრულიად მართებულად იწყებს მეოთხე საუკუნეიდან, ე. ი. იმ დროიდან, როდესაც ჩვენ უკვე ვიცნობთ, დოკუმენტური მასალების მიხედვით, კოლხეთის ფილოსოფიურ-რიტორიულ სკოლას. აქედან მოკიდებული ვიდრე დავით აღმაშენებლის მიერ გელათის აკადემიის დაარსებამდე (ე. ი. XII საუკუნის დასაწყისამდე), ავტორი კვალდაკვალ მიჰყვება ქართულ სამწერლობო ძეგლებს და იქიდან ამოკრთილი მასალისა და უცხოურ (მაგალითად, ბერძნულ) წყაროებში ამოკითხულ ცნობათა მიხედვით აღგენს, თუ რა



და რა მიმართულებანი შეიძლება აღინიშნოს ქართული აზროვნების ისტორიაში IV-XII საუკუნეებში. აი, მაგალითად, კოლხეთის სკოლის შემდეგ:

1) ბაქური — იდეალისტური ფილოსოფიის წარმომადგენელი მეოთხე საუკუნეში: წყარო — ბერძენი რიტორი ლიბანიოსი, ქრონოგრაფიკი გიორგი ამარტოლი.

2) ქართული ფილოსოფიური სკოლა სირიაში და პეტრე იბერიელი (V საუკუნე): წყარო — ე. წ. არეოპაგიტკული წიგნები და ბერძნულ-სირიული და ქართული ბიოგრაფიები პეტრე იბერელისა.

3) არისტოტელურ-მატერიალისტური შემკვიდრება ქართულ ფილოსოფიაში V-VI საუკუნეებში: წყარო — ფილოსოფიური საქმიანობა კოლხეთის რიტორიკული სკოლიდან გამოსული მოღვაწეებისა, კერძოდ, ლაზთა დიდებულების აეტის, ფარტაძის და სხვათა სიტყვები, როგორც არისტოტელეს რიტორიკის ნორმების მიხედვით აგებული (გვ. 227). საყურადღებოა ამ სიტყვების გარჩევის შედეგად მოცემული დასკვნა ავტორიზაციაზე: „დემოკრიტეს ხაზი ანტიკური ფილოსოფიის მეტეფიქტობაში, რამდენადაც იგი კოლხეთის რიტორიკულ სკოლას სწავლება, არაა, სამწუხაროდ, სუფთა ფორმაში მოცემული. იგი განიცდის იმ ცვლილებებს, რაც არისტოტელეს ანტიდეალისტურ ტენდენციამ იყო მოცემული, ხოლო მას ერთვის ის ზოგი დემენტი ეპიკურეს მატერიალისტური ეთიკიდან, რაც მაინც თავიერსუფლებდა ამ მიმდინარეობას ყოველგვარი თეოლოგიურ-იდეალისტური მომენტებიდან და პრაქტიკული ცხოვრების საქმიანობას უახლოვებდა“ (გვ. 232-233).

4) იდეოლოგიურ წინააღმდეგობანი VI საუკუნის ქართულ ფილოსოფიაში: წყარო — ფილოსოფიური ფრაგმენტები, გაბნეული „ათსამეტ ასურელ მამათა ცხოვრებაში“. კერძოდ, აბიბოს ნეკრესელის „ცხოვრებიდან“ მოპოვებული ცნობები მისი ფილოსოფიური მოღვაწეობის შესახებ; ცნობები იმის შესახებ, რომ „აბიბოსი ეცხლის გაღმერთების წინააღმდეგ იბრძოდა... აბიბოსი ცდილობს გვიჩვენოს, რომ ეცხლი, სხვა სტიქიებიდან შედარებით, რომლებიც მოცემულია ბუნებაში, არავითარი უპირატესობის მქონე არაა“ (გვ. 265).

5) შემკვიდრე საუკუნის დასაწყისი და „სიბრძნე ბალავარისის“ ფილოსოფიური ელემენტები: წყარო — თვით „სიბრძნე ბალავარისის“, და, რამდენადაც ამ ძეგლში არისტიდეს „აპოლოგია“ არის გამოყენებული, აგრეთვე „ესტატი მცხეთელის მარტილობა“... და ასე შემდეგ ბოლომდე, XII საუკუნემდე.

ყოველივე ზემოთქმულის შეჯამების შედეგად დავასკვნით, რომ „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველ ტომში:

1. კვალდაკვალ განხილულია, მეოთხე საუკუნეში ნიდან მეოთხე საუკუნემდე, ყველა მიმდინარეობა, რაც კი შეიმჩნევა ქართული საზოგადოებრივი აზრის განვითარების თვალსაზრისით.

2. გარდა იმისა, რომ წიგნში შევიდა ყველაფერი ის, რაც ავტორის წინა წლებში პოვნა გამოკვეთებული ცალკე სტატიების თუ ნარკვევების სახით, ამ შრომაში დასმული და გადაჭრილია რამდენიმე ახალი საკითხიც. საინტერესო შეიძლება დავასახელოთ ავტორის მიერ პირველად აქ გაშლილი მსჯელობა იოანე მესხე, როგორც ქართული „ბალავარისის“ ავტორზე, და, როგორც ქართული აზროვნების თვალსაზრისით წარმომადგენელზე (გვ. 290-312).

3. ჩვენი ავტორის ყველა ის მსჯელობა, რომლის ნიმუშები ზემოთ მოვიტანეთ, ემყარება მკაცრად განხილულ დოკუმენტურ მასალას.

მართალია, პირველ ხანებში პროფ. შ. ნუცუბიძე ზოგჯერ თავის ფილოსოფიურ ჰერეტის უფრო მაღლა აყენებდა, ვიდრე ფილოლოგიურ აკრიზიას, მაგრამ სულ მალე მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ფილოსოფიურ ჰერეტას და ინტუიციას მხოლოდ ფილოლოგიური ზედმიწევნითაა ანიჭებს დღევანდლობას. და რას გვხვდათ დღეს ჩვენ „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველ ტომში? ყველა დებულება, რომელსაც კი აყენებს ავტორი, ემყარება მკაცრ ტექსტუალურ დოკუმენტაციას. ავიღოთ თუნდაც „თავი მეოთხეზე“, სადაც ის ამტკიცებს, რომ ქართული „ბალავარისის“ ავტორია იოანე მესხი და, რომ იოანე ორენოვანი ავტორია; ერთ-ერთ ზერხად ამ დებულების დამტკიცებას მიჩნეულია (და სრულად მართებულად) იოანე მესხის ექვსმეტყველი ცნობილი თხზულების „ლიმონარის“ ანუ „სამოთხის“ ტექსტუალური შედარება „ბალავარისთან“, რომლის ავტორად იოანე სავარაუდოდღელი. საკმარისია ვადაიკთხოთ ეს თავი, რომ დარწმუნდეთ, თუ როგორი ფილოლოგიური სიფრთხილით და ტექსტუალური დოკუმენტაციით ცდილობს ავტორი თავისი დებულების დამტკიცებას.

გფიქრობ, მკითხველი უკმაყოფილო დარჩება ჩვენი მიმოხილვით, თუ არაფერი ითქვა იმის შესახებ, თუ რა მნიშვნელობისა იყო მიღლი ის ნააზრები, რომელიც IV-XII საუკუნეებში შემქმნა ქართულმა ფილოსოფიამ, რა გამოხმობრება ჰპოვა მან შინ და გარეთ, საქართველოში და მის საზღვრებს იქით.

პროფ. შ. ნუცუბიძის ნაშრომში შესანიშნავად არის გადმოცემული, თუ როგორ ფართოდ ეხმარებოდნენ ქართულ ფილოსოფიურ აზრს ჩვენს მეზობელ ქვეყნებში, მაშინდელი მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნებში. ამის საილუსტრაცი-

ოდ საკმარისი იქნება დავასახელოთ შემდეგი ფაქტები ქართული ფილოსოფიის ისტორიიდან:

1. მეოთხე საუკუნის მეორე ნახევარში ბიზანტიამ ჩაიღო ბაქური, რომელიც, როგორც ფილოსოფოსი, გაიწირვინა საქართველოში. იმ დროემეტური მასალის მიხედვით, რომელსაც გვაწოდებს პრიფ. შ. ნუტუბიძე, ჩანს, რომ მეოთხე საუკუნის საქართველოში დამკვიდრებული ფილოსოფია როგორც არისტოტელეს გავლენით, ე. ი. ნახევრად მაინც მატერიალისტური, ისე, მეორე მხრივ, ნეოპლატონიზმის, ე. ი. პლატონიზმის, სახით — იდეალისტურ-ქრისტიანოლოგიური. ბიზანტიის ბაქური მოხედება იმ ფილოსოფიურ წრეში, რომელსაც მეთაურობს სახელგანთქული ლიბანიოსი, პერქენი რიტორი და ფილოსოფოსი. საკმარისია აღვნიშნოთ წიგნების ლიბანიოსის წერილები ბაქურთან და ბაქურის შესახებ, რომ დარწმუნდეს, თუ რა გავლენა მოუხდენია ბაქურს მაშინდელ ბიზანტიულ ფილოსოფოსებზე. ლიბანიოსი უწოდებს ბაქურს იმ წყაროს, საიდანაც ლიბანიოსი და მისი ამხანაგებიღებულენ მასალას თავიანთი ფილოსოფიური კვრეტისათვის. ჩვენო, — სწერს ლიბანიოსი ბაქურს, — ვესჯელობდით შენს შესახებო: ...ჩვენი რომ ასეთ ყვავილებში ვტრიალებდით, შენ, რასაკვირველია, იყავი მდელი“. ე. ი. ლიბანიოსის თქმით, ის აზრები, რომლებსაც გამოთქვამდნენ ლიბანიოსის წრეში, იყო ყვავილები, მოკრებილი ბაქურის მღვლეთი, მასალად, ბაქური ყოფილა ის წყარო, საიდანაცღებულბს საზრდოს ლიბანიოსი და მისი წრე თავიანთი ფილოსოფიური კვრეტისათვის.

2. მეორე ფაქტი ეხება პეტრე იბერიელს (V საუკ.). „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველ ტომში ნათელყოფილია, რომ პეტრე იბერიელი და იოანე ლაზი არიან, პირველ ყოვლისა, ქართული აზროვნების წარმომადგენელი, კოლხეთის ფილოსოფიურ-რიტორიკული სკოლიდან გამოსულნი, და, მაშასადამე, ის ფილოსოფია, რომელიც წარმოდგენილია არეოპაგიტკულ წიგნებში, არის ბუნებრივი გაგრძელება იმ ფილოსოფიისა, რომელიც საქართველოდან ბიზანტიამ გაიტანეს იოანე ლაზმა და პეტრე იბერიელმა.

3. მეშვიდე საუკუნეში ქართულმა მწერლობამ შექმნა ფილოსოფიური აზრებით ეგზომ მდიდარი რომანი „სიბრძნე ბალაგარისი“. ეს ქართული რომანი, ექვთიმე მთაწმინდელის წყალობით, ფართოდ გავრცელდა გერ ბიზანტიაში და შემდეგ მთელ ევროპაში. რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ბიზანტიისა და ევროპის დანარჩენი ქვეყნების საზოგადოება საზრდოდ იმ ფილოსოფიური აზრებით, რომლებიც გაბნეულია ამ ქართულ რომანში.

შემდეგაც, XI-XII საუკუნეთა მიჯნაზე, იქნება საუბარი იმის შესახებ, რომ ბიზანტიური ფილოსოფიური რენესანსი არის ნაყოფი იმ დიდი მუშაობისა, რომელსაც ეწოდნენ მიქელ პსელისი და იოანე იტალოსი ქართველ მოაზროვნებთან უშუალო კონტაქტში.

ამგვარად, ჩვენ გვხვდით, რომ არ არის საუკუნე, რომელშიც ქართულმა ფილოსოფიურმა აზრმა არ პოვოს გამომხატულება (საფუძვლიანი გამოხატულება, ეპოქალური გამოხატულება) მეზობელ ბიზანტიაში და ბიზანტიის გზით დანარჩენ ევროპაში.

რასაკვირველია, დიდი გამოხატულება ჰქონდა ქართულ ფილოსოფიურ აზრს შინ, თვით ქართულ მწერლობაში, როგორც მხატვრულ ლიტერატურაში, ისე საისტორიო მწერლობაში.

• •

ვმისობ, მკითხველს არ დავუმახინჯო ის შთაბეჭდილება, რომელიც ვეცადე შემიქმნა მისთვის ამ წიგნის მიმოხილვით, და ამიტომ მაინც და მაინც არ გამოვეცილები წიგნის ნაკლოვანებათა აღნუსხვას. თუმცა ნაკლოვანებებზე არც თუ ბევრია სათქმელი. შეიძლებაოდა, მაგალითად, გამომთქვა სურვილი, რომ „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ წიგნში ამომწურავად ყოფილიყო ცნობები იმის შესახებ, თუ რა იცოდნენ ძველმა ქართველებმა ფილოსოფიის კლასიკოსების შესახებ. წიგნში არ არის, მაგალითად, ცნობები თალესზე, პარმენიდესზე, ემპედოკლესზე, რომლებიც გაბნეულია ქართულ ძეგლებში. თუნდაც, მაგალითად, თამარის ისტორიკოსის ცნობა თალესზე: „თუ თალი მიღაცეველ მან სევრო შესახა შამისი“, ანდა სხვა ისტორიკოსების (მაგალითად, დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის) თხზულებებში გაბნეული ფილოსოფიური აზრები.

მაგარად, ყოველივე ეს, რასაკვირველია, წეროლმანება იმ უდიდეს დამსახურებასთან, რომელიც მიუძღვის „ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველი ტომის ავტორს თანამედროვე ქართული ფილოსოფიური მეცნიერების წინაშე.

„ქართული ფილოსოფიის ისტორიის“ პირველი ტომი მონუმენტებით დგას ჩვენი ფილოსოფიური მეცნიერების ტაძრის წინ აღმართული და მეტყველებს როგორც ჩვენს წინაპართა ფილოსოფიური აზრის სიმდიდრეზე, ისე ჩვენი ფილოსოფიური მეცნიერების მომავალ ნათელ გზებზე. მისი ავტორი ვერ იტყვის იოანე პეტრიწისაგან: ხელის შეწყობა რომ მქონოდა, იქნებ მეც „შეარისტოტელურაო“. არა! ჩვენს ავტორს ჰქონდა ხელისშეწყობა: ჩვენი საბჭოთა საზოგადოებრიობის ხელისშეწყობა იყო, რომ მას ეგზომ დიდასკამე გააკეთებინა.

მეორე მარხაღ ღვინო

ქართველოლოგიური კვლევა-ძიება ოქსფორდში*

თუმცა ქართველოლოგია თანამედროვე გაგებით მხოლოდ საუკუნეზე ცოტა უფრო მეტი ხნისაა, კავკასიის ხალხთა ზნე-ჩვეულებანი, მითები და ძეგლები უკვე ანტიკურ ხანაშივე იქცევდნენ დასავლელ სწავლულთა და მოგზაურთა ყურადღებას. ძველებს ტყუილად არ მოუთავსებიათ კავკასიაში თქმულებანი პრომეთეისა და იაზონის ოქროს საწმისისა. პეროდოტოსის თხზულებაში გვხვდება დაწვრილებითი ცნობები ქართველთა პოლიტიკური მდგომარეობისა და შთამომავლობის შესახებ, ხოლო ქსენოფონტის „ანაბასისი“ სამადნოს წარმოადგენს ძველი ქართველი ტომების ცხოვრების შესწავლისათვის. მეცნიერი სტრაბონი, რომლის ბიძაც კოლხეთის გამგებელი იყო, ძველი საქართველოს პოლიტიკური და სოციალური აღნაგობის მკაფიო სურათს გვიხატავს, ფსევდო-ჰიპოკრატესი კი მსჯელობს ხალხის ეროვნულ ხასიათზე კოლხეთის ჰაერს გავლენის შესახებ. ბევრი ანტიკური მწერალი გვევლინება ზოგიერთი თანამედროვე ფილოლოგის წინამორბედად იბერიელთა წყვილიადით მოცული წარმომავლობისა და უნრობი ენის ახსნის ძიებაში, როცა გამოთქვამს აზრს, რომ ისინი პრეისტორიულ ხანაში გად-

მოსახლდნენ ხმელთაშუა ზღვის შორეულ კიდედსთან მდებარე იბერიის ნახევარკუნძულიდან. სტრაბონი და არიანოსი ორივენი აღნიშნავენ უცნაურ ენათა არაჩვეულებრივ რაოდენობას კავკასიაში — სამოცდაათამდე სხვადასხვა კილოკავი ისმოდა შავი ზღვის სანაპირო ქალაქ დიოსკურიის ბაზარში.

შედარებით მოგვიანო ხანებამდე ქართველოლოგია დასავლეთში დაფუძნებული იყო ასეთი ანტიკური მწერლების ცნობებზე, რასაც ჟამთახელაში ემატებოდა ფრიად საინტერესო გადმოცემები მისიონერებისა და დიპლომატებისა, აგრეთვე აქა-იქ გამოჩენილებოდა ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ცნობები იერუსალიმში ქართველების მნახველი მომლოცველებისგანად.

კავკასიური ენებიდან სულ უთანასკნელ ხანებამდე მხოლოდ ქართულს მოეპოვებოდა საკუთარი მწერლობა. ეს მწერლობა დასავლეთს პირველად ფრანგმა მეცნიერმა მარი ბროსემ გააცნო წერილების სერიით, რომლის გამოქვეყნებაც დაიწყო 1830 წელს „Journal Asiatique“-ში, ზოგი მათგანი კი გადმოითარგმნა და დაიბეჭდა ბრიტანეთის „Asiatic Journal“-შიც. რუსეთის საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის წევრად არჩევიდან სიკვდილამდე, 1880 წლამდე, მ. ბროსე დაუღალავად მუშაობდა, რათა ქართული ლიტერატურა გაეცნო ევროპის სამეცნიერო წრეებისათვის; ამასთანავე მან განახორცილა „ქართლის ცხოვრების“ გამოცემა, რომლის ბადალიც ჯერ არ არსებობს*.

სწორედ ბროსეს დროიდან ვიწყებთ ქართველოლოგიური მუშაობის ისტორიას ოქსფორდში. 1833 წელს სენტ-დმინდ-ჰოლში მიიღეს სოლომონ სიზარ მალანი, შვეიცარიელი პასტორი ვაჟი, რომელიც ჯერ კიდევ ბორძიკით ლაპარაკობდა ინგლისურს, მაგრამ თავისუფლად — ლათინურს, ფრანგულს, ესპანურს, იტალიურსა და გერმანულს და ოცდაორი წლის ასაკში ებრაული, არაბული და სანსკრიტი იცოდა. მალანმა ბოდე-

* დოქტორ დ. მ. ლენგის წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს ოქსფორდის უნივერსიტეტში წაკითხული ლექციის პუბლიკაციას, რომელიც გამოქვეყნებულია ინგლისურ სამეცნიერო ჟურნალში „Oxford Slavonic Papers“, და საინტერესო მასალას შეიცავს ქართველომცოდნეობის შესწავლის ისტორიისათვის. მკითხველი მასში ბევრ ახალ საყურადღებო ცნობას ნახავს ილია ჭავჭავაძის და მისი თანამოსაგრეების ურთიერთობის შესახებ პროგრესულ ინგლისელ მოღვაწეებთან. ტექნიკური მიზეზების გამო ნაშრომი, რომელიც ინგლისურიდან ალექსანდრე გამყრელიძემ გვითარგმნა, იბეჭდება მცირე შემოკლებით. კვლადრატულ ფრჩხილებში ჩასმული ტექსტი რედაქციას ეკუთვნის.

რედ.

* [დ. მ. ლენგს, ჩასს, ჯერ ხელთ არ ჰქონია პროფ. ს. ყუბინიშვილის გამოცემა].



ნისა და კენიკოტის სტიპენდიები მიიღო და მეორე ადგილი დაიკავა, რადგან პარველის მიღებაში ინგლისურმა დაბარებულმა. იგი აქურთებს მღვდელსა და დანიშნა კლასიკური ფილოლოგიის პროფესორად კალკუტის ბიშოპ-კოლეჯში, სადაც შეიძინა ჩინური, იაპონური, მალაური, სპარსული და სხვადასხვა ინდური ენების ცოდნა. დაბრუნდა შინ ბროუდუენისძის შემოსევლიან მრევლში დორსეტს, სადაც ცხოვრობდა ორმოცი წლის მანძილზე, ოღონდ დროდადრო მოგზაურობდა ხოლმე. შეაგროვა წიგნები სამოცდაათზე მეტი ენისა, რომელთა უმრავლესობა მეტ-ნაკლები სისრულით იცოდა, თავისუფლად კითხულობდა და ისე მოხდენილად წერდა, რომ მშობლიური ენების საუკეთესო კალიგრაფებსაც გაუწევდა მეტოქეობას. აღმოსავლეთის ქვეყნებში ხშირი მოგზაურობის დროს, როგორც მისი თანამგზავრები მოგვითხრობენ, მას შეეძლო ყველა შემხვედრს გამოლაპარაკებოდა ბაზაში.

1843 წელს ხელოვნების მაგისტრის ხარისხი რომ მიიღო, მალანი ბალორ-კოლეჯის წევრი გახდა. შემდეგში პიუსიზმი (Piusy) ისტრავა მალანი მისი მეგობარი გამხდარიყო ებრაელის პროფესორის თანამდებობაზე და ამ მიზნით არაბულის ლექტორობა შესთავაზა. სამწუხაროდ, ამ თანამდებობასთან დაკავშირებული გასამრავლოს სიმძიმე მალანისა და მისი ოჯახისათვის შეუძლებელი გახდა დაეთმოთ დორსეტის სამრევლო, რათა თავისი ლინგვისტური ნიჭი სოფლის მრევლის მაგიერ უფრო ფართო აუდიტორიის წინაშე გამოეყენებინა. ის მაინც ხშირი სტუმარი იყო ოქსფორდისა, სადაც მისი სასაუბრო ნიჭი ძალიან ფასობდა მრავალ შეკრებილებაში. მისი ცოდნა აღიარებული იქნა ედინბურგის უნივერსიტეტის მიერ მისთვის ლეისონმეტყველების საპატიო დოქტორის წოდების მიწოდებით.

მალანი გახლდათ ერთ-ერთი პირველი მეცნიერი, რომელმაც სცნო ახალი აღთქმის ადრინდელი აღმოსავლური თარგმანების წაყითხვათა დიდი მნიშვნელობა სახარების ავთენტური ტექსტის დასადგენად. 1852 წელს მან დაიმუშაა ახალი აღთქმის სირიული, ეთიოპური, სომხური, სპილდური, მეფისური, ქართული, არაბული, სპარსული და სხვა, მაშინ ფაქტობრივად უცნობი ეგრისების ცნობები, რათა გაეღაშებრა „სუთი მღვდლის“ მიერ ოთანეს სახარების რევიზიის ცდის წინააღმდეგ. 1881 წელს მან გაიმეორა იერიში გადასინჯული ეგრისის გამოქვეყნების შემდეგ და კვლავ გამოიყენა ქართული და სხვა აღმოსავლური დამოუკმებანი თავისი ერთგვარად შეუმბამაველი თვალსაზრისის განსამტკიცებლად.

მალანი განსაკუთრებით იყო დაინტერესებული საქართველოს და სომხეთის ეკლესიებით. მან 1866 წელს გამოაქვეყნა პლატონ თაიგლიანის საქართველოს ეკლესიის ისტორიის თარგმანი და თანაც დაურთო იმდენი სასარგებლო შენიშვნა,

რომ იგი დღევანდლამდე ძვირფას საცნობარო წიგნად რჩება. მომდევნო წელს მალანმა გამოაქვეყნა ახალი დროის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გამოჩენილი ქართველი ლეისონმეტყველის გაბრიელ ეპისკოპოსის რჩეულ ქადაგებათა თარგმანი.

გაბრიელის საღვთისმეტყველო თხზულებებით გატაცების შედეგად მალანმა გადაწყვიტა 1872 წლის გაზაფხულზე საკუთარი სამწესრიგე სწევოდა მას. ჩაყარა მცირეოდენი საჭირო ნივთები თავის შავ აბეგში, ბევრი დავიდარბის გაჩეშე დაადგა კავკასიის გზას და 23 მაისს ქუთაისს ჩავიდა. იქ ესტუმრა ეპისკოპოსის რეზიდენციას, „უბრალო ექვსთისთან სახლს, რომელსაც კეთილშობილი კაკლის ხეები ჰფარავდა და მოხიზლავ სანახებს ვადაყურებდა. მას შემოქცევდა თავზიანი ქართველი მოძღვარი, რომელთან ერთადაც წაიკითხა წმიდა იოანეს სახარების XI თავი ქართულად. ყველაფერი თვით უბრალოების განსახიერება იყო. მეორე დღეს დილაადრიან ამდგარი შეაღებულ ხატავდა. ისაღილა თევზით, შებრაწული ბურთი, წვნიანი“. გაბრიელ ეპისკოპოსი შინ ნაშუადღევს დაბრუნდა და მალანზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მისმა პიროვნებამ. მან ერთ კვირას დასჯო ეპისკოპოსთან, „თან ახლდა წირვასა და დღედელ-მსახურებაზე, ნახა ფრესკებით შემკული და პატრიოსანი თელებით მოთხეული მასიური ოქროს ჭურჭლეული მდიდარი ტაძრები; დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე რიტუალის ზედინმა იერმა და გალობის ხმატკბილობამ, ხელზე მხტვევის ცერემონიამ და სხვ. თვითონ მალანმა ქართულად წარმოთქვა ქადაგება საკათედრო ტაძარში. გაბრიელ ეპისკოპოსთან მუსაიფში მან განმარტა ინგლისური ლოცვანის დიდი ნაწილი. საინტერესო უთითებოდა დაამყარა ზოგიერთი ბერით, რომელთაც დათვალაობებინეს მას „დევით მეფის აგებული ტაძარი“, სადაც მერვე საუკუნის ხელნაწერი სახარება იყო“.

მალანი სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში ძალიან ვართული იყო დიდი საქმით — იგივეთა წიგნის კომენტარებით“, რომელშიც ბიბლიის ტექსტი ილუსტრირებულია თექვსმეტი ათასამდე აღმოსავლური ანდაზა-თქმით, მათ შორის ბევრი ქართული სათანადო ნიმუშითაც. დაბეჭდილ ტექსტში ყველა ეს ანდაზა-თქმა თარგმნილია, მაგრამ ხელნაწერ დედანში კი ლამაზად არის ჩაწერილი დედნის ენაზე. გარდაცვალებამდე (1894 წ.) ათთოდე წლით ადრე მალანმა მთელი თავისი აღმოსავლური ბიბლიოთეკა აიჭრა ოქსფორდში ახლად დაარსებულ ინსტიტუტის მსტრუტს. ისე არაჩვეულებრივი იყო მალანის შემოწირულება, რომ მრავალი წელი გავიდა, ვიდრე სპეციალისტები მთინახებოდნენ მისი კოლექციისათვის შესაფერისი კატალოგის შესადგენად. / სამართლიანად ითქვამს, რომ მალანი, თუმცა თავისი დროის ყველაზე უფრო უნივერსალური ლინგვისტი იყო, როგორც მეცნიერი ძალიან მო-

წინავეთა რიგში არ მდგარა. საღვთო წერილთ გატაცებამ ხელი შეუშალა მას კრიტიკულად მიდგომილი აღმოსავლურ ქრისტიანულ ლიტერატურებს, რომლებიც ასე კარგად იცოდა; მეორე მხარე კი ისეთი გაწყობა შეუქმნა, რომ მან როგორღაც ვერ სცნო სხვა, არაქრისტიანულ ფილოსოფიურ მოძღვრებათა შესაძლო ღირებანი. მაგრამ თავისი დორსეტის ციხე-სიმაგრიდან ის მაინც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენდა საკუთარ უნივერსიტეტსა და მსოფლიო აღმოსავლეთმცოდნეობაზე. თავისი მდიდარი ბიბლიოთეკის ჩუქებით მან ხელი შეუწყო ოქსფორდის აღმოსავლური ლიტერატურის ფონდების შექმნას. სასიამოვნოა მოსაგონებლად, რომ ასეთი დიდი პოლიგლოტის გულში ქართულს უბირატესი ადგილი ეკავა.

შემდეგი ოქსფორდელი მეცნიერი, რომელმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ქართველოლოგიაში, იქნება-დისეთი უნივერსალური ლინგვისტი არ ყოფილა, როგორც მალანი, მაგრამ, უძველესა, უთანაბრდებოდა მას იმ ხალხთა სიყვარულსა და სულის შეცნობაში, რომელთა ენებზე იგი სწავლობდა. უ. რ. მორფილი (1834 — 1909), ორილის მეცნიერი, 1889 წელს უნივერსიტეტის ლექტორად დაინიშნა რუსულსა და სხვა სლავურ ენებში. 1900 წელს მას პროფესორის წოდება მიანიჭეს; 1903 წელს კი ბრიტანეთის აკადემიის წევრად აირჩიეს. მორფილმა ჩინებულად იცოდა ყველა მთავარი სლავური ენა, რომელთა უმრავლესობას გრამატიკებიც შეუდგინა. მაგრამ, „ნაციონალური ბიოგრაფიული ლექსიკონის“ სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ენების ამ საბედნიერო ნივს ის ლინგვისტური მიზნებისთვის კი არ აფასებდა, ეროვნული ხასიათისა და ისტორიის შესაცნობ გასაღებად უფრო იყენებდა“.

1880 წელს მორფილი სეროიზულად ჩაუჯდა ქართულის შესწავლას. ნაწილობრივ იგი წააქება პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის პროფესორის ალ. ცაგარლის წინაგება, რომლის საენათმეცნიერო და ბიბლიოგრაფიულმა ნაშრომებმა, აგრეთვე ქართული ლიტერატურის ნიმუშების თარგმანებმა დიდად შეუწყვეს ხელი რუს მეოთხეულეში კავსალოგისადმი ინტერესის გაღვივებას. მაგრამ მორფილი არ დაჰმყოფილებულა ქართული ენის მეორე წყაროდან შესწავლით — 1888 წელს საქართველოში გაემგზავრა, რათა თვითონვე უშუალოდ შეესწავლა იქაური ენა და ხალხი. თბილისში ყოფნისას იგი იყო ილია ჭავჭავაძის, ქართველთა დიდი პოეტის, მწერლის, ბანკირისა და საზოგადო მოღვაწის, სტუმარი. ჭავჭავაძის სტუმართმოყვარე სახლში¹ როგორც მორფილი იგონებს,

მას შესაძლებლობა მიეცა თბილისის უნივერსიტეტის მოხილვის პირობებზე გაეცნო.¹

მორფილის დავიერვებათა შედეგები ჩამოყალიბებულია დასაბუთებულ წერილში, რომელიც შინ დაბრუნების შემდეგ გამოაქვეყნა „The Academy“-ში სათაურით: „ქართული ენა და ლიტერატურა“. ეს ნარკვევი წარმოადგენდა პირველ ცდას ინგლისელი მეოთხეულისათვის ქართული ლიტერატურის ზოგადი სურათის გასათვალისწინებლად. მორფილს კარგად აქვს შეგნებული თავისებურებანი, რომლებიც განაპირობებენ ქართულისა და მისი თანამომე ენების — სახელმწიფო მეგრულის, სვანურისა და ლაზურის — ცალკე ჯგუფად გამოყოფას. ის მსჯელობს ქართველურ ენათა ჯგუფის აგლუტინატური ავებულების შესახებ, ბასკურს რომ მოგვაგონებს განსაკუთრებით ზნის ფორმაში, რომელიც შეიცავს ნაცვალსახელურ პრეფიქსებსა და სუფიქსებს. ამასთანავე მორფილი შენიშნავს, ქართულისა და ბასკურის სიტყვათა მარაგს ერთმანეთში არაფერი საერთო აქვით და საზრიანად დაასკვნის: ჯერ კიდევ ნადრევი იქნება ენათა სხვადასხვა ჯგუფებში ქართულისათვის ადგილის მიჩენის ცდა.

შემდეგ მორფილი გადადის ქართული ლიტერატურის მიმოხილვაზე, რომელიც, მისი შენიშვნით, ძველი და მდიდარია და ათას წელიწადზე მეტი ხნის ისტორია მოეპოვება. ის მოიხსენიებს ათონის მთაზე დაცული ბიბლიის ქართულ ხელნაწერებს, რომელთა აღწერილობაც ახალი გამოქვეყნებული ჰქონდა პროფესორ ცაგარელს. პეტრუმი თხოუნილებიდან ყველაზე უწინ ასახელებს შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანს“, რომლის მშენებელი დასურათებული გამოცემაც სწორედ იმ წელს გამოქვეყნდა თბილისში და არტურ ლისტის მიზნად დაესახა, გერმანულად ეთარგმნა ეს პოემა. მორფილს აგრეთვე მნიშვნელოვანად მიაჩნდა „როსტომიანი“ („შაჰ-ნამეს“ ნაწილის ქართული ვერსია); ქართული „ქილილა და დამანა“, სულხან-საბა ორბელიანისა და მეფე ვახტანგ მეექვსის მიერ თარგმნილი ჰუსეინი ვაიზი ქამიშის „ანვარი სუბაილი“-დან მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისში; სულხან-საბას ივანე-არაბთა კრებული, სახელად „წიგნი სიბრძნე-სიცრუისა“ და მისივე ქართული ლექსიკონი; აგრეთვე „ვისრამიანი“ ანუ ვისისა და რამინის სიყვარულის ქართული რედაქცია, სარგის თოგველის მიერ მეოთხრამეტე საუკუნეში შეთხზული, რომელიც ბოლოს და ბოლოს ფა-

¹ The Academy“ (21 ივლისი, 1888), გვ. 40. ჯ. ს. გ. სიმონშვილი გადმოცა: ერთ-ერთი წიგნის წარწერა მორფილის ბიბლიოთეკისა, რომელიც ტელიორის საზოგადოებაშია დაცული (№ 818/22), გვაუწყებს, რომ იგი მორფილისათვის 1888 წლის 28 აპრილს თბილისში მიუძღვნეს გიორგი შერვაშიძის.



ლაური ორიგინალიდან მომდინარეობს. უფრო ახალი მწერლებიდან მორფილი ისენიებს გრიგოლ ორბელიანს, ნიკოლოზ ბარათაშვილს, სეველიან ელგვიკოს პეტრეს, და ალექსანდრე ჭავჭავაძეს, რომლის ასული გრიბოედოვს გაჰყავდა ცოლად „და დიდი ხნის ქვრივობის შემდეგ მის გვერდით განისვენებს მამადავითზე, თბილისში“. გარდა ილია ჭავჭავაძისა, გამოჩენილი თანამედროვე ქართველი მწერლები იყვნენ დრამატურგი გიორგი ერისთავი და პოეტები აკაკი წერეთელი, ვახტანგ ორბელიანი და რაფიელ ერისთავი. მორფილი აგრეთვე ზოტბას ასხამს 1879 წ. დაარსებულ „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ მოღვაწეობას. მას შემთხვევა ჰქონდა გავისნჯა თბილისში საზოგადოების წიგნსაცავი, რომელიც ძვირფას ხელნაწერებსა და ნაბეჭდ წიგნებს შეიცავდა. მორფილი შენიშნავს: „ყველა ფილოლოგი უნდა იმედოვნებდეს, რომ ქართველები განაგრძობენ ჯერ კიდევ ხელნაწერებად მყოფი თავიანი საინტერესო ლიტერატურის შეკრებას“ და ამითაგრეს ქართველოლოგიის ისეთი პიონერებისადმი ხარკის გადახდით, როგორიც იყვნენ ბროსე, ბერგე (Berger) და ცაგარელი, რომელთაც ქართველოლოგიის საკვლევი ასპარეზი გადაუშალეს ევროპელ მეცნიერებს.

ამ წერილს მორფილმა მოაყოლა საქართველოს შესახებ გამოცემულ ნაშრომებზე დაწერილი რამდენიმე ღირსშესანიშნავი რეცენზია, რომლებიც უმეტესად „სამეფო სააზიო საზოგადოების ჟურნალში“ დაიბეჭდა 1900 — 1904 წლებში. მორფილმა განიხილა შემდეგი მთავარი ნაშრომები:

ა. ბარტოლ ლაისტის „Georgische Dichter“ (დრეზენი, 1900) და მ. ჯანაშვილის „Царица Тамара“, „სამეფო სააზიო საზოგადოების ჟურნალ“ (1900) გვ. 562-6.

ბ. ხახანაშვილის „Очерки по истории грузинской словесности“, ნაკვ. III: „XIII — XVIII საუკუნეების ლიტერატურა“ (მოსკოვი, 1901), იქვე (1902), გვ. 442-4.

მისივე „ბალაჰარი და ოილასაფი“ (მოსკოვი, 1902), იქვე (1903), გვ. 593-4.

გ. ლაისტის „Das georgische volk“ (დრეზენი, 1903), იქვე (1904), გვ. 152-4.

ყველა ამ წერილში მორფილი მტკიცედ დგას კავკასიის შესწავლის მიდრეოიწდელი მიღწევების ღონეზე. მისი რეცენზია ლაისტის „ქართველ პოეტებზე“ თავისთავად გამოკვლევას წარმოადგენს. მორფილი აქ დანაშებით აღნიშნავს, რომ ასე ცოტა ინგლისელს აქვს ნახული ის ქვეყანა, რომელიც „ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მომხიბლავ კუთხეთაგანია დედამიწის ზურგზე“. იგი მოიხსენიებს ოლივერ უორდროპისა (მაშინ კერჩის ვიცე-კონსულის) და მისი დის ლეჟლის ქართული ლიტერატურის ინგლისელი მკითხველისათვის გაცნობის საქმეში და დი-

დად აღსვენებს ერკერტისა და შუხარათის ლოგიურ მუშაობას. ქართული პოეზიის, ისტორიისა და ეთნოლოგიის შესახებ ახლახან გამოცემული ნაშრომის განხილვის შემდეგ მორფილი დაასკვნის: „იქნებ დადგეს დრო, როცა თბილისში მეტ ინტერესს გამოიჩენენ ამ შესანიშნავი ხალხისადმი, ლამაზი, თავისუფლებისმოყვარე ერისადმი, რომელიც მრავალ საუკუნეს იღწევდა თავის მთავარიან ქვეყანაში და ამჟამად აღრინდელი ქრისტიანობით, დაახლოებით მეორე საუკუნეში რომ მიუღიათ ქრისტეს შემდეგ“.

✓ ამ ლიტერატურულ წინამორბედთა შემდეგ გადადივართ იმ ორი თავდადებული სწავლულისა და მოწარმის, და-მის, ლეჟლის მიმოხილვაზე, რომელთაც მიანიჭეს ოქსფორდს სახსრები ქართველოლოგიური კვლევა-ძიებისათვის და რომელთაც მთელი მსოფლიოს ორიენტალისტთა შორის სახელი გაითქვეს.

1887 წლის აპრილში ოლივერ უორდროპი, მაშინ ოცდაორი წლის ახალგაზრდა, რომელიც სწავლა-განათლების დასრულების შემდეგ სამოგზაუროდ იყო წასული, გემით მიაღწა ბათუმს. შავი ზღვის ნესვადგური იმ დროს წარმოადგენდა პატარა ქალაქს, რომელშიაც ათი ათასამდე მცხოვრები — უმეტესად ქართველი სახლობდა. მის მოუკირწყლავ ქუჩებში იხევბი ჩინებულ გუბეებს ჰპოვებდნენ საცურაოდ. ბრიტანეთის წარმომადგენელი კავკასიაში იყო მარტო ადგილობრივი ვიცე-კონსული მისტერ დიმეტრიუს რ. პიკოკი, რომელიც ორსართულიან კოტეჯში ცხოვრობდა.

ბათმიდან უორდროპი მატარებლით გაემგზავრა ქუთაისს, ძველი კოლხეთის „კვიტას“, საიდანაც იაზონმა მღვეა წამოიყვანა და ოქრის საწყისი წამოიღო. სურამის უფლებიზზე სამო მოგზაურობის შემდეგ, ბოლოს მიაღწია თბილისს — „в высококаменный Тифлис, на острова живого Кура...“¹ იგი აღტაცებული იყო მისი მშვენიერი ხილვით, ძველი ციხიდან გადმოსახედით, მამადავითის ეკლესიით მთაწმიდაზე, გოლოვინის პროსპექტით, სიონის ტაძრით, კავკასიის მუზეუმით და ამ ნახევარდ ევროპული, სახეგრად აზიური დედაქალაქის სხვა მრავალი საინტერესო სახასიათო.

თბილისიდან უორდროპმა იქირაა „ტროიკა“, კავკასიის მთავარი ქედი გადაჭრა, ვლადიკავკაზს ჩავიდა და უკან დაბრუნდა. დარიალის ხეობის გავლისას აღტაცებული იყო მყინვარწვერით და ავიდა კიდევ იქვე ახლოს მდებარე წმ. სტეფანეს მონასტერში, რომელზედაც პუშკინი წერდა 1829 წელს.

¹ В. К. Кюхельбекер, „А. С. Грибоедову, при отсылке к нему в Тифлис монахи Армян“.

„Высоко над семью гор.
Казбек, твой царственный шатер
Сияет вечными лучами.
Твой монастырь за облаками,
Как в небе реюший ковчег,
Парит, чуть видный, над горами.
Далекий, вожденный брег!
Туда б, сказав „прости“ ущелью,
Подняться к вольной вышине!
Туда б, в заоблачную келью,
В соседство Бога скрыться мне!..“

ამ ეპიკურსის შემდეგ უორდრობმა რამდენიმე ხანი დაყო კახეთის ბაღებსა, ვენახებსა და ხეობებში, რომელთაც შთააოწნეს გრიბოდვოს გოეთეს „Kennst du das Land?“-ის მომავლენებელი მომხიბლავი სტრიქონები:

„Там, где вьется Алазань,
Веет нега и прохлада,
Где в садах собирают дань
Пурпурного винограда,
Светло светит луч дневной,
Рано ищут, любят друга..
Ты знаком ли с той страной,
Где земля не знает плуга,
Вечно юная блестя
Пышно яркими цветами
И садителя дарит
Золотистыми плодами?..“

ბოლბეში წმ. ნინოს საფლავის მონახულების შემდეგ უორდრობი სტუმრად იყო ანდრონიკა-შვილბთან და ვანაძეებთან, კახეთის ორი გამოჩენილი გვარის წარმომადგენლებთან. მრავალსაბამოვნო ეპიკურსიაში უორდრობი თავის მეცნიერულ ინტერესებს პირველ რიგში აყენებდა — „ორი-სამი ხელადა“ საუკეთესო კახური ღვინის შემდეგაც კი იგი ბეჯითად იწერდა სუფრული „მრავალფეროვან“ კილოს. კავკასიაში ამ მოგზაურობამ დაუღო საფუძველი უორდრობის სიყვარულს იმ ქვეყნის კულტურისადმი, რომლის შესწავლასაც მან სიმოცი წელი შესწირა; ამან შეაძლებინა ქართველ საზოგადოებაში გაეჩინა მეგობრები, რომლებთან ურთიერთობასაც სიკვდილამდე განაგრძობდა.

ინგლისს რომ დაბრუნდა, უორდრობი შეუდგა წიგნის წერას, რომელშიც სცადა გადაეცა ინგლისელი მკითხველისათვის საქართველოს წარსულისა და აწმყოს მომხიბლავი ნაწილი მინც. წიგნში „საქართველოს სამეფო — მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი ქალღვრის, ღვინისა და სიმღერების ქვეყანაში“, რომელიც გამოქვეყნდა 1888 წელს, ავტორი მოხდენილად გადმოსცემს თავისი მოგზაურობის შთაბეჭდილებებს, მიმოიხილავს საქართველოს ისტორიასა და ლიტერატურას და დაასრულებს ბიბლიოგრაფიული ცნობებითა და სტატისტიკური ცხრილებით მო-

სახლეობისა და „გვარობა-მრეწველობის შესახებ“ წიგნი მიძღვნილია, ეგებ ცოტა ირონიულია, თაც, პარლამენტის წევრის ჯეიმზ ბრაისისადმი, შემდგომში ლორდი ბრაისი რომ გახდა, მაშინ კი სამოქალაქო სამართლის პროფესორი იყო ოქსფორდში. ბრაისმა კავკასია მოინახულა 1876 წელს. 1877 წელს პირველად გამოქვეყნებული მისი „ამიერკავკასია და არარატი“ ბევრჯერ გამოიცა და ყურადღება გაამახვილა სომეხთა მიმე მდგომარეობაზე რუსეთ-თურქეთის ომის დროს. მაგრამ ქართველებმა კი ვერ მოიგეს გული ამ გულციხე რეფორმატორისა, რომელსაც მათი დარღვიმანდული გულითადაა გასაცემი ქარაფშტობად მოეჩვენა. საქართველოს პოლიტიკური მდგომარეობისადმი მიძღვნილ თავში უორდრობი გახედულად ილაშქრებს ბრაისის აგდებული შენიშვნების წინააღმდეგ და მოგვითხრობს ქართველთა იმ ეროვნული გამოფხიზლების შესახებ, რომელიც ასე მკაფიო დამახასიათებელი თვისება იყო მეცხრამეტე საუკუნის ბოლო წლებისათვის.

მიუხედავად ფრიგოლური ქვესათაურისა, კრიტიკოსები კეთილად შეხედნენ ამ წიგნს. „Athenium“-ის რეცენზენტი წერდა: „ბატონი უორდრობის ნაშრომი ეკუთვნის თანამედროვე მოგზაურობის შთაბეჭდილებათა გადმოცემ იმ მკიერეიტცხვარა წიგნთა რიცხვს, რომელნიც ღირსი არიან თითქმის მხოლოდ ქებისა. ამ წიგნის წაკითხვა უნდა გურჩიოთ ყველას, ვისაც სურს სანდო პირველწყაროდან შეიძინოს ცოდნა ფრიად საინტერესო და თითქმის უცნობი ქვეყნის შესახებ“. აქ რეცენზენტი ჩაურთავს სურათოვანი აღწერილობების რამდენიმე ნაწყვეტს წიგნიდან და მერე კმაყოფილებით დასძენს, რომ „ბატონი უორდრობის თავისი ნაშრომისათვის დაურთავს საქართველოს ისტორიის, ენისა და ლიტერატურის მკვლევარი მიმოიხილავა და ძვირფასი ბიბლიოგრაფია. პირველ მთავანს ის უპირატესობაც ახლავს, რომ გადამსწავლთა ცნობილი მეცნიერის ბატონი უ. რ. მორფილის მიერ“. („Athenium“, 23 თებ. 1889 წ., გვ. 240 — 1).

1888 წელს, უკვე ცოდნითი წლის უორდრობი ბალიოლ-კოლეჯში შევიდა. ეს ნაბიჯი, რამელსაც უდიდესი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა მისი კარიერისა და ქართველთმცოდნეობის მომავალი განვითარებისათვის, გადამტეხი იქნა პროფესორ ბრაისის წაქეზებით. უორდრობი რუსულ ენაში მორფილთან მეცადინეობდა. 1889 წლის 2 მაისის წერილში მორფილი სწერს მას: „მე ყოველთვის ბედნიერი ვიქნები, გავაკეთო რაც კი შემოძლია თქვენი მეცადინეობის წინ წაწევისათვის. ვიცი, რომ თქვენი ბეჯითი მუშაობა ბრძანდებით“ (უორდრობისეული ხელნაწერები, ც. 27). უორდრობმა პირველი ჯილდო მოიპოვა თანამედროვე ისტორიაში და სამ წელიწადს ზედხედ დიდება ტენიორის სტიპენდიის, ყოველთვის სხვადასხვა ენაში. ბოდლის ბიბლიოთეკაში



უორდრობის ზელნფერთა შორის დაცული ბევრი წერილი მოწმობს, რომ ქართველთმცოდნეობის საკითხები კვლავ ინარჩუნებდნენ მისთვის მომხილავობას მაშინაც კი, როცა იგი ხარისხის მოსაზრებლად მუშაობდა ანდა სტუდენტურ ცხოვრებაში იყო გართული. მაგალითად, 1888 წელს დაწერილ წერილში ივანე მაიახელს მოუთხოვრებს თავისი ახალი 'ცხოვრების ამბებს ოქსფორდში, მაღლობის უხდის შექსპირის მისი ზოგი ქართული თარგმანის გავზანისათვის და დასძენს: „ბატონმა მორფილმა (ერთადერთმა ინგლისელმა, რომელიც სწავლობს თქვენს ლიტერატურას) დამარწმუნა, რომ თქვენი თარგმანი საინტერესოა“ (უორდრობისეული ზელნფერები, c. 27).

1892 წელს უორდრობი დაინიშნა ბრიტანეთის ელჩის პირად მდივნად პეტერბურგში. ასე დაიწყო მისი დიპლომატიური და საკანსულო კარიერა, რომელიც დროდადრო ავადმყოფობით გამოწვეული ინტერვალებით ოცდათმდეტ წელზე მეტს გაგრძელდა. მიუხედავად სამსახურით დატვირთულობისა, უორდრობის ინტერესი ქართული ლიტერატურისადმი მაინც არ შესუსტებულა. მას ახლა ეძიარებოდა და ახალი-სებდა ზეითი წლით უმცროსი თავისი და მარჯორი, რომელიც თან ახლდა სხვადასხვა საკონსულო დეგილებში, რომელთა შორის იყო ყირიმი, პოლონეთი, ტუნისი, ჰაიტი და რუმინეთი. საქართველოსადმი ინტერესი მარჯორის პირველად აღუქდა, როგორც თვითონვე ამბობს „ქართული ხალხური ზღაპრების“ წინასიტყვაობაში, ოლივერ უორდრობის მოგზაურობის წიგნში; მაგრამ იგი მალე გაუთიანებარდა, თუ სულაც არ გავაძლიერებ, ძმას ქართული ენისა და ქართველი ხალხის ცოდნაში. მათმა ოცქლიანმა ერთად თანამშრომლობამ დიდი ღვაწლი დასდო ქართული ლიტერატურის შესწავლის საქმეს დასავლეთში.

პირველი ნაყოფი ამ თანამშრომლობისა იყო ორი წიგნი იგავებისა და ზღაპრებისა, რომლებიც ქართულიდან თარგმნეს და 1894 წელს გამოსცეს ერთი ოლივერმა და მეორე კი მარჯორი. ქართველები ყოველთვის ჩინებული მეიგავენი იყვნენ. მათ საყოფიარი ნაყოფიერ წარმოსახვას აღმოსავლეთიდან და დასავლეთიდან შეთვისებული თქმულებანი და ამბებიც ჰყვებოდნენ. საბერძნეთიდან და ბიზანტიიდან ფსევდოკალისტების აღქმანდრებს რომანი და ესპანის არაკები შეიწოვეს; სპარსულიდან ქართველებმა გადმოიღეს „სინდბად-ნამე“ (ქართულად „თიმ-სარიანი“); ისინი უეჭველად იცნობდნენ „თეთრი-ნამეს“; გადმოკეთებულ ინდური პროტოტიპი-ნი, ზოა აღ-დინ ნაშუბისა (გარდ. 1350 წ.) და ვარდანის სომხურ არაკებს. მოგვიანო ხანებში მათ გადმოიღეს იმ თურქულ-სპარსული პოპულარული ამბების უმრავლესობა, რომელნიც დაკავშირებულნი არიან შილა ანუ ზოჯა ნასრედ-

დინის სახელთან. საჭიროა აგრეთვე აღვნიშნავდეთ, რომ ბუდდას და ბოდისატვას ქრისტიანულ-ეკლესიულ ცხოვრება ბერძნულში ქართული ვერსიიდან შევიდა ექვითვე ივერის (დაახ. 955 — 1028) მეფეობით. ვარლამისა და იოსადატის სახით ისინი პოპულარული გმირები გახდნენ შუა საუკუნეთა საქრისტიანო სამყაროში.

სულხან-საბა ორბელიანის „წიგნი სიბრძნე-სიკრულისას“, რომელიც ოლივერ უორდრობმა თარგმნა და უილიამ მორისმა გამოსცა, ქართულ ლიტერატურაში იგივე სახელი აქვს, რაც ლი-ფონტენის იგავებს საფრანგეთში და კროლვი-სას—რუსეთში. სულხან-საბა (1658—1725) ქართულ მწერალთა შორის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მრავალმხრივია. იგი იყო მეფე ვახტანგ მეექვსეს საჯულმდებლის აღმზრდელი და სპე-ციალურ დესპანად გავგზავნა მას ლუი მეოთხე-მეტესთან და პაპთან. მისი „სიტყვის კონა“ პირ-ველი ჩამოყალიბებული ქართული ლექსიკონია და ახლაც იხმარება.

„წიგნი სიბრძნე-სიკრულისაში“ სულხან-საბა იყენებს ცნობილ ხერხს ე. წ. „ჩარჩოიანი თორბისა“, რომლის სახელგანთქმული ნიმუშიც გახლავთ „ღუგამერონი“ და „ათასერთი ღამე“. ამ შემთხვევაში ჩარჩო წარმოადგენს გაბაასებს მეფე ფინეზს, მის ვაზირ სედრაქს, საჭურის რუ-ქასა და უფლისწულ ჯუმბერის აღმზრდელ ლეონს შორის. ისარგებლა რა ქართული ფოლ-კლორით, სპარსული ამბებითა და თქმუბით, საფრანგეთისა და იტალიაში მოგზაურობის თა-ვიზი მოგონებებით, აგრეთვე საყოფიარი ნაყო-ფიერი წარმოსახვის ნიჭით, სულხან-საბამ შექმნა ფოლკლორისტისა და, საერთოდ, მკითხველ-სათვის თანაბრად ღრმად საინტერესო წიგნი. მას ძალიან ეტყობა ქართული ხალხური თხზუ-ლებებისათვის დამახასიათებელი იუმორი. სიუ-ჟეტის დაკავშირება მეფის კართან საშუალებას აძლევს სულხან-საბას პირუთვნელი მოსაზრება-ნი გამოთქვას ზნეობისა და პოლიტიკის შესახებ. „მრავალნი მწყემსნი, — ამბობს ერთი მოქმედი პირი, — უმჯობეს არიან უგანთა მეფეთაო“. დამახასიათებელია აფორიზმი: „მამლარი კაცი მომყმარს პურს წვრილად უფშენტა და ზედა აყვედრიდა, რად ღორულად სჰამო?“ სულხან-საბას შეხედულებანი სწავლა-განათლების შესა-ხებ განსაკვიფრებლად თანადროულია და ხაზს უსვამს ფიზიკური ვარჯიშისა და ზნეობრივი წრთვნის ღირებულებას. დასანანი, რომ უო-რდრობის თარგმანი, რომელიც მეორე ტირაჟით გამოიცა, შემდგომში აღარ გამოქვეყნებულა.

მარჯორი უორდრობის მიერ თარგმნილ ქარ-თული ხალხური ზღაპრები უფრო ნაკლებ გავ-დამუშავებულია. ბევრი მათგანი იმ უნარს ეკუ-თვნის, როგორიც არის პანს ანდერსენისა და ძმების გრიმების ზღაპრები. ტექსტები გად-მოიღო ქართული ეთნოლოგიის პიონერის ლა-დო აღნიამეილის კრებულიდან; აგრეთვე ცაგარ-

ლის „Мингрельские этюды“-დან და გურული ზღაპრების ანონიმური კრებულებიდან. ზოგი სამხიარულო ზღაპარია, ზოგი კი საზარელ ამბებს ეხება. მეგრული და გურული თხრობანი შეიცავენ მოსწრებული სიტყვა-პასუხის მაგალითებს, რომლითაც სახელგანთქმელნი არიან კიდეც იმ კუთხეების მკვიდრნი. მთარგმნელის მიერ დართულ რჩეულ მეგრულ ანდაზებში ცონიზმი და იდეალიზმი ერთმანეთშია გადახართული; ერთი მხრივ ასეთი თქმა მოიპოვება: „კარგის მქნელი ყოველთვის მოტყუებულაია“, მეორე მხრივ — „მეზობელს ხარი უსურვე და დამართი შენც გამოგზავნისო“.

იმავე 1894 წელს მარჯორი უორდრობმა ილია ჭავჭავაძეს მიმართა თხოვნით, ნება დაერთო ინგლისურად ეთარგმნა მისი ერთ-ერთი ყველაზე უფრო დიდებული პოემა „განდეგილი“, რომელიც 1883 წელს დაიწერა. ისე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ილია ჭავჭავაძეზე მისმა წერილობა, რომელიც ქართულად იყო დაწერილი, რომ მისი ტექსტი თავის გაზეთ „ივერიანში“ დაბეჭდოდა 1894 წლის 8 სექტემბერს, როგორც ქართული პროზის ნიმუში. პასუხში მარჯორი უორდრობისადმი ილია უწონებს მას განზრახვას და დასძენს:

„ინგლისმა მეტად ცოტა რამ იცის ჩვენის უბედურის ქვეყნისა და დაობლებულის ერისა, რომელსაც ერის დროს თავისი სახელოვანი წარსული ჰქონია, თავისი გმირნი, მეცნიერნი, მწერალნი და პოეტები ჰყოლია და მათის მეოხებით გულდავულ დახვედრია განათლების მტრებს — ბარბაროზებს.“

„ყოველს ქართველს თავ-მისაწონებლად ექმნება, რომ თქვენ და თქვენს პატივცემულ ძმას ჩვენი ყველაზეან დაიწყებული ქვეყანა შეგვყვარებით და მოგინებებით თქვენს ერს მისი ავი და კარგი აუწყოთ იმ სიყვარულით, რომელიც ასე ამშვენებს აღაშინის და გულის ტკივილით, რომელიც დაუფასებელი ზეგებისა და ბედისაგან დაჩაგრულთათვის.“

„სასურველია, ერმა ინგლისისამ იცოდეს, რომ ამ ჩვენ პატარა ქვეყანაშიაც საქმობს გონება და იმერის გული, რომ აქაცა აქეთ თავისი ნატვრა და თავისი იმედი, რომ აქაც არის თავისი წამება და წვალება უკეთესს დღეთათვის და არა რას კაცობრიულს არ ეუცხოვებია.“

„ყოველივე ეს ზედ დაწნეული აქვს ჩვენს პატარა მწერლობას, რამოდენადაც ეს გარემოება ნებას იძლევა. ამიტომაც ვაღივება ინგლისურად ჩვენის მწერლობისა გადაღება ჩვენის გულისცემისა, — ჩვენის გულთადის ნატვრისა, ჩვენის ჰერისა და ლხინისა, ჩვენის გონების და გრძნობის ძალიონისა საყოველთაოვო საცნობელად.“

„ამ მხრით თქვენი განათლებული და გულშემატკივარი მეცადინეობა ჩვენის გონების ნაწარმოებთა თარგმანისათვის დიდ სამსახურად

მიჩნეულ იქნება ყოველის ქართველთაგანად ჩვენს მადლობას თქვენდამი სამზღვარსა წყნებას.“

„ჩემი „განდეგილი“ მომირთმევია თქვენთვის, როგორც გენებოთ ისე იმსახურეთ. დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემს ნაწერს თქვენზე უკეთესს პატარონს და მფარველს ვერ აეუჩნედი.“

„გვბირდებით ჩვენში მობრძანებას, სიხარულით დაგინებებით და უმორჩილესად გთხოვთ წინაღვე გვაცნობოთ როდის და რა გზით მობრძანდებით. იმედი გვაქვს, რომ ჩვენი უბედური, მაგრამ მშვენიერი ქვეყანა თავს მოგაწონებთ და დაგანახებთ, რომ იგი ღირსია თქვენს ყურადღებისა და სიყვარულისა“¹.

ალბათ ილიას ამ წერილობა წააქეზა მარჯორი უორდრობი საქართველოში თავისი პირველი სტუმრობისათვის. 1894 წლის დეკემბერში იგი უკვე მოსკოვში იყო, სადაც ქართველმა სტუდენტებმა გულითადი და მგრძნობიარე მისასალმებელი ადრესი უძღვნეს (უორდრობას ხელნაწერები, d. 20, ფფ. 45 — 46). მომდევნო თვეს ბათუმში ჩავიდა გვით და იმერეთისაკენ გაემგზავრა. დაცულია კონსტანტინე ბაქრაძის მისასალმებელი სიტყვა, რომლითაც ქუთაისში გამართულ ნაღიშზე მიმართა მას 1895 წლის იანვარში. მარჯორი ესტუმრა გურიანო ოზურგეთს და ბევრ სხვა ქალაქსა და სოფელს, უპირატესად დასავლეთ საქართველოში. მან შეადგინა აღდგომიანებული აღწერილობა თავისი მოგზაურობისა სათაურით — „საქართველოში 1894 — 95 წლებში მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი“, რომლის ხელნაწერები ბოლოს ბიბლიოთეკის კოლექციაში ინახება (უორდრობისეული ხელნაწ., d. 39). როცა მას ვკითხულობთ, ვგრძნობთ ღრმა შთაბეჭდილებას, რომელიც საქართველოში ამ პირველ სტუმრობას მოუხდენია მარჯორი უორდრობზე, მის სიყვარულს ქართველი ხალხისა და ბუნებისადმი და მის გულწრფელ აღმფთვებას რუსიფიკაციის განუჩრეველი პოლიტიკის გამო, რომელიც იმ ხანაში ტარდებოდა ქართულ სკოლასა, ეკლესიასა და, საერთოდ, კულტურულ ცხოვრებაში.

ამ სტუმრობის შემდეგ მალევე გამოქვეყნდა ლონდონში მარჯორი უორდრობის მიერ ნათარგმნი „განდეგილი“. სალიტერატურო თვალსაზრისით ეს იქნებ ყველაზე უკეთესიც არის მარჯორის ქართულიდან ნათარგმნი თხზულებებს

¹ წერილის ორიგინალი 1894 წლის 8/20 სექტემბრის თარიღით, დაცულია უორდრობის ხელნაწერებში — d. 20, ფფ. 36 — 37. [ეს ქართული ტექსტი გადაღებულია ი. ბოცვაძის რედაქციით გამოცემულ ილიას „წერილებიდან“, ტ. I, სოხუმი, 1949, გვ. 81 — 2. იგი უმნიშვნელო წვრილმანებით განსხვავდება დ. ლენგის მიერ ორიგინალის მიხედვით ნათარგმნი ტექსტიდან].



შორის. გარდა ორიოდ ლაფსუსისა მისი მეტერ-მეტყველო, ლალი ლექსი დიდი ძალით გად-მისცემს მყინვარწყვრის უდაბნოში შეფარებულ-ლი განდევლის დაცემის ამბავს. [აქ ავტორი გადმოსცემს „განდევლის“ შინაარსს და მოაქვს ნაწყვეტები პოემის ინგლისური თარგმანიდან. — რედ.]

„განდევლის“ თარგმანი ძალიან მოეწონა ქართველ საზოგადოებას. მოსკოვიდან პროფესორმა ალ. ხახანაშვილმა მოულოცა მთარგმნელს და თანაც შეატყობინა, რომ თბილისური რუსულ გაზეთისათვის რეცენზიაც დაეწერეთ. (1896 წ. 24 თებერვლის წერილი, უორდროპი-სეული ხელნაწერები, დ. 20. ფ. 132). თვით ილია პეჭავაძე მარჯორი უორდროპს სწერდა:

„მოხარული ვარ, რომ თქვენი განათლებული მეცადინეობით ინგლისის დიდი ერი ნაწილობ-რით მაინც გაიგებს, რომ დედამიწის ზურგზე არსებობს ერთი პატარა და მივიწყებული ქართ-ველი ხალხი, რომელსაც მოგებოვება თავისი სა-კუთარი პატარა მწერლობა, სადაც იგი ინახავს თავისი გრძნობისა და გონების საუფჯეს. ბუ-ნებრივია, ჩვენი მწერლობის ნაყოფი სიმდიდრის მხრით შეიძლება ბევრს არაფერს წარმოადგენ-დეს ინგლისის სახელგანთ მწერლობასთან შე-დარებით, არც შეუძლია რაიმე შემატოს მის მსოფლიო დიდებას; მაგრამ დიდნი იმით არიან დიდნი, რომ ისინი გულისგანით ეპყრობიან, პა-ტრის სიყვამა და სწამთ მათი, უნდა პატარები. არი-ან, ვითარცა არსებებისა, რომელთაც ვერაფერს წა-ართმევს ღვთიერი მიუხედავად უფლებას თავისუფ-ლად იცხოვრონ ქვეყანაზე თავიანთი საკუთარი სურვილებისა და იდეალების თანახმად...“ 1.

კავკასიაში მეორე სტუმრობის დროს, 1896 წელს, მარჯორი ჩამოვიდა თბილისს და მოიარა აღმოსავლეთ საქართველოს ბევრი ადგილი. ხშირად მისი მოგზაურობა ტერიტორიული მსვლელობის სახეს იღებდა; იმართებოდა სა-ხალხო ნადიმები და ხალხური მგოსნები მის სა-პატივცემოდ ოდებს თხზავდნენ (იხ. ორიგინალური ლექსები, რომლებიც დაიცულია უორ-დროპის ხელნაწერებში, დ. 20, ფფ. 51 — 64). იგი შეტედა თავისი დროის მოწინავე ქართველ მწერლებს, კომპოზიტორებს, პროფესორებს, პოე-ტებს და დაიწყო ქართულ ენაზე ხშირი მიმო-წერა, რომელიც სიკვდილამდე არ შეწყვეტილა. იმ სიმბატიისა და სიყვარულის დასახსიათებ-ლად, რომელიც მან დაიმსახურა თავის ქართ-ველ მეგობრებში, ტაპიურია შემდეგი ნაწყვეტი პედაგოგ იაკობ გოგებაშვილის მისდამი მიწერი-ლი წერილიდან: იგი ნანობს, რომ ავადმყოფო-ბამ შეუშალა ხელი მის სანახავად ჩამოსულიყო

თბილისს და გამოთქვამს თავის მუხებზე, რომ ეს იგი მოაკლდა „განსაკუთრებულ და გულწრფელ სიაშოვნებას თქვენი პირადი გაცნობისა, რომელ-საც ასე დიდად აფასებს ყოველი ქართველი, ვი-საც ეი ბედმა გაუღიმა მოხიბლულყო თქვენი ხილვითა და მუსიკით და დამტკბარიყო თქვენს გულითად და მოსიყვარულე საზოგადოებაში ყოფნით“ (1896 წლის 17 ივნისის წერილი, უორდროპის ხელნაწ., დ. 20, ფ. 136).

შორეულ საკონსულად ადგილებში ყოფნამ, სადაც სამსახურის მოვალეობის გამო მომდევნო წლებში ცხოვრობდა და-ძმა, მათ ხელი შეუმა-ლა მარჯორის ნაადრევ გარდაცვალებამდე (1909 წ.) კვლავ სტუმრობდნენ საქართველოს. მაგრამ ამ პერიოდში გამოქვეყნებული ბევრი ნაშრომი მოწმობს, რომ ქართველოლოგიურ მუ-შაობას მსოფლიოს შორეულ კუთხეებში ყოფ-ნის დროსაც კვლავ უმთავრესი ადგილი ეკირა მათს საერთო ინტერესებში.

1890 წლიდან მოყოლებული ისინი მეგობრობ-დნენ და თანამშრომლობდნენ ფრედერიკ კორ-ნუალის კონიბრთან (1856 — 1924). უნივერსი-ტი-კოლეჯის საპატიო წევრები, არმენოლოგიის პიონერები ინგლისში და ბიბლიის გამოჩენილ, მაგრამ არათანმიმდევრულ მკვლევართან. 1894 წელს ოლივერ უორდროპმა კონიბრის დახმა-რებით გამოაქვეყნა წინათ იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში, ახლა კი ბერძნულ საპატრიარქო ბიბლიოთეკაში დაცული, ქართული ხელნაწერე-ბის ალ. ცაგარისეული აღწერილობის თარგმა-ნი. შემდეგ თარგმნი იმავე ავტორის მიერ შედგე-ნილი აღწერილობა ათონის მთის ივერთა მონას-ტრის ქართული ხელნაწერებისა. ორივე ეს აღ-წერლობა შეცვალა პარკადოზ უნივერსიტეტის პროფესორის რობერტ ჰ. ბლიკის უფრო სრულ-მა და ზედმიწევნითმა აღწერილობებმა, მაგრამ მათაც დიდი სამსახური გაუწიეს დასავლეთის მეცნიერებს ძველი ქართული სასულიერო ლი-ტერატურის საგანძურის გაცნობაში.

რამდენიმე წელიწადს მარჯორი და ოლივერ უორდროპები დაინტერესებულნი იყვნენ წმ. ნი-ნოს ცხოვრებით. იგი იყო ნახევრად ისტორიუ-ლი, ნახევრად ლეგენდარული მონა ძალი, რომელმაც ქართველთა მოაქცია კონსტანტინე დი-ლის ხანაში. 1900 წელს გამოაქვეყნეს „წმ. ნი-ნოს ცხოვრება“, თარგმნილი შუა საუკუნეების ქართული ტექსტებიდან. მეორე აგრეთვე შეი-ცავს კონიბრის მიერ მოსე ზორენლის სპო-ხეთის ისტორიიდან და ჯუანშერის ქრონიკის სომხური ვერსიიდან თარგმნილ ნაწყვეტებს ამ წმიდანის შესახებ და რუფინუსის საეკლესიო ისტორიის ნაკვეთსაც იმავე საკითხის შესახებ. უმთავრესი საყვედური, რაც შეიძლება ითქვას ამ საქებური ნაშრომის მიმართ, ის გახლავთ, რომ სხვადასხვა წყაროების ერთმანეთთან დამო-კიდებულების საკითხი არ არის დამუშავებული და სერიოზული მსჯელობის საგნად ქცეულიც

1 1896 წლის 26 თებერვლის წერილი, უორდროპი. ხელნაწ., დ. 20. ფ. 38. [ამ წერილის ტექსტის პირს, სამწუხაროდ, აქ ვერ მივაველიეთ და კვლავ ინგლისურიდან ვთარგმნეთ].

კი. ვერაინ შედგეს მთელი ამ მასალის ახსნას, თუ გათვალისწინებული არ იქნა, რომ ქართული „ცხოვრება“ წარმოადგენს მოსე ხორენელის (რომელიც თვითონ ბოლოს და ბოლოს რუფინუსიდან მომდინარეობს) შერწყმას საუკუნეების მანძილზე გაღმოცემული ადგილობრივი ქართული თქმულების ბირთვთან.

ეს საკითხი ხაზგასმული იყო ნ. მარის ჯევეთრ და ციტა არ იყოს შარაინ რეცენზიაში („Зан. Богр. Отд.“, XIII, 1901, 0134 — 0139. იხ. აგრეთვე, Dom Butler, „Journal of Theological Studies“, 1901, გვ. 152 — 3). მარის კრიტიკული შენიშვნების უმრავლესობა მართებულია, მაგრამ გაუგებარი ჩანს, რატომ კიცხავს მთარგმნელს იმის ხსენებასათვის, რომ წმ. ნინოს საფლავი ზოდზეში გარშემორტყმულია საძვალეო თანამედროვე ნაგებობებით და მინდობილი აქვს რუს მონაზვნებს, რომელთაც სრულიად არ იციან ქართული ენა და ისტორია. „ამ ნათქვამიდან, — სრულიად უსაბუთოდ დასძენს მარი, — აღამიანმა შეიძლება წარმოადგინოს, რომ გარდა წმ. ნინოს საფლავისა, სხვა ყველაფერი საქართველოში ამ ქვეყნის ენისა და ისტორიის მცოდნე პირთა ხელშია. ეს ზომ გულუბრყვილობაა“. (პირადად მე ვერ გამიგია, რატომ უნდა წარმოადგინოს ვინმემ ასეთი რამ) მეორე მხრივ უნდა დავეთანხმოთ მარს, როცა იგი უკუაღდებს კონიბირის დაუჯერებელ შეხედულებას, რომ წმ. ნინოს ნაწილი სომხურ ჯუანშერის ქრონიკაში მეხუთე საუკუნით თარიღდება და რომ წმ. ნინოს საქმენი თითქმის თავდაპირველად სირიულ ენაზე ყოფილიყოს შეთხზული.

უორდრობებისა და კონიბირის თანამშრომლობის შემდგომი ნაყოფი იყო ოლივერ უორდრობისა და მის მიერ შესრულებული თარგმანი კეკელიძის მიერ დადგენილი იაკობის ქართული ლიტურგიის ტექსტისა და იმავე ორი ავტორის მიერ შედგენილი ბრიტანეთის მუზეუმის სომხურ და ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა.

საყურადღებოა ფ. კ. კონიბირის საქათარი დამოუკიდებელი წვლილიც ქართველოლოგიაში. კონიბირი საქართველოს ისტორია 1888 წელს და, ჩანს, კარგად იცოდა კვლევასათვის საჭირო კლასიკური ქართული. 1896 წელს მან გამოაქვეყნა წერილი „ვარალამისა და იოსაფატის თქმულება ძველ ქართულსა და სომხურ მწერლობაში“, რომელშიაც ის გადმოცემს მარის ახალი აღმოჩენების მთავარი ახლს ბუდებს ცხოვრების ამ ქრისტიანობებზე ახლო აღმოსავლური ევრსიების შესახებ. მომდევნო წელს მან გამოსცა ნაშრომი სათაურით „ახალი აღთქმის პეშიტას ევრსიის განვითარება, განამარტებული ძველი სომხური და ქართული ევრსიების ცნობებით“. ქართული ბიბლიის შესწავლის მან მიუძღვნა კიდევ ნაშრომი „ახალი აღთქმის ქართული ევრსია“, რომელშიაც კონიბირს ფაქსიმილებთან ერთად მოაქვს ნაწყვეტები თბილისისა

და ვატიკანის კოლექციებიდან და მსჯელობს ქართულ, სომხურ და სირიულ ევრსიებს შორის შესაძლო ნათესაობის შესახებ; აგრეთვე „საქმე მოციქულისა ძველი ქართული ევრსია“, დაფუძნებული ათონის ხელნაწერის ცნობებით, რომლის სამი ფურცელი ფაქსიმილს სახიზთაც არის წარმოდგენილი. საყურადღებოა აგრეთვე კონიბირის მიერ ციტა შემოკლებით ნათარგმნი სპარსელთაგან 614 წელს იერუსალიმის წარტყვევნის ამბავი, რომელიც თავდაპირველად ბერძნულად დაწერა საბას ლავრის ბერმა ანტიოქოს სტრატიგოსმა, მაგრამ სრულად მხოლოდ ქართულად და უფრო მოკლე ევრსიით არაბულადაც მოღწია ჩვენამდე. ეს მნიშვნელოვანი ტექსტი ნ. მარმა გამოსცა.

მიუხედავად დიდი მხნეობისა და ენერგიისა, მარჯორი უორდრობი არ იყო ჯანმრთელი. 1909 წელს, როცა რუმინეთში ცხოვრობდა ძმასთან, რომელიც მაშინ კონსულად მუშაობდა ბუქარესტში, მარჯორის სნეულებამ უკვე შემამოთხველი იერი მიიღო. ერთხანს მომჯობინების შემდეგ იგი უცერად გარდაიცვალა 1909 წლის 7 დეკემბერს, როდესაც ერთ კვირაზე ციტა მეტი ხანი იყო გასული მისი მფარმოვე დაბადების დღიდან. იგი დაკრძალულია სევენოუსკში, კენტს.

მისი გარდაცვალება საქართველოში იგლოვებს, როგორც ეროვნული უმედურება: დიდსა და პატარას თანხადალ მიაჩნდა იგი მათი ქვეყნის უერთგულეს უცხოელ მეგობარად (იხ. სამხიბრის ბეგრი წერილი და დეკეშა, რომლებიც დაცულია უორდრობის ხელნაწერებში, ც. 30) 1911 წლის 24 იანვარს, მის სასოვრად გამართულ ნადიმზე, ოლივერ უორდრობის ადრესი მართეა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარემ გიორგი ყაზბეგმა, რომელშიაც მან განაცხადა:

„დიდი ხანია, რაც შორეული აღზიონის შეილებმა, ბატონმა უორდრობმა და მისმა განსვენებულმა დამ, ბედისაგან საქართველოს ნაპირზე მოხვედრილებმა, გულითადად შეიყვარეს ჩვენი ქვეყანა და შეუდგნენ მის შესწავლას. აქ ჩაისახა სიმბათიის ის პირველი ნაპერწკალი, რომელიც, ქართველი ინტელიგენციისა და განსაკუთრებით ჩვენი პოეტის ილია ქავჭავაძის წყალობით, მეგობრობად გადაიქცა. მალე ამ მეგობრობას მოჰყვა ქართული ენის შესწავლის წვალილი და, ბოლოს, — წარმატების შედეგად, რაიც ფრად იშვიათია უცხოელისათვის, — თანამედროვე ქართული მწერლობის სანაქებო ნიმუშის თარგმანი ინგლისურად. თავისი მეცადინეობით განსვენებულმა ქალბატონმა უორდრობმა, რომელიც გარდაცვალებამდე ითვლებოდა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრად, ჩვენი სამშობლოს კარი გაუღო ინგლისელ ხალხს. თავისი დიდი ღვაწლით ქალბატონმა უორდრობმა ჩვენი გულ-



წრფელი სიყვარული დაიმსახურა. განსვენებულის ძმა, ჩვენი პატივცემული სტუმარი, განაგრძობს მისი დის დაწყებულ საქმეს და ამთავრებს ჩვენი ენის შესწავლას. ის არ ზოგავს ძალღონეს, არ იშურებს ხარჯს და აგრძელებს მასალის მისი თუჯის მიერ ოქსფორდში დაარსებული ქართული ენის ფონდისა და ქართველთმცოდნეობის წიგნსაცავისათვის. განა ყოველივე ეს არ მოწოდებს ბატონი უორდრობის სიყვარულს საქართველოსადმი?...¹

გიორგი ყაზბეგი აქ გულისხმობს იმ ფონდს, რომლის შემწეობითაც დღევანდელი ლექცია გამართა, სახელდობრ, მარჯორი უორდრობის სახელობის ფონდს, რომელიც დაარსდა ოქსფორდის უნივერსიტეტის საბჭოს მიერ 1910 წლის 23 ივნისს დამტკიცებელი დადგენილებით, და შემდგომ, 1931 წლის 12 მაისს, გაუმჯობესებული იქნა. დადგენილებაში იდენიშნულია, რომ უნივერსიტეტისათვის შემწეულია 3.000 გირვანქა სტერლინგის ლიმიტის ფარგლებში ლიტერატურის მქონე ფასიანი ქაღალდები განსვენებული მარჯორი სკოტ უორდრობის სხოვნის უკუდავსაყოფად ქართული ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის შესწავლის საქმის წასახალისებელი ფონდის დაარსებისათვის. ფონდის გამგეობამ შემოსავალი უნდა მოახსმაროს შემდეგ საქმეებს:

„ა) ბოლოს ბიბლიოთეკის ქართული განყოფილების გაუმჯობესებასა და გაზრდას;

„ბ) ქართული ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის შესახებ ქართული და ინგლისური ნაშრომების გამოცემას ანდა გამოცემის საქმეში ხელის შეწყობას;

„გ) ბევრთად შერჩეული ინგლისელი სტუდენტისათვის ხელის შეწყობას ქართული ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის შესწავლაში, იმ პირობით, რომ ასეთი სტუდენტების შერჩევაში არავითარი უპირატესობა არ მიენიჭოს ვინმეს სქესის გამო;

„დ) ქართული ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის საჯარო სწავლებას ოქსფორდში“.

მარჯორი უორდრობის სხოვნის მეორე ძეგლი იყო მთელი მისი სიცოცხლის ნამუშევრის, XII — XIII საუკუნეთა მიჯნაზე თამარ მეფის დროს მტკვრები შოთა რუსთაველის პეიმის „ვეფხისტყაოსნის“ პროზული თარგმანის გამოქვეყნება. ეს გახლავთ სამოქალაქო და რაინდული რომანი, რომელშიაც ასახულია დასავლეთის საქრისტიანო სამყაროს გავრცელებასთან განსაკუთრებული ახლო მდგომარეობის კანონები. მარჯორიმ ამ საქმეს თვრამეტი წელიწადი მოანდომა და სიკვდილამდე ხელიდან არ გაუშვია. თარ-

გმანზე მისმა მუშაობამ დიდი ინტენსიურობით მოიწვია ქართველ მწერლებში. 1898 წელს, შექსპირის მთარგმნელი ივანე მაჩაბელი სწერდა ოლივერს: „ქაღალტონი თქვენი დის წარმატება ქართული ენის შესწავლაში იმდენს გვაძლევს, რომ ჩვენს დიდებულ „ვეფხისტყაოსანს“ მალე წავიკითხავთ ინგლისურად...“¹ ბუნებითა თვამდაბლობამ და მოკრძალებამ მარჯორის ხელი შეუშალა თარგმანი თავის სიცოცხლეშივე გამოქვეყნებაში; მართლაც, იგი იტყოდა ხოლმე, კიდევ ათი წლის მუშაობა მაინც არის საჭირო, რომ თარგმანს საბოლოო სახე მიეცესო. მაგრამ იგი ნამდვილად აზვიადებდა თავისი თარგმანის ნაკლს, რადგან ოლივერ უორდრობის თვალის მიღწევებით სამეფო საზოგადოების მიერ 1912 წელს გამოცემულ ტექსტს ნაკლებად ეტყობა მოუშვებლობის კვალი. ფაქტობრივად ამან ჩააოწა პოეტ ბალმონტს ლექსად ეთარგმნა იგი რუსულ ენაზე. ამ თარგმანს პეტროგრადის უნივერსიტეტის აღმოსავლურ ფაკულტეტზე სტუდენტები ქართულ ტექსტებზე ვარჯიშისთვისაც იყენებდნენ. თარგმანი თვით მრისხანე პროფესორმა მარმაც მოუწონა; ის წერდა: „მე ვადასტურებ, რომ საერთოდ, სისწორის თვალსაზრისით, ეს საუკეთესო თარგმანია; ზოგი უმნიშვნელო წვრილმანი შემდეგში შეიძლება შესწორდეს“ (1912 წლის 18 იანვრის წერილი, უორდრობისეული ხელნაწი, დ. 39).

უფრო ახლო ხანებში მარჯორი უორდრობის თარგმანმა შთააოწნა სერ მორის ბოურა, დეაწერა ისეთი საუკეთესო ზოგადი შესავალი „ვეფხისტყაოსნისათვის“, რომლის მსგავსი ეგებ ჯერ არც დაწერილიყო არც ერთ ენაზე (C. M. Bowra, „Inspiration and Poetry“, ლონდონი, 1955, გვ. 45 — 47; იხ. აგრეთვე იმავე ავტორის „Heroic Poetry“, ლონდონი, 1952, გვ. 546). სხვა ერის ენის სურნელების ჩაწვდომის მისთვის ჩვეული უნარით სერ მორისმა შესანიშნავად მოახერხა გადმოცემა შუა საუკუნეების საქართველოს იდეალები და რუსთაველის ხელოვნება, როგორც იგი განსახიერებულია მის პოემაში. მსოფლიო ლიტერატურაში დიდმა ნაკითხობამ მას შეაძლებინა მართებული შეფასებინა რუსთაველის ვალი ბიზანტიიდან მომდინარე ნეოპლატონური მოძღვრებისა და იმ ეგზოტაქური ელემენტების მიმართ, რომელიც შემოვიდა ქართულ ლიტერატურაში ფიროღუსის სპარსული ეპოსისა და მის მიმბაძველთაგან. იმავე ხანის ფრანგულ ეპოსთან შეპირისპირებით სერ მორისი აგრეთვე ახერხებს ზოგიერთი გამჭრიახი დასკვნა გამოიტანოს თამარ მეფის დროინდელი ქართველი საზოგადოების ევოლუციის შესახებ,

¹ უორდრობის ხელნაწერები, ც. 2. [ვინაიდან ამ ადრესის ტექსტსაც ჩვენში ვერ მივაველიეთ, ბირდაპირ ინგლისურიდან ვთარგმნეთ].

¹ უორდრობის ხელნაწერები, დ. 20, ფფ. 195—6, [ივ. მაჩაბლის წერილი ფრანგულად ყოფილა დაწერილი].

რაც განსაკუთრებით დადასტურებულია გმირული იდეალებიდან უფრო სარაინდოსაყენ გადახრით.

მარჯორის გარდაცვალების შემდეგ ოლივერ უორდრობი მალევე იძულებული შეიქნა დიდი დაღლილობის გამო სახელმწიფო სამსახურიდან გადამდგარიყო და სამსახურს აღარც დაბრუნებია, ვიდრე ბედნიერმა ქორწინებამ და ხანგრძლივმა მოსვენებამ არ აღუდგინა ჯანმრთელობა. ამგვარად მას შესაძლებლობა მიეცა პირველი მსოფლიო ომის წინა წლების ფრიალ დიდი ნაწილი ქართველთმცოდნეობისათვის შეეწირა. 1910 წელს ის გახდა ქართული საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების წევრი¹. სხვა-ნური ენის, ქართველური ჯგუფის მნიშვნელოვანი შტოს, სიტყვარი 1911 წელს გამოვიდა (J. R. A. S., 1911); საქართველოს მეფის გიორგი ბრწყინვალის (დაახ. 1314 — 46) კანონთა თარგმანი კი, რომელიც დიდად საინტერესოა ფეოდალური სამართლისა და წესის შესწავლისათვის, ხუთი წლის შემდეგ გამოქვეყნდა (იქვე, 1914). მან აგრეთვე დაასრულა თარგმანი „ვის-რამიანის“ ქართული ვერსიისა, რომანისა, რომელიც თავისი წარმოშობით პართიულ ირანს უკავშირდება. ამ ხანას ეკუთვნის საინტერესო და აქამდე გამოუქვეყნებელი ბევრი წერილი დიდი პროფესორის მარისა, რომელიც 1920-იან წლებში ხშირად იყო საღიზიანებელი ბასკურისა და ეტრუსკულის შესწავლასთან დაკავშირებით და აგრეთვე ქართულის შესახებ ლექციების წასაკითხად პარიზის აღმოსავლური ენების ინსტიტუტში. უკვე 1912 წელს დაწერილ წერლობაში ჩიოდა მარ: „ეგროპაში არც ჩემს თეორიას და არც მე არ გვეცნობენ (თუ გამოვრიცხავთ „Journal Asiatique“-ისა და სხვა პატივცემული ფრანგული გამოცემების ფურცლებზე მთავსებულ არათავაზიან თავდასხმებს)“². ათი წლის შემდეგ კი პარიზიდან სწერდა: „აღარ მჯერა, რომ დასავლეთ ევროპაში ვინმემა დაინტერესდეს ჩემი იაფფერული კვლევა-ძიებით. დიდად მაწუხებს ჩემი აბსოლუტური (და ძალიან მცირედნად თუნდაც დიდებული) იზოლაცია. ჩემი მეცნიერება მტანჯავს და მე მგონია, რომ მის წარმატებისა და გამარჯვებისათვის აუცილებელია ჩემი გაქრობა, ჩემი სიკვდილი...“³ ექვსი თვის შემდეგ, ესპანე-

თის მთავრობის მიერ ბასკებში მომხდარი საქმეში მოწყობილი დაბრკოლებებით გასწავებული მარი შტეტინიდან სწერდა უორდრობს: „დღეს ზღოთ პეტროგრადს მივდივარ ესტონეთზე ვავლით და ჩემი უკანასკნელი სურვილია ბოლოს მოვაწყო ქართულის შესწავლის საქმე ოქსფორდში“⁴.

სამსახურიდან გადადგომიდან მოყოლებული გარდაცვალებამდე (1948 წ.) ოლივერ უორდრობი კვლავ დიდ ენერგიას სწირავდა ქართველთმცოდნეობის საქმეს. მუშაობდა სამეფო სააზიო საზოგადოების საბჭოში და აღმოსავლეთისა და აფრიკისმცოდნეობის ინსტიტუტის გამგეობაში, აგრეთვე ქართული საისტორიო საზოგადოების ვიცე-პრეზიდენტად და მარჯორი უორდრობის სახელობის ფონდის მეურვეთა საბჭოში, რომლის საქმიანობაშიაც მისთვის ჩვეული მოკრძალებით მოიხდომა, რომ მის ხმას მხოლოდ ისეთივე ძალა ჰქონოდა, როგორც სხვა წევრებისა.

მარჯორი უორდრობის ფონდის მიერ მოწყობილი ლექციებიდან აღსანიშნავია პარავარდელი რობერტ პ. ბლეიის მიერ 1921 წელს ოქსფორდში წაითხზული ლექციების სერია ქართული სასულიერო ლიტერატურის შესახებ. ბლეიი ახალი დაბრუნებული იყო თბილისიდან, სადაც იგი ლექციებს კითხულობდა ახლადდაარსებულ ქართულ უნივერსიტეტში. მან ერთი წელიწადი ასწავლა ოქსფორდის უნივერსიტი-კოლეჯში და 1924 წელს მაინიქეს ხელოვნების სააბატო მანგისტრის წოდება. ოქსფორდთან ამ კავშირმა ბიძგი მისცა ბლეიის შემდგომ ქართველოლოგიურ მუშაობას. მან სერიაში „პატროლოგია ორიენტალის“ მ. ბიერითან ერთად გამოაქვეყნა ოთხთხი, 897 წელს გადაწერილი აღმის ხელნაწერის მიხედვით; აგრეთვე გამოსცა ათონის მთის, იერუსალიმისა და კემბრიჯის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობანი და სხვა მნიშვნელოვანი ნაშრომები ქართული ბიბლიოთეკი, პატრისტიკული და სალიტერატურო დარგებიდან.

1932 წელს ქართული სასულიერო მწერლობისა და ბიბლიის ძველი ქართული თარგმანების შესახებ ოთხი ლექცია წაითხა გ. ფერაქემ, რომელიც მეგრე პატროლოგიის პროფესორად იყო ვარშავაში. თავდაპირველად შიშობდნენ, რომ ფერაქის მსმენელები შესაძლო იყო დაეფრთხო მის უცნაურ სალაპარაკო ინგლისურს, მაგრამ შემდგომ ოლივერ უორდრობისადმი მიწერილი მისი წერილობითი ჩანს, რომ, სერიის პირველსა და უკანასკნელ ლექციას მაინც, საკმაოდ ბევრი ხალხი ესწრებოდა (უორდრობისეული ხელნაწერი, d. 29).

¹ უორდრობისეული ხელნაწ., c. 27, № 267: წერილი შტეტინიდან 1923 წლის 15 ივნისის თარიღით.

¹ იხ. ე. თაყაიშვილის ხელმოწერით 1910 წლის 26 დეკემბერს გაკემული დილობი, დაცული უორდრობის ხელნაწერებში, c. 27.

² უორდრობის ხელნაწერები, d. 39: სანკტ-პეტერბურგიდან გამოგზავნილი რუსული წერილი 1912 წლის 18 იანვრის თარიღით.

³ უორდრობისეული ხელნაწ., c. 27, № 219: წერილი პარიზიდან 1922 წლის 17 დეკემბრის თარიღით.



ქართული კულტურა და ისტორია ზოგადად მიმოიხილა მის ეკა ჩერქეზმა ლექციაში, რომელიც ფონდმა გაერთიანებული ოქსფორდში 1934 წლის 21 ნოემბერს (მანქანაზე გადახედული ტექსტი დაცულია უორდრობისეულ ხელნაწერებში, ც. 20). კიდევ უფრო დიდი მნიშვნელობისაა ქართველმცოდნეობისათვის ჩერქეზის მიერ 1928 წელს დაწეული „ქართული-ინგლისური ლექსიკონი“, რომელიც ბეირუტის დავიდარაბის შემდეგ 1950 წელს გამოსცეს მარჯორი უორდრობის მეურვეებმა. ამ სტრუქტურის ავტორს უკვე ჰქონდა შემთხვევა განეხილა ეს ნაშრომი „სა-მეფო სახეობა საზოგადოების კურნალში“ და გამოთქვა აზრი სიტყვათა საუცხოო განმარტებების შესახებ, რაც ერთგვარად ანაზღაურებს ნაშრომის სიმოკლესა და ეკლექტიკურ ხასიათს. (J. R. A. S., ნაკვ. 1 — 2, 1952, გვ. 81—82). მეორე რეცენზენტმა ყურადღება მიაქცია შემადგენლის მიერ განმარტებათა შესანიშნავ შერჩევას და ნაშრომის გარგისიანობას სახელდახელო ხმარებისათვის (რ. პ. სტივენსონი, ჟურნ. B. S. O. A. S., XIV, ნაკვ. I, 1952, გვ. 211—12).

ოქსფორდმა ქართულიოლოგიური მუშაობის მიმოხილვა სრული არ იქნებოდა, თუ არ მოვიხსენიებდით ოლივერ უორდრობის მეგობარს, რომელმაც დიდად შეუწყო ხელი კავკასიის ისტორიისა და გეოგრაფიის შესწავლას; ეს გახლავთ ჯ. ფ. ბელი (1854 — 1940), რომელმაც თავის თავდასავლეთში სიცოცხლის უანასკენი წლები ოქსფორდს შემოფარებულმა გაატარა. ბელი ერთ ხანს „სტანდარტის“ კორესპონდენტი იყო რუსეთში, ხოლო შემდეგ ე. იმბარო და კავკასია გამოიკვლია, როგორც პრეტონის საინჟინრო ფირმის წარმომადგენელმა. მისი მეცნიერული მიდრეკილებანი, შეერთებული მრავალი წერილმანდან საერთო სურათის შექმნის უნარში, კარგად ჩანს 1908 წელს გამოცემულ მის პირველ წიგნშიც. სიცოცხლის უანასკენელ ათეულ წელს იგი მუშაობდა თავის საინტერესო წიგნზე — „The Rugged Flanks of Caucasus“, რომელიც მისი გარდაცვალების შემდეგ 1940 წელს გამოაქვეყნა ოქსფორდის უნივერსიტეტის გამომცემლობამ. როგორც უორდრობის არქივიდან ჩანს, ბელი უზარდოდ მიმართავდა ოლივერ უორდრობს, ეთაობიერებდა საქართველოსთან დაკავშირებულ პრობლემებზე და ატყობინებდა ხოლმე წიგნზე მუშაობის მდგომარეობას (უორდრობისეული ხელნაწ., ც. 29); ხოლო როცა ნაშრომი დასრულებულია, უორდრობმა წინასიტყვაობა დაურთო. ეს წიგნი დაფუძნებულია 1900 წელს ცენტრალური კავკასიონის მაღალ უღელტეხილებსა და დაღესტანში მოგზაურობის შთაბეჭდილებებზე. ნაშრომი ღირებულებას მიატებს მრავალი შენიშვნა არქეოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ფოლკლორის შესახებ და ბედლის მითითებანი იშვიათ რუსულ პე-

რიოდულ გამოცემებზე, აგრეთვე დამატებითი რომლებშიაც ავტორი მსჯელობს ისტორიულ ლემებზე, როგორცაა ქსენოფონის გავლის მარშრუტი მის დროს აღმოსავლეთ ანატოლიაში მოხინდრე ქართველი ტომების მიწა-წყალზე.

არ უნდა დავივიწყოთ აგრეთვე განსვენებული ბ. პ. სამნერი, „ოლ-სოულსი“ კოლეჯის გამგე და ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გამოჩენილი ინგლისელი სლავიტი, რომელიც მარჯორი უორდრობის სახელობის ფონდის გამგეობის წევრად იყო. პირადი მოგონებების საფუძველზე შემიძლია დავადასტურო, რომ სამნერს მკაფიოდ ჰქონდა შეგნებული კავკასიის რელი რუსეთის ისტორიაში.

მარჯორი უორდრობის სახელობის ფონდის მიერ დასახული ყველაზე ახალი ღონისძიება გახლავთ ის კვლევა, რომელსაც ამჟამად ეწევა კემბრიჯის უნივერსიტეტის თანამშრომელი ჩემი მეგობარი რ. პ. სტივენსონი „ამირან-დარეჯანის“ შესახებ. ეს არის გმირული თქმულებების ქართული ციკლი, რომელიც მიეწერება მეოთხედი საუკუნის მეორე ნახევრის მწერალს მოსე ხონელს.

ამ მიმოხილვას დავასრულებთ ბოდლის ბიბლიოთეკაში დაცული კავკასიისა და საქართველოს შესახებ ქართული წიგნების, ხელნაწერებისა და ნაშრომების უორდრობისეული კოლექციის მოკლე აღწერილობით, თუმცა ასე მცირე ნუსხას, ბუნებრივია, კოლექციის შემადგენლობაზე მხოლოდ ზოგადი წარმოდგენის მოცემა თუ შეუძლია. მაგრამ მკვლევარი უფრო ვრცელ სახელმძღვანელოს ჰპოვებს მანქანაზე ნაბეჭდ დაწერილებთან კატალოგში, რომელიც მის ეკა ჩერქეზმა შეადგინა 1923 წელს; იგი აკონსტანტინოპოლში და ინახება ქვემო სამკითხველო დარბაზში¹. იმედი უნდა ექონოდეს, რომ სახსარი გამოიხატება ამ კატალოგის ჩვენს დრომდე მოყვანისა და გამოცემისათვის.

ბოდლის ბიბლიოთეკაში ქართული წიგნსაცავის დაარსების იდეა ოლივერ უორდრობს უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ მალევე გაუჩნდა. 1894 წელს კონიბირი სწერს მას შვიდ შილნადე იერემიას ქართული პალეოგნოსტის შექმნის ამაზს. პალეოგნოსტს ზემოდან ებრაული ტექსტი ეწერა და ქაირის გენიზაჲდან იყო მოპოვებული (იხ. უორდრობისეული ხელნაწ., ც. 27). 1910 წელს, უორდრობის სახელობის ფონდის დაარსების შემდეგ მალე, მეურვეებმა ბოდლის ბიბლიოთეკას მიაერთეს მეოთხედი საუკუნის საუცხოო „თენი“ და გარდაცვალების შემდეგ ასევე მალე მარჯორი უორდრობის საკუთარი წიგნები და ხელნაწერებიც იმავე ბიბ-

¹ ამან შესცავა აღრინდელი კატალოგი, რომელიც ფონდის დაკვეთით 1916 — 19 წლებში შეადგინა მის ე. ს. ლორიმერმა.

ლითოეკას გადაეცა. შემდგომ წლებში ოლივერ უორდრობი განუწყვეტლივ აცხებდა კოლეციას, საკუთარი ხარჯით იძენდა ქართულ წიგნებს თბილისში, რათა ბოლღის ბიბლიოთეკისათვის მიეძღვნა; ასევე იღწწოდა აგრეთვე ბრიტანეთის მუზეუმისა და ლონდონის აღმოსავლეთისა და აფრიკისმცოდნეობის ინსტიტუტის ბიბლიოთეკისათვისაც. ბოლღის ბიბლიოთეკის აღმოსავლური განყოფილების გამგეები და, განსაკუთრებით, ჩემი მეგობარი პროფესორი ა. ფ. ლ. ბოისტონი მზრუნველობითა და სიყვარულით უფლიდნენ კოლეციის და თანამედროვე მოწოდების დონეზე ინახავდნენ რჩეული წიგნების შემატებით.

უორდრობის კოლეციის ნაბეჭდი წიგნები ორ ჯგუფად შეიძლება გაიყოს: ერთი მხრივ არის ქართული, მეორე მხრივ კი — სხვა ენებზე დაბეჭდილი წიგნები საქართველოსა და კავკასიისმცოდნეობის შესახებ. პირველ ჯგუფს ეკუთვნის თბილისისა, ქუთაისისა და საქართველოს სხვა ქალაქებში გამოცემული წიგნების დიდი რაოდენობა, დაბეჭდილი უპირატესად 1880-იანი წლებიდან პირველ მსოფლიო ომამდე, და მოიცავს ენას, ლიტერატურას, პოეზიას, ისტორიას, ეთნოგრაფიას და ფოლკლორს, ხელოვნებას, არქეოლოგიას, პოლიტიკურ პაფლეტებს და სხვ.

ბოლღის ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციაც ორ ჯგუფად იყოფა: უორდრობისეული [Wardrop] და არა-უორდრობისეული [non-Wardrop]; ეს უკანასკნელი ჯგუფი აღინიშნება პირდაპირ როგორც „ქართული“. [Georgian]. ამ გამოჯენას თავისი მნიშვნელობა აქვს, როცა სხენებულ ხელნაწერებს ეწვერთ ანდა ეუთითებთ.

[დოქტორ დ. მ. ლენგის ნაშრომი ბოლოვდება ბოლღის ბიბლიოთეკაში დაცული რჩეული ქართული ხელნაწერების ნუსხით, რომლიდანაც მოგვეყვას ჩვენს ლიტერატურაში ნაკლებად ცნობილი ზოგი ხელნაწერის აღწერილობა].

ა რ ა უ ო რ დ რ ო ბ ი ს ე უ ლ ი ქ ა რ თ უ ლ ი ხ ე ლ ნ ა წ ი რ ი ც. 1 (ა). პერგამენტის პალიმფესტის ფურცლი, ქვედა ფენა შეიცავს ასომთავრულით ნაწერ იერემიას XVII, 26 — XVIII, 8 ტექსტის ძველ ქართულ ვერსიას; შემოდან ებრაული ტექსტი აწერია. დაახლოებით VIII საუკუნისა. მოპოვებულია ქაირის გენიზადან [ქაირის სინაგოგის წიგნსაცავიდან].

უ ო რ დ რ ო ბ ი ს ე უ ლ ი ხ ე ლ ნ ა წ. f. 6. გარეჯის იოანე ნათლისმცემლის მონასტრის

ქრონიკა, შედგენილი გაბრიელ გარეჯელის მიერ მეფობამეტე საუკუნის მიწურულს. შეიცავს ლიტურგიის კომენტარებს; „მამია ჩვენოს“ კომენტარებს; ტრაქტატს სამონასტრო ცხოვრების შესახებ; ცნობებს იოანე ნათლისმცემლისა და დავით გარეჯელის მონასტრების ისტორიის შესახებ და ამ მონასტრების გამოჩენილი ბერებისა და ასკეტების ბიოგრაფიებსა და გამოწათქვამებს. მოყოლებული დავით გარეჯელიდან (მეექვსე საუკუნე) მეფობამეტე საუკუნემდე. ფრიად საინტერესო და, ეტყობა, უნიკალური ხელნაწერია. დიდად მნიშვნელოვანია საქართველოს ეკლესიის ისტორიისათვის. ლიტერატურა: ქართული ტექსტის ნაწყვეტები გამოქვეყნებულია გ. ფერაძის მიერ „გვერდი ვახისაში“, IV, პარიზი, 1934, 7—30. ჩანს, ეს ხელნაწერი არ იყოფა გ. ჩუბინაშვილმა, ავტორმა ისტორიულ-არქეოლოგიური გამოკვლევისა — „Пешерные Монастыри Давид-Гареджи“ (თბილისი, 1948).

უ ო რ დ რ ო ბ ი ს ე უ ლ ი d. 17. შოთა რუსთაველი: „ვეფხისტყაოსანი“, მეფობამეტე საუკუნისა. ეს ხელნაწერი, მართალია, ცოტა დეფექტურია, მაინც ფრიად საინტერესოა. ახლავს ფერადი მინიატურები, რომლებიც სპარსული ხელოვნების ზანდის (Zand) სტილს მოგვაგონებს, და მრავალი მინაწერი ლექსი და სხვ. წაწერილი სხვადასხვა დროის მკითხველთა მიერ სხვადასხვა აღმოსავლურ ენაზე.

უ ო რ დ რ ო ბ ი ს ე უ ლ ი d. 27. მისივე „ვეფხისტყაოსანი“. მეჩვიდმეტე საუკუნის მეორე ნახევრისა. 21 ფერადი მინიატურით. ნაყიდი სერ ბერნარდ ეკსტეინის (Eckstein) ანდერძის აღმსრულებელიაგან 1949 წელს; ფასის ნახევარი გადახდილია უორდრობის სახელობის ფონდიდან; რუსთაველის ჩვენამდე მოღწეულ ხელნაწერთაგან ერთ-ერთი უძველესი და უმნიშვნელოვანესია. ლიტერატურა: ბეზლ გრეი (Basil Gray), „ვეფხისტყაოსანი“, ჟურნ. „The Bodleian Library Record“, III, № 32 (აგვისტო, 1951) გვ. 194 — 8 და 3 ტაბ.; შ. ამირანაშვილი, „История грузинского искусства“, (მოსკოვი, 1950), გვ. 286 — 7. ლიტერატურაში არ არის აღნიშნული ის გარემოება, რომ ზეგირი მინიატურა დახატულია ძველი, მთვანე ზოგი რუსული, იურიდიული საბუთების მეორე გვერდების ნაწილებზე, ერთ მთვანე ეტყობა კიდევ, რომ მეჩვიდმეტე საუკუნის პირველი დეკადისა უნდა იყოს. ეს გვაძლევს Terminus post quem-ის მინიატურების დასათარიღებლად.



აფხაზური პოეზიის ანთოლოგია

აფხაზური პოეზია არსებობს მხოლოდ რამდენიმე ათეულ წელიწადს ითვლის. მას საფუძველი ჩაუყარა დიმიტრი გულიას ლექსების წიგნმა, რომელიც 1912 წელს თბილისში გამოიცა. აფხაზი ხალხის პოეზია ნამდვილად აყვავდა და განვითარდა აფხაზეთში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ. ჩვენს ეპოქაში იგი არნახულად წავიდა წინ, დაადგა შემოქმედების დიდ გზას — სოციალისტური რეალიზმის გზას.

ქართველი ხალხი პატივისცემით ეპყრობა აფხაზი ხალხის კულტურას, მის ეროვნულ ტრადიციებს. აფხაზი მწერლების ნაწარმოებთა ქართულ ენაზე არსებული მრავალი გამოცემა ამის კონკრეტული გამოხატულებაა. ახლანდის გამოცემა აფხაზური პროზისა და პოეზიის ანთოლოგიები, რაც ორ მომე ხალხს შორის კულტურული ურთიერთობის ახალ მკაფიო დადასტურებას წარმოადგენს.

„აფხაზური პოეზიის ანთოლოგიაში“ ასახულია მისი განვითარების მთავარი ხაზი, ძირითადი იდეურ-შემოქმედებითი გეზი.

აფხაზური პოეზია მჭიდრო კავშირშია ხალხის ცხოვრებასთან. ამით არის განპირობებული მისი როგორც იდეური მოტივები, ისე ნაციონალური თავისებურებანიც. ამასთან, მის განვითარებაზე კეთილმოყვებულ გავლენას ახდენს საბჭოთა ხალხებთან, კერძოდ, რუს და ქართველ ხალხებთან აფხაზი ხალხის მტკიცე კავშირი. ეს კარგად ჩანს კრებულის თემატიკიდანაც, რომლის ერთ-ერთი წამყვანი თემაა ხალხთა მეგობრობა. ამ ძვირფას ადამიანურ გრძნობას გულწრფელად უმღერიათ დ. გულია („მეგობრები“, „კაცი მთებში“), კ. ლომია („სიმღერები თბილისიდან“), ი. თარბა („უფროსი ძმა“) და სხვ. მეგობრობის ძალა და მნიშვნელობა კარგად ახსნა შ. ჭკალუმ



ლექსში „აფხაზეთი“. მიმართავს რა მშობელ მხარეს, ამბობს:

„ძმობამ დაგისხნა — აზიდულა
დღესაც ფარად ის,
ძმობის ძალითვე დაცული ხარ
აწ და მარადის“.

ამ თემატური რაკლის ლექსები თავისუფალია ილუსტრატორებისა და სქემატურობისაგან, გამოირჩევა პოეტური უშუალობით, ემოციური შემოქმედების ძალით.

ანთოლოგიაში აფხაზური პოეზია წარმოდგენილია სხვადასხვა

თაობის პოეტებით. დიდი ადგილი უკავია დ. გულიას — აფხაზური კულტურის მსოფლიო მოაზრების — შემოქმედებას. აფხაზური კულტურის თითქმის ყველა სფეროში მან ფუძემდებლის როლი შეასრულა; მისი პოეზია ქვეყნის ხალხურია, ახლანდის მიდის ხალხის გულთან და შეგნებასთან. პოემა „ჩემი კერა“, რომელიც შეტანილია ანთოლოგიაში, გამოხატავს აფხაზი ხალხის პატრიოტიზმს. თემის ფართო გაზრებით გამოირჩევა მისი ლექსები „პარტია“, „ფიქრები ლენინზე“, „ბოლშევიკური სიტყვა“, „ლექსები ოკტომბერზე“ და სხვ.

ანთოლოგიაში ქართველი მკითხველი ეცნობა აფხაზური პოეზიის თვალსაჩინო წარმომადგენლების — ჭანბას, ი. კოლონიას, მ. ნაშბას, ჭ. აგუმაას, ბ. შინკუბას, ლ. კვიწინიას და სხვათა ნაწარმოებებს. სულ წარმოდგენილია 32 ავტორი. ბუნებრივია, რომ ლექსების თემატიკა მრავალფეროვანია. გარდა ამისა, მათში იგრძნობა პოეტური აზროვნებისა და მეტყველების თავისებური მანერაც. ბევრი მათგანი უკვე საკუთარი პოეტური ხმის მქონეა. უკანასკნელ წლებში გამოსულ პოეტთაგან ყველაზე მეტად ა. ლასურისა და ი. თარბაზე იქმნის. ა. ლასურის პოეზიისათვის დამახასიათებელია ადამიანის სულიერ

სამყაროში ღრმად შეჭრა, მისი მისწრაფებებისა და ფიქრების ლირიკული გამოხატვა. ი. თარბას პოეზიის ცენტრშიც უბრალო საბჭოთა ადამიანთა თავისი განცდებით და განწყობილებებით. მას კარგად ეხერხება აქტუალური საკითხების მიგნება. მისი „პოემა უმისამართოდ“ მწვავედ აკრიტიკებს ჩვენი ცხოვრების იმ ნაკლოვანებათ, რომლებიც ხელს გვიშლიან წინსვლასა და განვითარებაში. საინტერესოა პოემა „ათი წლის შემდეგ“, რომელიც სამაშულო ომის თემაზეა შექმნილი და რომლის იდეა გახსნილია არა ამა თუ იმ მოვლენის ან ეპიზოდის მშრალი აღწერით, არამედ მთავარ პერსონაჟთა სულიერი სამყაროს მოქმედებაში ჩვენების გზით.

მშობლიური ხალხის სულიერი ცხოვრებისათვის დამახასიათებელ ზნეობრივ სიფაქიზეს ნაზი, ლირიკული ხმით გადმოგვცემს ლ. კვიწინიას, ნ. თარბას და სხვათა ლექსები.

ყოველივე ამასთან ერთად უნდა შევნიშნოთ, რომ მრავალ აფხაზ პოეტს მართებს მეტი იმუშაოს შემდგომი მხატვრული დოსტატებისათვის, პოეტური ტექნიკის სრულყოფისათვის. ამ

ამოცანის გადაჭრა ხალხის ცხოვრების პრაქტიკულ სინამდვილის ღრმა შესწავლასთან არის დაკავშირებული.

ანთოლოგიაში მკითხველის ყურადღებას იპყრობს ზეპირი ხალხური შემოქმედების ნიმუშებიც — საგმირო ეპოსი „ამბავი მამაცი მანჩასი“ ფშიაჩის შვილისა და მშვენიერი მადინასი“ და „სიმღერა კიკაბა ხანჯარატზე“. ხალხური სიმღერები ზოტბას ასახმენ აფხაზი ხალხის გმირობასა და მამაცობას, წარსულში მის ბრძოლას სოციალურ უსამართლობასთან. აფხაზეთის თანამედროვე ხალხური პოეზია 18 ლექსით არის წარმოდგენილი და კარგად გამოხატავს აფხაზი ხალხის დღევანდელ სულიკვებებას.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ანთოლოგიის ყველა ლექსი თარგმნის ზარისხის მიხედვით თანაბარ სიმაღლეზე ვერ დგას. მაგრამ ეს ჩრდილს ვერ აყენებს იმ ნაყოფიერ მუშაობას, რომელიც გაუწევია მთარგმნელთა დიდ კოლექტივს და წიგნის რედაქტორს ი. აბაშიძეს.

ნოღარ კუპრამა

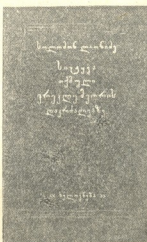
სოლომონ ლიონიძის სიტყვა

კარგია, როცა ვიტრინაში თვალს მოჰკრავ იმ წიგნს, რომლის გულისთვისაც ბუკინისტებთან თევობით გიგლია და ვერ გიშვია, საჯარო ბიბლიოთეკაში შესულხარ და მოგითხოვია, რომ საჭირო ადგილი წაგეკითხა ან ამოგეწერა... პო და, აი, ხედავ, ახლად გამოუციათ, კარგ ქალღელზე დაუბეჭდეთ, მაგარ ყდაში ჩაუსვამთ. საჩქაროდ ყიდულობ და ხარბად ფურცლავ... ერთი კარგი წიგნიც შეემატა შენი წიგნების თაროს.

ასეთ იშვიათ წიგნად ჩაითვლება „ხელოვნება“ მიერ ახლახან გამოცემული სოლომონ ლიონიძის: სიტყვა, თქმული ერეკლე მეორის დაქაღღაზე — „მოთქმით ტირილი საქართველოს მეფის ღერეულეს ნეტარების ღირსისა“.

„მოთქმით ტირილის“ ტექსტი მე-18 საუკუნის ავტორგრაფული ხელნაწერი დედნის მიხედვით დაუდგენია, ნარკვევი წაუშმდგარება და საძიებლები დაურთავს ნიკოლოზ კანდელაკს.

„მოთქმით ტირილის“ ტექსტი დღემდე ცალკე გამოცემების სახით, ყურნალებსა და ქრესტომატიკებში თორმეტჯერ გამოქვეყნებულია. საინტერესოა, რომ ეს შესანიშნავი ძეგლი პირველად გამოქვეყნებათ ყურნალ „ცისკრის“ პირველ წიგნში 1857 წელს. ისე რომ, ახალი, კანდელაკი-



სული გამოცემა განხორციელდა პირველი გამოცემის ასი წლის-თავზე.

როგორც მოსალოდნელი იყო, ახალი გამოცემა ყველა აქამდე გამოსულზე მაღლა დგას, როგორც ტექნიკურად, ისე მეცნიერულად. დანიტერესებული მკითხველი ტექსტის თავსა და ბოლოში დართულ აპარატურის გაოყენებით საფანადოდ ეცნობა ამ მოცულობით მცირე, მაგრამ მნიშვნელობით ფრიალ საინტერესო ძეგლის წარმოშობის ისტორიას, ძეგლის ავტორის — სოლომონ ლიონიძის საგვარეულო გენეოლოგიას, ერეკლე მეორის ეპოქას, როცა მოღვაწეობდა ეს დიდი პატრიოტი, უებრო მოღვაწე, დიპლომატი, მეფის მრჩეველი და ერთგული კარისაკი.

როგორც ნ. კანდელაკი ამბობს, „სოლომონ ლიონიძის უშუალო მონაწილეობით შემზადდა, გაფორმდა და ძალაში შევიდა 1783 წლის ცნობილი ხელშეკრულება საქართველოსა და რუსეთს შორის — „მეგობრობითი პირობა“, რომლის ძალით ქართლ-კახეთი მოექცა რუსეთის მფარველობაში და საფუძველი ჩაეყარა რუს და ქართველ ხალხთა ისტორიულ გაერთიანებას“.

„მოთქმით ტირილის“ ტექსტის გაცნობის დროს აღძრულ მრავალ კითხვას პასუხს აძლევს



გულასმით შედგენილი განმარტებანი, ლექსიკონი, სიმფონია, სიტყვათა ინდექსი, საკუთარ სახელთა საძიებელი, წიგნის ბოლოს მოთავსებული ტაბულეტი, სადაც გამოქვეყნებულია ს. ლიონიძის პირადი ბეჭდის ანაბეჭდი, ხელრთვა და ტექსტის ავტორგრაფული ხელნაწერი. აგრეთვე ს. ლიონიძის წერილი იმერეთის მეფე სოლომონ მეორისადმი.

დამტყდომელი რომელ მცირესა და დიდ მიცვალებულს არ ჰყოლია, მაგრამ ასეთი მშვერდმეტყველური, ღრმადბოეტიური, გულისშემძვრელი აღმადგენით ნათქვამი გლოვის სიტყვა იშვიათია. განა შეიძლება აუღელვებლად წაიკითხოს ქართულმა კაცმა ეს სიტყვები:

„ხელშეწიფე მფლობელი, საზოგადოე მამა, მეფე ირაკლი! ვის მივსცე შენს უმაღლესის თავისა და უძლეველის ტანის უზომო ტრფიალება? ვის დროშას ვემსახურო? ვინ შევიყვარო? ვისთვის მოვკვდე? ვისთვის ვიცოცხლო შენს უკან სიცოცხლე საზრზავედ გამწარებულმან?“

ს. ლიონიძის სიტყვას დიდი შთაბეჭდილება მოუტანია თანამედროვეებს. სადაც უნდა წამოეთქმულიყო ეს სიტყვა — თელავის მგლოვიარე სასახლეში თუ სვეტიცხოვლის დადუმებულ თაღებქვეშ, ერთნაირი ზარით შესძრავდა მსმენელთა გულს.

მეტად საინტერესო ცნობა შეუნახავს თეიმურაზ ბატონიშვილს:

„თუმცაღა მრავალთა იტირეს გვამი მეფისა, საბამისად, გარნა ორნი მათ შორის აღიწერეს სხვათა, ერთი მდივანი მეფისა სოლომონ მსაჯულს, რომელიცა იყო კაცი განსწავლული და პატიოსანი და მეორე ქვრივი იგი ქიზიყელი, რომელიცა წინარე მოეხსენეთ“.

დიდი მსაჯულისა და რიტორის გვერდით უსახელო ქიზიყელი ქვრივი ქალის დასახელება გვაფიქრებინებს, რომ ქართველი გლეხობის წარმომადგენელი ქალი არანაკლები ოსტატობით და გულისტკივილით დაიტრებდა საყვარელ მეფეს. მაგრამ, ვაი, რომ სიტყვები მისი მოთქმისა, როგორც ჩანს, დროს წაუშლია. ასეთი იყო ხვედრი ისტორიის შემქმნელი და მამოძრავებელი უსახელო გმირებისა, რომელთა სიტყვას კი არა, საქმესა და სახელსაც კი იფიწყებდა ოფიციალური ისტორია!

„ხელოვნება“ ამ წიგნის გამოცემით სასარგებლო საქმე გააკეთა.

როგორც წიგნის ბოლოსიტყვაობიდან ჩანს, ეს წიგნი ერთი ნაწილია ნ. კანდლაკის ვრცელი ნაშრომისა „მასალები ქართული მშვერდმეტყველების ისტორიისათვის“. სასურველია ეს საინტერესო წიგნი თავის დროზე მიიღოს მკითხველმა.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ნიკოლოზ კანდლაკის გულმოდგინებითა და სიყვარულით გაწეული შრომა წიგნის „მოთქმით ტირილის“ დირსეულად გამოცემისათვის.

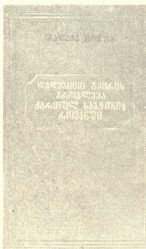
გიორგი შატბერაშვილი

დადებითი გმირის პრობლემისადმი მიძღვნილი ნაშრომი

უკანასკნელ წლებში ქართულ ენაზე ლიტერატურისა და ხელოვნების ზოგადი საკითხებისადმი მიძღვნილი რამდენიმე სერიოზული შრომა გამოქვეყნდა, რაც ეს თეტიკისა და ლიტერატურის თეორიის საკვანძო პრობლემებისადმი ქართველ მეცლევართა გაზრდილ ყურადღებაზე მეტყველებს.

როგორც პრობლემის აქტუალობით, ასევე მისი საფუძვლიანი დამუშავებით სერიოზულ ყურადღებას იპყრობს შალვა ჩიჩუას ახლახან გამოქვეყნებული ნაშრომი „დადებითი გმირის პრობლემა ქართულ საბჭოთა რომანში“.

აღნიშნული ნაშრომის მნიშვნელობა ცხადი გახდება, თუ გავითვალისწინებთ საბჭოთა ლიტერატურისათვის დადებითი გმირის პრობლემის სასიცოცხლო მნიშვნელობას. საბჭოთა ლიტერატურა, რომელიც მოწოდებულია ასახოს კომუნისტის



მშენებელი გმირი საბჭოთა ხალხის ღრმამინაარსიანი ცხოვრება, მოგვცეს საბჭოთა აღმამიწების მხატვრულად განზოგადებული ტიპური სახეები, ძირითად ყურადღებას ამახვილებს სწორედ დადებითი სახეების შექმნაზე. ამ საპასუხისმგებლო ამოცანის წარმატებით დაძლევაში დიდი როლი აკისრია ლიტერატურის თეორიის და კრიტიკის. თუ მხედველობაში არ მივიღებთ საკუთრად სტატეგებს, შ. ჩიჩუას ნაშრომი ქართულ ლიტერატურაში დადებითი გმირის პრობლემის საფუძვლიანი გარკვევის პირველი ცდაა. ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინების შემდეგ გასაგები ხდება ის ინტერესი, რომელსაც აღნიშნული წიგნი იწვევს.

წიგნი შედგება სამი თავისაგან, რომლებშიც განხილულია ქართული საბჭოთა ლიტერატურის

დადებითი გმირის ტრადიციისა და ნოვატორობის საკითხი, ქართული საბჭოთა რომანების დადებითი გმირთა სახეები და, ბოლოს, მისი მხატვრული ასახვის ზოგიერთი ძირითადი საკითხი.

მკვლევარი სწორი იდეოლოგიური და მეთოდოლოგიური საფუძვლებიდან აშუქებს ლიტერატურის დადებითი გმირის პრობლემას, განსაზღვრავს მის მნიშვნელობას საზოგადოებრივი იდეალის დამკვიდრების საქმეში. სამართლიანია მისი მსჯელობა ბურჟუაზიული ლიტერატურის დაცემისა და გახრწინების შესახებ, რაც თვალნათლივ გამოიხატება იმაში, რომ იგი მორალურად გარყვნილ ადამიანებს, ბოროტმოქმედებსა და განგებულებებს აქცევს თავის მთავარ გმირებად; ამავე დროს კი სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურა დადებითი გმირებად გვიხატავს ხალხის საერთო კეთილდღეობისათვის მებრძოლ ადამიანებს, კომუნიზმის აქტიურ მშენებლებს. შ. ჩიჩუას ნაშრომი ცხადყოფს, თუ რა წარმატებებს მიაღწია ქართულმა საბჭოთა ლიტერატურამ დადებითი გმირის სახეების შექმნის საქმეში. ამასთან ერთად იგი შორს არის იმ მცდარი, ვულგარიზატორული აზრისაგან, თითქმის აღრიდებულ ლიტერატურას ამ მხრივ არაფერი გაეცეთებინოს. მართალია მოკლედ, მაგრამ საინტერესოდ და დამაჯერებლად მსჯელობს ავტორი ქართული ლიტერატურის დადებითი გმირის მდიდარ ტრადიციებზე.

წიგნში მოცემულია ქართული საბჭოთა რომანების საყურადღებო მხატვრულ სახეთა საინტერესო ანალიზი. ვრცლად მსჯელობს ავტორი მექის, ტარასი ხაზარაძის, ციციხოსა და ქიშვარდის, მთის კაცისა და სხვათა შესახებ.

საინტერესოდ იხილავს შ. ჩიჩუა დადებითი გმირის მხატვრული ასახვის ზოგიერთ საკითხს, სადაც საფუძვლიანი თეორიული მსჯელობა გაშლილია მრავალფეროვანსა და მდიდარ ლიტერატურულ მასალაზე დაყრდნობით. წიგნი უსათუ-

ოდ ბევრს იგებს იმით, რომ ავტორი აღნიშნული ლიტერატურით და იმედიებს რუსული საბჭოთა ლიტერატურის მდიდარ გამოცდილებასაც.

რასაკვირველია, წიგნში არის ზოგი სადაო საკითხი, ურამლისოდაც არც შეიძლება დაიწეროს პირველი წიგნი და ისიც ისეთ დიდ პრობლემურ და საკვანძო საკითხზე, როგორიცაა ლიტერატურისათვის დადებითი გმირის საკითხი.

არ შეიძლება არ დავეთანხმეთ დადებითი გმირის ავტორისეულ განსაზღვრას, როდესაც იგი ასეთად მიიჩნევა იმ მხატვრულ სახეს, „რომელიც ახორციელებს პროგრესულ, მოწინავე ტენდენციას თავისი ხალხის ცხოვრებაში კონკრეტულ-ისტორიულ პერიოდთან შედარებით“ (გვ. 22). ხოლო რაც შეეხება დადებითი გმირის სხვადასხვა ხარისხად დიდგენიერების ტენდენციას, რომელიც ნაშრომში იგრძნობა, ეს უკვე აღარ მიგვაჩინა მიზანშეწონილად. ვფიქრობთ, არ ღირს გართულება იმ მიღებული ტრადიციისა, რომელიც ლიტერატურულ გმირებს ყოფს დადებითებად, უარყოფითებად და იდეალურებად. უარსაყოფია გამოთქმის — „მაღალი რანგის დადებითი გმირი“ — ხმარება, რაც, ვფიქრობთ, შემთხვევითი და არაპრინციპული ხასიათისაა თვით ამ ნაშრომისათვისაც.

ჩვენი აზრით, ავტორი სწორი არ უნდა იყოს, როცა სამართლიანად მიიჩნევს მოსაზრებას, რომ კრიტიკული რეალიზმის ლიტერატურის გმირები არ იყვნენ მომავლის რწმენით აღჭურვილნი.

მსგავსი ცალკეული შეცდომები და არაზუსტი გამოთქმები არ ამცირებენ წიგნის დიდ მნიშვნელობას. იგი ქართული ლიტერატურის თეორიისა და ისტორიის კარგი შენამენია და სასარგებლო სამსახურს გაუწევს ლიტერატურით დაინტერესებულ მკითხველს.

ბურამ ბამერაძე



ავსტრალია

ჯირ უნახავი ტომი

ერთ-ერთმა სამეცნიერო ექსპედიციამ ცენტრალურ ავსტრალიაში აღმოაჩინა ადგილობრივი მოსახლე ტომი, რომელიც თეთრკანიან ადამიანს დღემდე არასოდეს ენახა. ექსპედიციის ხელმძღვანელმა ე. კ. ევანსმა განაცხადა, რომ ამ ტომს — პუნტიუსს გასაოცრად პირველყოფილი წინგეულებანი აქვს. მათ არ აცვიათ არავითარი სამოსი, იცითებენ მხოლოდ მძივებს და ადამიანის თმისაგან დაწნულ ქაშალებს, ქაშენ ვირთხებს, თავგებს და ზვლიკებს, ხის შუბით ნადირობენ, ცეცხლს ქვების ხახუნით აჩენს. პუნტიუსს ტომი ექსპედიციას ძალიან მეგობრულად შეხვდა და ხალისით გაასინჯვინა თავი. ექსპედიციის ექიმმა გამოარკვია, რომ ამ ტომის უმრავლესობა დაავადებულია ტრეპანოზით. ველურები ადრეცებაში მოიყვანა ასანთმა და სარკემ.

აშშ

პროკოფიევის ოპერა ნიუ-იორკში

ნიუ-იორკის სატელევიზიო ცენტრმა მაყურებელს უჩვენა სერგეი პროკოფიევის ოპერა „ომი და მშვიდობა“. გადაცემა, რომელმაც 2 1/2 საათს გასტანა, მაყურებელმა დიდი ინტერესით მიიღო.

ალგებრტ მაღლის ახალი რომანი

გამოვიდა ცნობილი ამერიკელი პროგრესული მწერლის ალბერტ მაღლის ახალი რომანი —

„ხანმოკლე სიცოცხლის გრძელი დღე“. რომანში მთელი მოქმედება ხდება მწერლის მიერ ციხეში გატარებული ერთი დღის მანძილზე. როგორც ცნობილია, მაღლს მისჯილი ჰქონდა პატიმრობა, რადგან მან უარი განაცხადა ეპასუხა ანტი-ამერიკული საქმიანობის გამო. მკვლელები კომისიის კითხვებზე.

ნარკოზის დამზადება მატულოზს

ნარკოტულ საშუალებათა წარმოება, 1933 წელთან შედარებით, ორჯერ გაიზარდა. უკანასკნელი სტატისტიკური ცნობების მიხედვით, იქ მზადდება იმდენი ნარკოტული საშუალება, რაც იმარებდა ამერიკის მთელი მოსახლეობის 20 წლით დასაძინებლად.

„ელემტრონის ტვინი“

ამერიკაში გადაიღეს კინო-კომედია — „სხვა ქალი“. ფილმი ეხება ზედმეტი მუშახალის პრობლემას ერთი მეცნიერის მიერ „ელემტრონის ტვინის“ გამოგონებასთან დაკავშირებით.

ახალგაზრდი ლექსიკონი

ინგლისსა და ამერიკაში გამოვიდა „დამანაშავთა უარონის ლექსიკონი“. ლექსიკონი შეიცავს 300 გვერდს. შეადგინა სარედაქციო კოლეგიამ, რომელშიც შედიან სატესტალოს მღვდელი და სამუდამო პატიმრობამისჯილი ორი ტუსათი. კონსულტანტები იყვნენ ამერიკის სატესტალოთა მუდმივი კლიენტები.

გერმანია

გერმანიის დამოკრპა-ტიული რესპუბლიკა

„ბედი ქუჩაში გდია“

ბერლინში იღებენ ფილმს ილფისა და პეტროვის ცნობილი სატირული რომანის — „თორმეტი სკამის“ მიხედვით. ფილმის სახელწოდება იქნება „ბედი ქუჩაში გდია“ და 12 სკამის ნაცვლად იქნება 13.

ინგლისური ოპერა ვინიპ-რის სცენაზე

ცნობილი ინგლისელმა კომპოზიტორმა ალან ბუშმა მონაწილეობა მიიღო თავისი ოპერის „ბლეკმურელი კაცების“ დადგმაში ვინიპრის ეროვნულ თეატრში. ვინიპრშივე იდგმება მისი პირველი ოპერა „უოტ ტელიორი“, რომელიც ვერ მოხვდა ინგლისის სცენაზე რევოლუციური შინაარსის გამო. ოპერა „ბლეკმურელი კაციები“, რომლის ლიბრეტო ეკუთვნის კომპოზიტორის ცოლს, ნენსი ბუშს, დაწერილია მემადაროელთა ბრძოლაზე მაღაროს მუპატრონეთა წინააღმდეგ.

გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა

აშჯარად ვის ააზა?

ჰანს ბაუმანმა პიტლერელ ესეისტოთათვის დაწერა სიმღერა, რომლის მინამდვირც ასეთი იყო: „დღეს ჩვენ გვეყოფნის გერმანია, ზვალ კი ჩვენი იქნება მთელი მსოფლიო“. ამას წინათ ბაუმანს მიენიჭა ბრაუნ-შვიგის ლიტერატურული პრე-

მია. ამასთან, საზეიმოდ იქნა გამოცხადებული, ბაუმანის ლექსები გერმანელი ახალგაზრდობის ჩირაღდნად უნდა იქცესო. აღსანიშნავია, რომ თვით ბაუმანმა განაცხადა, ამ მინამდრის არაფერი აქვს საერთო ჩემს შეხედულებებთან და მხოლოდ ჰიტლერის საამებლად დავწერეო. საინტერესოა, ამჟერად ვის საამებლად მიეჩნება მას პრემია?

რომელია „ზემო“ და „ქვემო“?

ჰამბურგში სურათის ჩარჩოების დამამზადებელ ერთ-ერთ წარმოებამ დაუცვეთეს აბსტრაქტული სურათებისათვის განკუთვნილი ჩარჩოები. დაცვეთის შესრულების დროს ფირმა გასაქირსი ჩაფარდა: ვერვინ შესძლო თქვა, სად იყო ამ სურათების „ზემო“ და „ქვემო“ მხარე. ბოლოს ფირმამ მაინც ნახა გამოსავალი: ჩარჩოებს ოთხივე მხარეს გაუკეთეს ჩამოსაკიდებელი რგოლები. ახლა აბსტრაქტული სურათების მყიდველებს გაუჩნდებათ თავსატეხი!

უსენაური „გულმავი-წამბა“

გამოცემლობამ ჰუმბოლტფერლაგმა „ჰუმბოლტის ახალი მიზნოთეკის“ სერიაში გამოსცა „მსოფლიო ლიტერატურის ლექსიკონი“. ლექსიკონის შემადგენელი კურტ ბლაშკი შესავალში წერს, აქ წარმოდგენილი არიან მხოლოდ ის მწერლები, რომლებმაც ლიტერატურული ფენომენის სახელი მოიპოვეს თავიანთ ქვეყნებში.

ეს კრიტერიუმი თავისთავად ურიგო როდია, მაგრამ, ეტყობა, სხვაგვარად ესმით ლექსიკონის შემადგენელსა და გამოცემელს. მხოლოდ ამით თუ აიხსნება ის ფაქტი, რომ „მსოფლიო ლიტერატურის ლექსიკონში“ დასახელებულიც არ არიან ლიონ ფოიხტანგერი, ლუდვიგ რენი, არნოლდ ცვაიგი, კურტ ტუზოლსკი, ბერნარდ კელერმანი და სხვა გამოჩენილი მწერლები. სა-

მაგიეროდ, მკითხველი გაოცდება, როცა ლექსიკონში შეხვდება ჰანს გრისს, ერვინ ვედიო კოლბენჰაიერსა და სხვებს, რომელთა ერთდერითი „დამსახურება“ ისაა, რომ ადრე ერთგულად ემსახურებოდნენ ჰიტლერს, ხოლო ახლა ცდილობენ ააშონ ადენაუერს.

სასწრაფოდ გაეცნო ფოიხტანგერს

ბავარიის მმართველებმა ამას წინათ მიიღეს ცნობილი გერმანელი მწერლის ლიონ ფოიხტანგერის წერილი ამერიკიდან. იგი იტყობინებოდა, ევროპაში მომავალი მოგზაურობის დროს ვერვინი მშობლიურ მიწა-წყალს ბავარიაში — სოფელ ფოიხტანგენსო. ბავარიელი ზელოსუფალი უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდნენ: მათ „გადაფიქსებოდათ“ საუვეფლთაოდ ცნობილი ფაქტი, რომ ლიონ ფოიხტანგერი წარმოშობით ფოიხტანგენიდანაა; ყოველ შემთხვევაში, სრულიად არ უწრუნვიათ მწერლის კარ-მიდამოს მოვლისათვის. უფრო მეტიც: როცა მათ საგანგებო მზადება დაიწყეს მწერლის შესახვედრად, აღმოჩნდა, რომ თვით ამ ოლქის განმგებელს ფოიხტანგერის არც ერთი წიგნი არ ჰქონდა თავის ბიბლიოთეკაში.

როგორც „წილი დოიჩე ლიტერატურ“ იტყობინება, მან სასწრაფოდ შეიძინა მწერლის ორმანეთი, გაცნო ლეგაციო მათგანს, ხოლო ცალკეული ეგზემპლარები გამოსაჩენ ადგილზე დააწყო თავის კარდაში. ისეც მწერლის პატივისცემა!

მეზიპატე

გაპარტული პირამიდა

ეგვიპტელ და ამერიკელ არქეოლოგთა ჯგუფმა, რომელიც კაირის სამხრეთით 30 კილომეტრის დაშორებით მდებარე დაშურის სამაროვანის გათხრებზე მუშაობს, ამას წინათ აღმოაჩინა

დღემდე უცნობი პირამიდის ნაშთი.

ფიქრობენ, რომ ეს პირამიდა მიეკუთვნება ფარაონთა მეცამეტე დინასტიის ხანას, ე. ი. XVIII საუკუნეს ჩვენს წელთაღრიცხვამდე. არქეოლოგებმა აღმოაჩინეს მიწისქვეშა დერეფანი, რომელიც მიემართება სამი, ჯერ გაუთხრელი შენობისაკენ. მეოთხე ოთახში ნაპოვნია სარკოფაგი და შეგნულობისათვის გაცუთვნილი ქურჭული. როგორც ეტყობა, ეს ოთახი უფრო ადრე მიუზნით და გაუძარცვიათ. ჩანს, მუმიაც მძარცველებს წაუღიათ.

იენისში ეგვიპტის პოლიციამ განაცხადა, რომ ერთ-ერთი ამერიკელი არქეოლოგი ჩარლზ მიუსესი შეიპყრო იმ დროს, როდესაც ის ცდილობდა მაღულად გაეტანა ეგვიპტიდან ზოგი არქეოლოგიური მონაპოვარი. მის ჩემოდანში აღმოჩნდა პირამიდის ამოჩუქურთმებული წარწერა, პაპირუსის გრაფიკები და რამდენიმე უნიკალური ოქროს ნიღბი, რომელთაც ეგვიპტელები სახეზე აფარებდნენ მუმიებს. ეს ისტორიული ნივთები, რომელთა მოპარვაც სურდა ამერიკელ მეცნიერს, 10 მილიონამდე დოლარი ღირს.

ერაყი

შეშველსი ტაძარი

ერაყის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ ამას წინათ ციხესიმაგრე მოსუას ახლოს აღმოაჩინა ულამაზესი ასირიული უძველესი ტაძარი, აგებული VIII საუკუნეში ჩვ. წელთაღრიცხვამდე. ტაძარში ნაპოვნია აგრეთვე ლურსმულწარწერიანი საკურთხევლო.

ინგლისი

როზგონის კონსერტი

ლონდონის ერთ-ერთ საკონცერტო დარბაზში ამას წინათ მოეწყო პოლ როზონის კონცერტი. ვინაიდან სახელმწიფო დეპარტამენტი წელია არ აღწევს მომღერალს ამერიკიდან



გავლის ვიზას, რომლის ხმა ლონდონის კონცერტზე გადაიცემოდა ამერიკის კაბელით, გამაღიერებლის მეშვეობით. ამასთან სტენის ფარდას ამშვენებდა მომღერლის უზარმაზარი სურათი.

იყიდება აუციონოზი

ლონდონში, ერთ-ერთ აუციონოზე, 580 გირვანქა სტერლინგად გაიყიდა ბეთოვენის წერილი, ამავე ფასად იყიდებოდა დიდი კომპოზიტორის სანოტე უბის წიგნის ცალკეული ფურცლები. ბერლინდ შოუს სატრფიალო წერილებში მოიგეს 780 გირვანქა, ხოლო რომერტ ბერნის პირველი გამოცემა გაიყიდა 580 გირვანქად.

მივიძოვო ლის პროტესტი

სახელგანთქმული ინგლისელი მსახიობი ქალი ვივიენ ლი, ლორენს ოლივიეს მეუღლე, ამას წინათ უტყვევებელიდ გამოადგეს ლორდთა პალატის გალერეიდან. ეს მოხდა იმიტომ, რომ როცა ლორდები კამათით იყვნენ ვართულნი, ვივიენ ლი წამოდგა და დაძაბა, პროტესტს ვაცხადებდნენ იმის წინააღმდეგ, რომ დაინგრეს ლონდონის თეატრის სენტ-ჯეიმისი, რომელიც უკვე 122 წელია დგას. ფირამ, რომელსაც ეკუთვნის ეს თეატრი, გადაწყვიტა მისი დანგრევა და იმ ადგილას ბანკის აშენება. ვივიენ ლიმ, ვიდრე ამ წამოძახებით შეაშფოთებდა პატივცემულ ლორდებს, მონაწილეობა მიიღო მსახიობთა დემონსტრაციაში, რომელიც მოეწყო როგორც პროტესტი ინგლისის თეატრალური ხელოვნების მრავალი ტრიუმფის მოწამე ამ ძველი თეატრის დანგრევის წინააღმდეგ.

სენსაციებზე დახარბებულ რეპორტიორებს ვივიენ ლიმ განუცხადა: თუ თეატრი დაანგრის, მე დავტოვებ ინგლისს, რომელსაც, როგორც ჩანს, არ ესაჭიროება თეატრები. თან დაურთო, რომ მას შეუძლია იია-მაშის გერმანულ, ფრანგულ, იტალიურ და სერბულ ენაზეც კი.

იტალია

„სამი და“ მკარნა

ერთ-ერთ ამერიკულ კინოკომპანიას განზარალებული აქვს იტალიის კინომუშაკებთან ერთად გადაიღოს ჩეხოვის „სამი და“. ამ ამბავმა დიდი ინტერესი გამოიწვია, მით უფრო მაშინ, როცა ცნობილი გახდა, რომ სამი დის როლებს შეასრულებენ მსოფლიოში სახელმწიფოებილი სამი კინოვარსკვლავი — სოფია ლორენი, ოდრი ჰეპბერნი და ინგრიდ ბერგმანი.

პრემია „სტრეგა“

ყოველწლიური ლიტერატურული პრემია „სტრეგა“ წელს მიეკუთვნა მწერალ ქალს ელზა მორანტეს, ცნობილი იტალიელი მწერლის ალბერტო მორავიას მეუღლეს, რომანისათვის — „არტურის კუნძული“, რომლის მთავარი გმირია ერთი ბიჭუნა. პრემია „სტრეგა“ იმით განირჩევა სხვა ლიტერატურული პრემიებისაგან, რომ მას ანიჭებს არა საჯარებო უფრო, არამედ მთელი ლიტერატურული საზოგადოებრიობა კენჭის ყრით. პრემია დაწესდა 1946 წელს, მის ლაურეატთა შორის ბევრია თანამედროვე განთქმული იტალიელი მწერალი. წელს პირველი შემთხვევაა, რომ პრემია ქალს მიეკუთვნა. ელზა მორანტე წერს და იბეჭდება 14 წლის ასაკიდან და მისი სახელი ცნობილია იტალიის ლიტერატურულ წრეებში.

რუმინეთი

თოჯინების თეატრის პირველი ფესტივალი

1955 წლის გაზაფხულზე ბუქარესტში მოეწეობა თოჯინების თეატრების პირველი საერთაშორისო ფესტივალი. ფესტივალში მონაწილეობის მიღება შესულიათ სხვადასხვა ქვეყანაში მოქმედ თოჯინების სახელმწიფო თუ კერძო თეატრებს, აგრეთვე ცალკეულ პირებსაც. თოჯინების თეატრის საუკეთესო პეისა, თოჯინების საუკეთესო კოლექტივი და საუკეთესო

გაფორმება დაჯილდოვდნენ იქნება დიპლომებით.

საფრანგეთი

ინტელექტუალური ბარბაროსობის წინააღმდეგ

არტურ რემპოს „Illuminations“-ის ხელნაწერს, რომელიც ლიტერატურულ-ისტორიულ მუშაობას წარმოადგენს, შედრთებულ შტატებში აუციონოზე გაყიდვის საფრთხე ელის. ფრანგმა მწერალმა მიუთითა, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ ხელნაწერს ფრანგული კულტურისათვის და მოუწოდა კულტურის მოღვაწეებს, შევაგროვონ ფული, რათა გამოცისყიდონ ეს ხელნაწერი საფრანგეთის ეროვნული ბიბლიოთეკისთვის, რომელსაც საამისო სახსრები არ გააჩნიათ. ლუი არაგონმა მხარი დაუჭირა ამ მოწოდებას და განაცხადა: იმ დროს, როდესაც ალჟირში საომარად ყოველდღიურად იხარჯება ასობით მილიონი ფრანგი, ჩვენ უნდა ვიბრძოლოთ ინტელექტუალური ბარბაროსობის წინააღმდეგ, რომლის შედეგადაც ფრანგი ხალხი დაჰკარგავს თავისი კულტურული მემკვიდრეობის ერთ უმნიშვნელოვანეს დოკუმენტს.

„იასამნისფერი პარი“

ცნობილი ფრანგმა კინორეჟისორმა რენე კლერმა მიიღო ფრანგული კინემატოგრაფიის პრემია ფილმისათვის — „იასამნისფერი პარი“. ფილმი ეხება პარიზის მუშათა ცხოვრებას.

დრონი იცვლებიან

1925 წელს მწერალ ვიქტორ მარგერიტის რომანის — „მარტონელა ქალის“ გამოქვეყნებამ დიდი სკანდალი გამოიწვია პარიზში. მწერალს ჩამოართვეს საპატიო ლეგიონის ორდენი და არც ლანძღვა-ვინება დაუკლიათ. მაგრამ დრონი იცვლებიან. ახლა, 32 წლის შემდეგ, კინორეჟისორ ქალს უკადრის ოდრის მკერდზე დაუბნის საპატიო ლეგიონის ორდენი

სწორედ მაშინ, როდესაც ის გადასაღებად ამზადებს ვ. მარგარიტის „მარტოხელა ქალს“!

„პროკრუსტეს სარეცელი“

გამოვიდა ახალი რომანი ბერძენი მწერლის ანდრე კედროსისა, რომელიც ფრანგულ ენაზე წერს. რომანის სახელწოდებაა „პროკრუსტეს სარეცელი“. მოქმედება წარმოებს ათინაში წინააღმდეგობის მოძრაობის ჩახშობის შემდეგ. რომანში გატარებულია აზრი, რომ პროკრუსტეს მსგავსი ტირანები სიბოცხლეს უმახინჯებენ კაცობრიობას, რომელსაც „უკანასკნელი ტირანის დაღუპვის შემდეგ ეღირსება თავისი ზომის სარეცელზე დაწოლა“. კედროსი ცოცხლად ხატავს ამერიკული ოკუპაციის უღელქვეშ მყოფ თავის სამშობლოს, საიდანაც ის გააძევეს ამ რამდენიმე წლის წინათ.

იშვიათი პოლიგლოტი

არიან არაჩვეულებრივი ნიჭისა და განსაცდევრებელი მეხსიერების მქონე მათემატიკოსები და მოჭადრაკეები, ასევე მოაოვებიან უცხო ენების ფენომენალურად მცოდნე ადამიანები.

დღეს პარიზში ცხოვრობს ადამიანი, რომელმაც იცის ფრანგული, გერმანული, რუსული, ჩინური, არაბული, თურქული,

იტალიური, ბასკური, ბერძნული და სხვა ენები. კითხვაზე, რამდენი ენა იცითო, იგი ასე პასუხობს: — ზუსტად ვერ მოგახსენებთ, სამოცდაათი თუ ოთხმოცი. ეგვიპტური და ასირიული შევისწავლე ლონდონში. ვცადე ეგვიპტურად წერა, მაგრამ შემდეგ თავი დავეანებე. ყოველ შემთხვევაში გავაყეთე ის, რასაც ვცდილობდი მთელი ჩემი ცხოვრების მანძილზე — ვთარგმნე ძველბერძნული „მკვდართა წიგნი“. ამას 30 წელი მოვანდომე. ენისადმი დამოკიდებულება ისეთივეა, როგორიც ცოცხალი ადამიანებისადმი. ისევე, როგორც ადამიანები, ენებიც შეიძლება მოგწონდეთ ან არ მოგწონდეთ. ასე, მაგალითად, ჩინური და სპარსული მომწონს, იაპონური, არაბული და რუმინული ნაკლებ მიყვარს...

ასე თავისუფლად ლაპარაკობს სხვადასხვა ოჯახისა და გრამატიკული წყობის ენების შესახებ 60 წლის გრიგოლ კოლბაკი. მას თმა მთლად გათეთრებულია, მაგრამ ცოცხალი შავი თვალები მტკუველებენ, რომ იგი ჯერ კიდევ ენერგიითაა სავსე. კ. ნეიბური, რომელიც მოგვითხრობს ამ იშვიათი პოლიგლოტის შესახებ, აღნიშნავს, რომ გ. კოლბაკი ყოველწლიურად ერთ ენას მაინც სწავლობს.

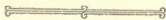
მერკონისის პოეზიის ნამარხი

ქ. ვერნონის მახლობლად, სენასა და უაზის დეპარტამენტში, ამას წინათ შემთხვევით აღმოაჩინეს მერკონისის ეპოქის დიდი ნამარხი, რომელიც V — VII საუკუნეებს მიეკუთვნება. გათხრისას აღმოჩნდა მრავალი სარკოფაგი, სადაც იპოვნეს ჩონჩხები და აუარება სამკაული, იარაღი, ქურჭელი და სხვა, რაც შუქს მოჰფენს ამ ნაკლებ შესწავლილი ეპოქის ცხოვრების ზოგიერთ მხარეს. ნაპოვნი მასალები მოთავსებულია ვერნონის მუზეუმში.

უზვიცარი

საერთაშორისო ბოიკოტი

ჩარლი ჩაპლინის ახალ ფილმს „მეფე ნიუ-იორკში“ საერთაშორისო ბოიკოტს უმზადებენ. ეს იქნება ჩაპლინის პირველი ფილმი, რომელსაც არ აჩვენებენ ამერიკაში. ინგლისში ვერ ბედავენ ფილმის გავრცელებას, ხოლო საფრანგეთში თხოულობენ ანტიამერიკული ადგილების ამოჭრას. როგორც იტყობინებიან, პოლიციულსა და ვანსიტონს არ მოსწონთ ფილმის ის ადგილები, სადაც მეფე ცხადდება „ანტიამერიკული საქმიანობის გამომკვეთი კომისიის“ წინაშე.





ხელმოწერილია დასაბუქდად 10/X-57 წ. ნაბეჭდ ფორმათა რაოდენობა 10. შეკვეთა № 502.
უე 03718. ქაღალდის ზომა 70 X 108. ტირაჟი 8.000.

საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტროს მთავარბიოლოგთა კონფერენციის
ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი. თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. 5.

Комбинат печати Главполиграфиздата Министерства культуры
Грузинской ССР, Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.

ფან 6 მან.

6.7/198



360 / 113

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ЖУРНАЛ

„Ц И С К А Р И“

ГОСИЗДАТ ГРУЗИИ